

**TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİNİN
BEYLİKLERLE MÜNASEBETLERİ ÜZERİNE
BİR İNCELEME**

Seda SAYLA

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Prof. Dr. Selim KAYA

AĞUSTOS,2024

AFYONKARAHİSAR

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİNİN
BEYLİKLERLE MÜNASEBETLERİ ÜZERİNE BİR
İNCELEME

Hazırlayan
Seda SAYLA

Danışman
Prof. Dr. Selim KAYA

AFYONKARAHİSAR 2024

ETİK VE BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “**Türkiye Selçuklu Devletinin Beyliklerle Münasebetleri Üzerine Bir İnceleme**” adlı çalışmamın tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

07.08.2024

İmza

Seda SAYLA

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ENSTİTÜ ONAYI

Öğrencinin	Adı- Soyadı	Seda SAYLA
	Numarası	210635105
	Anabilim Dalı	TARİH
	Programı	TARİH
	Program Düzeyi	☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐ Sanatta Yeterlik
Tezin Başlığı		Türkiye Selçuklu Devleti'nin Beyliklerle Münasebetleri Üzerine Bir İnceleme
Tez Savunma Sınav Tarihi		07.08.2024
Tez Savunma Sınav Saati		15.00

Yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez, Afyon Kocatepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek ☒oy birliği – ☐oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Hacı İbrahim DELİCE
MÜDÜR

Bu tez, Enstitü Müdürlüğüne kontrol edilerek, elektronik imza kullanılarak onaylanmıştır.

ÖZET

TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİNİN BEYLİKLERLE MÜNASEBETLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Seda SAYLA

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

Ağustos,2024

Danışman: Prof. Dr. Selim KAYA

Türkiye Selçuklu Devleti fiilen Moğol yönetimi altına girdiği dönemde uc bölgelerde Selçuklulara bağlı olarak varlıklarını devam ettiren beylikler kendi hâkimiyet alanlarında zamanla bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Bununla beraber Türkiye Selçuklu Devleti ile siyasî, iktisadî, sosyal ve kültürel alanda iletişim ve etkileşimleri devam etmiştir. Selçuklu Devleti Moğol hakimiyeti altına girmesinin ardından beylikler, sürekli olarak isyancı girişiminde bulunmuşlardır. Buna bir örnek olarak Karamanoğulları'nın sahte şehzade olan Siyavuş'u Konya tahtına oturtturarak yönetimi ele geçirme girişimini gösterebiliriz. Bunun gibi birçok olay bu dönemde kendisini göstermiştir. Tabii bu olayların sadece Anadolu'yu Moğol baskısından kurtarmak için olduğunu söyleyemeyiz. Bu beylikler kendi hakimiyet alanlarını genişletmek ve devletleşmek amaçlarını da gütmekteydiler. Türkiye Selçuklu Devleti'nin yıkılış sürecinde ortaya çıkan Anadolu Beylikleri, pek çok konuda Selçuklu devlet geleneğini devam ettirmişlerdir. Örneğin Selçukluların Konya'yı önemli ticaret şehri haline getirmiş olmaları Karamanoğulları'nın ticari faaliyetlerine ve ekonomisine büyük katkı sağlamıştır. Türkiye Selçuklu Devleti'nde önemli bir gelir kaynağı olan şap üretimi ve ticaretini, Germiyanogulları hâkimiyet alanlarında da yapmıştır. Türkiye Selçuklu Devleti'nde dil kullanımı Arapça ve Farsça üzerinde yoğunlaşırken Beylikler döneminde Türkçeye gereken önem verilmiş, birçok eserin çevirisi ve telifi Türkçe olarak kaleme alınmıştır. Her beylik kendi hâkimiyeti altındaki bölgeler de yaşayan halkın refahını sağlamak amacıyla Türkiye Selçukluları uygulamalarına benzer icraatlarda bulunmuş, birçok cami, medrese, han, köprü inşa etmişlerdir. Hatta Türkiye Selçuklu Devleti'nden kalan ve hasar görüp yıpranan yıkılan yapıları da onarmışlardır. Örneğin, Kütahya'daki Balıklı Camii, Germiyanogulları tarafından tamir edilmiş ancak bu onarım beyliğin kendi yapı tarzına uygun bir şekilde yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Selçuklu Devleti, Germiyanogulları, Anadolu Beylikleri, Karamanoğulları.

ABSTRACT

RELATIONS OF THE SELJUK STATE OF TURKIYE WITH THE PRINCIPALS A REVIEW ON

Seda SAYLA

**AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF HISTORY**

August, 2024

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Selim KAYA

During the period when the Seljuk state of Turkey was actually under Mongol rule, the principalities that continued to exist under the Seljuks in the peripheral regions declared their independence in time in their areas of sovereignty. As a result, they interacted with the Seljuk state in political, economic, social and cultural fields. Politically, after the Seljuk state came under Mongol rule, the principalities were constantly trying to revolt because the Seljuk state did not do anything against the Mongol rule. An example of this is the Karamanids' attempt to seize power by placing Siyavuş, a false prince, on the throne of Konya. There were many such incidents in this period. Of course, we cannot say that these events were only aimed at saving Anatolia from Mongol oppression. These principalities also wanted to expand their sphere of influence and statehood. After the collapse of the Seljuk state, they continued with their economic, military and social policies. For example, the Seljuks' establishment of Konya as an important trading city contributed greatly to the Karamanids' economy, and they continued their activities to maintain this situation. Again, the alum trade was an important source of income during the Seljuk period. The Germiyanogulları also continued their trade by producing alum in the areas they controlled. One of the most important areas of difference is the use of language and the production of artefacts. While Arabic and Persian were the main languages used in the Seljuk Empire, Turkish was given due importance during the Principalities and many works were translated and produced in Turkish. This was not only limited to the works, but also the inscriptions on the endowments were written in Turkish. Socially, each principality worked to ensure the welfare of the people living in the regions under their rule, and they donated many mosques, madrasas, inns, bridges, etc. in the regions. They even repaired the damaged structures left over from the Seljuk Empire. For example, the Balıklı Mosque in Kütahya was repaired by the Germiyanogulları in the style of the Principality. There are many such examples.

Keywords: The Seljuk State of Türkiye, Germiyanogulları, Anatolia Principalities, Karamanids.

ÖNSÖZ

Türkiye Selçukluları ve Beylikleri müstakil olarak konu edinen araştırmalar vardır ve her geçen gün yenileri eklenmektedir. Ancak Türkiye Selçukluları ile Beylikler arasındaki ilişkileri bir bütün halinde ele alan bir çalışmalar ise azdır. Bu sebeple Türkiye Selçuklu Devleti'nin yıkılış sürecinde Anadolu Beylikleri ile ilişkilerini bir arada ele almak amacıyla adım atılmıştır. Elinizdeki bu çalışma bu amaçla atılan adımın yazıya dökülmüş halidir. Burada şu husus da belirtilmelidir ki, Türkiye Selçuklu Devleti ile ilişkileri yoğun olan beylikler dikkate alınmıştır.

Tezimiz giriş ve dört bölümden oluşmaktadır. Girişte Türkiye Selçuklu Devleti'nin yıkılış sürecinde yaşanan olaylar üzerinde durulmuştur. Birinci bölümde; Karamanoğulları, Germiyanogulları, Pervaneogulları, Çobanoğulları, İnançoğulları ve Osmanogulları Beylikleri ve Türkiye Selçuklu Devleti ile siyasi ilişkileri ele alınmıştır. İkinci bölümde; beyliklerdeki askeri ilişkiler içerisinde devlet teşkilatlanması ile beraber anlatılmış ve Türkiye Selçukluları ile etkileşimleri, hangi uygulamaları miras alıp devam ettirdikleri, hangi hususlarda onlardan ayrıldıkları incelenmiştir. Üçüncü bölümde; Türkiye Selçukluları ile Anadolu Beylikleri Arasında Ekonomik İlişkiler incelenerek bunun içerisinde üretim ve ticari faaliyetler araştırılmıştır. Dördüncü bölümde; Türkiye Selçukluları ve Anadolu Beyliklerinde Sosyo- Kültürel İlişkiler incelenerek içerisinde Türk dili, eğitim-öğretim, Selçuklu etkisinde Anadolu beyliklerinin inşa ettikleri mimari eserler incelenmiş, daha sonrasında ise Türkiye Selçukluları ve Anadolu Beyliklerinde tasavvuf hareketleri ele alınmıştır.

Tezimi hazırlamamda emeği ve katkısı olanlardan; ilk olarak değerli bilgileri ve yol göstericiliği ile benden desteğini eksik etmeyen danışman hocam Doç. Dr. Selim Kaya'ya, sağladığı kaynak ve destek fikirlerinden dolayı Doç. Dr. Sefer Solmaz'a teşekkürlerimi bir borç bilirim. Son olarak benden maddi-manevi desteklerini hiç esirgemeyen aileme, yine her konuda yanımda olan arkadaşım Ayşenur Necanlı'ya teşekkürlerimi sunarım.

Seda SAYLA
2024, Afyonkarahisar

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ETİK VE BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI.....	ii
ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAY SAFYASI.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ.....	vi
KISALTMALAR DİZİNİ.....	ix
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ANADOLU BEYLİKLERİNİN TÜRKİYE SELÇUKLULARI İLE İLİŞKİLERİNİN BAŞLAMASI

1. KARAMANOĞULLARI VE SELÇUKLULARLA SİYASİ İLİŞKİLER.....	17
1.1.TÜRKİYE SELÇUKLULARINA KARŞINA KARŞI BABAİLER İSYANI VE KARAMANOĞULLARI.....	19
1.2. TÜRKİYE SELÇUKLULARINA KARŞI HATİROĞLU İSYANI VE KARAMANOĞULLARI.....	22
1.3.KARAMANOĞULLARININ KONYA'YI İŞGALI VE CİMRİ OLAYI.....	25
2.GERMİYANOĞULLARI VE SELÇUKLULARLA İLİŞKİLER.....	32
2.1. GERMİYANOĞULLARININ SELÇUKLU DEVLETİNE KARŞI İSYAN GİRİŞİMLERİ.....	37
3.PERVANEOĞULLARI VE SELÇUKLULARLA SİYASİ İLİŞKİLER.....	39
4. ÇOBANOĞULLARI VE SELÇUKLULARLA SİYASİ İLİŞKİLER.....	44
5. İNANÇOĞULLARI VE SELÇUKLULARLA SİYASİ İLİŞKİLER.....	49
6. OSMANOĞULLARI VE SELÇUKLULARLA SİYASİ İLİŞKİLER.....	50

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE SELÇUKLULARI İLE ANADOLU BEYLİKLERİ ARASINDA ASKERİ İLİŞKİLER

1. TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLET TEŞKİLATI.....	58
1.1. YÖNETİMİNDE BULUNAN BAZI KURUMLAR VE GÖREVLİLER.....	58
2. BEYLİKLERDE DEVLET TEŞKİLATI.....	60
3.SELÇUKLULAR VE BEYLİKLER DÖNEMİNDE ASKERİ TEŞKİLAT.....	63
3.1. TÜRKİYE SELÇUKLULARI VE BEYLİKLERDE DENİZCİLİK.....	68

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE SELÇUKLULARI İLE ANADOLU BEYLİKLERİ ARASINDA EKONOMİK İLİŞKİLER

1. TÜRKİYE SELÇUKLULARINDA VE BEYLİKLERDE EKONOMİ.....	75
1.1. ÜRETİM VE TİCARİ FAALİYETLERİ.....	75
1.2. SELÇUKLU DEVLETİ TİCARİ FAALİYETLERİNDE ÖNEMLİ ROL OYNAYAN ŞEHİRLER.....	78
2. BEYLİKLER DÖNEMİNDE ÜRETİM VE TİCARİ FAALİYETLER.....	82
2.1. BEYLİKLERDE SİKKE BASIMI.....	85
2.2. TÜRKİYE SELÇUKLULARI VE BEYLİKLER DÖNEMİNDE MESLEKLER.....	86

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE SELÇUKLULARI İLE ANADOLU BEYLİKLERİ ARASINDA SOSYO-KÜLTÜREL İLİŞKİLER

1. TÜRKİYE SELÇUKLULARI VE ANADOLU BEYLİKLERİNDE KÜLTÜR.....	88
1.1.SELÇUKLU DEVLETİ VE BEYLİKLER DÖNEMİNDE TÜRK DİLİ	88
1.2. SELÇUKLU DEVLETİ VE BEYLİKLER DÖNEMİNDE EĞİTİM VE ÖĞRETİM.....	92

2. BEYLİKLERİN ANADOLUYA BIRAKTIKLARI BAZI MİMARİ ESERLER VE ÖZELLİKLERİ.....	99
2.1. KARAMANOĞULLARI MİMARİ ESERLERİNDE SELÇUKLU ETKİSİ.....	99
2.2. GERMİYANOĞULLARI MİMARİ ESERLERİNDE SELÇUKLU ETKİSİ.....	102
2.3. GERMİYANOĞULLARININ SELÇUKLU DEVLETİNDEN KALAN ONARDIKLARI YAPILAR.....	104
2.4. PERVANE OĞULLARI MİMARİ ESERLERİNDE SELÇUKLU ETKİSİ.....	106
2.5. ÇOBANOĞULLARI MİMARİ ESERLERİNDE SELÇUKLU ETKİSİ.....	109
3. BEYLİKLER DEVRİ MİMARİSİNİN SELÇUKLU DÖNEMİ MİMARISINDEN BENZERLİK VE FARKLILIKLARINA GENEL BİR BAKIŞ.....	112
4. TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ VE BEYLİKLER DÖNEMİNDE TASAVVUF HAREKETLERİ.....	113
4.1. TASAVVUFUN ORTAYA ÇIKMASI VE GELİŞMESİ	113
4.2. MEVLANA CELALEDDİNİ RUMİ/ MEVLEVİLİK.....	114
4.3. BEYLİKLERDE MEVLEVİLİK.....	118
4.4. AHİ EVRAN/ AHİLİK.....	122
4.5. BEYLİKLERDE AHİLİK.....	125
4.6. YUNUS EMRE.....	131
SONUÇ.....	132
KAYNAKÇA.....	134

KISALTMALAR DİZİNİ

C: Cilt

ÇEV: Çeviren

s.: Sayfa

S.; Sayı

Vd.: ve diğerleri

Yay.: Yayınları

YY: Yüzyıl

GİRİŞ

Türkiye Selçuklu Devleti, Sultan I. Alâeddin Keykubad zamanında (1220-1237) her alanda gücünün zirvesine ulaşmıştı. Ancak onun vefatından sonra siyasi, askerî ve ekonomik bakımdan gerilemeye başlamıştı. Babaî İsyanı sonrası yaşanan Köseadağ hezimetini ile Anadolu'da ortaya çıkan Moğol baskısı, ayrıca devlet erkânı arasında yaşanan anlaşmazlıklar devletin güç kaybetmesine sebep oldu¹.

II. Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde (1237-1246) yaşanan bu gelişmeler şöylece özetlenebilir: Moğol baskısından kaçıp Anadolu'ya gelen Türkmenler bölgede yerleşik halk ile anlaşmazlık yaşamaktaydı. II. Keyhüsrev'in bu Türkmen akınları karşısında iskân için gerekli tedbirleri almamış olması da devleti günden güne sıkıntıya sokmuştu. Anadolu'ya yeni gelen Türkmenlerin kendi haline bırakılması sonrasında 1240 yılında Amasya'da Baba İlyas peygamberliğini ilan ederek devleti ele geçirmek amacıyla büyük bir isyan çıkarmıştı. Onun müridlerinden olan Baba İshak da Adıyaman bölgesinde isyan etmişti. Halkın yaşadığı sorunları ve hassas noktalarını iyi bilen Baba İshak etrafına önemli sayıda mürid toplamayı başarmıştır. Daha sonra isyan ederek devleti her bakımdan zor durumda bırakmış, ilerleyen süreçte isyan bastırılmış olsa da bu isyanın güçlükle bastırılmış olması devletin ne kadar yetersiz olduğu ortaya çıkmış, devletin eski gücüne sahip olmadığını gözler önüne sermiştir².

Devletin idari mekanizmasındaki boşluktan kaynaklı Anadolu'da yaşanan olaylar, II. Keyhüsrev'in yönetimdeki yetersizliği, I. Alâeddin Keykubad dönemindeki güvenlik politikalarının terk edilmesi, Babai isyanı ve gereksiz seferlerle Selçuklu ordusunun yıpranması pek çok soruna neden olmuştur. Anadolu'daki siyasi ve askerî gelişmeler dünya hâkimiyeti düşüncesiyle hareket eden Moğolları cesaretlendirmiş, Doğu Anadolu bölgesine saldırılara başlamalarına neden olmuştur³.

Moğollar, 1242 yılında Erzurum'a saldırmış ve kaleyi ele geçirmişlerdir. Kolayca ele geçirilmesi imkânsız hale getirilmiş olan bu kale, ancak içeriden bir ihanetle ya da yiyecek içecek sıkıntısından dolayı ele geçirilebilirdi.

¹ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul, 1972, s.420., Bahattin Keleş, "Baba İshak İsyanının Anadolu Selçuklu Tarihindeki Yeri ve Önemi", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.XXIII, 2018, s.30.

² İbrahim Balık, *Ortaçağ Medeniyeti Tarihi*, Afyon Akademi Yay., 2013, s.196.

³ Salim Koca, "Türkiye Selçuklu Tarihinin Akışını Değiştiren ve Anadolu'nun Kaderini Belirleyen Savaş: Köseadağ Bozgunu", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 37, 2015, s. 42-45.

I. Alâeddin Keykubad hayatta iken Erzurum'un Moğol istilasına uğrama ihtimalini düşünerek şehre güçlü garnizonlar, çok miktarda silah ve erzak yerleştirmişti. Fakat bu silahlar ve erzak II. Keyhüsrev zamanında gereksiz seferler ve Türkmen isyanlarının bastırılmasında kullanılmıştı.

Erzurum'u Moğollara karşı savunmak durumunda kalan Subaşı Sinaneddin Yakut, deneyimli bir komutandı. Moğollara karşı gereken bütün tedbirleri alarak Sultan II. Keyhüsrev'den de yardımcı kuvvet talep etmişti. Bu talep üzerine askeri bir birlik Erzurum'a doğru gönderilmişti. Bu sırada Moğol komutanı olan Baycu Noyan saldırıya geçse de Sinaneddin Yakut'un aldığı tedbirler sayesinde surları aşamamıştı. Bunun üzerine Yakut'tan teslim olması istenilmiş, ancak bu talebinin reddedilmesi üzerine iki taraf arasında saldırılar başlamıştı. Moğolların ne kadar saldırırsa saldırınsınlar bir türlü sonuç elde edememiş olmaları Baycu Noyan'ı endişelendirmeye başlamıştı. Hem yaklaşan kış mevsimi hem de merkezden gelen takviye ordu tehlikesi Baycu Noyan'ı zafer düşüncesinden uzaklaştırmaktaydı. Sinaneddin Yakut ise gönderilen destek askeri birliğin gecikmesinden ayrıca şehrin valisi olan Şerefeddin Duvuni ile arasında oluşan anlaşmazlıklardan endişe duymaktaydı. Şerefeddin Duvuni şehir içerisinde rüşvet karşılığında adam kayırma gibi yolsuzluklar yaparak devlet görevini kötüye kullanmaktaydı. Yakut'un Duvuni'nin yaptığı yanlış uygulamalarına engel olması ona kin beslemesine sebep olmuştu. Şehrin savunmasının bir bölümü de Duvuni'ye verilmişti⁴. İbn Bîbî'nin kaydına göre; Yakut'a beslediği kinden dolayı Duvuni devletine ihanet edecek kadar aşağılanmış ve Baycu Noyan'a bir mektup göndermiştir. Kendi canı ve mal güvenliğinin sağlanması karşılığında gece savunma yapmakla görevli olduğu bölgeden askerleri çekerek şehre girmelerini sağlayacağını bildirmiştir. Baycu Noyan'dan mektubuna olumlu cevap gelince de Duvuni harekete geçerek Moğolların şehri teslim almasını sağlamıştır⁵.

⁴ Koca, "Türkiye Selçuklu Tarihinin Akışını Değiştiren ve Anadolu'nun Kaderini Belirleyen Savaş: Köseadağ Bozgunu", s. 46-48

⁵ İbn Bîbî, *El-Evamirü'l Aliyye fi'l- Umuri'l Ala'iyye (Selçukname)*, çev. Mürsel Öztürk, C. II, Kültür BakanlığıYay. Ankara, 2014, s. 515-516.

Erzurum'un kaybedildiği haberi Selçuklu başkentine ulaşınca II. Keyhüsrev, devlet erkânları ile toplanarak Moğol saldırıları karşısında ne yapılması gerektiği hakkında istişarelerde bulunmuştur. Toplantı sonunda oylama ile savaş kararı alınmasının yanı sıra diğer devletlere bu konuda ittifak teklif edilmesi uygun görülmüştür. İttifak teklif edilecek devletler; İznik Rum İmparatorluğu, Artuklu ve Harezm beyleri ilk sırada düşünülmüştür. Ayrıca devlete Türkiye Selçuklu Devleti'ne vasal durumda olan Kilikya Ermeni Krallığı, Trabzon Rum İmparatorluğu ve Halep Eyyubi Meliklerine de haber gönderilerek para ve mülk karşılığında yardım talebinde bulunulmuştur. Fakat II. Keyhüsrev, Halep Eyyubi Meliki tarafından Nasıreddin Farisi idaresinde gönderilen iki bin kişilik kuvvet dışında vassal devletlerden beklediği cevabı ve istediği yardımı alamamıştır.

Türkiye Selçuklu ordusu 1243 yılının ilkbaharında Moğol ordusu üzerine sefere çıkmak için Meşhed Ovası'nda toplanmıştır⁶. Yaklaşık 70-80 bin askerden oluşan ve o zamana kadar çıkarılmış en kalabalık askeri kuvvetten olan bu sefere Sultan II. Keyhüsrev'in eşi, çocukları ve saray görevlileri de katılmıştır. II. Keyhüsrev, Moğol ordusunu Tebriz ve Nahçıvan'da karşılamayı düşünmüştür. Sefere çıktıktan sonra ilk mola Sivas'ta verilmiştir. Busrada da Halep Meliki'nin gönderdiği iki bin kişilik askeri kuvvet de orduya dâhil olmuştur.

II. Keyhüsrev Sivas'ta yardımcı kuvvet geleceğini düşündüğü için oldukça zaman kaybetmişti. Nasıl yol izlemeleri gerektiğini kararlaştırmak için burada bir savaş meclisi topladı. Tecrübeli komutanlar yeteri kadar zaman kaybettiklerini Moğol ordusunun yaklaşmakta olduğunu, Anadolu dışında onları karşılama imkânlarının kalmadığını söyleyerek savunma savaşı yapılmasını gerektiğini savundular. Fakat II. Keyhüsrev, daha önce herhangi bir savaşa komutanlık yapmadığından tecrübesizdi ve bu savunmanın korkaklık olacağını düşünerek ordunun güçlü olduğunu söyleyerek komutanların teklifini reddetti.

⁶ İbn Bibî, *El-Evamirü'l Aliyye fi'l- Umuri'l Ala'iyye*, C. II, s. 518-521; Koca, "Türkiye Selçuklu Tarihinin Akışını Değiştiren ve Anadolu'nun Kaderini Belirleyen Savaş: Köse Dağ Bozgunu", s. 52-53.

Böylelikle meclis herhangi bir karar birliğine varılmadan dağılmış oldu. Selçuklu ordusu yürüyüşüne devam ederek Sivas'ın 80 kilometre uzağında olan Köseadağ'a vardı. Burada son bir kez daha savaş meclisi toplandı. Fakat yaşlı tecrübeli komutanlar ve genç tecrübesiz komutanlar arasında fikir ayrılıkları yaşandı. Tecrübeli komutanlar ve devlet adamları gelinen noktada da savunma savaşı yapılmasının gerektiğini tekrar ifade ettilerse de II. Keyhüsrev ve genç tecrübesiz komutanlar bu öneriyi kabul etmediler. Bir kez daha hiçbir fikir birliğine varılmadan savaş meclisi dağılmış oldu. Ertesi gün tecrübeli komutanlar Köseadağ yaylasının Moğol ordusunu karşılamak için uygun olduğunu saldırıya geçmeden birkaç gün beklemeyi teklif etseler de Sultan II. Keyhüsrev bu öneriyi tekrar reddetti. Bu arada yetkisi olmadığı halde komutan Nizameddin Suhrab'ın savaş davulu çaldırması üzerine 20 bin kişiden oluşan Selçuklu öncü birlikleri harekete geçti. Bu sırada Moğol ordusunun Köseadağ'a geldiklerinden habersizlerdi. Önceden bir keşif birliği gönderilmeden de harekete geçilmiş olması geri dönülmez bir yenilginin kapısını aralamış oldu. Bu durum Moğollara fırsat vermişti. Komutan Baycu Noyan göçebe taktiklerini uygulayarak Moğol ordusunun ilk karşılaşmasından sonra yenilgiye uğramış ve korkmuş gibi kaçmaya başlayarak Selçuklu öncü birliklerinin arkalarından gelmesini sağladı. Baycu Noyan bu taktikle Selçuklu ordusunu yorarak pusuya çekti. Selçuklu ordusu Köseadağ yaylası eteklerine geldiklerinde yorgun düşmüşlerdi.

Daha dinlenip mevzi oluşturmamadan pusudaki Moğol ordusu ile karşılaştılar. İki taraf arasında gerçekleşen savaşta Selçuklu birlikleri büyük bir yenilgiye uğradı. Öncü birliklerinin yenilgisinden sonra II. Keyhüsrev asıl orduyu savaşa sokmaya cesaret edemedi ve kaçmayı tercih etti. Bu yenilgi Selçuklu Devleti'ne her anlamda büyük bir darbe indirdi⁷.

Köseadağ yenilgisinden sonra Moğollar Sivas ve Kayseri'yi de işgal ederek yağmaladılar. İbn Bîbî'nin kaydına göre Köseadağ'da alınan yenilgiden sonra Amasya'yagiden Vezir Mühezzibeddin Ali Moğolların Kayseri'deki katliam haberinin kendisine ulaşmasıyla Amasya Kadısı Fahreddin'i durumu değerlendirmek üzere yanına çağırdı. İki de yaşayan bu katliam için çok üzgünlerdi.

⁷ İbn Bîbî, *El-Evamirü'l Aliyye fi'l-Umuri'l Ala'îyye*, C. II, s. 529-531.

Mühezzibeddin Ali, II. Keyhüsrev için şu sözleri söyledi;

“Memleket işi ve saltanatın ahvali genç, bilgisiz ve tecrübesiz Sultanın ayak takımlarıyla düşüp kalkması yüzünden bu hale geldi. Onun eğlenceye olan aşırı düşkünlüğünden işin sonu musibete ve felakete vardı⁸.” diyerek bu yenilginin sonucunda oluşan acımasız katliamın II. Keyhüsrev’den kaynaklandığını dile getirdi.

Kadı Fahreddin ve Mühezzibeddin Ali bu durumun kontrol altına alınmaması takdirinde çok büyük bir yıkıma sebebiyet vereceğinin farkındaydı. Bu sebeple Baycu Noyan ile barış yoluna gidilmesi için harekete geçti. Baycu Noyan’a bir elçi göndererek barış talebinde bulunan Kadı Fahreddin ve Mühezzibeddin Ali’nin gitmesinin ardından Baycu Noyan aralarında geçen konuşmaları Moğol ordusu eski komutanı Cormagon’a ilettili⁹. Cormagon, her zaman başarıları adaleti, insafı ile övülen Sultan I. Alaaeddin Keykubad’ın hatırasına bazı şartlar karşılığında barış teklifini kabul etti. Baycu Noyan ile barış şartları görüşülerek anlaşma imzalandı¹⁰. Bu anlaşmaya göre; Selçuklu hazinesinden her sene 360 bin dirhem vergi, 10 bin koyun 1000 sığır at ve deve hediyelerle beraber Moğollara verilmek karşılığında anlaşma sağlanmış oldu¹¹. Köseadağ yenilgisinden sonra II. Keyhüsrev Antalya’ya gitmiş devlet adeta başsız kalmış gibiydi. Bundan faydalanan Selçuklu vassalı olan Kilikya Ermenileri ve Trabzon’da bulunan önemli hanedanlardan birisi olan Komnenoslar, Moğolların hâkimiyetini kabul ettiler.

Moğollar ile barış haberini alan II. Keyhüsrev ise Antalya’dan Konya’ya dönmüş bunun akabinde de Mühezzbeddin Ali’nin halka Moğollar ile barış imzalanmış olduğunun haberini vermiş olması sevinçle karşılandı. Vezirl Mühezzibüddin Ali’nin vefatı üzerine II. Keyhüsrev başarılarından dolayı Şemseddin Muhammed’i vezirlik makamına oturatarak geniş yetkiler verdi.

⁸ İbn Bîbî, *El-Evamiirü’l Aliyye fi’l-Umuri’l Ala’iyye*, s. 532.

⁹ Koca, “Türkiye Selçuklu Tarihinin Akışını Değiştiren ve Anadolu’nun Kaderini Belirleyen Savaş: Köseadağ Bozgunu”, s.81.

¹⁰ İbn Bîbî, *El-Evamiirü’l Aliyye fi’l-Umuri’l Ala’iyye*, s. 533-535.

¹¹ İbrahim Koca, *Köseadağ Savaşı ve Tarih Akışına Etkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2017, s. 40.

Bu zamana kadar vezirlik makamında bulunan kimseye böyle bir yetki verilmemişti. Savaştan sonra Selçuklu vassallığından çıkıp Moğollara tabii olan Kilikya Ermeni Krallığı üzerine başarılı bir sefer düzenlenmişti.

Bu sefer sırasında Sultanın içki içerken birden fenalaşıp ölmüş olduğu haberi geldi. Bunun üzerine ordu, krallığın tekrar devlete bağlanması, yıllık vergi ödemeleri ve savaş tazminatı ödemeleri karşılığında anlaşma sağladıktan sonra seferi sonlandırarak Konya'ya geri döndü. II. Keyhüsrev'in saltanatı boyunca devlet işlerinde ki başarısızlığı, içkiye ve eğlenceye düşkün olması devlet adamı olan ve yönetimde büyük söz sahibi olan Saddettin Köpeğin adeta bir maşası haline gelip yararlı devlet adamlarını görevden alması da Selçukluları dönülmez bir yola sokmuş, devlet çöküş dönemine girmeye başlamıştı¹².

Sultan II. Keyhüsrev'in ölmeden önce tahta üç oğlundan birisi olan II. Alaeddin Keykubad'ın geçmesini emir vermiş olsa da öldükten sonra devletin ileri gelenleri Türk adetlerine uygun olarak büyük oğlu olan II. İzzeddin Keykavus'u tahta geçirdiler. II. Keykavus tahta çıkmasının hemen ardından devlet adamları arasında büyük bir güç çatışması yaşanmış bu çatışmanın galibi ise Vezir İsfihanlı Şemseddin olmuş ayrıca sultanın annesi olan Berduliye Hatunla evlenmesi de onun gücünü arttırmıştır. Bu durum üzerine Erzincan Beylerbeyi olan Mahmud, bu evliliğin saygısızlık olduğunu düşünerek etrafında topladığı kişilerle isyan etti. Kısa sürede bu isyan devlet tarafından bastırıldı¹³. Vezir Şemseddin evliliğinden sonra ülkeyi adeta bir hükümdar gibi yönetmeye başladı. Bu sırada uç bölgelerde bulunan Ahmet adlı birisi Alaeddin Keykubad'ın oğlu olduğu iddiasında bulunarak isyan etti. Devlet bu olayın sonlandırılmasıyla uğraşırken Moğollar Selçuklu devleti vezirliğine Bahaeddin Tercüman'ı getirdi. Bunun üzerine eski Vezir Şemseddin Muhammed Sultan II. Keykavus ile kaçıp isyan etti. Vezir Şemseddin 1249 tarihinde Moğolların emri ile öldürüldü¹⁴.

Tüm bu olanlardan sonra Moğol Hanı, II. Keyhüsrev'in diğer oğlu olan IV. Kılıçarslan'ı sultan ilan edip Anadolu'ya gönderdi. Böylelikle hem IV. Kılıçarslan hem de II. Keykavus Selçuklu Devleti sultanı durumundaydı. Bu olay büyük bir kriz çıkmasına neden oldu. Önemli devlet adamlarından olan Celaleddin Karatay bu kriz durumunu yönetmek için bir fikir ortaya attı. II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in üç oğluna

¹² Ali Sevim, Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1995, s. 474.

¹³ Sevim, Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, s. 475-476.

¹⁴ Refik Turan, Nermin Şaman Doğan vd., *Selçuklu Tarihi El Kitabı*, Grafiker Yay., Ankara 2012, s. 421; İbn Bîbî, *El Evamirü'l Aliyye fi'l- Umuri'l Ala'iyye*, s. 549-551.

ortak hükümdarlık teklifinde bulundu. Bu fikir Kadı Cemaleddin Huteni tarafından onaylanarak kabul gördü. Celaleddin Karatay, üç kardeşin sultanlığının kabulünden sonra aralarında herhangi bir sorun çıkmaması için görevini bırakıp atabeylik yapmaya başladı. Çabalarının sonucunda da devlet içerisinde kısa süre düzen oluşturuldu.

Bu sırada Moğol safından Güyük Han'ın ölmesiyle taht değişikliği yaşanmaktaydı. Yeni tahtın sahibi Mengü Han'ın elçileri sık sık II. Keykavus'u Mengü Han'a bağlılıklarını belirtmek üzere Moğolistan'a çağırırmaktaydılar¹⁵. Bu çağrı üzerine Moğolistan'a gitmek için hazırlanan II. Keykavus, Celaleddin Karatay'ın ölüm haberinin gelmesinin ardından kardeşi Keykubad'ı kendisinin yerine Moğolistan'a gönderme kararı aldı. Daha sonra Konya'ya dönen II. Keykavus Mengü Han'a haber göndererek kardeşini kendisine bağlılığının bildirmek amacıyla gönderdiğini kendisinin hem devlet işlerinden hem de bu sırada vefateden Celaleddin Karatay'ın cenazesinden dolayı gelemediğini bildirdi.

Bir süre sonra II. Keykavus'a kardeşi II. Keykubad'ın sebebi bilinmedik bir şekilde yoldayken öldüğü haberi geldi. Bu olaylar üzerine birde II. Keykavus'un kardeşi IV. Kılıçarslan ile arası bozulmaya başladı. Bunun sebebi ise II. Keykavus'un eğlenceye zevke düşmesi ve bu durumun devlet erkânın menfaatlerinin bir parçası olması özellikle padişahın Rum dayısı devlet işlerin deetkin rol oynamaya başladı. İki kardeş arasında nihayet ortaya çıkan taht kavgalarında II. Keykavus hâkim geldi. Sonuç olarak IV. Kılıçarslan, Borgulu kalesine hapis edildi. II. Keykavus, böylelikle tahtın tek hâkimi olarak hüküm sürmeye başladı¹⁶.

Moğollar bir süre sonra Anadolu'ya sefer kararı alarak Erzincan şehrine girdiler. Bu sırada Selçuklular, devletin otorite zayıflığından faydalanan isyancılar ile uğraşmaktaydı. Devletin genel durumuna bakacak olursak hem içeride hem de dışarda yoğun bir mücadele sürdürmekteydi. Bu sırada Baycu Noyan'ın Anadolu'ya gelmesinin haberini alan II. Keykavus devlet erkânı ile toplanarak Baycu Noyan'a elçi gönderilmesi kararı aldılar. Elçi olarak giden Nizameddin Hurşit Baycu Noyan'a geliş sebebini sordu. Bu soru karşısında Baycu, kışlak olarak durdukları bölgeyi Hülagü Han'a bıraktıklarını bu sebeple kendilerinin kalacakları bir bölgeye ihtiyaç duyduklarını belirtti. Cevap üzerine tekrar toplanan devlet erkânı başta barış yapılarak Baycu'ya

¹⁵ İbn Bîbî, *El-Evamirü'l Aliyye fi'l- Umuri'l Ala'iyye*, s. 590-591; Aydın Taneri, "Celaleddin Karatay", *TDVİA*, C.VII, İstanbul, 1993, s.251-252.

¹⁶ İbn Bîbî, *El-Evamirü'l Aliyye fi'l- Umuri'l Ala'iyye*, s. 611-616.

yaylak ve kışlak bir alan verilmesi kararını alsalar da elçiler Baycu'ya kararı belirtmek üzere yola çıktığı sırada bazı tecrübesiz ve bilgisiz devlet adamları etkisi altında kalan II. Keykavus, Moğollara karşı savaş kararı aldı¹⁷.

Bu karardan sonra Moğol ordusu ve Selçuklu ordusu Aksaray Konya mevkinde karşı karşıya geldiler. Selçuklu ordusu ilk safhada ileri durumdayken Selçuklulardan Emir Arslandoğmuş'un ihaneti sonucunda Selçuklu ordusu yenik düşerek ağır kayıplar vermiştir. Sultan yenilgiden hemen sonra Antalya bölgesine kaçarken Baycu Noyan ise Konya'ya doğru ilerleyerek sultanın yakalanması içinde peşine Noyanlarını gönderdi. II. Keykavus bunu haber alınca İznik Rum imparatoruna sığındı¹⁸. Tarihe Sultan Hanı savaşı olarak geçen bu mücadele Köse Dağ savaşından sonra Moğollar ile yapılan ikinci savaştır.

Bu mağlubiyet ile Moğollar Anadolu'daki etkilerini daha fazla hissettirerek arttırdı. İlk kez Selçuklu hükümdarları Moğollar tarafından belirlenmeye başlandı. Savaşta ihanet eden Emir Arslandoğmuş oluşan taht boşluğundan istifade ederek IV. Kılıçarslan ile görüştü. Daha sonra da Baycu Noyan'la görüşüp tahta IV. Kılıçarslan'ın geçmesini sağladı¹⁹.

Buraya kadar açıkladıklarımıza bakacak olursak artık yönetiminde padişahın varlığı fiili olarak kalmış, devlet Moğollara her anlamda bağlı konumuna gelmiştir. II. Keykavus, Baycu Noyan'ın Anadolu topraklarından ayrıldığı haberini alınca Konya'ya doğru yola çıktı. Haberi alan kardeşi IV. Kılıçarslan Konya'dan hızlı bir şekilde ayrıldı. Konya'ya gelen II. Keykavus tahtı tekrar ele geçirmiş oldu. Bu sırada Moğollardan destek alan IV. Kılıçarslan sürekli olarak II. Keykavus ile karşı karşıya gelse de pek başarı elde edemedi. II. Keykavus, daha önce Celaleddin Karatay'ın ölümü sebebi ile gidemediği Moğolistan'a kardeşi II. Alâeddin Keykubad'ı göndermişti. Onun yoldayken ölüm haberi gelmesine rağmen onunla beraber yola çıkan elçilik heyeti Moğolistan'a doğru yollarına devam etmişti. Bu elçilik heyeti II. Alâeddin Keykubad'ın ölümünden sonra bir kısım topluluk II. Keykavus taraflı, bir kısmı toplulukta IV. Kılıçarslan taraflısı olmuştu.

¹⁷ Mustafa Danışman, *Baycu Noyan'ın Hayatı ve Faaliyetleri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Isparta, 2019, s. 70.

¹⁸ Danışman, "Baycu Noyan'ın Hayatı ve Faaliyetleri", s. 71-72.

¹⁹ İbn Bîbî, *El Evamirü'l Aliyye fi'l- Umuri'l Ala'iyye*, s. 624-625.

Moğolistan'a vardıklarında her iki tarafta kendi istedikleri hükümdara Sultanlık onayı verilmesi için Mengü Han'dan onay almaya çalıştı. Mengü Han ise başta II. Keykavus'a verdiği hükümdarlık yetkisini Baycu Noyan'dan gelen II. Keykavus'un Moğollar ile çatıştığı haberini alınca iptal ederek ülkenin batı kısmını II. Keykavus'a doğu kısmını da IV. Kılıçarslan'a vererek devleti iki kardeş arasında paylaştırdı²⁰.

IV. Kılıçarslan tahta çıktıktan sonra kendisine Muineddin Süleyman Pervane'yi vezir ilan etti. Hükümdardan fazla ülke yönetiminde etkin rol oynamaya başlayan Pervane, Moğollardan aldığı saygınlık ile güç kazanarak devletin birliğini tekrar kurmak ve II. Keykavus'u tamamen etkisiz hale getirmek için çalışmalarda bulundu. II. Keykavus bu sırada tekrar Moğolların desteğini almak ve iyi ilişkiler kurmak için çabaladıysa Pervane buna izin vermedi. Pervane, Moğollarla vergi tahsilatı sırasında II. Keykavus'un Moğollara karşı çıkmak için Konya'dan ayrılıp Antalya'ya vardığını orada Karamanoğullarıyla beraber Türkmenleri ayaklandırmayı planladığını söyledi ve vergiyi ilk olarak ondan tahsis etmeleri için Moğol emirlerinden olan Taceddin Mu'tez ikna etti. Bunun üzerine Antalya'ya giderek II. Keykavus'tan ödemesi gereken vergiyi isteyen Mu'tez, Hristiyan dayılarının da etkisiyle IV. Kılıçarslan yolunuzun üzerindeydi. Neden önce ondan vergi almadınız ilk olarak ondan alın daha sonra biz ödememiz gereken vergiyi size göndeririz dedi²¹. Mu'tez elçileriyle beraber IV. Kılıçarslan'ın yanına gitti. Pervane ve IV. Kılıçarslan onları hoşnut edip hediye ve isteklerini yerine getirdiler. Daha sonra olanları Moğol Hanı Hülagu'ya anlatan elçiler daha sonra II. Keykavus'a bir yarlığ getirdiler.

Bu yarlığ'da; *"Sultan İzzeddin bilsin ki o buraya gelince bizden ne iyilik beklediye yerine getirdik. İsteddiği herşey karşılandı. Hatta ihtiyacı karşılığında hazineden borç verdik Rum memleketleri için üstlendiği az miktarda vergiye razı olduk. Fakat o makama ve eğlenceye kavuşunca iyiliklerimizi unuttu. Vergi tahsili için giden elçilerimize yüz vermedi. Ne Rum vergisinden ne de borç paradan hazineye bir şey girmede. Şimdi eğer balık gibi denizin dibine gitse veya kuş gibi havada uçsa bile, bundan sonra bizden aman dileyemeyecek ve elimizden kurtulamayacaktı"*²².

²⁰ İbn Bîbî, *El Evamirü'l Aliyye fi'l- Umuri'l Ala'iyye*, s. 631-632.

²¹ Aksarayî Mahmud-i Kerimüddin, *Müsameretü'l-Ahbar*, Çev. Mürsel Öztürk, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 2000, s. 49.

²² Aksarayî Mahmud-i Kerimüddin, *Müsameretü'l-Ahbar*, s. 49.

Bu yazı kendisine ulaşır ulaşmaz II. Keykavus bu durumun Pervaneden kaynaklı olduğunu anlayarak Hülagu Han ile arasını düzeltmek için para ve değerli eşyalar topladı. Fakat bunu haber alan Pervane de boş durmayarak Hülagu Han'a II. Keykavus'un Moğollara karşı Mısır'dan destek alarak başkaldırma çalışmalarının olduğunu ilettil. Buna sinirlenen Hülagu, II. Keykavus'un üzerine askerlerini gönderdi.

Moğol askerleri Anadolu'ya geldiğinde Pervane ve IV. Kılıçarslan Moğol ordusuna yardımcı oldular. Ayrıca bu sırada Pervane II. Keykavus'un yanında bulundurduğu Veziri Sahip Ata Fahreddin Ali'ye haber göndererek II. Keykavus'un yanından ayrılır IV. Kılıçarslan'ın yanında olursa ülkenin bir kısmının vezirliğini değil tüm ülkenin vezirliğini yapacağını bildirdi. Bu durum Fahreddin Ali'ye cazip gelmişti. Ülkenin yarısına vezirlik yapmaktansa tamamına yapmak hoşuna gitti. Bu yüzden bu konuşmayı II. Keykavus'a haber vermedi²³.

Bu esnada hediyeleri Veziri Fahreddin Ali ile Hülagu'ya göndermeye hazırlanan II. Keykavus, Hülagu'nun kendisi üzerine ordu gönderdiğini öğrenince Fahreddin Ali'yi üzerlerine gelen ordunun nedenini öğrenmek için göndererek ondan haber beklemeye başladı. Fahreddin Ali Aksaray'a geldiğinde Pervane ile yaptığı anlaşma sonucunda IV. Kılıçarslan tarafına geçti. Vezirinin ihanet haberini ve Moğol ordusunun kendisini öldürmek için geldiğini haber alan II. Keykavus, ailesi ve yanındaki emirleri ile Antalya'ya doğru yola çıktı²⁴. Memluk Devleti'nden yardım talebi de sonuçsuz kalan II. Keykavus İstanbul'a giderek Bizans'a sığındı²⁵. Artık IV. Kılıçarslan tahtın tek varisi olarak başa geçmişti ki bu sırada Ali Bahadır ve emir-i ahur Uğurlu etraflarında kuvvetler toplayarak devletin başkenti Konya'ya saldırdılar. Moğol güçlerinin yardımı ile bu kuvvetleri yenilgiye uğratan Pervane, İzzeddin Keykavus tarafından olan birçok ilim ve devlet adamını toplayıp Moğol komutanı Alıncak Noyan'a teslim etti.

²³ Aksarayî, *Müsameretü'l-Ahbar*, s. 51.

²⁴ Mehmet Ersan, *Türkiye Selçuklu Devleti'nin Dağılışı*, Birleşik Yay., Ankara, 2010, s. 87.

²⁵ Faruk Sümer, "Keykavus II", *TDVİA*, C. XXV, Ankara, 2022, s. 355.

İbn Bîbî'nin kaydına göre; *“Alıncak Noyan, onların hepsini şehitlik derecesine çıkardı. Haksız yere öldürülen bu topluluk, geceleyin rüyasında Alıncak Noyan'a gayip aleminden ağır sözler söylediler. Alıncak korkulu rüyadan uyanıp o masum maktüllerin kabirlerinde nur belirtileri görünce sersem bir vaziyette Pervane'ye hakaretlerde bulundu.”*²⁶. Aslında Pervane'nin amacı II. Keykavus değildi. Moğollardan kazandığı saygınlık ve güç ile Selçuklu ülkesini tek başına yönetmek istiyordu. Bunun içinde oldukça çaba sarf etmişti. Devletin içinde II. Keykavus yanlısı olan herkesi Moğol desteği ve gücü ile ortadan kaldırdı. Etrafına devlet işlerinde kendine sadık güvенеbileceği adamlarını tayin etti.

Devlet içinde bu durumlar yaşanırken Trabzon Rum imparatorluğu Sinop'a saldırarak Sinop'u ele geçirdi. Pervane, Sinop'u tekrar geri almak için Moğolların izin ve desteğini alarak yola koyuldu. Kısa süre içerisinde Sinop'u geri alan Pervane'nin devlet nezdinde saygınlığı artmış, artık devlet adamları IV. Kılıçarslan'ın hükümleri önemsemeyerek yerine getirmemeye başlamıştır²⁷. Burada Niğde Beyi olan Hatiroğlu Şeref önemlidir. IV. Kılıçarslan'a bir kişi Niğde'nin yönetiminden memnun olmadığını halka kötü muamelede bulunduğunu açıkladı. Sultan daha önceden de Sinop'u da Süleyman Pervane'ye vermesinden pişmanlık duyduğunu bir konuşmasında belirtmişti. Bu durumdan rahatsız olan Pervane ve tarafları Hatiroğlu ile iş birliği içerisine girmek istediler. İbn Bîbî'nin anlattığına göre Pervane ve tarafları;

*“Diliyle iğneleyen, kovuculuk eden iyiliği daima önleyen, aşırı giden, suç işleyen, çok yemin eden alçak zorbaya, bütün bunların dışında birde soysuzlukla damgalanmış kimseye ayetinin kendileri için indiği nankörler, Sultan'ın söylediklerinin yanına başka şeyler dekatarak Hatiroğluna anlattılar. Bu sözleri duyunca gammazlık, fitnelik ve hilekarlıkta benzeri olmayan Hatiroğlu, ailesi ve çocuklarını görmek bahanesiyle Sultan'dan izin alıp Tokat'a gitti. O alçak ve kötü tabiatlı kişi, türlü yalan ve hilelere başvurarak Pervane'yi semender gibi ateşe düşürdü. Bu ikisi, yanlarına kimseyi almadan her gün kıra çıkmaya, Sultan'dan kurtulmanın çaresini hakkında görüş alışverişinde bulunmaya başladılar. Sonunda Moğollarla işbirliği yaparak Sultana saldırma kararı aldılar”*²⁸.

²⁶ İbn Bîbî, *El Evamirü'l Aliyye Fi'l- Umuri'l Ala'yye*, s. 643.

²⁷ Muharrem Kesik, “Muinüd-Din Süleyman Pervane”, *TDVİA*, C.XXXI, s.9.

²⁸ İbn Bîbî, *El-Evamirü'l Aliyye fi'l- Umuri'l Ala'yye*, s. 646.

Pervane ve Hatioğlu artık Sultanı tamamen ortadan kaldırmak için Moğollardan destek alarak harekete geçtiler. Moğollardan bu desteği ise Sultanın Moğollara başkaldırma düşüncesi ve faaliyeti içerisinde olduğunu, diğer devletlerde de destek almaya çalıştığını belirterek aldılar. Bu anlatılanlar üzerine Moğollar IV. Kılıçarslan'ı Konya'dan Aksaray'a çağırarak bir ziyafetten zehirlemiş daha sonrada boğarak öldürmüşlerdir²⁹.

IV. Kılıçarslan'ın öldürülmesinden sonra onun oğlu olan III. Gıyaseddin Keyhüsrev tahta çıkarıldı. Yaşının küçük olmasından dolayı yine devlet işlerinde babasının döneminde olduğu gibi Süleyman Pervane etkin rol oynamıştır. Bütün devlet mevkilerine yönlendirebileceği tarzda kişileri atayan Pervane, bir tek vezirlik makamında bulunan Fahreddin Ali'yi değiştirememesinden dolayı onu sevmemekle beraber kendisine karşıt görmekteydi. Bu seferde Fahreddin Ali'yi makamından edebilmek için çevresindekilerle beraber ona ne yapacaklarını düşünmeye başladılar. Bu sırada Fahreddin Ali'ye II. Keykavus bir haber gönderdi. Zor durumda olduğunu ve maddi sıkıntılar çektiğini söyleyerek yardım talebinde bulundu. Pervane ile bu konu üzerinde toplantı yapan Fahreddin Ali, onunda onayı alarak II. Keykavus'a yardım gönderdi. Hala onun makamdan rahatsız olan Pervane bu konuyu Fahreddin Ali'ye karşı köz olarak kullanmak için harekete geçti³⁰.

Pervane çok geçmeden Fahreddin Ali'nin II. Keykavus'la iş birliği içerisinde olduğu yalanını ortaya atarak olayı Hülagu Han'dan sonra Moğol tahtına oturan Abaka Han'a anlattı ve onu tutuklattı. Fahreddin Ali'nin oğlu babasının yaşadığı haksızlığa dayanamayarak Abaka Han ile görüşerek babasının kurtulmasını sağladı. Daha sonra Fahreddin Ali bir süre hayır işleriyle ilgilendi. Fakat kendisi hakkında yapılan ithamlar devam edince Abaka Han bir elçi gönderip onu yanına çağırdı. Fahreddin Ali bir miktar hediyelerle Han'ın yanına gitti. Kendisinin II. Keykavusla iletişimin insani olarak gerçekleştiğini herhangi bir siyasi amaç gütmeyeceğini ispat etti ve kaybettiği vezirlik makamını da böylelikle geri almış oldu.

²⁹ Aksarayî, *Müsameretü'l-Ahbar*, s. 62-63; İbn Bîbî, *El Evamirü'l Aliyye Fi'l- Umuri'l Ala'iyye*, s. 647-650.

³⁰ İbn Bîbî, *El-Evamirü'l Aliyye fi'l- Umuri'l Ala'iyye*, s. 653-654.

Bu olay sonucunda Pervane'ye Moğolların duyduğu güven azalırken Fahreddin Ali'ye duydukları güven artmıştı. Böylelikle Pervane kendince oynadığı oyunda kendisi yenik duruma düşmüş ve itibarını zedelenmişti³¹. Bir nevi kendi kazdığı kuyuya bu sefer kendisi düşmüş oldu. Her ne kadar Pervane, etrafında rakip olarak gördüklerini sonralarda Memlük Sultanı Baybars ile Moğollara karşı iş birliği içerisinde olduğu konusunda suçlasa da itibarını tekrar geriye kazanamadı ve bunun mümkün olmayacağını anlayınca kendisi Moğollara karşı Baybars'tan Anadolu'dan Moğolları çıkarmak için yardım istedi. Bu sırada Abaka Han ile de iletişimi sürdüren Pervane bu durumun kendisinin sonunun olacağından habersizdi³².

Pervane'nin Tebriz'de bulunduğu sırada bazı Selçuklu devlet adamları ve Hatiroğlu, Moğollara karşı Anadolu'da bir isyan çıkararak Baybars'tan yardım talebinde bulundular. Baybars'ın gelememesi, Hatiroğlu ve çevresindekilere yardım ulaşmamasından dolayı Moğollar Anadolu'ya gelerek Pervane ile beraber isyanı bastırdılar. Hatiroğlu idam edilmeden önce Pervane'nin gizli bir şekilde Baybars ile mektuplaştığını söyledi. Bu olay Pervane'nin idamına giden süreçte etkin rol oynadı³³. Tarihe Hatiroğlu isyanı olarak geçen bu olay sonrasında Memlük Sultanı Baybars, Anadolu'yu Moğol tahakkümünden kurtarmak hazırlanarak Anadolu'ya geldi. İlk olarak Moğol öncü birlikleri yenen Baybars daha sonra ana kuvvetleri de ağır bir yenilgiye uğrattı. Kazandığı zaferler Anadolu'da zor durumdaki Müslümanlara adeta bir ışık olmuştu.

Memlük Sultanı Baybars'ın memleketine dönmesinden hemen sonra Abaka Han ordusuyla Anadolu'ya girerek kaybettiği Noyanları görünce ağladı. Daha sonra bu hüznün öfkeyle doldu ve bölgeyi yağmalayarak çok sayıda insan öldürdü. Anadolu'da ki otoritesini tekrar sağlayan Abaka Han yönünü Pervane'ye çevirdi. Kendisine ihaneti ve daha öncesinde yaşanan olaylarda üzerine eklenince idamı kaçınılmaz oldu³⁴.

³¹ İbn Bîbî, *El-Evamirü'l Aliyye fi'l- Umuri'l Ala'iyye*, s. 653-654; Kesik, "Muinüd-Din Süleyman Pervane", s.92.

³² Turan, s. 532-534.

³³ Kesik, "Muinüd-Din Süleyman Pervane" s. 92.

³⁴ Faruk Sümer, "Anadolu'da Moğollar", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, C. I, Ankara, 1969, s. 42.

Abaka Han Pervane ve yanındaki devlet adamlarını da alarak Anadolu'dan ayrıldı. Pervane yanındaki adamları ile beraber ihanet suçlamasıyla 2 Ağustos 1277 yılında öldürüldü. Aksarayî'nin eserinde bize anlattığı üzere Pervane'nin öldürülmesinden hemen önce yaşnlar şöyledir;

“ Onun sağlam inancına bir örnek şuydu: Onun yakın adamlarından(havas) birinin dört Arap atı vardı. Bir yıl süreyle onları eğitti. Onlardan hamlığı öyle bir çıkardı ki dediklerine göre on gün on gece üzerlerinde yol alınsa yine de dayanır duruma geldiler. Ona “Moğolların durup kalkmalarında kötülük belirtileri görülmektedir. Bu gün bizim başımızda gardiyan yoktur. Herkesin bilmediği öyle yollar biliriz ki Moğollar bizi takip edemez. En uygunu geceleyin vaktinde kaçış zaferdir. Sözünü söyleyelim saklanma ve kaçma perdesi altında amacımıza yönelim dedikleri zaman, “Evet kaçmak kolaydır ve fırsat da vardır. Fakat bizim yüzümüzden Moğol arkamızdan gelir, vilayetlerin çoğunu harap ede, suçsuz Müslümanlar zarara uğrar. Ben birkaç günlük hayat için kaçamam sebebiyle halkı Moğol'un düşmanlık, zulüm ve eziyet darbesiyle nasıl karşı karşıya bırakmayı uygun görürüm? “ cevabını verdi³⁵. ”

Süleyman Pervane'nin öldürülmesiyle birlikte tarihte Pervane dönemi olarak adlandırdığımız on beş yıllık süre sona erdi. Baybars'ın Anadolu seferi Müslümanlara bir ışık olmuşken daha sonraki gelişmeler Müslümanları büyük bir hayal kırıklığına uğrattı. Bundan sonra devletin her kurumunda bozukluklar etkin şekilde kendisini belli etmeye başlamış, asayişsizlikler, soygunlar ve Moğol baskısı iyice artmıştı. Pervanenin öldürülmesi kaynaklarda devlet otoritesinde büyük bir boşluk oluşturmuş aynı zamanda devlet için önemli adamların öldürülmesi de halkı her açıdan derinden etkilemişti³⁶.

Onun ölümünden sonra Türkmenler bu duruma son vermek için girişimlerde bulunmaya başladılar. Türkmenler Moğol baskısından dolayı çeşitli zamanlarda başkaldırmış fakat başarılı olamamışlardı. En son anlattığımız Hatioğlu isyanından sonra Karamanoğulları isyanda bulundular. Karamanoğlu Mehmed Bey, yanındaki adamlar ile Aksaray üzerine yürüdü.

³⁵ Aksarayî, *Müsameretü'l-Ahbar*, s. 90-91.

³⁶ İbn Bîbî, *El-Evamirü'l Aliyye fî'l-Umuri'l Ala'yye*, s. 684-686; Ali Öngül, *Selçuklular Tarihi-II Anadolu Selçukluları ve Beylikler*, s. 226.

Daha sonra Konya'ya gelen bu grup adı Rükneddin Siyavuş olan, Cimri lakabıyla anılan ve II. Keykavus'un oğlu olduğu öne sürülen kişiyi tahta çıkardılar. Karamanoğlu Mehmed Bey'de Cimri olarak anılan bu kişinin veziri olarak atandı. Tahta çıktıktan sonra devletin önemli kademelerinde bulunan kişileri öldürdüler. Fahreddin Ali, Nusretüddeve gibi birkaç önemli sima da kaçarak canlarını kurtarmak için Afyona'a gittiler. Sahip Ata ile bu Cimri grubu arasında kısa süreleri savaş yaşansa da Cimri grubu herhangi bir başarı elde edemedi Konya'ya geri döndüler. Bu olaydan sonra Fahreddin Ali ve III. Keyhüsrev Moğollardan isyanı bastırmak için yardım isteyerek harekete geçtiler. Karamanoğlu Mehmed ise bu haberi alınca savaşmak için hazırlıklara başladı. Yapılan savaşta başarısız olan Cimri grubunun bu isyanı Moğolların şehirleri yağmalayıp insanları katletmesine neden oldu. Karamanoğlu Mehmed, Cimri ve ona destek veren kim varsa öldürüldü.

Bu isyan olayı yaşanırken taht mücadelesine ve karışıklığına yeni bir hanedan üyesi dâhil oldu. Kırım'da yaşantısını süren II. İzzeddin Keykavus ölünce oğlu Mesud, Abaka Han'ın yanına gelerek onun hizmetinde bulunup takdirini kazandı. Abaka Han ona Erzincan, Sivas, Diyarbakır gibi bölgelerin yönetimini verdi. Bir süre sonra Abaka ölünce Moğol tahtına Ahmet Tektüdar geçti. Tektüdar Hülagu Han'ın yaptığı gibi bu iki Sultan arasında ülkeyi bölüştürdü. Bu durumdan rahatsız olan III. Keyhüsrev, Tektüdar'ın yanına konuşmak için gittiği sırada Moğol ülkesinde de Tektüdar ve Argun Han arasında taht mücadelesi yaşanmaktaydı. Bu taht mücadelesinden galip çıkan Argun Han III. Keyhüsrev'i Tektüdar ile iş birliği yapmakla suçlayarak öldürttü³⁷

Bu olaydan sonra II. Gıyaseddin Mesud, 1284 yılında Türkiye Selçuklu Devleti tahtına çıkarıldı. Fakat bu durumdan III. Keyhüsrev'in annesi rahatsız olmuş, kendi torunları ve II. Mesud arasında devletin önceki dönemlerde olduğu gibi ikiye ayrılmasını isteyerek harekete geçti. Fahreddin Ali devletin yeni bir sıkıntıyla karşı karşıya kalmaması için uğraşsa da çabaları yetersiz kaldı. Etrafında kalabalık bir kitle oluşturan III. Keyhüsrev'in annesi tarafında yaşanan karşıtlığa direnemeyen II. Mesud, Konya'dan ayrılarak Kayseri'ye gitti. Boş kalan Konya tahtına ise III. Keyhüsrev'in oğulları getirildi³⁸.

³⁷ Aksarayî, *Müsameretü'l-Ahbar*, s.101-111.

³⁸ Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 60.

Kısa bir süre tahta kalan III. Keyhüsrev torunları üzerlerine Fahreddin Ali'nin adamlarının geldiğini haber alınca Konya'dan kaçtılar. Tahtına geri dönen II. Mesud, III. Keyhüsrev'in annesi ve torunlarını Argun Han'a gönderdi. Yapılan yargılamada III. Keyhüsrev' in torunları olmadığı ortaya çıkınca öldürülerek kelleri Türkmenlere gözdağı vermek ve tekrar isyan çıkarılmasını önlemek için gönderildi. Sultan'ın annesine ise Sivrihisar verilerek gönderildi³⁹. Bu olaydan sonra devdet iki yıl kadar sultansız kaldı. Fahreddin Ali'yi Moğollardan aldığı ağır vergi talep haberleri onu oldukça üzdü. Kısa süre içerisinde hastalanan Fahreddin Ali Akşehir'de 1288 yılında vefat etti. Fahreddin Ali uzun yıllar devlet hizmetinde bulunmuş, Selçuklular içinde önemli bir vezir olarak tarihte adını geçirmiştir. Moğollar ve devlet arasında dengeyi sağlayıp iyi geçinerek Moğol hakimiyeti döneminde halkı ve devleti korumaya çalışmıştır. Onu ölümü ilerleyen süreçte devleti ve halkıkötü hal içerisine sokmuştur⁴⁰.

Tekrar Selçuklu tahtına çıkan Sultan II. Mesud, tahta çıkarılsa da başarılı olamayarak Hamedan'a sürüldü ve Gazan Han tarafından tahta kardeşi Feramuz'un oğlu III. Alaeddin Keykubad çıkarıldı. Fakat onun tahta çıkmamasından önce ki boşlukta devlet her anlamda çökmüş ve içerisinde gruplaşma meydana gelmişti. Anadolu artık dört bölgeye ayrılıp Moğollar tarafından yönetilmekteydi. Moğolların artık tamamen Selçuklu idaresine el koyduğu açıkça karşımıza çıkmaktadır. Anadolu'da basılan paralarda Gazan Han'ın adının olması da bu düşüncüyü kanıtlar niteliktedir. Yani yönetimde hanedandan birisinin bulunmasının fiili bir değeri dahi yoktu. III. Keykubad, tahta ilk çıktığı sıralarda Sülemiş isyanı söz konusuydu. Bu isyana III. Keykubad'ın katılmamış olması onu Gazan Han tarafında değerli kılmıştı.

Bu isyandan sonra Gazan Han'a bağlılığını bildirmek üzere yola çıkan III. Alaeddin, yanına vardığında Gazan Han onu Hülacü'nün kızı ile evlendirdi⁴¹. III. Keykubad dönemi devlet yönetimindeki kişilerin halka zulüm ettiği, haksız ve hukuksuz yere halktan vergi toplandığı bir dönemdi. Halk bu durumdan çok şikayetçiydi. Anadolu halkı bu durumu ve Sultan III. Keykubad'ı Gazan Han'a şikayet etti.

³⁹ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 580.

⁴⁰ Aksarayî, *Müsameretü'l-Ahbar*, s. 118-119; Öngül, *Selçuklular Tarihi- II Anadolu Selçukluları ve Beylikler*, s. 234-235.

⁴¹ Aksarayî, *Müsameretü'l-Ahbar*, s. 225-226.

Daha sonra Gazan Han huzuruna çıkarılan III. Keykubad iyi muamele görmüş olsa da tedirgin olduğu içinkaçtı. Fakat kısa sürede Moğollar tarafından yakalanarak iki ayrı mahkemede yargılandıktan sonra eşinin hatırına göz hapsinde yaşamasına izin verilerek Isfahan kentine gönderildi. Burada da görevliye ağır hareket etmesinden dolayı görevli tarafından hançerle öldürüldü⁴².

III. Keykubad'ın bu başarısızlığından sonra Gazan Han sürgünde olan II. Mesud'u tahta geri çıkardı. Sönük bir sultanlık dönemi geçiren II. Mesud Selçuklu hanedanlığının son padişahı olarak tarihe geçmiştir. II. Mesud'un ne zaman öldüğüne dair dönemin yazarları farklı tarihle vermekle beraber kesinlik kazanmamıştır. Ölümü ile alakalı da çok fazla bilgi mevcut değildir. Ölümü ile alakalı tarihler ise 1307 ve 1318 yılları arasında anılmaktadır. II. Mesud'dan sonra tahta V. Kılıçarslan geçse de ne halk tarafından nede Moğollar tarafından önem arz etmediği için devletin son hükümdarı olarak II. Mesud olarak tarihe geçmiştir.

Türkiye Selçuklu Devleti'nin şüphesiz yıkılışında en önemli faktör Moğollardır. Bunun yanında taht kavgaları, tahta çıkan bazı padişahların başarısızlıkları ve devletin ortaya çıkan isyanlar ile uğraşması da güç kaybetmesine sebebiyet vermiştir. Moğollar bu güç kaybında Selçukluları kendilerine bağımlı hale getirmişlerdir. Bununla beraber Selçuklularda her kurumda yıkım meydana gelmeye başlamıştır. Moğolların kendi atadıkları padişahlara devleti bölmeleri merkezi otoritenin yok olacak kadar zayıflamasına sebebiyet verdi⁴³.

Selçuklular Anadolu'yu yurt edinmek için Türkmen akınlarının başlatıp bölgeye yerleşince gerek Rumlar ve Ermenilerle verilen mücadeleler gerekse Haçlılar ile verilen mücadeleler halkı oldukça zorlamıştır. Bu mücadelelerin sonunda Anadolu halkı rahat nefes alarak şehirleşme anlayışıyla eserler üretmeye başlamışlardır. Fakat şehirleşmenin başlamasıyla konargöçer Türkmenlere verilen değer azalırken şehirli halka verilen değer artmıştır. Zaman içerisinde özellikle I.Alaeddin Keykubad döneminde üst kademedeki devlet kadrosunda bulunan kişilerin görevleri ellerinden alınarak gayrimüslim devlet adamlarına görevlerin verilmesi Türkmenlerin askeri ve siyasi alanda dışlanması onların devlete küsmesine neden olmuştur. Kurulduğu topraklar sebebiyle yoğun Fars etkisinde

⁴² Sümer, “Anadolu’da Moğollar”, s. 70-71; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.625; Faruk Sümer, “Keykubad III”, *TDVİA*, C. XXV, Ankara, 2022, s. 359-361.

⁴³ Aksarayî, *Müsameretü'l-Ahbar*, s.243; Muharrem Kesik, “II.Mesud”, *TDVİA*, C. XXIV, Ankara, 2004, s.342-344; Zerrin Öden, “Türkiye Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Mesud Hakkında Bazı Görüşler”, *Belleten*, C. LXI, 1997, s. 297-298.

kalan Selçuklu Devleti'nde İran unsuru üst kademelerde de belirgin şekilde kendisini belli etmiştir. İşte yaşanan her bir gelişme zamanla Türkmenlerin isyan çıkarmalarına sebep vermiştir. Buna bir örnek etkisi büyük Babai isyanıdır. Harzemşah Devletinin yıkılması sonrası Moğolların istilasından kaçan bir çok esnaf, sanatkar, halk, âlim ve devlet adamları Anadolu'ya gelmeleri Devletin sosyal alanında karmaşaya neden olmuştur. Var olan sıkıntılar Türkmenlerin devlete sırtını dönmesine ve karşı çıkmasına sonuç vermiş devleti ağır darbe vurarak güçsüzleştirmiştir.

Kösedağ yenilgisinden sonra yaşanan Moğol istilasıyla beraber halk çok ağır sıkıntılar içerisinde girmiştir. Halkın Moğollardan gördüğü zulmün yani sıra kendi devlet adamlarından da vergi konusunda yaşadığı sıkıntılar, yaşanan isyanlar halkta yaşama gücü bırakmamıştı. İnsanlar yaşama güçlüğünden dolayı mutluluğu manevi huzurda arayarak tekke ve şeyhlerin yanına gitmişlerdir. Zaten Selçuklu Devletinin yıkılış sürecinde etkilenmemiş hatta gelişmiş olarak karşımıza çıkan tek alan tasavvufudur. İç ve dış karışıkların arttığı bu dönemde mutasavvıfların halka etkileri artmış, âlim, derviş ve ileri gelenlerin yol göstermeleriyle halk ayakta durmaya çalışmıştır⁴⁴. Tasavvuf bu dönemde Selçuklu topraklarında yayılmış ve bir müessese haline gelmiştir. Moğol istilasının insanlarda oluşturduğu korku, psikolojik anlamda yıkıma sebep olmuştur. Birçok katliama ve dehşete şahit olan halk kendisini güven ortamında hissedebilmek maneviyata yönelmiştir. Tekkeler sadece insanlara psikolojik olarak yardımda bulunmamış, onların hastalıklarıyla da ilgilenerek kötü durumda olan halka yardım etmişlerdir⁴⁵.

Yıkılış döneminde etkisi gösteren Moğollara karşı sosyal dinamizmine sahip olan Ahilik Kurumu da etkisi göstermiştir. Ahiler ilk olarak Moğolların karşısına Kayseri kuşatmasında çıkmışlardır. Kayseri kuşatmasında ahiler ve halk birlikte şehri savunmuşlardı. Daha sonra bu grup karşımıza Kırşehir'de Moğol tahakkümünü kaldırmak amacıyla Türkmenlerle beraber yaptıkları isyanda çıkmaktadırlar. Bu isyan sonucunda Moğollar tarafından çok sayıda Ahi ve Türkmen öldürülmüştür. Ahiler yine bu dönemde kasaba ve köy gibi küçük yerleşim yerlerinde oluşan otorite sıkıntısını varlıkları ile gidermişlerdir. Devletin yıkılışında Moğolların baskısından bunalan halk başta bu duruma sessiz kalırken daha sonra isyanlarla tepkisini göstermiş, gerek halk

⁴⁴ Nazlı Altunsoy, "Türkiye Selçuklularının Yıkılış Sürecinden Sosyal Hayatta Bazı İnsani Değerler Üzerine", *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, S. 14, 2001, s. 287-290.

⁴⁵ Eyüp Yılmaz, *Tasavvufun Anadolu'ya Yayılmasından Moğol İstilasının Etkisi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2015, s. 50.

gerek ahi ve uç beyleri, devleti Moğol tahakkümünden kurtarmaya çalışmışlardır. Bazı devlet adamları denge yolunu bulup halkın ezilmesine engel olmaya çalışsa da başarılı olamamışlardır.

Selçuklu Devleti yıkılış aşamasında Moğollara karşı vergi vermekle yükümlüydü. Devlet bir süre sonra vergileri ödeyemeyecek duruma gelince divan üyeleri kendi aldıkları ücretleri azaltarak ekonomi rahatlatılmaya çalışmışlardır⁴⁶. Fakat Devlet, Moğol boyunduruğu altına girildikten sonra iktisadi olarak büyük ölçüde çöküşe geçmiştir. Maliye de ana ölçü birimi olan gümüş para birimi olan dirhem vakıflar, devlet hesaplamaları, ticari hayat için ehemmiyet taşımaktaydı.

Bu para biriminin genel durumu 1252 yılına kadar 3,21, 3-1, 2,89 arasında korunmaktaydı. Fakat IV. Kılıçarslan döneminde Sivas darphanesi, 1253 yılından 1256 yılına kadar ürettiği dirhemlerin ağırlığını 2,73'e kadar düşürdü. Bu düşüş ülkede mali bir kıtlık oluşturmuştur⁴⁷. 1257 de bu dirhem ağırlıkları normal hale getirilmiş, 1296'ya kadar kendi aynı ölçüde korumayı başarmıştır. Fakat III. Keykubad'ın ikinci kez tahta çıkmasının akabinde dirhem ağırlığı 2,6 gramdan düşürülmüş bir daha da eski durumuna geri dönememiştir. Bu durum bize Selçukluların yıkış sürecinde Anadolu'nun mali konuda da kötü durumda olduğunu ortaya koymaktadır⁴⁸. Ekonomik yönden devletin gittikçe kötü duruma girmesi zirai faaliyetlerin bozulmasına da sebebiyet vermiştir. Köylü artık ekim biçimi azaltmış buna bağlı olarak temel besin kaynaklarının fiyatlarının artmasına neden olmuştur. Bu nedenle buğday fiyatları artmış, 1300'lu yıllarda kıtlık ortaya çıkmıştır.

Devlet ekonomisinde hayvancılıkta oldukça önemli yerdeydi. Türkmenlerin geçim kaynağı hayvan ve bunlardan üretilen hayvan ürünlerine dayanmaktaydı. Hayvanların yününden çadır, halı, kilim, keçe, kumaşlar üretilirken derisinden ayakkabı, tulum vb. şeyler üretiliyordu. Yine besin kaynaklarının önemli kısmı olan et, peynir, süt, yoğurtta hayvanlardan sağlanmaktaydı. Aynı zamanda Moğollara ödenen vergilerin içerisinde büyük yer teşkil ediyordu⁴⁹. Sonuç olarak hayvancılık insanların hem giyim hem besin hem de barınma gibi önemli temel ihtiyaçlarını gidermekteydi. Durum

⁴⁶ Züriye Çelik, *Moğol İstilas ve Türkiye Selçuklu Devleti*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2014, s. 98-99, 162-166; Yılmaz, *Tasavvuf'un Anadolu'ya Yayılmasında Moğol İstilas'ının Etkisi*, s. 98-99.

⁴⁷ Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi*, C. I, Tekin Yay., Ankara, 1979, s. 41-42.

⁴⁸ Akdağ, *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi*, s. 42.

⁴⁹ Salim Koca, "Türkiye Selçuklularında Ekonomik Politika" *İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, C.VIII, 1996, s.470-473.

böyleyken bu hayvanların vergi olarak verilip azaltılması halkın ihtiyaçları dâhilindeki üretiminin azalmasına da neden oluyordu.

Ekonominin önemini icra eden ticarete de kötüye giden devlet, sık ticari münasebette bulunduğu Bizans ve Mısır'la kötü durumdaydı. Sikke üretimi için gerekli olan gümüş tedariki yapılamamaktaydı. Bu durum para sıkıntısını ortaya çıkarmış, Şam'dan Sivas'a kadar uzanan Türkmenlerin ürünleri sattıkları yer en iyi alıcıları olan Arapların para darlıklarından dolayı eski canlılığında değildi. Bu durum Anadolu'nun var olan sıkıntılarına sıkıntı eklemekteydi. Bizans'ta batının sömürgesi sebebiyle para sıkıntısı çekiyor ve sanayide gerilemekteydi. Yıkılış döneminde yaşanan ticaret, sanayi, üretim hayatında yaşanan sıkıntılarDevletin ekonomisini çöküşe sürüklemiştir⁵⁰.

BİRİNCİ BÖLÜM

ANADOLU BEYLİKLERİ VE TÜRKİYE SELÇUKLULARI İLE İLİŞKİLERİNİNBAŞLAMASI

1.KARAMANOĞULLARI VE SELÇUKLULARLA SİYASİ İLİŞKİLERİ

Karamanoğullarının Anadolu'ya nasıl geldikleri ile ilgili bilgiler rivayetler şeklindedir. Bu rivayetlere göre; Ahmet Yesevi döneminde Türkistan'da ikamet eden Akman ve Karaman adlı iki kardeş vardı. Bunlar ve bağlı oldukları boylar Ahmet Yesevi'nin oğlunun öldürülmesinde payları olduğu ithamı sebebiyle bulundukları bölgeden ayrılmak zorundakalmışlardı. Başka bir rivayete göre ise Karaman ve Akman kardeşler Ahmet Yesevi baskısınıkırmak için kendisini hırsızlıkla suçlamışlardır. Bunun üzerine Ahmet Yesevi'de onlara lanet etmiş, onlar da kendi akrabalarını parçalayarak Türkistan bölgesinden Azerbaycan'asürmüşlerdir⁵¹.

Karamanoğullarının menşei hakkında tarihçiler arasında bir görüş birliğine varılamamıştır. Şehabeddin Tekindağ, Karamanoğullarının menşei ile alakalı olarak farklı görüşler öne sürmüştür. Doktora tezinde Karamanoğullarının kökenin Oğuzların Salur boyundan geldiğini iddia ederken daha sonra Karamanlılar adlı çalışmasında Oğuzların Avşar boyundan geldiklerini söylemiştir.

⁵⁰ Akdağ, *Türkiye'nin Siyasi İktisadi ve İçtimai Tarihi*, s. 45-46.

⁵¹ Mehmet Ali Bozkuş, *Türkiye Selçukluları Döneminde Karamanlılar*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2008, s.6.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı'da Şehabeddin Tekindağ'ın Karamanlılar adlı çalışmasını kaynak göstererek Karamanoğullarının Avşar boyundan geldiklerini belirtmiştir. Faruk Sümer de Yazıcızade Ali'nin eserini kaynak göstererek Avşar boyundan gelmiş olduklarını söylemektedir. Zeki Veli Togan'da Reşidüddin'in eserini kaynak göstererek Avşar boyundan gelmiş olduklarını savunmaktadır.

Dönemin kaynaklarından olan İbn Bîbî eserinde Karamanoğullarının menşei hakkında bir bilgi vermeyip nerede yaşadıkları ve ne işle meşgul olduklarından bahsetmiştir;

“Karamanoğullarının babası (Karaman) hayatının ilk yılklarında Kamareddin vilayeti adıyla meşhur olan Ermen (Ermenek ve çevresi) nahiyelerinde yaşayan bir Türkmen kömürcü idi. Her zaman ora dağlarından Larende'ye (Karaman) kömür çeker çoluk çocuğunun rızkını o işle sağlardı”⁵².

Yazıcızade Ali de eserinde Sultan IV. Kılıçarslan'ın Karamanoğullarına dair sözlerini naklederken menşelerinin Avşar boyuna dayandığını belirtmiştir;

“Avşar Han aslındansın sana Oğuz töresinde ulu beglük degüresin, benimsin. Bir asıl ve günüz sen dadağ illerde yaramışsın deyüb istimalet itdi ve katına getürdi ve ana beğlik ve mansıb ve ulu tımarlar virdi”⁵³.

Karamanoğullarının Avşar boyundan geldiğini ifade eden bütün çalışmalar kaynak olarak Yazıcızade Ali'yi göstermiştir. Ancak Yahya Başkan “Karamanoğullarının Kökeni Meselesi” adlı makalesinde Yazıcızade Ali'nin Karamanoğullarının kökenini belirtecek kadar yakın dönemin kaynağı olmadığını belirtmiştir. Bunun yanında Yazıcızade Ali'nin *Tevarih-i Ali Selçuk*'unun İbn Bîbî'nin *El Evamirü'l Aliyye Fi'l- Umuri'l Ala'yye*'nin muhtasar tercümesi olması ve İbn Bîbî'nin eserinde Karamanoğullarının Avşar boyundan geldiğine dair herhangi bir bilgi yokken Yazıcızade'nin bunu kesin bir şekilde belirtmiş olması dikkat çekmektedir⁵⁴.

⁵² İbn Bîbî, *El-Evamirü'l Aliyye fi'l- Umuri'l Ala'yye*, s. 688.

⁵³ Yazıcızade Ali, *Tevarih-i Ali Selçuk*, Haz: Abdullah Bakır, Çamlıca Yay., İstanbul, 2009, s. 824; Yahya Başkan, “Karamanoğullarının Kökeni Meselesi”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. XXVII, 2012, s. 27.

⁵⁴ Başkan, “Karamanoğullarının Kökeni Meselesi”, s. 27.

Cahen'in *Osmanlıdan Önce Anadolu'da Türkler* başlığıyla tercüme edilen eserinde Karamanoğullarıyla alakalı olarak; "*Karaman'ın babasının Nuri Sufi adında bir kimse olduğu ve Azerbaycan'dan geldiği birkaç yıl Sivas'ta yaşadığı belirtilmektedir.*" Bu bilgi hangi boydan geldiklerini belirtmese de nereden geldiklerini belirtmektedir⁵⁵.

Şikari, Karamanoğullarının Azerbaycan'ın Şirvan bölgesinden geldiklerini zikretmekte, kökenlerini de Şirvan Han neslinden Oğuz Han'a bağlamaktadır. Azerbaycan'dan Anadolu'ya göç ederek Sivas ve Kayseri taraflarına yerleştiklerinden şöylecebahsetmektedir;

"*Keykubad'ın sultanlığı zamanında, Kalhanoğullarından ve Şirvan Han soyundan Oğuz boyları beylerinden Sa'adeddin'in on bin oba ile Şirvan'dan kalkıp Sivas Kayseri yayalarına yurt tutuşu ölünce oğlu Nureddin'in (Nure Sufi) yerleşikliği göçebeliğe tercih edip Kayılar ve Türkmenlerle anlaşarak Ereğli Kalesi'ni aldığı, buraya yerleşen göçebelerin evler yaparak bağ bahçe yeşerttikleri anlatılmıştır*⁵⁶." Rivayetlerin farklı farklı olması sebebiyle Karamanoğulları'nın kökeni ve geldikleri yer ile alakalı kesin olarak bir şey söylemek mümkün olmamaktadır.

Fakat Azerbaycan'dan Moğol baskısıyla Anadolu'ya geldikleri kuvvetle muhtemeldir. Bu beylik ile ilgili kesin olamayan bir konu da adının nereden geldiği meselsidir. Beyliğin kurucusu olan Nure Sofi'nin birçok çocuğu bulunmaktaydı. Onun oğullarının birisinin adı Karaman idi. Devletin adının da buradan geldiği kuvvetle muhtemeldir. Mehmed Neşri bu konuda eserinde şöyle bilgi vermektedir⁵⁷;

"*Rivayet olunur ki Moğol gelip İran'a müstevli olıcak, etrakden bir taftiye Moğul'dan kaçub Ermenak civarında mütemekkin olup kefare-i Varsağ ile müdara idüp şol aracukda turalum. Her ne eküb biçersevüz, ondasın ve nüzilin ve her ne bid'at olursa size virelüm, deyü ita'at göstermişlerdi. Anlarun reislerine Nure Sofi dirlerdi, bir pirdi. Her emirde ana ita'at iderlerdi. Ve bu Nure Sofi'nun evladı çoğıdı. Büyük oğluna Karaman dirlerdi. Gürbüz ve tüvana herifdi. Ol boy, Nure Sofi'ya eytdiler: Gel, büyük oğlın Karaman'ı bize emin kıl. Anun emrinden tecavüz itmiyelüm ve su. İdenlerimizün ol hakkından gelsün. Hâsılı Karaman'ı aralarında beğ idüp cemi'i umera Karaman'a ita'at gösterüb avda kuşda emrine imtisal ider oldılar.*"

⁵⁵ Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, Çev: Yıldız Moran, E yay., İstanbul, 1979, s. 274.

⁵⁶ Şikari, *Karamanname*, Haz: Metin Sözen, Necdet Sakaoğlu, Karaman Belediyesi Yay., İstanbul, 2005, s. 72.

⁵⁷ Mehmed Neşri, *Kitab-ı Cihan- Nüma: Neşri Tarihi*, Haz: Faik Reşit Unat, Mehmed A. Köymen, C. I, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1949, s. 43-44.

1.1. TÜRKİYE SELÇUKLULARINA KARŞI BABİLER İSYANI VE KARAMANOĞULLARI

Sultan I. Alâeddin Keykubat Türkiye Selçuklu Devleti'ni her anlamda geliştirmiş ve büyüt müştür. Selçuklular ile Moğollar arasında tampon konumunda olan Harzemşahların Moğollara mağlup olması sonrasında Moğollar ile Selçuklular arasındaki engel ortadan kalkmış ve idi devletin karşı karşıya gelmesi ve savaşıması ihtimali de ortaya çıkmıştır. Moğollar Selçukluları tehdit eder bir tavır almış, ancak bu tehdit I. Keykubat'ın muktedir bir hükümdar olması ve devletin askeri gücünün sebebiyle kendisini hissettirmemişti. Bu dönemde küstürülen Türkmenlerin de geri kazanılması askeri güce olumlu katkı ve fayda sağlamıştır⁵⁸.

I. Keykubat'dan sonra Türkiye Selçuklu Devleti'nin başına geçen II. Gıyaseddin Keyhüsrev, babası gibi yönetimde başarı gösterememişti. Özellikle Köseadağ Savaşı'ndaki başarısızlığı devleti sonu olmayan bir felakete sürüklemişti. Ayrıca Anadolu'ya gelen Türkmenlere yer ve yurt gösteremeyen II. Keyhüsrev'in, siyasi, askeri, iktisadi, sosyal ve dini konularda almış olduğu ağır tedbirler ve kötü kararlar da Türkmenleri olumsuz etkilemiş ve devlet aleyhine bir tutum içine girmelerine neden olmuştur.

Türkmenler, Baba Resul olarak anılan kişinin liderliğinde Selçuklu Devleti'nin gücünü zedeleyecek olan Babai İsyanına kalkıştılar. Selçuklu siyasi idaresi ve ordusunu önemli ölçüde sıkıntıya sokan bu isyan, ancak güçl ükle bastırılabilmişti. Ayrıca Moğollar bu isyandan sonra oluşan zayıflıktan faydalanıp Selçuklu Devleti üzerinde baskılarını arttırmıştı⁵⁹.

Türkiye Selçuklu Devleti'nin II. İzzeddin Keykâvus ile IV. Kılıcarslan arasında taksim edilmesi ve daha sonra iki kardeş arasında yaşanan taht mücadeleleri, sınır bölgelerinde yaşayan Türkmenlere hem serbestlik hem de askeri güç olarak önem kazandırmıştır. Silifke ve Ermenek bölgesinde Karamanoğulları'nın başında olan Nûre Sûfi (Nûr Sûfi) diye anılan Nûreddin Bey, Baba İlyas'a biat ederek onun müridi olmuş, Babailerin yayılma ve genişleme faaliyetleri esnasında kendisini Türkmenlere tanıtmış

⁵⁸ Mustafa Akkuş, "Karamanoğullarının Moğol Tahakkümüne Karşı Mücadeleleri", *Karamanoğulları Beyliği, Uluslararası Orta Anadolu ve Akdeniz Beylikleri Tarihi, Kültürü ve Medeniyeti Sempozyumu- II*, Editör Mehmet Şeker, Mehmet Mercan vd., C.I, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya, 2016, s. 323.

⁵⁹ Akkuş, "Karamanoğullarının Moğol Tahakkümüne Karşı Mücadeleleri", s. 324.

ve etkin bir kişi olmuştur. Babailerle birlikte Selçuklu ordusuna karşı Kırşehir yakınlarında Malya Ovası'nda yapılan savaşta yenik düşünce Baba İlyas'ın oğlu Muhlis Paşa ile beraber Ermenek bölgesine sığınmış ve onunla beraber Babai faaliyetlerini devam ettirmeye çalışmıştır. Nûre Sûfi (Nûreddin Bey), sonra başında bulunduğu topluluğun idaresini, beyliğe adını veren oğlu Karaman'a bırakmış, kendisi saklanmış veya inzivaya çekilmiştir. Karaman Bey de o zamanki siyasî durumdan yararlanarak gelişmeleri değerlendirmiş, Türkiye Selçuklu Devleti'nin iç sorunlarla uğraşmasını fırsat bilerek beyliğin temellerini atmıştır (1256)⁶⁰.

Moğollar, Türkiye Selçuklu Devleti'nin bir kısmını II. Keykavus'a diğer kısmını da IV. Kılıçarslan'a verdiği zaman iki hükümdar da tek başına yönetime sahip olmak istediklerinden mücadeleye girişmişlerdi. Bu mücadeleden Muinüddin Süleyman Pervane'nin desteği ve yardımı sayesinde IV. Kılıçarslan galip çıkmıştır. 1256 yılında Baycu Noyan'ın ikinci defa Anadolu'ya gelmesinden dolayı çıkan kargaşadan istifade eden Karaman Bey, Türkmenleri kendi çatısı altında topladı. Nüfuzu güçlenen Karaman Bey'den IV. Kılıçarslan rahatsız olmuş, herhangi bir isyan çıkmaması içinde Karaman Bey'in gönlünü hoş tutmaya karar vermişti. Çünkü çıkacak olan bir isyan Moğollar'a karşı olacağından halka ve devlete daha büyük zarar verecekti. Bu nedenle Karaman Bey'e Ermenek ve Larend'e'yi ikta olarak verdi. Ayrıca kardeşi Bunsuz'u da Emir-i Candarlık görevine atadı.

I. Keykavus'un Konstantiniyye sığınmasından sonra Türkmenler II. Keykavus'u savunmak için isyan etmişlerdir⁶¹. 20.000 atlı birlikten oluşan bir kuvvetle IV. Kılıçarslan'la savaşmak için Konya'ya doğru ilerlediler. Gavele kalesi sahrasında Pervane ve ordusuyla karşılaşan Türkmenler ne kadar direnseler de yenik düştüler. Savaş sonunda ana kaynaklarda gelişmelerle alakalı farklı bilgiler bulunmaktadır. Aksarayi eserinde savaştan sonra Karaman Bey ve Emir-i Candarlık makamında bulunan kardeşi Bunuz'un esir alındığını, birkaç gün sonrada Konya'nın iç kalesi kapısının önüne atıklarını, Konya sarayı burcunda çarmıha gerilerek ok hedefi yaptıkları anlatılmaktadır.

⁶⁰ Bozkuş, Türkiye Selçukluları Döneminde Karamanlılar, s. 14-16; Faruk Sümer, "Karamanoğulları", *TDVİA*, İstanbul 2001, Cilt XXIV, s. 455; Merçil, *İlk Müslüman Türk Devletleri*, s. 270.

⁶¹ İbn Bibi, *El-Evamirü'l Aliyye fi'l- Umuri'l Ala'iyye*, s. 688; Bozkuş, Türkiye Selçukluları Döneminde Karamanlılar, s. 18.

İbn Bîbî’de ise olay sonrası Karaman Bey’in isyanından çekinen IV. Kılıçarslan’ın Bunuz’u cezalandırma konusunu sürekli ertelediği, Karaman Bey’in vefatından sonra da onun oğulları ve Bunsuz’u Gavele kalesine tutuklatarak gönderdiği söylenmektedir⁶².

Bu olaydan sonra Karaman Bey ve taraflarına ellerinde herhangi bir kanıt olmadan destek verdikleri düşünülen önemli bazı Selçuklu Devlet adamları ölümle cezalandırılmıştır. Bu devlet adamları; maliye işlerinde yetenekli ve dirayetli olan Müstevfî Necibeddin, ülkelerin eşrafının başı Hamid oğlu adıyla tanınan Kıvameddin zamanın alimlerinin takip ettiği ilim ve fen işlerinden iyi anlayan Kadiasker gibi kişilerdi⁶³. Bu devlet adamlarının asıl öldürülme sebebi Pervane’nin önemli kadrolara yönetebileceği kişileri istemesinden kaynaklı olabilirdi. Bu isyanı bir bahane olarak kullanarsak ortadan kaldırmak istediği devlet adamlarına köz olarak kullanmış olması kuvvetle muhtemeldi.

Karaman Bey’in bu olaydan sonra birkaç zaman daha beyliğin başında kaldığı biliniyor. Fakat gene faaliyetleri hakkında fazla bilgiye sahip değiliz. Kilikya Ermenilerine karşı birkaç muharebelerinin olduğu, Torosların kuzey yamaçlarında bulunan Manyan kalesine 1262 yılında yedi aylık bir kuşatmasının olduğu ancak kuşatma sırasında yaralanarak öldüğü belirtilmektedir⁶⁴. Karaman Bey’in Mehmed, Mahmud, Kasım, Halil isimlerinde dört oğlu vardı. Onun ölümünden sonra IV. Kılıçarslan bu kardeşleri beyliğin ortadan kalkması amacıyla tutsak ettirmiş, fakat daha sonra Süleyman Pervane’nin hükmü geçerli olduğu yıllarda serbest bırakılmışlardır⁶⁵. Daha sonra da beyliğin başına Şemseddin Mehmed Bey geçmiştir. Karamanoğulları bu dönemde de Karaman Bey’in yönetiminde olduğu gibi siyasi otoritelerini korumuşlardır.

IV. Kılıçarslan, Karamanoğullarının bulunduğu Ermenek ve Larende şehirlerini tekrar devletin yönetimi altına almak için Bedreddin Huteni’yi verdi. Fakat Karamanoğulları gönderilen bu kuvvetleri art arda yenilgiye uğrattılar. Bedreddin Huteni kuvvetlerinin yenilgiye uğratılması Karaman Bey döneminde ki siyasi otoritenin bu dönemde de korunduğunu kanıtlar niteliktedir.

⁶² Aksarayî, *Müsameretü’l-Ahbar*, s. 53-54; İbn Bîbî, *El-Evamirü’l Aliyye fi’l- Umuri’l Ala’iyye*, s. 689.

⁶³ Aksarayî, *Müsameretü’l-Ahbar*, s. 54.

⁶⁴ Bozkuş, *Türkiye Selçukluları Döneminde Karamanlılar*, s. 21.

⁶⁵ İbn Bîbî, *El Evamirü’l Aliyye Fi’l- Umuri’l Alaiyye*, s. 689; Ersan, Alican, *Türklerin Kayıp Yüzyılı Beylikler Devri Türkiye Tarihi*, s. 48.

1.2. TÜRKİYE SELÇUKLULARINA KARŞI HATİROĞLU İSYANI VE KARAMANOĞULLARI

IV. Kılıçarslan saltanatı boyunca Moğolların güvendiği Pervane'nin oyuncacı olmuştur. Bu durumdan dolayı aksi olan Sultan, devlet adamlarıyla uğraşmıştır. Hapisteyken kendisine kötü muamelede bulunan aynı zamanda II. Keykavus'un Rum dayılarından biri olan aynı zamanda Fahreddin Ali'nin dünürlerinden biri olan Kir-Haye'yi öldürmüştür. Bu olaydan sonra Fahreddin Ali, ona karşı olmaya başladı. IV. Kılıçarslan Beylerbeyi olan Hatiroğlu Şerafeddin ile de uğraşmış, Hatiroğlu fidye ödeyerek canını kurtarabilmişti.

Pervane'nin Sinop'u alarak kendi üzerine mülk edinmesi IV. Kılıçarslan'la gerginliğin artmasına neden olmuştur. Fethinden sonra yakınlarıyla konuşma yapan Pervane, ülke topraklarının yarısının onun topraklarına katılması konusu açılınca Hatiroğlu söz alarak istekleri olursa kendisinin de Niğde Subaşılığına getirilmesini istedi. Pervanede bu teklifi kabul etti. Bu durum üzerine amacına ulaşmak için Hatiroğlu, Sultanın yanında bulunuyormuş gibi davranıp onun düşünce ve planını öğrenerek IV. Kılıçarslan'ın kendisine karşı bir hareket içerisinde olduğunu ve Baybars'la da görüşüğünü Pervane'ye haber verdi. Bu durum üzerine Pervane, Moğol Hanı Abaka'ya olayları haberdar etmiş ve IV. Kılıçarslan'ı ortadan kaldırmayı başarmıştır. Abaka bir ziyafet tertip ederek IV. Kılıçarslan'ı davet etti. Burada kendisine çokça içki içirip sarhoş ettiler. Gün sonunda şarabına zehir katarak kendisini öldürdüler.

Ertesi gün hacipler ve haberciler gelince de şarap içerken hasta oldu bahanesiyle Sultanın öldüğünü söyleyerek cesedini Konya' götürmek için yola çıktılar⁶⁶. IV. Kılıçarslan öldürülmesinden sonra onun yerine küçük yaşlarda olan oğlu III. Gıyaseddin Keyhüsrev geçmiştir⁶⁷. Bu dönemde ülke içerisinde çeşitli karışıklıklar çıkmaktaydı. Moğollar ve Memlukler arasındaki rekabet Anadolu üzerinden ilerlemekteydi. Pervane ise bu siyaset içerisinde iki rol oynayarak arayı kızıştırmaktaydı.

⁶⁶ Aksarayî, *Müsameretü'l-Ahbar*, s. 63-65; İbn Bîbî, *El-Evamirü'l Aliyye fi'l- Umuri'l Ala'iyye*, s. 644-649.

⁶⁷ Gregory Ebu'l Farac, *Abu'l Farac Tarihi*, Çev. Ömer Rıza Doğrul, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1950, s.587

Abaka Han hem bu çatışmayı görüşmek için hem de IV. Kılıçarslan'ın kızlarından birisi ile oğlu Argun Han'ı evlendirmek için Pervane'yi huzuruna çağırdı. Çeyiz hazırlıkları tamamlanmasının ardından II. Keyhüsrev, Pervane vezir Fahreddin Ali, Atabeg Mecdeddin Muhammed ve Beylerbeyi Seyfeddin Toruntay, Selçuki Hatun ile beraber Kayseri'ye gittiler. Pervane ve Fahreddin Ali yola devam ederken diğer devlet adamları ve III. Keyhüsrev Kayseri'de kaldılar. Pervane Sivas'a vardığında ülkede olacak karışıklıklardan tedirgin olmaktaydı ki bu sebeple Çeyiz hazırlığı ve Han'a hediyeleri bahane ederek Sivas'ta oyalanmaktaydı. Daha fazla oyalanmanın Hanı kızdıracağını bildiğinden yola devam ederek Abaka'nın yanına vardı.

Bu sırada ülkede bulunan boşluktan istifade eden Hatiroğlu isyana kalkıştı. Baybars'a haber gönderip Pervane ve Moğol Noyanlarının Abaka Han'ın yanına gittiğini bu boşluktan faydalanıp Kayseri'de ki beyler ve III. Keyhüsrev ile beraber onun yanına geleceğinden bahsediyordu. Bu sırada da bir haberci Baybars'ın geleceğini söyleyince Hatiroğlu uc beyleri ve Karamanoğullarına elçi göndererek onları askerleriyle beraber Niğde'ye davet etti. Niğde'de Kaman Türkleri ve Uc Türkmenleri onlara itaat ederek yanında yer aldılar⁶⁸. Bu sırada 200 Moğol askeriyle bölgeyi korumakla görevli olan Urla adlı birisini Maden yöresinde öldürdüler. Aksarayi bununlaalakalı şunları söylemiştir;

*“Niğde askerleri, onların kelleriyle sahada guy-i çevgan oyunu oynadılar. Şam ordusunun yardımıyla güç kuvvet kazanmadan önce bu kadar basir bir hareketle yetinmeyip ellerini Moğolları öldürme işine attılar. Zamansız iş yapan kimse düşkünlükle karşılaşır.”*⁶⁹ Gerçekten de zamansız iş yapan düşkünlükle karşılaşmış olacak. Hatiroğlunun Baybars'tan kesin olarak bir hareket görmeden acele iş yapması onun ve onunla bu isyana kalkışanların sonunu getirecektir.

Hazırlıklarını tamamlayıp Kayseri'ye giden Hatiroğlu, Atabeg Mecdeddin Muhammed, Beylerbeyi Seyfeddin Toruntay, Müstevfi Celaleddin Mahmud, Nureddin Caca'nın oğulları ve diğer beyleri Moğollara karşı çıkardığı isyana katılmaları için Baybars'ın gelmekte olduğunu söyleyerek onları ikna etti. Pervane'nin adamlarından olan Danişmed ili sübaşısı Taceddin Giv gibi beyleri de öldürttü⁷⁰.

⁶⁸ İbn Bibî, *El Evamirü'l Aliyye fi'l- Umuri'l Ala'iyye*, s. 665; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 539.

⁶⁹ Aksarayi, *Müsameretü'l-Ahbar*, s. 79.

⁷⁰ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 539.

Selçuklu Beyleri ve III. Keyhüsrevle beraber Niğde'ye gelen Hatiroğlu artık isyan bayrağını tamamen çıkarmıştı. Hatiroğlu sürekli olarak Baybars'a elçi gönderip Anadolu'ya gelmesi için acele etmesini söylüyordu. Fakat Baybars en son gelen elçiye acele ettiklerini, Pervane ile Abaka Han'a gitmeden önceki konuşmalarında bu sene sonunda Anadolu'ya geleceğini bildirdiğini söyledi. Hatiroğlu bundan haberdar olunca bu seferde Baybars'a kendisinin gelmezse kardeşi ve yanında bulunan beylerin canlarının tehlikede olacağını, kendisi gelmese bile bir miktar asker gönderip III. Keyhüsrev ve kardeşinin kurtulmasını istediğini söyledi. Baybars, kendisi gitmese bile III. Keyhüsrev, Hatiroğlu, Seyfeddin Toruntay ve diğer beyleri kurtarmak için Seyfeddin Balaban komutasında bir askeri kuvvet gönderdi. Bu sırada Moğol ordusu ve Pervane Anadolu'ya dönüşmüşlerdi⁷¹.

İsyanı bastıran Moğollar Hatiroğlu ve yanında bulunan beyleri yargıya çıkardılar. III. Keyhüsrev çocuk olmasından ve korkusundan devlet büyüklerine uymak zorunda olduğunu, Seyfeddin Tıruntay, Atabeg Mecdeddin Muhammed, müstevfi Celaleddin Mahmud eğer Hatiroğluna uymasaydık sonumuz Taceddin Giv gibi olurdu diyerek canlarını kurtardılar. Hatiroğlu'da Mısır Sultanı Baybars'la Pervane'nin görüştüğünü bu hareketiyle kendisini tahrik ettiğini söyledi. Moğol askerlerini bu beyanları Abaka Han'a bildirdikten sonra ölüm emirleri geldi. Böylelikle isyanı bastıran Moğolların artık Selçuklu Devlet adamlarına karşı hiç güvençleri kalmamıştı. Bu sebeple onları göz hapsinde tutarak yanlarından ayrılmadılar⁷². Burada Moğolların Pervane'ye ve diğer Selçuklu Devlet adamlarına karşı duyulan güvensizliğinden bahsedilirken Abu'l Farac bize tam tersini anlatmaktadır;

“Rum diyarının idaresini elinde bulunduran Pervane Moğolların Mısırlılara karşı temayül göstermekte olmasının şüphe uyandırmasından endişe ederek Sultan Rükneddin'in kızını aldı ve Hanlar hanına hizmet etmek üzere götürdü. Ve şu sözleri söyledi: “Mısırlılar'ın gelip bu kızı ele geçirmek istediklerini haber aldım. Onun için acele ederek buraya getirdim.”Tatarlar da bu yüzden ona teşekkür ettiler. Pervane şu sözleri de söyledi: Bizim emirlerimizden olan Hatiroğlu Rum diyari, prensi olan Gıyasüddin namındaki genci alarak Mısır'a kaçmak niyetindedir. Bana bir ordu verin de onu yakalıyayım. Bunun üzerine Hanlar hanı'nın küçük kardeşi Kungurtay onunla

⁷¹ İbn Bîbî, *El-Evamirü'l Aliyye fî'l- Umuri'l Ala'yye*, s. 666-668; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.540; Sevim, Merçil, *Selçuklu Devleti Tarihi*, s. 482-483.

⁷² İbn Bîbî, *El-Evamirü'l Aliyye fî'l- Umuri'l Ala'yye*, s. 669; Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, 280-281, Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 541-542.

beraber hareket etti bunlar Hatiroğlu ile genç sultanı Filistin ovasında buldular. Ve Suriye'ye kaçmak istediklerini gördüler. Kungurtay, Hatır oğlu ile genç sultanı Filistin ovasında buldular ve Suriye'ye kaçmak istediklerini gördüler. Kungurtay Hatır oğlu'nu öldürdükten sonra sultanı Pervane'ye teslim etti, oda onu tekrar saltanat tahtına oturttu. Böylece Pervane Tatarlar tarafından çok büyük sayılır oldu ve kendilerine gösterdiği samimi sevgi yüzünden son derece sevilir bir adam oldu⁷³." Olayın böyle olmasına ihtimal vermemekle beraber Hatiroğlu öldürülmeden önce Pervane'nin Baybars ile gizli olarak görüşüğünü söylemişti. Bundan sonraki süreçte Moğollar Devlet adamları üzerinde olan baskılarını daha da artmıştı.

İsyan bastırılmış gibi gözükse de Hatiroğlu'nun yanında birçok Türkmen grubu bu isyanda yer almıştı. Karamanoğulları bu isyanın varisi olarak mücadeleye devam ettirmeye karar verdiler. Karamanoğlu Mehmed Bey bu isyana kendisi bizzat katılmamış olsa bile ordu göndermişti. Ayrıca devlete vermekle yükümlü oldukları vergiyi ödemiordu. Bu sebeple bölgenin eski hakimi olan Bedrüddin Hoteni tekrar buranın kendi yükümlülüğü altına almak istiyordu. Bir süre bu isteği devlet tarafından engellenmişti. Bunun sebebi muhtemelen devletin Hatiroğlu isyanın oluşturmuş olduğu olumsuzluktan yeni çıkmış olması, Moğol baskısı ve hala devam etmekte olan halk içindeki karışıklıklar sebebiyle yeni bir karışıklığın oluşmasının Selçuklu devletine daha da zarar vereceğini düşünmesinden dolayı idi. Nitekim Hoteni Moğollarla bu konuyu görüşüp kendisine destek sağlanmasıyla ordusuyla Larende üzerine yürüdü⁷⁴. Üzerine gelen kalabalık orduya karşı koyacak gücü olmadığından Karamanoğlu Mehmed Bey savaşmadan önce anlaşmak istediye de Hoteni bunu kabul etmedi. İki taraf arsında çıkan mücadelede Karamanlılar Hoteni'yi bertaraf ettiler. Hoteni kaçarak Moğollardan yardım istedi. Moğollar, Saltanat Naibi olan Mikail'i destek olarak Hoteni'nin yanına gönderdi. Oda ancak Hoteni'yi kurtarabildi⁷⁵.

⁷³Abu'l Farac Tarihi, s. 598.

⁷⁴İbn Şeddad, Baybars Tarihi, Çev. M.Şerafeddin Yaltkaya, C. II, Türk Tarih Kurumları Yay., Ankara, 2015, s.79; Aksarayî, Müsameretü'l-Ahbar, s. 82; Cahen, Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler, s. 262.

⁷⁵Aksarayî, Müsameretü'l-Ahbar, s. 85-86.

1.3. KARAMANOĞULLARININ KONYA'YI İŞGALİ VE CİMRİ OLAYI

Naib Mikail'in Karamanoğullarına karşı bir üstünlük elde edemedi geri dönmesi Karamanoğlu Mehmed Bey'in adını duyurmuştu. Devletinde Karamanoğullarına müdahale edilememiş olması diğer Türkmen topluluklarını Karamanoğulları Beyliğine dahil olmasını sağladı. Hoteni'ye karşı başarısız olacaklarını düşünecekken üstünlük sağlamaları da MehmedBey'e cesaret verdi.

Bu olaydan sonra Karamanoğulları'nın Frenklere ait bir ticaret kafilesinin mallarını yağmalaması Selçuklu Devletini sıkıntıya sokmuştu. Pervane devletin bu sıkıntıdan kurtulması ve yağmalanan malların geriye verilmesi üzerine Sevahil Yunus'u⁷⁶ görevlendirerek Karamanoğulları üzerine gönderdi. Askeri anlamda Karamanoğullarının üzerine gidilmektense anlaşma yapılması istense de Karamanoğlu Mehmed Bey ikna olmamıştı. Daha sonra yapılan savaşta Karamanoğlu Mehmed Bey bir kez daha galip çıkmış,Süvahl Hoca Yunus mağlup olmuştu⁷⁷.

Hatıroğlu isyanında birçok kişinin Baybars'ın gelmemesinden dolayı hayatını kaybetmiş olması Baybars'ın artık Anadolu'ya gelmesinin gerekliliğini ortaya çıkarmıştı. Memluk ordusu Baybars komutasında Halep'ten hareket etti. Daha sonra Elbistan'a ulaşarak ordusunu burada düzene sokan Baybars, burada Moğol ordusuyla karşı karşıya geldi. Bu savaşta 1000 kadar Gürcü kuvveti de Moğol ordusuna destek vermiştir. Moğol ordusu 15.0000 kişi kadarken Memluk ordusu bunun en az iki katıydı. İlk saldırı Moğollardan gelmişti. Baybars'ın yaptığı üstün baskıya dayanamayan Moğol ordusunun direnci kırılmış, kaçmaya başlamışlardı. Pervane buradan canını zor kurtarmıştı. II. Keyhüsrev'i de alarak kendi iktası olan Tokat'a kaçtı. Baybars ise kazandığı zafer sonucunda Kayseri'ye gitmek için yola çıktı. 1277'de Anadolu'da Moğollar'a karşı kazanmış olduğu zaferden sonra Baybars, Kayseri'de 15 gün kaldı. Burada tahta oturmuş, kendi adına para basılarak hutbe okutmuştur⁷⁸.

⁷⁶ Veyis Değirmençay, "Sadr-i Konevi ve Selçuklu Emirlerine Mersiyesi", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. LIV, 2015, s.36.

⁷⁷ *Abu'l Farac Tarihi*, s. 596; Aksarayî, *Müsameretü'l-Ahbar*, s. 87; Değirmençay, "Sadr-i Konevi ve Selçuklu Emirlerine Mersiyesi", s. 36.

⁷⁸ Aksarayî, *Müsameretü'l-Ahbar*, s. 87; İbn Şeddad, *Baybars Tarihi*, s. 81; Mehmet Neşri, *Kitab-ı Cihannüma*, C.I, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1949, s. 43.

Karamanoğullarına katılan birçok Türkmen topluluklarıyla ordu sayısı oldukça artmıştı. Karamanoğlu Mehmed Bey'in kardeşi Ali Bey, Baybars'ın kazanmış olduğu zaferden dolayı sevincini belirtmiş, Ali Bey'in Baybars'tan tuğra ve sancak isteği üzerine kendisine tuğra ve sancak vermişti.

Baybars, Kayseri'de Selçuklu tahtına oturduktan sonra kendi imparatorluğunda olan yerlere fetihnameler göndererek Anadolu'yu Moğollardan bir günde kurtardıklarından bahsetmekteydi. Pervane'de ona bir elçi ile tebriklerini sunmaktaydı. Sultan'da ona yanına gelerek mevkisini almasını söyledi⁷⁹. Bu isteği karşısında 15 gün izin isteyen Pervane, bu izni hem Moğolların korkusundan hem de Baybars'ın zaferini kesin görmediği için istemişti. Baybars'ta belli bir süre sonra hem ordu ve hayvanlarının beslenme ihtiyacının karşılanmasının zor olmasından hem de Pervane ve Selçuklu devlet adamlarından herhangi bir cesaret görmemesinden dolayı burada kalmayı tehlikeli görerek ülkesine dönmek üzere yola çıktı. Baybars, Anadolu seferine büyük ümitler bağlamıştı. Halkın onun gelişine çok sevinmiş olmasına rağmen Pervane'nin kararsızlıkları ve Moğol korkusu bu seferi boşa çıkarmıştı. Pervane'nin bu kez akıllını kullanamamış olması Moğolların tekrar Anadolu'ya gelip tahakküm ve zulümlerini arttırmasına neden olmuştu. Üstelik bundan sonraki Moğol baskısı daha da ağır olacaktı⁸⁰.

Baybars'ın Anadolu seferinden haberdar olan Abaka Han, Elbistan'a gelerek savaş yerini gezdi. Selçuklu askerlerine ait cesetlerin olmamasından dolayı Selçukluların Memlukler ile iş birliği içerisinde olduğu düşüncesiyle Pervane'yi azarladı. Abaka Han Kayseri'den Erzurum'a kadar olan bölgede katliamlarda bulundu. Bu katliamlarda 20.000 Türkmen'in öldürüldüğü rivayet edilmektedir. Ayrıca yol üzerindeki bütün köy ve kasabaları yağmalatarak halka zulüm etmiştir. Abaka Han daha sonra yazlık merkezi olan Aladağ'a geçerken yanında Pervane ve Fahreddin Ali'yi de beraberinde götürdü. Burada yargılanan Pervane ölüm cezasına çarptırılarak idam edildi.

⁷⁹ İbn Şeddad, *Baybars Tarihi*, s. 89-90; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 548.

⁸⁰ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 548-549.

Maalesef Pervane Baybars'la yaptığı gizli İttifakının cezasını tereddütleri yüzünden canıyla ödemiş oldu. Böylelikle ülkenin tek veziri olarak Fahreddin Ali kalmış oldu. Karamanoğlu Mehmed, Konya'da oluşan boşluktan faydalanarak Konya'yı ele geçirmek için Konya'ya doğru yola çıktı. Bölgeye geldiğinde halk şehrin kapısını açmak istemedi. Bunun üzerine Baybars'ın kardeşi Ali Bey'e verdiği hil'at ve sancağı göstererek Sultan Baybars adına Konya'ya geldiğini söyledi. Halk buna rağmen kapıyı açmamaktakarardı.

Karamanoğlu Mehmed Bey, devlete hâkim olabilmek için hanedandan bir kişiyi tahta çıkarıp yönetim sağlama düşüncesi içerisindeydi. Bununla alakalı olarak bir toplantısı esnasında söyledikleri İbn Bîbî şöyle anlatmaktadır;

“Türkmenlerin başı olan Mehmed Bey, bir gün bir toplantı sırasında içini dökererek, Fındıkdar'dan bir fayda gelmez. Eğer elimize Selçuklu sultanını geçirirsek, bu fani dünyada hiçbir kimse amacımıza ulaşmakta bize engel olamaz. Eğer Bizans kralı(meliku'r-rum) Vasilyus'a elçi gönderir, ona tevazu ve saygı gösterip yanında düşkün bir halde yaşayan Sultan İzzeddin'in oğullarından birisini istersek, o isteğimizi kabul eder. O zaman halimizin, büyüklüğün doruğuna; gücümüzün feleklerin ve gezegenlerin zirvesini aşıp sidretü'l-müntehaya ulaşması kesinleşir⁸¹”.

Mehmed Bey, II. İzzeddin Keykavus'un oğullarından bir tanesini uygun gördüğü esnada birisi ona Anadolu'da kendisini II. İzzeddin Keykavus'un oğlu olarak tanıtan, dinen iyi bir yaşantısı olduğunu halka yansıtan, tarikat mensubu olmayı kendisine iş edinmiş, Alaeddin Siyavuş adlı lakabı “Cimri” olan bir kişiden bahsederler⁸². Cimri lakaplı kişinin nasıl Karaman Bey'in yanına getirildiğine dair dönemin kaynaklarında birkaç iddia söz konusudur. Bazı kaynaklarda Cimri'nin hapis olduğu Karaman Mehmed Bey'in onu hapisten çıkardığı⁸³, farklı kaynak ise Konya halkını ikna etmek amaçlı Cimri ile karşılaşp onun II. Keykavus'un oğlu olduğundan bahsedilerek yansıtılmasıyla olduğudur⁸⁴. Karamanoğlu Mehmed Bey, bundan sonra Şehirde bulunan Naib Mikail'e elçi göndererek kendisine biat etmesini istedi. Mikail, Karamanoğlu Mehmed Bey'in gönderdiği elçiyi öldürterek onu hiçe saydı.

⁸¹ İbn Bîbî, *El-Evami'ü'l Aliyye fi'l- Umuri'l Ala'iyye*, s. 690.

⁸² İbn Bîbî, *El-Evami'ü'l Aliyye fi'l- Umuri'l Ala'iyye*, s. 691; Neşri, *Kitab-ı Cihannüma*, s. 47.

⁸³ Şikari, *Karamanname*, s. 129.

⁸⁴ İbn Şeddad, *Baybars Tarihi*, s. 90.

Türkmenler, Karamanoğlu Mehmed Bey idaresinde şehri ele geçirmek için piyade ve atlı kuvvetlerle saldırmaya başladılar. Mikail bölgede bulunan askerlerle birlikte dirense de Mehmed Bey, giriş kapılarını yaktırarak şehre girmeyi başarmıştır. Bölgede bulunan devlet adamları ise Tokat'ta olan III. Keyhüsrev'in yanına gitmek için yola çıkmışlardır. Karamanoğlu Mehmed Bey, 1277 tarihinde Konya tahtına Siyavuş'u geçirerek sultanlığını ilan ettirdi. Halka da onun sultanlığını kabul ettirip boyun eğdirdi. Tokat'a kaçarken yolda Türkmenler tarafından yakalanan Naib Mikail ve devlet adamlarından Bahaddin'i öldürülerek Konya kapısına astılar⁸⁵.

Siyavuş artık tahta çıkmış, Karamanoğlu Mehmed Bey'de onun veziri olarak görev yapmaya başlamış adına hutbe okutarak para bastırılmıştır. Yapılan ilk toplantıda Türk dilinin kullanılması kararı alınmış, devlet görevlerine de Türkmenlerden oluşan bir grup getirmiştir⁸⁶. Mehmed Bey Sultan olarak ilan ettikleri Siyavuş'u, III. Keyhüsrev'in kız kardeşi ile evlendirme düşüncesinde idi. Çok geçmeden bu düşüncesini evlendirmek istediği kızın annesi olan Gazalya Han'a iletti. Gazalya Hatun'un bu isteğe karşılık çeyiz hazırlığı bahanesiyle dört ay kadar süre isteyerek teklifini kabul etti⁸⁷. Süre istemesi ilerleyen süreçte Moğolların bölgeye geleceğinden kaynaklı olduğunu ön görülmektedir.

Vezir Fahreddin Ali siyasi sorunlar nedeniyle Abaga Han'ın yanına gittiği sırada oğulları Taceddin Hüseyin ve Nusretüddin Hasan babalarının olan Afyon'a giderek orayı koruyorlardı. Konya'nın Karamanoğulları tarafından işgali sonucunda Fahreddin Ali'nin oğulları Afyon'da asker toplayarak Konya'ya doğru harekete geçtiler. Haberi alan Karamanoğlu Mehmed, Sultan ilan ettikleri Siyavuş'u ve ordusunu da alarak Akşehir'e doğru ilerlemeye başladılar. Fahreddin Ali'nin oğulları Değirmen çayı yanında Kozaağaç köyüne gelince Karamanoğulları da Altuntaş köyüne geldiler. Taceddin Hüseyin Değirmen çayını geçerken atından düşürülüp öldürüldü. Bu olayla iki taraf arasında savaş çıktı. Savaşta bulunan Germiyanogulları, Taceddin Hüseyin tarafını terk edince diğer askerlerde savaş meydanından kaçtılar.

⁸⁵ Bîbî, *El-Evamirü'l Aliyye*, s. 692-694; Aksarayî, *Müsameretü'l-Ahbar*, s. 96.

⁸⁶ İbn Bîbî, *El Evamirü'l Aliyye Fi'l- Umuri'l Ala'iyye*, s. 694-697; Sümer, *Anadolu'da Moğollar*, s. 52; Ersan, *Alican, Beylikler Devri*, s. 50.

⁸⁷ İbn Bîbî, *El Evamirü'l Aliyye fi'l- Umuri'l Ala'iyye*, s. 698; Şikarî, *Karamannâme*, s. 32; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 564-565.

Karamanoğulları bu muharebede Antalya Sevahil'i olan daha öncede Selçuklular tarafından Karamanoğulları üzerine Pervane tarafından gönderilen Hoca Yunus'u, Beylerbeyi Şemseddin Yavtaş'ın oğlu Celaledin Hüsrev Bey ve bazı Selçuklu devlet adamlarını öldürdüler. Kazandıkları zafer ile Afyon üzerine de yürüyen Karamanoğulları buradan herhangi bir sonuç alamadılar. Akşehir'de kazandıkları ganimetleri de alarak Konya'ya geri döndüler⁸⁸.

Konya'ya geldiklerinde Fahreddin Ali ve Abaka Han oğlu Kongurtay'ın kendi üzerlerine geldikleri haberini aldılar. Konya halkına bunu söylemeyerek Siyavuş'un Moğolları Anadolu'dan atmak üzere sefere çıkacağını haberlerini yayıp askerlerini Filobad köşküne indirdiler. Daha sonra Konya ve Akşehir den elde ettikleri mallar ve hayvanları yükleterek kendileri de Filobad'a gittiler⁸⁹.

Akşehir ve Ilgın'a doğru gelen Selçuklu ordusu, Siyavuş ve Karamanoğlu Mehmed Bey'in göreve atadıkları Akşehir subaşı Çaylak ile Ilgın Emir-i Candar'ını öldürerek onların eşleri çocuklarını esir aldılar. Daha sonra Konya'ya doğru yola devam ettiler. Karamanoğlu ve Mehmed Bey'in ve Siyavuş'un Filobad'a gittiklerini haber alan Konya halkı Moğolların da geldiği haberini aldıktan sonra şehrin tüm kapılarını kapatıp köprüleri de geçilemeyecek hale getirdiler. Daha sonra Konya'ya gelen Mehmed Bey ve Siyavuş askerlerin alışveriş yapması için kapıların açılmasını istediler. Konya baş kadısı kadısı Siraceddin Mahmud Urmevi bir fetva yayımlayarak Konya'yı Mehmed Bey ve Siyavuş'a karşı savaşmaya teşvik etti. Şehrin kapılarının kendilerine açılmamasına ve üzerlerine ok atılmasına kızan Mehmed Bey tarafı kapıların dışında kalan bölgeleri yağmalayarak Karamanoğullarına ait Ermenek tarafına gittiler⁹⁰.

Böylelikle tekrar Selçuklu tahtına oturan III. Keyhüsrev Fahreddin Ali ve Moğol kuvvetleri zaman kaybetmeden Karamanoğlu Mehmed Bey ve Siyavuş'un peşine düşmek için yola çıktılar. Fakat kış mevsiminin gelmesiyle III. Keyhüsrev, Fahreddin Ali Konya'ya döndü. Moğol kuvvetleri de Tokat'a çekildiler. Hava şartlarının düzelmesi ile Selçuklu ve Moğol askerleri Mut Ovası'nda ordugâhlarını kurdular.

⁸⁸ İbn Bibî, *El-Evamirü'l Aliyye fi'l- Umuri'l Ala'iyye*, s. 699-700.

⁸⁹ İbn Bibî, *El-Evamirü'l Aliyye fi'l- Umuri'l Ala'iyye*, s. 700; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 566.

⁹⁰ İbn Bibî, *El-Evamirü'l Aliyye fi'l- Umuri'l Ala'iyye*, s. 701-702; Şikari, *Karamanname*, s. 32; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 566-567.

Bu sırada Mehmed Siyavuş'u güvenli bir kaleye göndererek Selçuklu ve Moğol ordusuna ani bir baskınla saldırdı. Selçuklu ve Moğollara direniş gösteremeyen Mehmed Bey atılan oklar sonucunda öldürüldü. Yanında bulunan kardeşleri Tanu, Zekeriya ve yeğenleri de atılan okların kurbanı oldular⁹¹.

Mehmed Bey'in yenilgiye uğratılmasının ardından Siyavuş bulunduğu kaleden kaçarak uc Türkmenlerini etrafında toplamaya başladı. Germiyanogulları III. Keyhüsrev yanında bulunmuş olsa da Türkmenler Siyavuş'un yanında olmayı tercih ederek Selçuklu ve Moğollara karşı olmuşlardır. Bundan rahatsız olan III. Keyhüsrev, Fahreddin Ali, Moğolkarargâhı olan Kazova'dan çıkararak Ankara'ya geldiler.

Burada hazırlıklarını tamamladıktan sonra Siyavuş üzerine seferlerine devam ederken Siyavuş'ta üzerine geldikleri haberini alınca etrafında topladığı Türkmen kuvvetlerle Pınarbaşı'nda karargâhını kurarak hazırlanmaya başladı. III. Keyhüsrev Fahreddin Ali de Bolvadin mevkiye doğru devam ederken Siyavuş kuvvetleriyle karşı karşıya geldiler. Yenik düşen Siyavuş'un canlı canlı derisi yüzülerek öldürüldü. İbret olsun diye de cesedi gezdirildi⁹².

Yaşanan olaylardan sonra Mehmed Bey'in kardeşi olan Güneri Bey beyliğin başına geçmiştir. 22 yıl beyliğin başında kalan Güneri Bey, ilk faaliyetleri Memluk devleti ile yaptıkları anlaşma sebebiyle Memluk devletinin yaptığı seferlerde onlara destek sağlamak olmuştur⁹³. Bu sırada Selçuklu tahtında değişiklik yaşanmaktaydı. III. Keykavus'un Moğol taht mücadelesi sırasında tahta yeni çıkan Argun Han, taht mücadelesi yaşadığı Ahmet Takudar ve Kongurtay ile iş birliği yaptığını düşündüğü III. Keyhüsrev'i boğdurtarak öldürttü⁹⁴. Daha sonra Tebriz'de bulunan II. Gıyaseddin Mesud'a Moğollar tarafından bir yarlık verilerek tahta çıkarıldı. II. Mesud'un tahta çıkmasından sonra III. Keyhüsrev'in annesi devletin, torunları ve II. Mesud arasında bölünmesini istedi. Bu fikir Konya halkından tepki görünce III. Keyhüsrev'in annesi yanına destek bulmak için Karamanoğlu Güneri Bey'evezirlik, Eşrefoğlu Halil Bey'e de saltanat naipliği teklifinde bulundu. Sonuç olarak ikili yönetim isteği kabul gördü.

⁹¹ İbn Bîbî, *El-Evamirü'l Aliyye fi'l- Umuri'l Ala'yye*, s.702-705; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 567-568.

⁹² İbn Bîbî, *El-Evamirü'l Aliyye fi'l- Umuri'l Ala'yye*, s. 726-729; Aksarayî, *Müsameretü'l-Ahbar*, s. 102; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 568-569.

⁹³ *Abu'l Farac Tarihi*, s. 604.

⁹⁴ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 583-584.

Fahreddin Ali devleti daha kötü bir duruma sokulmasını önlemek amaçlı III. Keyhüsrev'in annesini uyarsa da iki taraf arasında başlayan mücadeleye engel olamadı. Karamanoğlu Mehmet Bey ve Siyavuş döneminde yaşanan mücadelede ki gibi Türkmenler bu kez de Güneri Bey ve Halil Bey tarafında oldular. Sultanın annesi ve hizmetinde bulunan bir topluluk Fahreddin Ali'nin evine saldırdılar. Fakat araya Ahiler girerek kavgayı yatıştırdılar⁹⁵.

Bir gün Türkmenlerin ansızın Konya'ya doğru geldiği haberini alan Konya halkı savunmak için hazırlık yaptılar. Karamanoğlu Güneri Bey ve Eşrefoğlu Halil Türkmenlerle beraber Konya'ya girdiler. III. Keyhüsrev'in iki oğlunu tahta oturtular. Sultan Mesud durumu haberdar etmek için Argun Han'ın yanına gitti. Onun desteğini aldıktan sonra tahta oturan iki şehzadeyi de bertaraf edip tek başına tahta oturmayı başarmıştır. Bu olaydan sonra Güneri Bey, Ermenistan'ın merkezi Tarsus üzerine başarılı bir sefer yapmıştır.

Ermenistan Kral III. Leon'da onu şikayet için naibini birçok malla Argun Han'ın yanına göndermiştir. Argun Han bu şikayet üzerine Selçuklu ve Moğol birliklerinden oluşan bir kuvvetle Larende'ye gelerek bölgeyi harap etmiştir. Güneri Bey'de kaçarak kurtulmayı başarmıştır. Bu olay sonrası Güneri Bey ve Eşrefoğlu Halil Sultan özür dilemek ve elini öpmek için Konya'ya geldiler. Söz verip özür diledikten sonra barış sağlanmış oldu⁹⁶.

Fakat bu barış çok fazla uzun sürmemiş Karamanoğulları tarafından olan Seyfeddin Türkeri'nin öldürülmesi ile tekrar kargaşa çıkmıştır. II. Mesud kardeşi ile Eşrefoğullarının kızıyla evlendirmek istedi. Bu konuyla alakalı görüşmek istediklerinde Eşrefoğulları II. Mesud'un kardeşini tutukladı. Bunun üzerine Güneri Bey araya girerek bunun yanlış olduğunu Sultanın kardeşini serbest bırakması gerektiğini söyledi. Böylelikle Sultanın kardeşi serbest bırakıldı⁹⁷.

Argun Han'ın 1291 yılında ölmesi üzerine Geyhatu Moğol tahtına oturmak için Anadolu'dan ayrıldı. Bu durumu fırsat bilen Türkmenler, Karamanoğulları idaresinde Konya'ya saldırarak ele geçirdiler.

⁹⁵ Anonim *Selçukname*, Çev: Halil İbrahim Gök, Fahrettin Coşkun, Aktif Yay., Ankara 2014, s. 53; Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, s. 288; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 589.

⁹⁶ Anonim *Selçukname*, s. 55-56.

⁹⁷ Anonim *Selçukname*, s. 57; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 590.

II. Mesud bunun üzerine Geyhatu'dan yardım istedi. Geyhatu'nun Anadolu'ya doğru geldiği haberini alınca Güneri Bey Konya'dan ayrılarak Larende üzerinden İçel'e gitti. Moğol kuvvetleri Larende'ye gelerek bölgeyi yağmaladılar. Daha sonra Güneri Bey'in arkasından İçel'e gelseler de onu yakalayamadılar. Geyhatu'nun Anadolu'ya gelmesi birçok Türkmen'in öldürülerek katledilmesine neden oldu. Kaynaklarda Menteşe, Ladik, Eşreoğulları ve Karamanoğulları'ndan çok insanın katledilerek esir alındığı anlatılmaktadır. Moğollar daha sonra Konya'ya oradan da Kayseri'ye döndüler⁹⁸.

Bu olaydan sonra II. Keykavus'un oğullarından şehzade Kılıçarslan, Kastamonu beyleri ve uc Türkmenleri ayaklandılar. Geyhatu bunun üzerine II. Mesud ve Moğol komutanları ile beraber ayaklananları bertaraf etmesi için gönderdi. Ordu ve devlet adamlarının bu sefere çıkması Karamanoğullarına fırsat doğurdu. Halil Bahadır komutasında Konya'ya saldıran Karamanoğulları Kırkpınar'a, Eşreoğulları'da Gavele kalesine kadar ilerledi. Bu sefer Geyhatu'nun Selçuklu ve Moğol ordusunu Kastamonu'ya kendisinin de Aladağ'a gidişiyle alakalıdır. Fakat Konya seferi Karamanoğulları'na Kıbrıs Haçlı Krallığının Alaiye'ye saldırılma haberini almasıyla yarıda kalmıştır⁹⁹.

Gazan Han döneminde Moğollar arasında mücadeleler sebebiyle Orta Anadolu'da batı kısmında bulunan Moğol nüfuzunu azaltmıştı. II. Mesud ise Kayseri'de bulunuyordu. Konya Ahi Ahmet Şah tarafından idare edilmekteydi. O esnada Batı Anadolu'da olan Baltu ve Sülemiş Gazan Han'a karşı isyan ettiler. Karamanoğullarından yardım istediler. Bu isyana çok sayıda Karamanlı Türkmenler katıldılar. Buna rağmen Gazan Han Karamanoğullarına karşı herhangi bir girişimde bulunmadılar. Sülemiş isyanı sırasında da Güneri Bey vefat etti.

Güneri Bey, Moğol saldırılarının ağırlığına rağmen her seferinde kendini toparlayıp mücadelesini sürdürmüştür. Selçuklu Sultanına ve Moğollara kendini kabul ettirmiştir. Larende, Ereğli ve Alaiye bu dönemde Karamanoğulları Beyliği idaresine alınmıştır¹⁰⁰. Güneri Bey'den sonra Karaman Bey'in diğer oğullarından birisi olan Mahmud Bey beyliğin başına geçmiştir¹⁰¹.

⁹⁸ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 605.

⁹⁹ Anonim *Selçukname*, s. 64; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.606-607; Sümer, "Karamanoğulları", *TDVİA*, C. XXIV, İstanbul, 2001, s. 456.

¹⁰⁰ Sümer, "Karamanoğulları", s. 456.

¹⁰¹ Mehmet Fuad Köprülü, "Anadolu Beyliklerine Ait Notlar", *Türkiyat Mecmuası*, S. 2, İstanbul, 1928, s. 964.

Mahmud Bey'in adı Neşri'nin eserinde Bedreddin olarak da geçmekte olup Mahmud Beyi, beyliğin kurucusu olarak görüldüğü anlatılmaktadır. Kaynaklarda kendisinin Ermenistan üzerine olan seferlerinden ve Güneri Bey dönemindeki görevlerinde birde Moğollar ile olan mücadelesinde kısa olarak bahsedilmektedir. Bu dönemde konumuzla alakalı olarak bahsedebileceğimiz şey Günerş Bey'in son döneminde gerçekleşip Mahmud Bey döneminde de süren Sülemiş isyanıdır. Bu isyanda Sülemiş, Güneri Bey ve Mahmud Bey'den destek Türkmen asker talebinde bulunmuş, Karamanoğulları'da 10.000 kişilik süvari birlikle kendilerine destek gösterdikleri bilinmektedir. Zaten Moğolların Sülemiş isyanından sonra Türkiye Selçuklu devleti üzerindeki eski baskısı kalmamış, devlet Mahmud Bey zamanından sonra yıkılmıştır¹⁰².

2. GERMİYANOĞULLARI VE SELÇUKLULARLA SİYASİ İLİŞKİLER

Germiyanoğulları menşei konusu kesinliğe kavuşulmamış olup bunun hakkında birçokgörüş mevcuttur. Kaynaklarda farklı iddialar ortaya atılmış olsa da Türkmen olan Germiyanoğullarının hangi boydan geldiğine de dair kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Hangi boya mensup olduklarına dair de araştırmacılar farklı ön görüler sunmuşlardır. Hayrullah Efendi, Tarih-i Osmani 'sin de Germiyanoğullarının Oğuzların Avşar boyuna mensup olduğunu söyler, İsmail Hakkı Uzunçarşılı'da Hayrullah Efendi'nin düşüncelerini kendisine kaynak göstererek Oğuzların Avşar boyundan geldiklerini savunmaktadır. Neşri ise “*Germiyandan Çavdar Tatar gelip*” ifadesi Germiyanlılar ile Kütahya çevresi bahsedilmiştir. Kendisinin bu ifadesi bize Germiyanoğullarının içerisinde Çavdar Tatarı olduğu ve Germiyanoğullarının onlar ile iş birliği yaptığını bahsetmiştir. Fakat Germiyanoğullarının Çavdar Tatarlarından olma ihtimali bulunmadığı bilinmektedir. Yine Fuad Köprülü'nün de düşüncesinin Hayrullah Efendi ile aynı olduğunu bilmekteyiz¹⁰³

Selçuknamelerde, “*Püser-i Ali-şiri Germiyani*”, “*Veled-i Ali-şiri Germiyani*” ifadeleri Germiyanoğullarının Ali-şir'in ailesinden geldiğini kanıtlar niteliktedir. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Çavdar Tatarının, Germiyanoğlu'nun teşvikiyle Osman Bey'in topraklarına saldırmasından dolayı Neşri'nin eserlerinde Germiyanoğullarının

¹⁰² Neşri, *Kitab-ı Cihannüma*, s. 49; Sümer, “Karamanoğulları”, s. 456.

¹⁰³ Mustafa Çetin Varlık, *Germiyanoğulları Tarihi*, Sevinç Yay., Ankara, 1974, s. 6-7; Hayrullah Efendi, *Osmanlı Devleti Tarihi*, C. I, Havadis Yay., İstanbul, 1971, s. 96-97.

Tatarlar'dan olduğunu düşünmekte olduklarını fakat bunun mümkün olmadığını söylemektedir.

Ayrıca o dönemde Germiyanogullarının Tatarlardan olduğunu dair herhangi bir kayıt mevcut değildir¹⁰⁴. Şehabeddin Tekindağ ise Germiyanogullarının Kanglı Kıpçak boyuna mensup oldukları kaydeder. Zeki Veli Togan'da Şehabeddin Tekindağ ile aynı düşüncede olup Kütahya'da bulunan aşiret-i Horezm'e dayanarak Germiyanogullarının Kanglı-Kıpçakboyundan geldiklerini düşünmektedir¹⁰⁵.

Germiyanogulları ismi aşiretlerinden gelmektedir. Karamanogulları ve bazı farklı beylikler gibi başlarında ki beylerin isimlerinden değil aşiretlerinin adlarıyla karşımıza çıkmaktadır. İsimlerini bu aşiretten almalarının yanı sıra bir ihtimalden daha bahsedilir. O da kuruldukları Malatya bölgesinde Germiyan adlı bir yerin bulunmasından dolayı adlarını buradan almış olabilecekleridir. Tabi bunların kesinliği olmamakla beraber ihtimallerdir. Genel olarak edindiğimiz en net bilgi Germiyanogulları, ilk zamanlarda bir aşiret iken daha sonra tarih kayıtlarında bir beylik olarak karşımıza çıktığıdır¹⁰⁶.

Germiyan adının kelime anlamı hususuna gelecek olursak Germiyan kelimesi bir bütün olarak ele alınmamış ve açıklanmamıştır. Ahmet Tevhid Bey Germiyan kelimesinin Farsça “Germ” ‘den Germi olduğunu ve an kelimesinin de çoğullaştırılmak amacıyla kullanıldığını Farsça da “Germ” kelimesinin de şiddet ve sıcak anlamlarına geldiğini söylemektedir. Germiyan isminin kaynaklarda nasıl geçtiğini inceleyecek olursak Urfalı Mateos eserinde Malatya yöresinin bir kısmı Germiyan olarak anıldığı şöyle ifade etmiştir;

“Türklerle Franklar günlerce birbirlerine karşı cephe almış durumda kaldılar, fakat muharebeye tutuşmadılar. Nihayet İlgazi ordusuyla beraber geri çekilip Garmin tesmiye edilen Malatya bölgesine gitti.” Bu ifadenin ardında eserin notlar kısmında şu şekilde açıklama yapılmıştır;

“Malatya mıntıkasının bir kısmına verilmiş olan “Garmian” veya “Germiyan” adı belki de Selçuklu devrinden başlamış ve bu ismi taşıyan herhangi bir Türkmen reisinden gelmiştir.”

¹⁰⁴ Varlık, *Germiyanogulları*, s. 5-7.

¹⁰⁵ Şehabeddin Tekindağ, *Anadolu'da Türk Tarihi ve Kültürü*, Trabzon, 1967, s. 167; Zeki Veli Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, Enderun Yay., İstanbul, 1981, s. 485.

¹⁰⁶ Mustafa Çetin Varlık, “Germiyanogulları”, *TDVİA*, C. XV, İstanbul, 1996, s. 33.

Germiyanoğullarının birçok kaynakta da belirtildiği üzere bulundukları bölgeden isimlerini aldıkları ihtimali oldukça yüksektir. Bu beyliğin adının hangi boya mensup olmasının yanı sıra hangi ırka mensup olduğu konusunda da dönemin müellifleri ayrılıklara düşmüştür. Cahen, Germiyanoğullarının Türk-Kürt karışımı olduğunu bize söylerken bu kanıya nereden vardığı konusunda herhangi bir dayanak belirtmediğinden bu iddiayı nasıl ortaya attığını bilmemekteyiz. Onun iddiasına karşılık olarak Selçukname'nin anlattığı olaylarda Kürtler ve Germiyanoğullarından ayrı ayrı bahsetmiş, yine İbn Bîbî de eserinde Germiyan ve Kürtleri birbirinden ayırarak bahsetmiş olması Cahen'in iddiasının yanlış olduğunu söylemek yerinde bir tespit olacaktır¹⁰⁷. İbn Battuta ise Germiyanoğulları ile alakalı sürekli başkaldırmalarından, yol kesiciliklerinden dolayı Yezid olarak anmış, Germiyanoğullarının Yezidiler soyundan geldiklerini belirtmiştir. Ama bununla da alakalı bilgi bulunmamaktadır¹⁰⁸.

Germiyanoğullarının tarih içerisinde ilk isimlerinin geçtiği yer Selçuklu Devleti'nin Baba İshak ayaklanmasına karşı Malatya'da verdiği savaşta olmuştur. İlk olarak nerede yaşadıkları ve Malatya'ya nasıl geldikleri konusunda diğer konular gibi kesinliğe kavuşamamış olup ihtimaller söz konusudur. Selçuklu devletine dair eseleri inceleyen Fuad Köprülü ve Gordlevskiys, Germiyanoğullarının Malatya'ya gelmeden önce Kirman-Fars civarından yaşamış olabileceklerini ön görmüşlerdir. Cahen 'de Germiyanoğullarının Malatya'ya gelmeden önce Orta Mezopotamya'da yaşamış olabileceklerini düşüncesini ortaya atmıştır. Baba İshak isyanın savaşıyla beraber adları anılmaya başlanan Germiyanoğullarının Celaleddin Harzemşah komutasıyla Anadolu'ya geldikleri kuvvetle muhtemeldir. Celaleddin Harzemşah'ın ölümünden sonra Malatya'dan ayrılarak Selçuklu Devleti idaresine girdikleri bilinmektedir¹⁰⁹.

1239 yılında gerçekleşen Baba İshak isyanında Malatya'da bulunan ve ilk defa isimleri bu isyanda geçen Germiyanoğullarının bu dönemdeki reisleri Alişir oğlu Muzafferüddin'dir. Selçuklu devleti hükümdarı II. Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından Muzafferüddin'e ilk verilen görev Baba İshak isyanın bastırılması hususunda olmuştur. Fakat Muzafferüddin verilen bu görevde iki kez başarısızlık sağlamıştır. Daha sonra başlarına Kerimeddin Alişir geçmiş, Selçukluların iç karışıklıklar yaşadığı dönemde Süleyman Pervane'nin Alişir'i II. İzzeddin Keykavus taraftarı olmakla suçlayıp idam ettirmiştir.

¹⁰⁷Varlık, *Germiyan-oğulları Tarihi*, s. 3-4.

¹⁰⁸İbn Battuta, *İbn Battuta Seyahatnamesi*, Çev. A. Sait Aykut, C.I, YKY Yay., İstanbul, 2000, s. 408.

¹⁰⁹Varlık, *Germiyanoğulları Tarihi*, s. 8.

Alişir'in yanı sıra onunla beraber Necibüddin Mustavfi, Erzincanlı Kıvamüddin, Kazasker Seferihisarlı Celalüddin, Seyfüddin Has Kay-Aba, Emir-i Silah Bedrüddin Gühertaş ve Üstadüddar Eminüddin Yakutta idam ettirilmiştir¹¹⁰. Kerimüddin Alişir'in Konya'da idamına dayanarak Germiyanogullarının 1261 yılından sonra Malatya'dan ayrılarak batıya doğru gelmiş oldukları kesin bir tarih belli olmakla beraber kat'idir. Yani Germiyanogulları Malatya'dan batıya doğru gelirken beyliğin başında Kerimüddin Alişir bulunmaktaydı¹¹¹.

Malatya civarından Kütahya'ya nasıl ve ne zaman geldikleri hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Germiyanogullarının kaynaklarda karşımıza çıktığı gibi Baba İshak isyanı sırasında Beyliğinin başı Malatya Subaşı Alişiroğlu Muzaffereddin'in Malatya'da bulundukları, daha sonra meydana gelen Siyavuş olayında Afyon, Kütahya ve Denizli taraflarında etkin olduklarından dolayı Cimri hadisesi tarihi üzerinden tahminde bulunmak doğru olacaktır.

Baba İshak isyanı 1239-1240 yılları arasında gerçekleştiğinden bu yıllar arasında Malatya'da bulunan Germiyanogulları Cimri hadisesi 1277 yıllarında Kütahya ve civarında bulundukları bilinmektedir¹¹². Selçuklulara karşı isyan girişiminde olan Şemsüddin Mehmed Bey, yanına topladıkları kuvvetle beraber Konya üzerine yürümüştür. Halkında desteğini almak isteyen Mehmed Bey bu konuda başarılı olamayınca yandaşları ile toplandıkları bir vakit Bizans'a haber göndererek II. İzzeddin Keykavus'un oğullarından birisinin çağırılması fikrini ortaya attı. Tam bu esnada kendisinin II. İzzeddin Keykavus'un oğlu olduğu iddiası ile ortada dolaşan Gıyaseddin Siyavuş'u Mehmed Bey'in yanına getirirler. Bu kişinin II. İzzeddin Keykavus'un oğlu olduğuna dair Sivaslı Takı adlı bir kişi kendisine şahitlik ederek şehadet getirmesi üzerine Mehmed Bey Gıyaseddin Siyavuş'a inanarak Selçuklu tahtına oturtmak istedi¹¹³.

Karamanoğulları döneminde de anlattığımız gibi olaylardan sonra Gıyaseddin Siyavuş'un Sultanlığının ilan edilmesi için saltanat naibi olan Eminüddin Mikail'e elçi göndermiştir. Fakat Eminüddin Mikail gönderilen elçiyi öldürünce Karamanoğulları komutasındaki Türkmenler Konya'ya saldırarak yağmalamışlar ve Saltanat Naibi Mikail'de öldürmüşlerdir. Bu olaylar üzerine Konya halkı Siyavuş'un saltanatını kabul

¹¹⁰ İbn Bibî, *El Evamirü'l Aliyye fi'l- Umuri'l Ala'yye*, s. 501.

¹¹¹ Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 47.

¹¹² İbn Bibî, *El Evamirü'l Aliyye fi'l- Umuri'l Ala'yye*, s. 501-502.

¹¹³ İbrahim Artuk, "Sahte Selçuklu Sultanı Cimri", *Tarih Dergisi*, C. IX, S. 13, 1958, s. 154-155.

etmek zorunda kalmışlar.

Alaeddin Keykubat'ın çetrini de Mehmed Bey'e teslim etmişlerdir. Burada bir divan toplayan Mehmet Bey, Türkçeden başka dil kullanılmaması kararı almış ve Mehmed Bey Vezirlik makamına getirilmiştir. Elde ettiği makamı daha da güçlendirmek isteyen Mehmed Bey, Siyavuş'u IV. Kılıçarslan'ın kızı ile evlendirmek istemesi üzerine kızın annesi Gazaliye Hatun, hazırlıklar için kendisinden dört aylık bir süre istemişti¹¹⁴.

Mehmed Bey bu haberini aldığı anda harekete geçerek Değirmençayı mevkinde kendisi üzerine gelen Sahip Ata Fahreddin Ali oğullarından Taceddin Hüseyin ile Germiyan Türkmenleri Nasirüddin Hasan komutasında harekete geçmişlerdir. Kaynaklarda bu konuyla ilgili olarak Fahreddin Ali oğulları Siyavuş'un Konya'da sultanlığını ilan ettiğini duyunca hemen toplanıp Konya'ya doğru yola çıktılar. Germiyanogullarına da kendileri ile beraber gelmeleri için 50.000 akçe vererek yoldaşlık etmelerini istediler şeklinde ifadeler yer almaktadır¹¹⁵.

İki ordu Kozagaç mevkinde karşı karşıya geldiler. Bu karşılaşma sonucunda Sahip Ata oğullarından Taceddin Hüseyin hayatını kaybederken orduya yardım için yanlarına gelen Germiyanogulları ise aldıkları yenilgiden dolayı kaçmak zorunda kaldılar. Karamanoğlu Mehmed Bey elde ettiği başarılar ile bölgede bir süre etkin olsalar da Selçukluların Moğollardan aldığı destek ile arka arkaya yenilgiye uğratılmış, daha sonra yakalanıp idam edilmişlerdir¹¹⁶.

Cimri olayı'nın Germiyanogulları ile alakalı olarak bize aktardığı en önemli nokta Malatya tarafından Kütahya, Afyon ve Denizli bölgelerine geldikleri tarihtir. Baba İshak isyanın devlete vermiş olduğu zarar, hemen akabinde gerçekleşen 1243 Köseadağ yenilgisinden sonra Anadolu'da etkin şekilde hissedilen Moğol istilası sebebiyle Doğu bölgesinden Batıya gelen Germiyanogullarının 1277 yılından önce bölgeye geldiklerini Cimri olayından anlamaktayız¹¹⁷.

¹¹⁴ Artuk, "Sahte Selçuklu Sultanı Cimri", s. 156.

¹¹⁵ İbn Bibî, *El Evamirü'l Aliyye fi'l- Umuri'l Ala'iyye*, s. 699.

¹¹⁶ Artuk, "Sahte Selçuklu Sultanı Cimri", s. 157; Nejat Kaymaz, *Pervane Muinü'd-din Süleyman*, Ankara Üniversitesi Yay., Ankara, 1970, s. 173.

¹¹⁷ Varlık, *Germiyanogullar Tarihi*, s. 22.

Baba İshak isyanı sonrası Rükneddin Kılıçarslan zamanında Germiyanogullarının ilk beyi olarak biline Muzafferdüddin Alişir, Süleyman Pervane tarafından İzzeddin Keykavus tarafını tutmakla suçlanarak idam edildikten sonra 1277 yılında Cimri olayından sonra Selçuklu devletine yaptıkları faaliyetlere karşılık Kütahya ve etrafı Germiyanogullarına ikta olarak tesis edilmiştir. Cimri olayında sonra Germiyanogulları Batı'da Anadolu Selçuklularına hizmet eden önemli bir beylik haline gelmiştir. Aydınoğulları, Menteşeoğulları, Saruhanoğulları ve İnançoğulları beylikleri kuruldukları ilk zamanlarında Germiyanogullarına bağlı idiler¹¹⁸. Kaynaklar, Germiyanogullarının Batıda güçlü bir beylik olarak karşımıza çıkmasına dayanarak Batıda bulunan Türkleşme hareketlerinin Germiyanogulları ve onlara bağlı olan beylikler tarafından gerçekleştiğini ortaya atmaktadır¹¹⁹.

Germiyanogulları, III. Keyhüsrev'in öldürülmesinden dolayı Moğolların emri üzerine tahta geçen II. Mesud'a karşı çıkmışlardır. Bu dönemde Anadolu'da ki Moğol hakimiyetinden sebebiyle hem de III. Keyhüsrev'in öldürülmesinden dolayı Türkmen ayaklanmaları yoğun bir şekilde hissedilmekte beylikler devletin Moğol hakimiyetine karşı bir şeyler yapamamasından dolayı kendi bağımsızlıklarını ilan etmeye başlamışlardır. Bu karışlıktan istifade eden Germiyanogulları, Gargurum'u yağmalamışlardır. Bunun üzerine Selçuklu sultanı II. Mesud Selçuklu ve Moğol askerleri ile beraber Germiyanogullarının üzerine yürümüşlerdir. Çoğunluk kaçarak kurtulsa da bir kısmı yakalanıp öldürülmüşlerdir¹²⁰.

¹¹⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1937, s.1

¹¹⁹ Varlık, *Germiyanogulları Tarihi*, s. 24-25.

¹²⁰ Anonim *Selçukname*, s. 55; Varlık, *Germiyanogulları Tarihi*, s. 29.

2.1. GERMİYANOĞULLARININ SELÇUKLU DEVLETİNE KARŞI İSYAN GİRİŞİMLERİ

Germiyanoğulları, Bizans'a saldırılar düzenleyip topraklarını genişletirken bir taraftan da Selçuklu topraklarına saldırılar yapmaktaydılar. Sultan II. Mesud'un ordusuna saldırarak üstünlük sağlamalarının ardından. II. Mesud, Moğol askeriyle beraber Germiyanoğullarının üzerine yürümüş önce uçta bulunan vilayetlere daha sonra bulundukları şehirleri yağmalamışlardır. Yapılan mücadele sonrası Germiyanoğullarından Selçuklu-Moğol ordusu elinde esir olan Türkmenler, Germiyanoğullarına haber göndermesiyle tekrar Selçuklu-Moğol ordusuna saldırarak onların ellerinde olan esirlerini aldılar. Kısa süre içerisinde tekrar toparlanan Selçuklu-Moğol askerleri, Germiyanoğulları üzerine saldırarak onları bölgeden uzaklaştırdılar. II. Mesud, isyanın bastırıldığını düşünerek Kayseri'ye geri dönmesinin ardından Germiyanoğulları, tekrar harekete geçtiler. Afyonkarahisar'da bulunan Fahreddin Ali'nin torunu, isyanın ilerlemesini durdurmaya çalıştıysa da Germiyanoğullarının kumandanı olan Bozkuş tarafından bertaraf edilerek öldürüldü.

Fahreddin Ali durumu öğrendikten sonra isyancıların üzerine yürümüş, Germiyanoğullarının kaçmalarından dolayı herhangi bir şey yapamadan geriye dönmek zorunda kalmıştır. Bununla beraber devlette pek çok isyanın çıkması devleti güçsüz kılmakta, halk hem Moğollar hem de çıkan Türkmen kökenli isyanlar dolayısıyla git gide fakirleşmekteydi¹²¹.

Fahreddin Ali'in ölümünden sonra vezir olarak atanan Fahreddin Kazvini, Anadolu'da düzeni sağlamak amacıyla çalışmalara başladı¹²². Moğolların devlet nezdindeki etkinliklerine karşı çıkan Türkmenler, Selçuklu-Moğol ordusuna karşı sürekli isyan ve çatışma halindeydiler. Bu durumun üstesinden bir türlü gelinememekteydi. Karamanoğulları devamlı isyan içerisindeydiler. Fakat Moğolların onların üzerlerine sürekli olarak gitmesi bu isyan faaliyetlerini Germiyanoğulları'na devretmelerine sebep oldu. Kazvi'nin vezirliğe atanmasından sonra devlet arazilerinin belli ücret karşılığında özel kişilere kiralanması, yani iltizam uygulamasının Anadolu'da faaliyete geçirmesi halkı endişelendirmektedir.

¹²¹ Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, s. 288.

¹²² Aksarayî, *Müsamemetü'l-Ahbar*, s. 118.

Bu durumun halka daha da yoksulluk getireceğine inan Germiyanogulları, tekrar isyana kalkıştılar. Ladik'te bulunan Süleyman Pervane'nin yeğeni İzzeddin Muhammed, Germiyanogullarına karşı saldırarak üstünlük sağlamış, yapılan mücadelede Alişir'in torunu Bedreddin Murat ve yakalanan askerlerin çoğunluğu öldürüldü. Fahreddin Ali'nin askerleri de Ab-ı Germ hakimi Balaban'ın oğlunu öldürmüşlerdir.

Ladik bu olaydan sonra Germiyanogullarından Sahip Ata Fahreddin'in oğluna kalmıştır. Ladik Beylerbeyi Süleyman Pervane'nin Yeğeni olan İzzeddin Muhammed'in (bazı kaynaklarda İzzeddin ismi Azizeddin olarak karşımıza çıkmaktadır.) Geyhatu'nun yanına gitmesini fırsat bilen Germiyanogulları, tekrar şehre saldırarak talan etmişlerdir. Bu olayı haber alan Sultan II. Mesud ordusunu hazırlayıp Germiyanogullarına saldırarak üstünlük sağlamışlardır¹²³.

Germiyanogulları ve Selçuklular arasında yaşanan mücadeleler 1291 yılına kadar sürmüştür. Karşımıza çıkan önemli kaynaklardan biriside Germiyanogullarının 1299 da Ankara'da yaptırdıkları Kızılbaş Cami'nin Minberinde bulunan kitabede Selçuklu hakimiyetlerini tanıdıklarını belirtmektedir. Burada dikkate değer şeylerden biri ise buyıllarda Germiyanogullarının Ankara taraflarına kadar hakim olduklarıdır¹²⁴.

Germiyanogullarını aşiretten beyliğe geçiren ve beyliğin ilk kurucusu olarak bilinen kişi Kerimeddin Alişir'in oğlu Yakup Bey'dir. Yakup Bey Selçuklu Devletinin önemli emirlerinden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. III. Alâeddin Keykubat zamanında Ankara'dan Kırşehir bölgesinin yetkisi kendisindeydi. Bu sebeple bu yerlere "Yakupili" denmiştir¹²⁵. Yakup Bey dönemi Germiyanogulları'nın en parlak dönemidir. Aydın, İzmir bölgeleri Antalya ve Isparta çevreleri, Sakarya mıntıkasında bulunan beyler Germiyanogullarına tabii idi¹²⁶.

¹²³ Anonim *Selçukname*, s. 57; Koca, *Anadolu Türk Beylikleri*, s. 122; Ersan, *Türkiye Selçuklu Devletinin Dağılışı*, s. 144-145; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 611.

¹²⁴ Varlık, *Germiyanogulları Tarihi*, s. 31.

¹²⁵ Sevim, Yücel, *Türkiye Tarihi*, s. 287; Ersan, Alican, *Türklerin Kayıp Yüzyılı Beylikler Devri Türkiye Tarihi*, s. 137.

¹²⁶ Mustafa Çetin Varlık, "Yakup Bey", *TDVİA*, C.XLIII, İstanbul, 2013, s. 278.

III. Alâeddin Keykubad'ın ölümünden sonra ikinci kez tahta çıkan II. Mesud'un saltanatını tanımayan Yakup Bey, İlhanlılara vergi vermekle yükümlü olarak onların hâkimiyetini tanımıştır. Bu dönemde Yakup Bey Bizans'la mücadele içerisinde olup Tire, Selçuk, Tripolis, Kliseköy'e sahip olmuştur. Bizans'ı ise yıllık 100.000 dinar vergiye tabi tuttuğu bilinmektedir. Yakup Bey'in 1340'lı yıllardan sonra vefat ettiği bilinmektedir. Kütahya'da inşa ettirdiği imaret mescidinin içine defnedilmişti¹²⁷. Bu dönemde sonrasında Selçuklular yıkıldığından dolayı tez konumuzun dışındadır. Biz Yakup Bey'e kadar olan süreci incelemiş olduk.

3. PERVANOĞULLARI VE SELÇUKLULARLA SİYASİ İLİŞKİLERİ

Pervane adı Selçuklu Devleti'nde Saltanat Divanında Arazi defterlerini tutanlara verilen addır. Bu kişilere Pervaneci adı verilmekteydi. Devlet teşkilatlanmasında makamsırası vezirlik, naiplik, beylerbeylik, atabeylik ve pervanelik şeklindeydi.

Pervaneciler, ikta sistemi ile ilgilenir, has ve iktalara ait olan yazıları ve beratları hazırlayarak kontrol ederdi. Pervanecilerin yanında onlara yardımcı olarak bulunan katipler ve memurlarda mevcuttu. Beyliğin adı da bu kurumdan gelmektedir. Baktığımızda diğer beyliklerde karşımıza çıkan isimlerin kökenleri ya kurucu beylerinden ya da aşiret adlarından gelmekteydi Burada farklı olarak beylik, adını saltanat divanında bulunan bir kurumdan almıştır. Fakat beylik adı olarak incelediğimizde Pervanoğulları, Selçuklu Devleti'nin önemli devlet adamlarından olan Muiüddin Süleyman Pervane'den almaktadır.

Pervane'nin oğlu Mühezzibüddin Ali, III. Gıyaseddin Keyküsrev zamanında onun muhafızı olmuş, Elbistan savaşı sonrası Baybars'ın eline düşmüş daha sonra kurtulmuştur. Kurtulmasının ardından babası Pervane onu Beylerbeyliğine görevine getirilmiştir. Pervane'nin bir diğer oğlu Muinüddin Mehmet ise Sinop'ta naiplik görevini yapmak ile meşguldü. Babasının 1277'de öldürülmesinin akabinde Sinop'u yönetmeye başlayarak Pervanoğulları Beyliğini kurmuştur¹²⁸.

¹²⁷Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri*, s. 11, Varlık, "Germiyanogulları", s.35; Varlık, "Yakup Bey", s. 278-279.

¹²⁸ Nejat Kaymaz, *Pervane Mu'inü'd-Din Süleyman*, Ankara Üniversitesi Yayını, Ankara 1970, s. 217-218; Sevim, *Türkiye Tarihi*, s. 182.

Özellikle devletin çöküş dönemlerinde hem devlet makamları hem de dış siyasette etkin bir isim olarak karşımıza çıkan Muinüddin Süleyman, Pervanecilik makamına gelmesinin ardından Pervane lakabı ile kaynaklarda karşımıza çıkmaktadır. Süleyman Pervane Horasan kökenlidir. Babası devletin önemli vezirlerinden Mühezzibü'd-Din Ali Bin Muhammed'dir. Babası Mühezzibü'd-Din Bin Ali, 1220 yılları I. Alaeddin Keykubad zamanında İran'dan Anadolu'ya gelerek Müstevfi Sadü'ddin Ebubekir'in kızıyla evlenerek kendisi de Müstevfilik görevine yükseldikten sonra II. Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında vezirlik makamına yükselmiştir. Süleyman Pervanenin hangi yılda doğduğu hakkında bir bilgi bulunmamakla beraber ailesinin eğitimi ve yetiştiği ortamdan dolayı küçük yaşlarından itibaren siyasi olayların için bulunması onu bu konuda oldukça tecrübeli kılmıştır¹²⁹.

Pervane'nin kaynaklarda 1243 Köseadağ savaşından sonra babası Selçuklu veziri olarak Mugan'a sulh sağlanması amacıyla giderken onu da götürmesiyle karşımıza çıkmaktadır. Pervane daha sonra kaynaklarda karşımıza Tokat emiri olarak çıkmış, buradaki başarısından dolayı da adını sık bir şekilde andırmıştır. Erzincan Subaşılığı görevini elde etmek için Torumtay ile mücadeleye girişen Pervane bu mücadeleyi Moğolların desteği ile kazanarak Erzincan Subaşı olmuştur. Bu görevinden sonra Pervane'yi devletin merkez kadrolarında görmeye başlayacağız.

Onun bu hızlı yükselmesini 1243 yılında Selçukluların Köseadağ'da aldıkları yenilgiden sonra devletin varlığının fiilen Moğolların eline geçmesiyle Moğollarla arasının iyi tutmasına bağlamak mümkündür¹³⁰. Daha öncede bahsettiğimiz gibi Sultan II. Keyhüsrev ölünce oğulları II. Alaeddin Keykubad, II. İzzeddin Keykavus ve IV. Rükneddin Kılıçarslan adlarında ki üç oğlu arasında taht mücadeleleri yaşanmaya başlandı. Bu durumun devleti yeterince sıkıntıya sokmaktaydı. Bu duruma üzülen ve çözüm bulmak isteyen önemli devlet adamlarından Celaleddin Karatay, Kadı Cemaleddin Hoteniye bir fikir sunarak üç kardeşinde sultan olmasını hutbeler ve sikkelerde büyük kardeşten küçük kardeşe doğru isimlerinin zikredilmesini öne sürdü.

¹²⁹ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 540.

¹³⁰ Kaymaz, *Pervane Mu'inü'd-Din Süleyman*, s. 24-34; Muharrem Kesik, "Mu'inü'd-Din Süleyman Pervane", *TDVİA*, C.XXXI, İstanbul, 2006, s. 91.

Bu fikri kabul gördükten sonra Celaleddin Karatay bir törenle üç kardeşi de tahta çıkarttı. Tekrar taht kavgalarının yaşanmaması adına da kendisi saltanat naibliği görevini bırakarak atabeylik görevine geçmiştir. Hayatta olduğu sürece kardeşlerin arasının iyi olması için çabalayan Celaleddin Karatay'ın ölümüne kadar geçen süreçte Devlet içerisinde huzur ve güven oluşmuştu¹³¹.

1254 yılında Celaleddin Karatay'ın ölümünden sonra II. İzzeddin Keykavus, Moğollarda yaşanan taht değişikliğinden dolayı Güyük Han'a bağlılığını bildirmek üzere kardeşi II. Alaeddin Keykubad'ı göndermiştir. Ancak II. Keykubad yol sırasında tam olarak bilinmeyen bir sebepten dolayı öldü. Bu ölümün ardından II. Keykavus ve IV. Kılıçarslan taraflarında tekrar taht mücadeleleri yaşanmaya başlandı.

Konya'da bulunan II. Keykavus'dan ve yönetiminden memnun olmayan devlet adamları Kayseri'ye gelerek IV. Kılıçarslan'ı sultan ilan ettiler. Bu olayın ardından IV. Kılıçarslan, II. Keykavus'a elçi olarak Pervane ve Hatirüddin Zekeriya'yı göndermiş, II. Keykavus yanına gelen Pervane'yi kendi tarafına çekmek için çaba göstermiş ve en sonunda bunu başararak Süleyman Pervane'yi Melikü'l Hüccaplık görevine atamıştır¹³².

II. İzzeddin Keykavus 1256 yılından itibaren eğlence hayatıyla tarih kitaplarından adı geçiren bir sultan olmuştur. Bu durum onun başarısızlıklarının da arka planını oluşturmaktadır. Mengü Han, Bağdat seferi için ihtiyaçlarının karşılanması ve Erzurum bölgesinde kendisine bir kışlak alan verilmesi için II. Keykavus'a haber vermiş, bu durum üzerine II. Keykavus, Süleyman Pervane'yi Moğolların amaçlarının ne olduğunu öğrenmesi için elçi göndermiştir. Süleyman Pervane Mengü Han'ın amacının gerçekten ordu barınma ihtiyacının karşılanması için geldiğini belirtse de II. Keykavus Moğollara karşı tarihe Sultan Hanı savaşı olarak geçecek olan muharebeyi gerçekleştirmiştir.

Bu savaşta ağır bir yenilgi alan Selçuklu devleti, ağır kayıplar vermiştir. Bu yenilginin ardından Pervane, Selçuklu devletinde etkin bir kişilik haline gelmiş II. Keykavus'un kaçmasından sonra da IV. Kılıçarslan tahta çıkarıldı. Kendisi de Pervanelik makamına getirildi¹³³.

¹³¹ Anonim Selçukname, s. 45; Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, s. 467.

¹³² İbn Bibi, El-Evamiru'l Alâiyye fi'l-Umuril Aliyye, s. 616; Kaymaz, Pervane Mu'inü'd-Din Süleyman, s.59; Kesik, "Muinüddin Süleyman Pervane", s. 92.

¹³³ İbn Bibi, El-Evamiru'l Alâiyye fi'l-Umuril Aliyye, s. 625; Aksarayî, Musameretü'l Ahbar, s. 41; Kaymaz, Pervane Mu'inü'd-Din Süleyman, s. 62.

Naib Emir Nizamüddin Hurşit'in Moğollar tarafından öldürülmesinin ardından Pervane'nin yetkileri oldukça genişlemiş, devletin önemli kadrosunda tek başına yönetim sağlamıştır Pervane adı onun ismi olarak anılarak gücünün simgesi haline gelmiştir¹³⁴. Pervane'nin vezirlik görevine gelmesinden ardından II. Keykavus ve IV. Kılıçarslan arasında taht mücadeleleri tekrar başlamış, II. Keykavus, Baycu Noyan'ın Irak seferine çıktığını haber alınca Konya'ya gelerek tekrar Selçuklu tahtına oturmuştur. Bu mücadelede IV. Kılıçarslan'ı destekleyerek yanında bulunan Pervane, Moğol Hanın yanına giderek durumu ona bildirmiştir¹³⁵.

Taht mücadelelerinin sonlanması için Moğol Hanı iki sultana da yönetim hakkı vererek devletin doğu kısmını II. Keykavus'a, batı kısmını da IV. Kılıçarslan'a bırakmıştır¹³⁶. Pervane, devlette tek güç sahibi olmak istediği için stratejik oyunları ile II. Keykavus'u etkisiz kılmış ve onun taraflarını öldürtmüştür. Moğollara yakınlık gösterip onlara karşı itaatkar davranışlarıyla gücünü ve nüfuzunu elde etmiş, Moğol yönetimine karşı çıkan isyanlara engel olup IV. Kılıçarslan'da kendi istediği gibi yönetmiştir

Pervane, o dönem Rumların elinde bulunan Sinop'u alarak orada hakimiyet kurmak istemiş bunun içinde Abaka Han'a gidip çeşitli hediyeler sunarak Sinop'u almak için izin istemiştir. Gerekli onayı aldıktan sonra topladığı askerle Sinop üzerine yürümüştür. Kuşatma sonrası Sinop'u ele geçirip Konya'ya dönmüştür. IV. Kılıçarslan'a Sinop'un kendisine verilmesini istediğini söyledi¹³⁷. O buna sıcak bakmasa da bölgeyi Pervane'ye vermeye ikna oldu. Bu konudan dolayı Pervane ve IV. Kılıçarslan'ın arası açılır. IV. Kılıçarslan'ın devleti içerisinde Pervaneyi kötüleyen sözler söylemesi üzerine Moğollara giderek IV. Kılıçarslan'ın Moğollara karşı Memlük Sultanı Baybars ile anlaşma içerisinde olduğunu söyledikten sonra IV. Kılıçarslan Moğollar tarafından idam edilmiştir. Bundan sonra tahta III. Keyhüsrev geçirilmiş olsa da onun sultanlığı sadece sözdeydi diyebiliriz. Tahtı Pervane hükmetmekteydi¹³⁸.

¹³⁴ İbn Bîbî, *El-Evamiru'l Alâiyye fi'l-Umuril Aliyye*, s. 627; Kaymaz, *Pervane Mu'inü'd-Din Süleyman* s. 68.

¹³⁵ İbn Bîbî, *El-Evamiru'l Alâiyye fi'l-Umuril Alâiyye*, s. 634; Kaymaz, *Pervane Mu'inü'd-Din Süleyman*, s. 71.

¹³⁶ Aksarayî, *Müsameretü'l-Ahbar*, s. 45.

¹³⁷ Aksarayî, *Müsameretü'l-Ahbar*, s. 63-64.

¹³⁸ İbn Bîbî, *El-Evamiru'l Alâiyye fi'l-Umuril Alâiyye*, s. 649-651.

Moğollar Memlük Sultanı Baybars'a yenilince Pervane ülkeyi Moğol istilasından kurtarma ümidiyle ikili bir siyaset izlemeye başlar. Ama bu durum kendisinin sonunu getirecektir. Bir süre sonra Moğollar, Süleyman Pervaneden şüphe duymaya başlar. Üstelik Memlük Sultanına gönderdiği mektupların Moğolların eline geçmesinden sonra Moğollar tarafından idam edilir. Kendisinden sonra çocukları tarafından Sinop'ta 1277 yılında Pervaneoğulları Beyliğini kurmuşlardır¹³⁹.

Pervane, Sinop şehrini fetih etmesinden sonra bu bölgenin yönetimini de oğlu Muinüddin Mehmet Bey'e bırakmıştı. Moğollar onun Baybars'la gizli gizliye ittifak kurduğunu kendilerine ihanetle suçladıkları Pervane'yi öldürmesinden sonra Sinop'ta Naiblik görevini sürdüren Muinüddin Mehmet Bey, Anadolu'da yaşanan kargaşa ve kaos ortamından yararlanarak Sinop'ta bağımsızlığını ilan etmiş, 1277 yılında Pervaneoğulları Beyliğini kurmuştur¹⁴⁰.

Beyliğini resmen kuran Mehmet Bey, Anadolu'da hala süregelen Moğol baskısı ve istilasından dolayı onlara aykırı ve karşıt davranışlarda bulunmamış, Moğollara bağlılıklarıyla beyliğinin varlığını sürdürebilmiştir. Moğollarla iyi geçinerek güç elde eden Mehmet Bey, elde ettiği bu gücü kötüye kullanması onun halk nezdinde nefretle anılmasına sebep olmuştur. Moğolların yönetimi sürerken, Anadolu'yu dört malı kısma ayırdıkları zaman Mehmet Bey'i de bir bölgeye Pervane olarak atamışlardır. Bu görevde halka yüklenen ödenmesi zor vergilerin halka ağır geldiğini görmüş olmasına rağmen hiçbir şey yapmaması halkın ondan nefret etmesine sebep olmuştur¹⁴¹.

1277 yılında Anadolu'da Türkmen kökenli birçok isyan çıkmıştı. Bu isyanları bastırmak için faaliyetlerini ağırlaştıran Moğolların davranışları Türkmen aşiretlerinin yer değiştirmelerine sebebiyet vermiştir. Bu karışıklıklardan faydalanan Trabzon Rum İmparatoru Sinop'a saldırdı. Gerçekleşen muharebede Trabzon Rum İmparatorluğu ağır bir yenilgiyle bölgeden çekilmek zorunda kalmıştır. Bu muharebenin kazanılmasında şüphesiz daha öncede bu bölgeye de bulunan Çepni Türkmen topluluğunun etkin rol oynadığını söylemek mümkündür¹⁴².

¹³⁹ Kesik, "Mu'inü'd-d-Din Süleyman Pervane", s. 92.

¹⁴⁰ Merçil, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, s. 279.

¹⁴¹ Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, s. 40; Kesik, "Pervaneoğulları", s.245.

¹⁴² Faruk Sümer, "Çepni", *TDVİA*, C. VIII, İstanbul, 1993, s. 269.

Moğolların Pervanelik makamına getirdiği Mehmet Bey, Moğollara iyi gözükme, onlardan aldığı güç ve desteğin daha da artması için Anadolu’da faaliyetlerini sürdürmekte halktan fazla vergi alarak zulüm etmekteydi.

Günden güne halkın nefretini kazanıyordu. Fakat bu durum onun umurunda değildi. Moğollardan bu konuda aldığı güç ile de Candaroğulları’nın elinde olan Kastamonu’ya saldırarak ele geçirmiştir. Halka uyguladığı politikaya burada da uygulayan Mehmet Bey, halkın nefretini kazanmasıyla ün kazanmıştı. Daha sonra Çankırı’ya geldi. İnsanların mallarını yağmalayarak ellerinden alıyordu. Çankırı’da yaşananlara bir örnek şehrin Rum büyüklerinden ve hatırı sayılı kişisi Nusretüddin Çelebi’nin 700 baş atı ve 10 bin baş koyunu, hububat ve 500 bin akçe kadar hayrat ürünlerine el koydu. Onun zulmüne dayanamayarak Aksaray’a kaçan Çelebi, şehrin Valisi Sutay Noyan’ın yanına gitti. Naibü’l-Hazre Mücireddin Emir Şah sayesinde güçsüz halinden güçlü duruma geçmesi için Aksaray yöneticiliğine tayin edilse de fazla mal sevdası yüzündenüzüntüden vefat etti.

Çankırı’dan sonra Konya’ya giden Mehmet Bey, Moğollar adına halktan ağır vergiler toplayarak halka zulüm etmekteydi. Çankırı’da yaşanan benzer olaylar Konya’da da devam etmekteydi. Konya’nın varlıklı kişilerinden Asileddin ve Mahmud Kamil’in mallarına el koymuş ve öldürmüştür. Üstelik mallarına el koyduğu insanlar kendisine karşı çıktığında kafasına göre cezalandırma yapmaktaydı. Ona karşı çıkan hiçbir isyan girişimi de başarılı olamamıştı¹⁴³. Selçuklulardaki iki yıl taht boşluğunun ardından tahta III. Alaeddin Keykubad geçmiş onun geçmesi ile de Moğolların oluşturduğu dörtlü mali yönetim sistemi son bulmuştur. Mehmed Bey’de ve III. Keykubad Anadolu’da o dönemde meydana gelen Sülemiş isyanından sonra Gazan Han’a gidip bağlılıklarını bildirmişler. Gazan han tarafından Mehmet Bey’e aynı görevine devam etmesi emir edilmiştir¹⁴⁴. O insanlara karşı olan zulmüne devam etmiş, artık vergileri merkeze göndermeyerek kendisi için toplamaya başlamıştı. Uç Türkmenlerinin bulundukları bölgelere gidip mallarına el koyuyordu. Moğollar ise o dönemde Memlûk Devleti ile mücadele halinde olduğundan Mehmet Bey’in bu davranışlarından habersizdiler. Selçuklu emirleri ise onu şikayet etseler Moğolların Anadolu’ya gelip bunun acısını halktan ve devletten çıkaracaklarını bildiklerinden bir şey yapamamaktaydılar.

¹⁴³ Aksarayî, *Müsameretü’l-Ahbar*, s. 199-201.

¹⁴⁴ Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, s. 490; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 620.

Pervaneoğulları Beyliğine yirmi yıl beylik yapan Mehmet Bey, Moğollara karşı içten içe isyan girişiminde bulunurken bir süre sonra hastalanarak ölmüştür¹⁴⁵. Babası Süleyman Pervane gibi ilime değer vermiş, dönemin ünlü sufilerinden olan Fahreddin-i Iraki onun çağırması üzerine Tokat'taki zaviyesini bırakıp Sinop'a gitmiştir. Hatta Mısır'a onun elçisi olarak gittiği de bilinmektedir. Müeyyidüddin Cendi'de Ahmeti adlı eserini ona sunmuştur. Ondan sonra da beyliğin başına Mühezzebüddin Ali'nin oğlu olan Mühezzebüddin Mesud geçmiştir¹⁴⁶.

Süleyman Pervanenin diğer oğlu Mühezzebüddin Ali'nin oğlu Mesud, Pervaneoğulları Beyliği başına geçtikten sonra ona kalan toprakları devletin karışıklıklarından faydalanarak genişletmek için faaliyetlere girişmiş Bafra ve Samsun'a saldırmıştır. Bölgede bulunan Rükneddin Rahat üzerinde üstünlük sağlayarak bölgeyi ele geçirmiştir. Burada basılan paraları yağmadığını ve bölgeyi ele geçirdiğini haber alan Saltanat naibi Emirşah, Samsun'a gelmiştir. Mesud Bey Emirşah üzerine herhangi bir girişimde bulunamayarak Sinop'a geri dönmek zoruna kalmıştır. Böylelikle Samsun tekrar Selçuklu Devleti bünyesine geri girmiştir. O dönemde Sinop'ta Ceneviz kolonisi bulunması bahanesiyle şehre giren Frenkler, saldırı düzenleyerek Mesud Bey'i esir almışlardır. Mesud Bey, kendisini ancak fidye ödeyerek kurtarabilmişti¹⁴⁷.

Samsunda el koyduğu paraları devlete geri veren Mesud, Emirşah'ın damadı olarak Saltanat naibi ile arasını düzeltmiştir¹⁴⁸. Moğollara itaat halinde bulunarak Beyliğinin varlığını koruyan Mesud döneminde Sinop önemli liman kenti ve ticaret merkezi haline gelmiştir. Bu şehrin Pervaneoğullarının olması Beyliğin önemini ortaya sermektedir. Mesud Bey 1300 yılında vefat etmiş, ondan sonra beyliğin başına oğlu Gazi Çelebi geçmiştir¹⁴⁹.

¹⁴⁵ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 620.

¹⁴⁶ Kesik, "Pervaneoğulları", s. 245-246; Merçil, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, s. 279.

¹⁴⁷ Merçil, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, s. 279.

¹⁴⁸ Aksarayi, *Müsameretü'l Ahbar*, s. 206-207.

¹⁴⁹ Merçil, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, s. 279.

4. ÇOBANOĞULLARI VE SELÇUKLULARLA SİYASİ İLİŞKİLERİ

Çobanoğulları menşei hakkında çok fazla bilgi karşımıza çıkmamaktadır. Selçuklu Devleti'nin Kastamonu'yu kendilerine ikta olarak verildiği bilinmektedir. Çobanoğulları bu bölgede sürekli olarak Bizans'la mücadele halinde olup Selçuklu Devleti'ne bağlı olarak varlıklarını sürdürmekteydiler. Yazıcızade Ali bu konuyla alakalı olarak Selçukluların Kayı boyundan geldiklerini öne sürse de bununla alakalı kesin bir delil bulunmamaktadır. Sadece Kastamonu-Ankara bölgesinde Kayı boyunun yoğun olması buna bir ihtimal olarak sayılmaktadır.

Ankara'dan kuzeye doğru dağınık bir şekilde bulunmaları ise Çobanoğullarının bu bölgedeki siyasi faaliyetlerinden kaynaklanmaktadır. Menşei hakkında kesin bilgi bulunmamasının yanı sıra Kuruluşları hakkında da bilgi bulunmamaktadır. Bu aileden ilk karşımıza çıkan kişi Hüsameddin Çoban Beydir¹⁵⁰.

Selçuklu Devleti'nin batı uçlarının oluşması Bizans sınırlarına Türkmen kitlelerinin yerleştirilmesiyle meydana getirilmiştir. Batı uçları sağ ve sol yönetim şeklinde ayrılmış sağ kısmı Kastamonu sol kısmı da Ankara oluşturmuştur. Hüsameddin Çoban, sağ kolun Melikü'l Ümarılık görevini yapmaktaydı. Hüsameddin Çoban kaynaklarda bir iktidar mücadelesiyle ilk defa anılmaktadır. I. İzzeddin Keykavus döneminde I. Alaeddin Keykubad arasında yaşanan mücadelede Hüsameddin Çoban I. İzzeddin Keykavus tarafını tutmuş I. Keykubad'a karşı mücadelede yer alarak ona karşı üstünlük sağlaması için yanında olmuştur. I. Keykavus, iktidarını ele aldıktan sonra onun adına batı uçunda cihad faaliyetlerini sürdürmüştür. I. Keykavus'dan sonra tahta geçen I. Keykubad'a bağlılığını bildiren Hüsameddin Çoban, aynı görevi olan Melikü'l Ümeralık tekrar yenilenerek devam etmiştir¹⁵¹.

Sinop ve Kırım arasında önemli bir ticaret yolu vardı. İslam ülkelerinin malları kuzey ülkelere, kuzey ülkelerin malları da İslam ülkelerine gelmekteydi. Ortaya çıkan Moğol istilasibu ticaret yolunun da etkilemiş, tüccarların malları gasp edilmekteydi. Bu sebeple tüccarların şikayeti üzerine I. Keykubad, Hüsameddin Çoban komutasında ordu oluşturarak Kırım'a seferkararı aldı¹⁵².

¹⁵⁰ Yazıcızade Ali, *Tevarih-i Al-i Selçuk*, s. 359; Sevim, Yücel, *Türk Siyasi Tarihi*, s. 225; Yaşar Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar I*, Türk Tarih Kurumu Yay., 1991, s. 35-36.

¹⁵¹ Koca, "Anadolu Türk Beylikleri", s. 718-719.

¹⁵² Koca, *Anadolu Türk Beylikleri Tarihi*, s. 91.

Bu seferden önce Sultan, Hüsameddin Çoban'a yerine getirmesi gereken görevleri şu şekilde ifade etmiştir;

Sultanın Konya'dan gönderdiği ordu komutanlarına kendilerine uygun görevler vermek, Kastamonu'da ki uç beylerbeyliğinde olan kara ordusunu hazırlayarak Sinop'a göndermek, hazır bulunan orduyu deniz donanmasına bindirip Karadeniz seferinde komutanlık yapmak, Sinop'tan Kırım'a uzanan ticaret yolunun güvenliğini sağlayarak kuzeye açılmak, Önemli ticaret şehri olan Suğdak'ı fetih ederek Selçuklu Devleti bünyesine dahil ederek, şehrin düzenini sağlayarak uygun yöneticiler atamak, Kırım Yarımadasında bulunan Kıpçak boylarına Selçuklu egemenliğini kabul ettirmek, Bu bölgede bulunan Rusları vergiye tabi tutarak Selçuklu hakimiyeti altına almak, Bölgedeki Moğol tehdidini önleyici faaliyetlerde bulunmak, Elde ettiği ganimetlerin belli bir kısmını Konya'ya Sultan'a göndermek¹⁵³.

Hüsameddin Çoban Bey, bölgeye vardıktan sonra emrindeki ordu komutanları ile bir toplantı düzenleyip savaş talimatlarını bildirdi. Bir kısım askerleri de öncü birlik olarak bölgeye gönderdi. Bölgede bulunan Kıpçak Türkleri, Selçuklu öncü birliklerini gelişinden dolayı korkmuşlardı. Ordusuyla saldırıya geçen Emir Hüsameddin, Kıpçak askerlerine karşı üstünlük sağladı. Böylelikle önemli ticaret şehri olan Suğdak Selçuklu Devleti maiyeti altına alınmıştı. I. Keykubad'ın emri üzerine bölgeye yeni görevliler atayıp şehri düzenleyerek seferi başarıyla tamamlamıştır. Suğdak şehrinin Emir Hüsameddin tarafından fetih edilmesi Çobanoğulları Beyliğinin hazinesine de zenginlik katmıştır. Bunun yanı sıra Selçuklu Devleti'de Kastamonu'dan Sinop'a kadar uzanan yolun güvenliği de sağlanarak, köklü bir ticaret ağı oluşturulmuştur. Hüsameddin Çoban Bey bu bölgeden getirdiği Kıpçak askerlerini orduya dahil ederek Bizans fetihlerine karşı onları görevlendirmiştir. Bu başarısından sonra Sultan I. Keykubad, emrindeki komutanları Hüsameddin Çoban Bey'in emri altına vermiştir¹⁵⁴.

¹⁵³ Cevdet Yakupoğlu, "Selçuklu Uc Beyliği Çobanoğulları", *Anadolu Beylikleri El Kitabı*, Grafiker Yay., Ankara, 2017, s. 390-395; Koca, "Anadolu Türk Beylikleri", s. 719.

¹⁵⁴ İbn Bibî, *El-Evamirü'l Alâiyye fi'l-Umuril Alâiyye*, s. 324-336; Yazıcızade Ali, *Tevarih-i Al-i Selçuk*, s. 368-369; Sevim, Yücel, *Türk Siyasi Tarihi*, s. 227-228.

Kazandığı Suğdak zaferinden sonra Hüsameddin Çoban Bey, beyliklerinin merkezi olan Kastamonu'ya döndü. Çobanoğulları, uzunca bir süre Selçuklulara ait olan uç beylikleri idaresi altına tutmuşlardır. Kaynaklarda Hüsameddin Çoban Bey ile alakalı olarak herkes tarafından övülen, sevilen, sayılan bir insan olduğu, insanlara yardım ettiği, güçlü ve Rum vilayetlerine gaza faaliyetlerinde bulunan bir insan olarak karşımıza çıkmaktadır¹⁵⁵. Kendisinin devlet içerisindeki itibarında dolayı şairler, alpler, erdemli bilgili kişiler onun beyliği hizmetine girmişlerdir. Ona katılan Alplerle beraber Uc bölgelerinde yaşamı boyunca gaza faaliyetleriyle meşgul olarak bol miktarda ganimet ve esir elde etmekteydi. Elde ettiği bu servetini ise ihtiyacı olan kişilere ve alimlere dağıtmaktaydı¹⁵⁶.

Hüsameddin Çoban Bey'in ölüm tarihi ile alakalı kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Devlet nezlinde geniş yetkilere sahip olmasına rağmen beyliği süresince Selçuklu Devletine sadık kalmış, Çobanoğulları Beyliğinin temelini atmıştır. Kendisinden Vakfiyelerde, Selçuklu şehzadelerine lalalık yaptığı için Atabeg, Gaza ve cihad faaliyetleriyle ünlenmesinden dolayı Gazi denilmesinden dolayı Atabeg Gazi olarak bahsedilmiştir. Hizmetine girenler faaliyetlerini onun yanında Kastamonu'da sürdürdüklerinden dolayı Kastamonu onunsayesinde nüfuzunu arttırarak gelişmiştir¹⁵⁷.

Hüsameddin Çoban Bey'den sonra beyliğin başına Alp Yörük geçmiştir. Onun döneminde Selçuklu Devleti Moğol tahakkümü altına girmişti. Devletin Moğollara bağlı olarak varlıklarını sürdürmesinden dolayı Çobanoğulları Beyliği'de bu durumu kabul etmek zorunda kalmıştır. Alp Yörük'ün beyliği döneminde Kastamonu ve civarı bir süreliğine Beylerbeyi Şemseddin Yavaş'ın hakimiyeti altına girmiş¹⁵⁸, 1258 yılında Vezir Baba Şemseddin Tuğrai, Moğollardan aldığı güç ile Kastamonu ve çevresinin gelirlerini vezirlik dirliği adı altına kendisine aldığı karşımıza çıkmaktadır. Bu durum bize Çobanoğulları Beyliğinin, Moğollardan güç alarak kafasına göre hareket eden devlet erkanına karşı bir şey yapma gücüne sahip olmadığını göstermektedir¹⁵⁹. Bir süre sonra Moğolların Anadolu'da vergileri kendi adlarına toplaması için tayin ettikleri Taceddin Mu'tez, Baba Şemseddin'in Kastamonu'da vezirlik dirliği adı altında topladığı vergileri devlete olan borçlarından dolayı el koymuştur. Buna rağmen

¹⁵⁵ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 359.

¹⁵⁶ Sevim, Yücel, *Türk Siyasi Tarihi*, s. 226.

¹⁵⁷ Yakupoğlu, "Selçuklu Uc Beyliği Çobanoğulları", s. 410-412.

¹⁵⁸ Cahen, *Osmanlı'dan Önce Anadolu'da Türkler*, s. 241.

¹⁵⁹ Cahen, *Osmanlı'dan Önce Anadolu'da Türkler*, s. 302-303.

Kastamonu'nun gelirleri onun borcuna kafi gelmemiştir¹⁶⁰. Anlaşıldığı üzere Alp Yörük zamanında Çobanoğulları kendi hakimiyet alanlarında Selçuklu Devletinin yaşadığı sıkıntılardan ve Moğol tahakkümünden dolayı maddi açıdan zarar görmüşlerdir.

Dönemin Selçuklu Sultanı II. İzzeddin Keykavus, Moğol tahakkümü yüzünden Anadolu'dan ayrıldığı esnada devletin önemli komutanlarından olan Ali Bahadır, Anadolu'da Moğollara ve devlete karşı Türkmenleri ayaklandırmıştır. Bu sırada da Danişmedlilerin bulunduğu bölgede Moğollara karşı Hurmaoğlu isyanı başlatılmış bu isyan Kastamonu taraflarına kadar yayılmıştır Bu isyanlara Çobanoğulları müdahale etmeyerek tarafsız kalmışlardır. Anlaşıldığı üzere bu dönemde Devletin Moğol tahakkümü içerisinde girmesi sebebiyle Çobanoğulları, herhangi bir faaliyette bulunamamışlardır¹⁶¹.

Alp Yörük'ün ölümünden sonra beyliğin başına Muzaffereddin Yavlak Arslan geçmiştir. Yavlak Arslan, Selçuklu ile İlhanlı Devleti arasında denge siyaseti uygulayarak beyliğinin varlığını korumuştur. 1280 yılına gelindiğinde II. Keykavus'un oğlu Rükneddin Keyumers, Selçuklu tahtını elde edebilmek için Amasya'ya doğru gelirken tutuklanarak Kastamonu'ya getirilmiştir. Yavlak Arslan daha sonra Sinop'ta karşılaştığı şehzade II. Mesud'a elinde tutuklu bulunan Rükneddin Keyumers'u vermiştir. Şehzadeler arasında tahta geçmesi için destek verdiği II. Mesud ile beraber onun tahtın sahibi olabilmesi için ilk olarak Moğolların Anadolu'ya vali olarak görevlendirdiği Samagar Noyan'ın yanına daha sonra da Moğol hükümdarı Abaka Han'ın yanına gitmişlerdir. Bu sırada tahta değişikliği yaşanmış ve yeni tahtın sahibi Argun Han olmuştur.

II. Mesud, Argun Han'ın tahta çıktığı ilk sıralarda Selçuklu Sultanı olması kabul edilmiştir¹⁶². Konya'da merasimle Selçuklu tahtına oturan II. Mesud'un yanına Yavlak Arslan'da gelmiş törende bizzat yanında bulunmuştu. Sultana tabiiyet sunduktan sonra Kastamonu Beyliği menşurunu alıp beyliğinin başına geri dönmüştür.

¹⁶⁰ Aksarayî, *Müsameretü'l-Ahbar*, s. 47.

¹⁶¹ İbn Bibî, *El-Eyamirü'l-Alâiyye fî'l-Umuril Alâiyye*, s. 615-616; Aksarayî, *Müsameretü'l-Ahbar*, s. 57.

¹⁶² Aksarayî, *Müsameretü'l-Ahbar*, s. 105; Yazıcızade Ali, *Tevarih-i Al-i Selçuk*, s. 699; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 607-609.

1291 yılında, Anadolu'da bulunan Türkmen Moğol yönetimine karşı büyük ayaklanmalar meydana gelmiş, Şehzade V. Kılıç Arslan da Selçuklu tahtının hakimi olmak amacıyla Kastamonu'da bir ayaklanma çıkararak bölgenin ona itaat etmesini istemiştir. II. Mesud'u desteklerken Yavlak Arslan'ın bir anda bu isyana katılmış olması şaşırtıcıdır. Ama belki de bu zamana kadar beyliğin menfaatlerini korumak amacıyla herhangi bir girişimde bulunamamış bu fırsatı değerlendirmek istemiştir. Osman Turan bu konuyla alakalı şunları söylemektedir;

“Çobanoğulları ve hususiyle üçüncü begleri Yavlak Arslan, Selçuklu ve İlhanlılara tabi kalmışlardır. Fakat Moğol idaresinin zulmü tahammül edilmez bir mahiyet aldığı ve memleketbir anarşi içinde kaldığı zamanda diğer Uc Türkmenleri gibi Yavlak Arslan da istiklal davasına girişmiş ve bu sırada Kastamonu'ya gelen veya davet edilen Kılıç Arslan'ı Sultan etmek suretiyle hem kendi beyliğini kudretlendirmek ve hem de Anadolu'yu kurtarma mücadelesine başlamak istemiştir¹⁶³.”

Çıkan bu çatışmada Yavlak Arslan şehri müdaafa etmeye çalışırken 1292 yılında hayatını kaybetmiştir. Yavlak Arslan'ın ölümünden sonra bölgede bulunan Türkmenler Rükneddin Kılıç Arslan'ın yanında bulunmaya karar vermişlerdir. Bu olay üzerine Kastamonu'ya ilerleyen Selçuklu-Moğol ordusuna karşı büyük bir kuvvet oluşturulmuş, Derbed kısmında asker konuşlandırılmıştı. Kastamonu havalisinin kalabalığını gören II. Mesud, Moğol Hanından asker yardımı talebinde bulunsada Moğol Hanı bunu önemsemeyerek destek kuvvet göndermemiştir. Birkaç gün bekleyen askerler, derbendi geçtikten sonra Türkmenlerin bozgunuyla bertaraf edilmiş, Sultan Mesud ve devlet adamları esir düşmüş, Moğol komutanı Anıt'de öldürülmüştür. Öncü birliğin başında bulunan Giray'da kazandıklarını düşünerek dağılan Türkmenlerle karşılaşmış ve onları bozguna uğratmıştır. Giray, Türkmenlerin elinde esir olan II. Mesud ve emirleri kurtararak Osmancık kalesine çekilmiştir. Ellerinden esirleri alıp bir saldırıda bulunmalarına rağmen Selçuklu-Moğol ordusu Türkmenlerin kalabalığından dolayı tekrar saldırma cesaretinde bulunamamışlardır. Herhangi bir kazanımı olmayan bu savaştan sonra Kastamonu tarafına ne Moğollar ne de Selçuklular gelmemişlerdir.

¹⁶³ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 611.

Muzaffereddin Yavlak Arslan'ın ölümünden sonra yerine oğlu Mahmud Bey geçmiştir¹⁶⁴. Kısa bir süre beyliğin başında olup varlığını sürdürebilen Mahmud Bey'in faaliyetleri Bizans üzerine sağlanmış, kardeşi Ali Bey ile gazalarda bulunarak başarılar elde etmişlerdir. Bu dönemde Moğol Hanı Gazan Han'ın emri üzerine Anadolu dört idari bölgeye ayrılmış, Kastamonu bölgesi de Muineddin Mehmed Bey'e verilmiştir. Daha sonra Mahmud Bey'in Candaroğulları tarafından yenilmesiyle beraber Çobanoğulları beyliği de sonbulmuştur¹⁶⁵.

5. İNANÇOĞULLARI VE SELÇUKLULARLA SİYASİ İLİŞKİLERİ

Türkler iskan için Anadolu'da ya göç hareketlerini sürdürürken Denizli ve çevresinin uç beyi olan Mehmed Bey, gelen Türkmen gruplarını kontrolünde tutarak Denizli'de hakimiyet kurmuştur. Beyliğin ilk bilinen şahsı Mehmed Bey'dir¹⁶⁶. Selçuk Devletine bağlı bir şekilde varlığını sürdüren bu uç beyliği, Sultana olan bağılıklarını belli aralıklarla gidip belirtmekteydi. Mehmet Bey'in Uç beyliğin başında olduğu dönemde Selçuklu Devleti'nde IV. Kılıçarslan ve II. Keykavus arasında yaşanan taht mücadelesinde Keykavus'un yanında yer alan Mehmet Bey, dönemin devlet adamlarıyla da ilişkilerde bulunduğunu söylemek mümkündür¹⁶⁷.

Keykavus, girdiği bu taht mücadelesinde yenilince Anadolu'yu terk etmiş Moğolların yönetimine boyun eğmeyen Türkmenler ise uçlarda mücadeleye devam etmişlerdir. Moğolların bu dönemde yaptıkları ağır baskılar sonucunda Türkmenler uc bölgelere doğrugöç hareketine geçmekteydiler. Mehmet Bey ise yanında olan beyler ile beraber sürekli olarak başkaldırma girişimlerine girseler de bu isyanlar sürekli olarak bastırılmaktaydı. Bu şekilde Moğollara karşı üstünlük sağlayamayacağını anlayan Mehmet Bey, Moğollar ile iletişim kurma kararı alarak Hülagü Han'a elçi gönderdi ve anlaşmak istediğini, vergilerini ödeyecekleri, bulundukları bölgede askeri vali bulundurmasını kabul ettiğini bildirmiştir. Ayrıca Han'dan kendisinin beyliğini kabul etmesini istemiştir.

¹⁶⁴ Aksarayî, *Müsameretü'l-Ahbar*, s.137-143; İbn Bîbî, *El-Evamiru'l Alâiyye fi'l-Umuril Alâiyye*, s.741; Burak Çelik, "II. Gıyaseddin Mesud'un Çobanoğulları ile Münasebetleri ve Kastamonu Seferi", *Türkiye Selçuklu Sultanları Külliyyatı*, Editör Mustafa Akkuş, C. XI., Konya, 2023, s. 264., Sevim, Yücel, *Türkiye Tarihi*, s. 233- 234.

¹⁶⁵ Yazıcızade Ali, *Tevarih-i Al-i Selçuk*, s. 742; Yaşar Yücel, "Çobanoğulları", *TDVİA*, C.VIII, İstanbul, 1993, s. 354; Sevim, Yücel, *Türkiye Tarihi*, s. 235.

¹⁶⁶ Tuncer Baykara, "İnançoğulları", *TDVİA*, C.XXII, İstanbul, 2000, s. 263.

¹⁶⁷ Aksarayî, *Müsameretü'l-Ahbar*, s. 50; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 514.

Hülagü Han bunun üzerine İnançoğulları Beyliği'ni kabul ettiyse de, Mehmet Bey'in itaatine inanmayarak yanına gelmesini istemiştir¹⁶⁸. Moğolların yanına gitmeyince Han, Sultan IV. Kılıçarslan'a haber göndererek Mehmet Bey'in üzerine gidilmesini emir etmiştir. Mehmet Bey'in askeri gücünün fazla olması ve Selçuklu Devleti içerisindeki ahilerin kendi yanında yer almasından dolayı direk askeri güç ile saldırılmamış, bir oyuna başvurulmuştur. Fakat bu sırada Hülagü, Mehmed Bey'in damadı olan Ali Bey'i Beyliğin idaresini kendisine vereceğini söyleyerek kandırmış, onu kendi tarafına çekmiştir. Böylelikle Ali Bey, Mehmed Bey'in Moğollara karşı kurduğu planlarını söyleyerek Mehmed Bey'in yenilmesinde büyük etken olmuştur. Tüm bu duruma rağmen yenilmemek için direnmiş fakat üstünlük sağlayamayınca Moğol ordusuna boyun eğmek zorunda kalan Mehmed Bey, Moğol-Selçuklu ordusu tarafından Konya'ya götürülmek üzere teslim alındı. Sultanın askerleri tarafından yanında bulunan emirleri ile beraber öldürdüğü düşünülmektedir¹⁶⁹. Fakat bu konuyla alakalı olarak Akasarayı Mehmed Bey'in öldürüldüğüne dair herhangi bir şey söylememektedir.

Mehmed Bey, devletin Moğol tahakkümü altına girmesinden sonra Türkmenler ile beraber Denizli ve çevresinde oluşan ilk beyliğin kurucusu olmuştur. Moğollara karşı çıkarak Anadolu'nun Moğol tahakkümünden kurtulması için yanındaki Türkmenlerle mücadeleye girişmiş bir bey olarak tanınmaktadır¹⁷⁰. Ali Bey'in ihaneti sonucu Mehmet Bey'in öldürülmesinden akabinde Ali Bey'e bölgenin hakimliği verilmiş, bir süre devlete bağlı olarak faaliyetlerini sürdüren Ali Bey, Cimri isyanında ortaya çıkan karışıklıktan faydalanıp bağımsızlığını ilan etmek için ayaklanmıştır. Dönemin Sultanı II. Keyhüsrev Cimri isyanını bastırdıktan sonra Ali Bey'in emrinde bulunan Türkmen beyleri, Sultan'a onun devlete karşı ayaklanmış olduğunu şikayet ederek yakalanma emrinin verilmesini sağlamışlardır. Bu olaydan sonra Ali Bey, Afyon kalesine hapsedilmiş, bir süre sonrada vefat etmiştir. Bölgenin hakimiyeti ise Selçuklu devleti tarafından Sahip Ata Oğullarına verilmiştir¹⁷¹.

¹⁶⁸ Tuncer Baykara, *Selçuklular ve Beylikler Zamanında Denizli*, IQ Yay., İstanbul, 2007, s. 83; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 515.

¹⁶⁹ Mikail Bayram, *Türkiye Selçukluları Üzerine Araştırmalar*, Kömen Yay., Konya, 2005, s. 144; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 516.

¹⁷⁰ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 515.

¹⁷¹ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 516; Baykara, *Selçuklular ve Beylikler Zamanında Denizli*, s.35; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri*, s. 38.

Bir süre sonra da Germiyanogullarından Alişir Bey bölgeyi ele geçirerek yönetimini Bedreddin Murat Bey'e vermiştir. Selçuklu Devleti ve Germiyanogullarının çatışmalar yaşadığı esnada Bedreddin Murat öldürülmüş, bölge Türkmenleri ise yeni bir oluşum için İnanç Bey'in yanında toplanmaya başlamışlardır. İnanç Bey döneminde Selçuklu devleti yıkılmış, beylikler bağımsızlıklarını ilan ederek Anadolu'da hüküm sürmeye başlamışlardır¹⁷²

6. OSMANOĞULLARI VE SELÇUKLULARLA SİYASİ İLİŞKİLER

Osmanoğulları Beyliği menşei hakkında Osmanlı tarihçiliğinin geç başlamasından dolayı kesin bir bilgi bulunmamakta, rivayetlere dayalı olarak iddialar ortaya atılmıştır. Osmanlı ailesi, Selçuklu Devleti'nin Anadolu'ya yurt edinmek için gelen Türkmen gruplarından olduğunu bilmekteyiz. Osmanoğulları Beyliği'nin menşei hakkında dönemin kaynakları farklı bilgiler aktarmaktadır. Bu sebeple günümüze kadar gelen süreçte Osmanlı Beyliği'nin menşei tarihçiler arasında tartışma konusu olmuştur.

Oğuzlara mensup olan beyliğin hangi koldan olduğu bazı müellif eserlerde Kayı olarak verilmiş olsa da bazılarında bahsi geçilmeden atlanılmıştır. Tevarih-i Ali Osman, Aşıkpaşazade ve Oruç Bey tarihinde herhangi bir kol belirtilmemiş, Dede Korkut, Enveri, ve Yazıcızade'nin eserlerinde Osmanoğulları'nın Oğuzların Kayı boyundan geldiklerinden bahsedilmiştir. Yeni dönem muhtelif eserlerin çoğunda ise Osmanoğulları'nın Oğuzların Kayıboyundan geldiklerini kabul etmektedirler¹⁷³.

Osmanoğulları soyunun Aşıkpaşazade ve Anonim Tevarih'te, Osmangazi'nin babası Ertuğrul Gazi'den başlayıp, Nuh Peygambere'e dayandırılmış¹⁷⁴, Düsturname ve Nişancı Mehmed Paşa, Ertuğrul Gazi'nin babasının diğer eserlere zıt olarak Süleyman Şah değil, Gündüz Alp olduğunu belirtmişlerdir. Ama incelenen ana kaynaklara baktığımızda bu bilgilere dayanarak Osmanoğulları'nın menşei ile alakalı olarak dönemin kaynaklarında ikilem görülmekte olup bir kesinlik teşkil etmemektedir.

¹⁷² Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 517-518; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri*, s. 39; Mustafa Yılmaz, *Ortaçağ'da Denizli Selçuklu ve İnançoğulları Dönemi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010, s. 63.

¹⁷³ Yazıcızade Ali, *Tevarih-i Al-i Selçuk*, s. 713; Mehmet Fuad Köprülü, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1991, s. 68-69.

¹⁷⁴ Aşıkpaşazade, *Osmanlı Tarihi*, Haz. Necdet Öztürk, Bilge Kültür Sanat Yay., İstanbul 2013, s. 6; Anonim *Tevarih-i Ali Osman*, Haz. Nejdet Öztürk, Bilge Kültür Sanat Yay., İstanbul, 2000, s. 8.

Tüm kaynaklarda dikkatimizi çeken nokta ise beyliğin soyunun Nuh Peygambere dayandırılmış olmasıdır. Beylikle alakalı bir önemli ayrılık daha Süleyman Şah ve idaresindekilerin Anadolu'yanasıl geldikleri hususudur. Bazı tarihçiler Süleyman Şah'ın Moğol istilasından dolayı diğer Türk boyları ile beraber Belh ve Horasan'dan sonra Anadolu topraklarına geldiğini belirtirken, bazı kaynaklar Süleyman Şah ve ailesinin Selçuklu Devleti emri ile Anadolu'ya gelip yerleştikleri düşüncesindedir. Enveri'nin eserinde verdiği bilgiler ikinci görüşü destekler niteliktedir. Bu ailenin Sultanın emirinde yer aldıklarından bahseder¹⁷⁵. Yine Fuad Köprülü vebirçok tarihçi de Kayıların Selçuk Devleti döneminde gerçekleşen Anadolu akınlarına katılarak devletin emrinde Anadolu'ya geldiklerini savunmaktadırlar¹⁷⁶.

1071 Malazgirt savaşından sonra Anadolu'ya Türkmen aşiretleri iskan için yerleşmeye başladığında Kayı boyu da Anadolu'ya gelerek yerleşmişlerdir. Bu boyun bir bölümü I. Alaeddin Keykubad zamanında Ankara taraflarında daha sonra da Söğüt ve Domaniç taraflarında bulunmuşlardır. XIV. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlarındaki beyin Ertuğrul Gazi olduğu ve dört yüz çadır halkı kadar oldukları kaynaklarda karşımıza çıkmaktadır¹⁷⁷.

Anadolu'ya gelen Oğuzların Kayı aşireti Erzincan, Amasya, Çorum, Kastamonu, Burdur, Muğla, Aydın, Orhaneli, Eskişehir, Bolu, Düzce, Fethiye, Ödemiş gibi çok geniş ve dağınık bir şekilde Anadolu'ya yayıldıklarından bahsedilmektedir.

Bu kanıya ise saydığımız bölgelerde hala var olan köylerde Kayı isimlerinin olmasından varılmıştır. Bunların bir kısmı Süleyman Şah'tan sonra Ertuğrul Bey ve onun oğlu Osman Bey idaresinde Osmanlı Beyliğini teşekkül edeceklerdir¹⁷⁸.

Süleyman Şah'ın başında bulunduğu Kayı Boyu, Semerkant üzerinden Horasan'a ulaştıktan sonra Erzincan'a gelmişlerdir. Gaza faaliyetlerini sürdüren Süleyman Şah, Halep yolunda Fırat nehrini geçerken boğularak vefat etti¹⁷⁹. Süleyman Şahın vefatından sonra oğulları Sungur Tekin, Gündoğdu, Dündar ve Ertuğrul Bey bir süre beraber ikamet ettikten sonra nedeni bilinmeyen bir sebepten dolayı Sungur Tekin ve Gündoğdu beyler İran'a gitmek kararı aldı.

¹⁷⁵ Enveri, *Düsturname*, Haz: Nejdett Öztürk, Kitabevi Yay., İstanbul, 2003, s. 39.

¹⁷⁶ Köprülü, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, s. 71; Akdağ, *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi*, s. 133.

¹⁷⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, CI, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1988, s. 98-99.

¹⁷⁸ Köprülü, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, s. 72.

¹⁷⁹ Oruç Beğ, *Oruç Beğ Tarihi*, Haz: Hüseyin Nihal Atsız, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2012, s. 21.

Ertuğrul Gazi ise Dündar Bey ile beraber Anadolu'ya geldi. Daha sonra oğlu Savcı'yı¹⁸⁰ Selçuklu Sultanı I. Alaeddin Keykubad'ın yanına gönderdi. Savcı, Ertuğrul Gazi'nin Sultandan Anadolu'da kalmak için izin ve yurt isteği iletmış, Sultan Alaeddin'de Ertuğrul Gazinin ne kadar yiğit birisi olduğunu bilmesinden dolayı gelmelerine sevinerek onlara Karacadağ yurt vermiş, aynı zamanda bu bölgenin uç beyliğini vazifesini de kendisine tayin etmiştir¹⁸¹.

Kaynaklarda iki farklı şekilde anlatımı karşımıza çıkan bir diğer olay ise Söğüt ve Domaniç'in Ertuğrul Gazi'ye nasıl verildiğidir. İlk anlatım, Ertuğrul Gazi'nin daha önce anlattığımız gibi Anadolu'ya geldikten sonra oğlu Savcı'yı Sultan'ın huzuruna gönderip yurt istediğinde Sultanın kendilerine Karacadağ ile birlikte Söğüt ve Domaniç'te verilmesidir¹⁸². Diğer bir olay ise Neşri 'nin anlattığına göre bir savaş sırasında Selçuklu kuvvetleri ile denk gelen Ertuğrul Gazi, Selçuklu birliklerine yardımda bulunmuş, Selçuklu ordusu onun sayesinde savaşı kazanmıştır.

Bunun üzerine Sultan I. Alaeddin Keykubad, kendisine Söğüt'ü kışlak Domaniç'i yaylak olarak vermiştir¹⁸³. Ertuğrul Bey, Söğüt mevkinin kendisine verilmesinden sonra Alaeddin Keykubad'ın müsaadesini alarak yönünü Bizans sınırlarına doğru çevirdi. Bizans sınırlarında bulunan yerleşim yerlerine akınlar gerçekleştiren Ertuğrul Bey, bazı yerleri de ele geçirmiştir¹⁸⁴. Kaynaklarda bu konuyla alakalı sınırlı bilgiler mevcut olsa da Alaeddin Keykubad döneminde Söğüt taraflarının kendisine verilmemesinin nedenin o bölgelerde yaşanan Bizans-Selçuklu çekişmelerinden dolayı olduğu kuvvetle muhtemeldir. Ertuğrul Gazi'nin Eskişehir ve etrafında yaşanan askeri faaliyetlerde de yer almış olması bu düşüncüyü destekler niteliktedir.

¹⁸⁰ Müneccimbaşı, Savcı Bey ile alakalı; "Ertuğrul Gazi, Savcı Bey diye meşhur olan oğlu Saru Bali" olarak anmış Savcu Bey'in asıl adının Saru Bali olduğunu söylemektedir. Müneccimbaşı Ahmet Dede, *Müneccimbaşı Tarihi*, Çev. İsmail Erünsal, C.I, Kervan Kitapçılık, İstanbul, 1974, s. 53.

¹⁸¹ Müneccimbaşı, *Müneccimbaşı Tarihi*, s. 54.

¹⁸² Aşıkpaşazade, *Osmanlı Tarihi*, s. 6; Anonim *Tevarih-i Al-i Osman*, s. 9.

¹⁸³ Neşri, *Kitab-ı Cihan-Nüma*, C. I, s. 61-65; Fahameddin Başar, *Osmanlı Kaynaklarına Göre Osmanlı-Bizans Münasebetleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1991, s. 4-5.

¹⁸⁴ Köprülü, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, s. 73; Başar, *Osmanlı Kaynaklarına Göre Osmanlı-Bizans Münasebetleri*, s. 5-6.

Batı sınırlarındaki çatışmalar için 1231 yılında Sultan-Öyüğü üzerine Konya'dan harekete geçen Alaeddin Keykubad, bölgeye geldiğinde Ertuğrul Bey'de Selçuklu ordusuna dahil olur. Onun beylerinin gösterdikleri üstün çaba ile savaş zaferle sonuçlanır. Bu zaferden sonra Alaeddin Keykubad'ın komutası ile Karaca Hisar üzerine gidildi. Fakat, Sultan'a Moğolların Anadolu'ya yöneldiklerinin haberi gelmesiyle Sultan, savaşın idaresini Ertuğrul Bey'ye vererek Konya'ya geri döner. Ertuğrul Bey burada iki yılı geçkin savaştıktan sonra kaleyi teslim alır¹⁸⁵. 1225 yılında başlayıp 1231 yılına kadar sürekli olarak devam eden İznik Rum İmparatorluğu ve Selçuklu arasında mücadeleler, yaklaşan Moğol tehdidi sebebiyle anlaşma yoluna gidilerek barış sağlanmıştır¹⁸⁶.

Alaeddin Keykubad'ın hayatını kaybetmesinden son tahta geçen II. Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında yaşanan Köseadağ savaşı ve hemen ardından meydana gelen Moğol tahakkümü esnasında Söğüt'te yaşamını sürdüren Ertuğrul Bey'in herhangi bir savaşa dahil olmadığı, yaşadığı bölgede de güven ve sükûnetin hakim olduğunu bilmekteyiz. Selçuklu Devleti günden güne zayıflayıp Moğol yönetimi altına varlığını devam ettirmekteydi. Daha öncede bahsettiğimiz gibi devlet gücünü kaybettikçe Türkmenler, Moğollara ve onun yönetiminde olan devlete başkaldırıp isyan çıkartmaktaydılar. Uçta bulunan Türkmen beyleri de günden güne güçlenmekteydi. Bunların içerisinde Ertuğrul Bey'de bulunmaktaydı¹⁸⁷. Kendi bulunduğu uç bölgesinde de komşuları ile iyi ilişkiler içerisinde olan Ertuğrul Bey, Bilecik Tekfuru ve Kastamonu uç beyi olan Hüsamettin Çoban ile de dostluk ilişkileri bulunuyor, sürekli olarak Bizans sınırlarına gerçekleştirdiği gaza faaliyetlerinde elde ettiği başarılarla da Bizans'ı endişelendiriyordu. Bu akınlar onun etrafında mevcut olan Türkmen beylerinin sayısını da arttırmaktaydı. Gerçekleştirdiği gaza faaliyetlerinden sonra çevrede bulunan Samsa Çavuş, Aykut Alp, Konur Alp, Kara Tegin, gibi uç beyleri onun himayesi altında yer almasını sağlayarak kurduğu beyliğin günden güne güçlendirmesini sağlamaktaydı. Hatta bu beylerin Ertuğrul Gazi'den sonra başa geçen Osman Gazi'nin himayesinde de bulunduğu bilinmektedir¹⁸⁸.

¹⁸⁵ Neşri, *Kitab-ı Cihan-Nüma*, s. 67-69.

¹⁸⁶ Şahin Kılıç, "Yükselme Devri Selçuklu-Bizans İlişkileri", *Türkler*, C.VI, Ankara, 2002, s. 629.

¹⁸⁷ Müneccimbaşı, *Müneccimbaşı Tarihi*, C. I, s. 55.

¹⁸⁸ Başar, *Osmanlı Kaynaklarına Göre Osmanlı-Bizans Münasebetleri*, s. 7; Fahameddin Başar, "Ertuğrul Gazi", *TDVİA*, C.XI, İstanbul, 1995, s. 315; İsmail Hami Danişmed, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C. I, Türkiye Yay., İstanbul, 1971, s. 2.

III. Gıyaseddin Keyhüsrev zamanına gelindiğinde yaşanan Cimri vakasında da Ertuğrul Gazi'nin devletin yanında yer aldığı karşımıza çıkmaktadır. Ertuğrul Gazi, devletin varlığı sürdüğü sürece Selçuklu Devletine sadık kalmış, ve bu isyandan sonra uc bölgesine gelen Sultan III. Keyhüsrev'e sadakatini bildirip hediyeler sunmuştur¹⁸⁹.

Ertuğrul Gazi artık yaşının ilerlemiş olması sebebiyle beyliğin yönetimini oğlu Osman Bey'e bırakmış, birkaç yıl sonra da vefat etmiştir. Kaynaklarda kendisinin ölümüyle alakalı olarak net bir bilgi bulunmasa da 1281 yılı varsayılarak öldüğü bilinmektedir. Mezarı ise Söğütte bulunmaktadır¹⁹⁰.

Osman Gazi, babasının sağlığında iken onun isteği ile beyliğin başına geçmiş, o öldükten sonra da beyliğin reisliğini yapmaya devam etmiştir. Osman Gazi'nin doğum tarihiyle alakalı kesin bir ifade bulunmasa da 1258'li yıllarda doğduğu varsayılmaktadır. Bu dönemde Selçuklu tahtında III. Keyhüsrev bulunmaktaydı¹⁹¹. Alaeddin Keykubad'dan sonra bir daha eski gücüne asla kavuşamayan devlet, II. Keyhüsrev döneminde artık tamamen Moğol yönetimi ve idaresine altına girmiş, Anadolu'da iç karışıklıklar siyasi sorunların ardı arkası kesilmemekteydi. Fakat Moğollar uçlara kadar etkisini gösterememişler, daha öncede aktardığımız gibi Ertuğrul Bey'de bu dönemi sakin bir şekilde geçirmişti. Osman Gazi'de beyliğin başına geçtiğinde babasının politikasını devam ettirmiştir.

Osman Gazi'nin aşiret reisliği ile alakalı ilk karşımıza çıkan konu III. Keyhüsrev döneminde Sultanöyüğü(Eskişehir) beyi ile arasında yaşanan çekişmedir. Bu olay Neşri tarihinde bir hikaye olarak geçmiş ve herhangi bir tarih verilmemiştir. Fakat yaşandığı zamanda Ertuğrul Gazi'nin hayatta olduğu, yaşının ilerlemesinden dolayı beyliğin yönetiminin oğlunda olduğu açık bir şekilde belirtilmiştir. Osman Gazi, III. Keyhüsrev'in Eskişehir de bulunan beyleri ile arasının iyi olması sebebiyle ara sıra Eskişehir'e gidip kendileriyle görüşürdü. Bir sohbet arasında Eskişehir beyine İt Burnu köyünde beğenmiş olduğu Mal Hatundan bahsetmiştir.

¹⁸⁹ Başar, "Ertuğrul Gazi", s. 315; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, s. 103.

¹⁹⁰ Neşri, *Kitab-ı Cihan-Nüma*, s.79; Başar, *Osmanlı Kaynaklarına Göre Osmanlı-Bizans Münasebetleri*, s. 8.

¹⁹¹ Müneccimbaşı, *Müneccimbaşı Tarihi*, s. 59; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, s. 104; Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, s.1.

Mal Hatunu kendisi için beğenen Eskişehir Bey'inin düşüncelerini anlayan Osman Gazi, Mal Hatunu kaçırap arkadaşı olan İnönü beyinin yanına gitmiştir. Durumdan haberdar olan Eskişehir beyi İnönü'ye gelerek şehrin beyinden Osman Gazi'yi teslim etmesini istemiştir. Oda arkadaşı olan İnönü Beyinin arada kalmasını istemediği için bölgeden çıkarak Söğüt'e gelmiştir. Söğütte kuvvetlerini toplayıp, Eskişehir Bey'i üzerine yürüyüp onu mağlup etmiştir¹⁹².

Osman Gazi, babasının ölümünün ardından ilk seferini İnegöl Tekfuru Aya Nikola üzerine gerçekleştirdi. Osman Gazi'nin beyliği yaylak ve kışlak arasında yolculuk yaparken Aya Nikola'nın emrindeki askerler sürekli olarak yol kesip halk zarar vermekteydiler. Bu durumdan bazen Bilecik Bey'ine bahsetmekteydi. Olayların devamı gelmeye başlayınca Bilecik Tekfuruna elçi ile haber gönderildi. Beyliğin yaylak ve kışlağa gidişleri sırasında Ay Nikola'nın emrindeki adamların yol kesmesinden dolayı aşiret halkının zarar gördüğünü, bu sebeple onların üzerine gideceğini, halkın yaylağa gidiş sıralarında yüklerini emanet olarak bırakıp eğer kabul ederse de kışlak dönüşünde emanetlerini alacaklarını iletmiştir. Osman Gazi' nin bu isteğinin Bilecik Tekfur tarafından kabul gördü. Bundan sonra her gidiş gelişlerinde eşyalarını alırken tekfura da çeşitli hediyeler verirlerdi¹⁹³.

Bir süre sonra Aya Nikola, beylik halkına zarar vermenin yanında Osman Gazi'nin gücünün arttığını gördükçe etrafta bulunan Bizans tekfurlarını da Osman Gazi aleyhine konuşarak onları kışkırtıyordu. Bu olaylar artık Aya Nikola'nın üzerine gidilmesi için yeterli sebep olmuştur. Bir gece yetmiş kişilik bir kuvvetle Osman Gazi, İnegöl üzerine yola çıktı. Fakat Tekfurun casusu bu durumu önceden haber vermiş, Tekfur da Ermen Beli denilen bölgeye pusu kurmuştu. Osman Gazi'nin de Aratun adını da bir casus bulunmaktaydı. Oda gelip kurulan pusunun önceden haberini verdi. Tekfurun kuvvetleri epey fazlaydı. Ermen Beli denilen yerde savaşa girildi.(1288-1286)¹⁹⁴ Uzun bir mücadelenin ardından Tekfurun kuvvetleri yenilgiye uğratıldı. Savaş esnasında Savcı Bey'in oğlu Bay Koca şehit oldu. Yüklü ganimet elde edilmesinin yanı sıra bu mücadele ile Osman Gazi'nin şöhreti daha da arttı¹⁹⁵.

¹⁹² Neşri, *Kitab-ı Cihan-Nüma*, C. I, s. 77-79.

¹⁹³ Aşıkpaşazade, *Osmanlı Tarihi*, s. 9; Vural Genç, *İdris-i Bitlisi Heş Bihışt Osmangazi Dönemi (Tahlil ve Tercüme)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2007, s. 170-172.

¹⁹⁴ Münecimbaş, *Münecimbaş Tarihi*, C. I, s. 62-63.

¹⁹⁵ Aşıkpaşazade, *Osmanlı Tarihi*, s. 10; Neşri, *Kitab-ı Cihannüma*, C. I, s. 79; Danişmed, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C. I, s. 3; Genç, *İdris-i Bitlisi Heş Bihışt Osmangazi Dönemi (Tahlil ve Tercüme)*, s. 172-173.

Elde ettiği bu üstünlükten sonra yaylağa dönen Osman Gazi yeğenini kaybetmesinin intikamını almak istiyordu. Bu sebeple Kulaca Hisar denilen yeri fetih etmeye karar verdi. İnegöl ve Kulaca Hisar tekfuru birleşerek Osman Gazi'nin üzerine ilerlediler. Domaniç İkizce de yapılan savaştan galip çıkıldı. Fakat bu kez de kardeşi Savcı Bey ve Gündüz Alp şehit düştü¹⁹⁶.

İkizce de yapılan savaştan sonra Kulaca Hisar'a yapılan saldırılardan dolayı Kulaca Hisar tekfurı, Yar Hisar tekfuruyla müttefik oldu. Osman Gazi, Selçuklu sultanından kalenin fethi için yardım talep ettiyse de ülkede bulunan Moğol tahakkümünden dolayı Sultan, kendisine kuvvet gönderemedi. Buna rağmen kalenin fethinden vazgeçilmemiş, uzun muharasa sonrası kale teslim alınmıştır.

Müneccimbaşı tarihinde bu yardım talebi konusunda şöyle bahsetmiştir; *"Osman Gazi kardeşinin oğlu Ak Timur'u, Gündüz Alp ve kabilesinin ileri gelenlerinden Aygud Alp'la Selçuklu sultanı Gıyaseddin İbn Mesud tarafına gönderdi. Kafirlerin hazırlıklarını haber verip yardım istedi. Gıyaseddin, Osman Gazi'ye mühimmat ve silah göndererek yardım etti. O havalide bulunan beylere de Osman Gazi'ye yardım edesiniz diye emreyledi"*¹⁹⁷. Diğer kaynaklardan farklı olarak Müneccimbaşı, yardım talebi üzerine Sultan Gıyaseddin'in asker ve mühimmat gönderdiğini bize söylemektedir.

Kulaca Hisar'ın fethi sonucunda birçok esir ve ganimet elde edilmiştir¹⁹⁸. Osman Gazi, ganimetlerin bir kısmını yeğeni Ak Timur'a bir kısmını ve Tekfurı da Selçuklu Sultanına göndermiştir. Kalenin içerisinde bulunan kiliseyi camiye çevrilerek ilk Cuma hutbesinde ilk Osman Bey'in adı daha sonra da Selçuklu Sultanın adı geçmiştir¹⁹⁹. Bu fetihle alakalı dikkatimizi çeken husus Aşıkpaşazade ve Neşri'nin eserlerinde bu olay Sultanın KulacaHisar'a geldiğini, fakat Tatarların yağma haberini alınca geriye dönmek zorunda kaldığını anlatmaktadır²⁰⁰. Burada karıştırılmış olan Kulaca Hisar'ın Ertuğrul Bey'in Sultan Alaeddin ile yaptığı fethin karıştırılmış olmasıdır. Neşri'de sultan olarak II. Alaeddin'in adı geçmektedir. Fakat bu dönemde Sultan II. Gıyaseddin Mesud'dur²⁰¹.

¹⁹⁶ Aşıkpaşazade, *Osmanlı Tarihi*, s. 12-13; Neşri, *Kitab-ı Cihannüma*, s. 85-86; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, s.107.

¹⁹⁷ Müneccimbaşı, *Müneccimbaşı Tarihi*, s. 63.

¹⁹⁸ Oruç Beğ, *Oruç Beğ Tarihi*, s. 12; Neşri, *Kitab-ı Cihannüma*, s. 85-86; Danişmed, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, s. 3; Başar, *Osmanlı Kaynaklarına Göre Osmanlı-Bizans Münasebetleri*, s. 24.

¹⁹⁹ Müneccimbaşı, *Müneccimbaşı Tarihi*, s. 64; Başar, *Osmanlı Kaynaklarına Göre Osmanlı-Bizans Münasebetleri*, s. 24., Müneccimbaşı, *Müneccimbaşı Tarihi*, s. 64.

²⁰⁰ Aşıkpaşazade, *Osmanlı Tarihi*, s.13-14; Neşri, *Kitab-ı Cihannüma*, C. I, s. 87.

²⁰¹ Başar, *Osmanlı Kaynaklarına Göre Osmanlı-Bizans Münasebetleri*, s. 30-31.

1299 yılında gerçekleşen Sülemiş isyanında III. Alaeddin Keykubad'ın kaçmasıyla beraber devlet başsız kalmış, Osman Gazi'de daha rahat bir şekilde fetih hareketlerini ilerletmeye başlamıştır²⁰².

Artan Moğol karşıtı isyanlar sebebiyle Türkmenler uç bölgelere kaçmış, bu Türkmenlerden bazıları Osman Gazi'ye katılarak onun beyliğini güçlendirmiştir²⁰³. Bundan sonra Selçuklu Devletinin tamamen Moğol yönetimi altına girmesi ve bunun akabinde yaşanan iç karışıklara dâhil olmayarak genişleme politikası izleyen Osman Gazi, devletleşme yolunda gaza ve cihad faaliyetlerini sürdürmüştür. Bununla alakalı olarak Hayrullah Efendi eserinde şu sözleri aktarmaktadır;

“Vakıa Alaeddin Keykubad bahadır ve cesur bir kimseydi. Moğol beraberliği ile bir çok işgüzarlık yaptı ise de memleketin yarısı yani Sivas, Larende, Kırşehir, Aksaray ve Ankara taraflarına Tatarlar hükmediyorlardı. Kastamonu, Sinop, Karasi, Saruhan diyarı da Sultan Mesud oğlu Gazi Çelebiye verilmişti. Bu hususa Alaeddin gücenip, memleket idaresinde Tatarlardan sorulması gereken hususları sormadı. Bazı hususlarda da Büyük İlhan'a isyan eder gibi göründü. Bunun üzerine Gazan Mahmud Han emri ile hapsolundu. Sonra oğlu Gıyaseddin, babasının yerine hükümdarlık tahtına çıkarıldı ise de birkaç gün sonra oda emirlerin rey-i ile hal' ve katolundu.

Gazi Çelebi de kadırgalar yaparak Sinoptan, Trabzon ve o tarafları istila eden Venedik ve Cenevizliler aleyhine seferler yapardı. Fakat artık Selçuklu saltanatında parlaklık ve istiklal kalmamıştı. Tatar şerrinden kaçan Türk beylerinin birazı, Selçuk diyarının Bizans'a karşı olan hudud valisi ve emiri olan Osman Gazi'nin yanına sığınıyorlardı. Diğer taraf beyleri de Germiyan, Karaman, İzmir, Karasi, Menteşe, Zülkadiriye, Ramazan, İskendiyar ve Saruhan Beylerine sığındılar. Aynı zamanda her biri kendi bulundukları yerlerde müstakil olmak sevdasına düştüklerinden Selçuk memleketi on kısıma bölündü.

²⁰²Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. I, s. 108, n. 1.; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. I, s. 108.

²⁰³ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. I, s. 108.

Velhasıl, Osman Gazi'ye sığınan beyler toplanıp konuştuktan sonra, sözlerinin sonucu bu oldu ki hudud hükümeti, yani Rum imparatorlarının memleketleri ile hudud hükümeti, yani Rum imparatorlarının memleketleri ile hududu olan toprakların idaresi, Selçuk sultanları tarafından Osman Gazi'ye verilmişti. Memleketin diğer tarafları Tatarların hükmünde, bir azı Selçukluların elindeydi. Bundan sonra Selçuklular eski kuvvetlerini bulamayacakları herkesce bilindiğinden Osman Gazi'nin padişahlığını kabul ile, etrafındaki şehirlere ilan ettiler²⁰⁴. ”

Ayrıca Müneccimbaşı'da Osman Gazi ile alakalı olarak şunları söylemektedir; *“Anadolu'nun iç kısımları Moğol beylerinin idaresi altına geçince uç bölgelerdeki Selçuklu emirleri Aydın, Saruham, Menteşe, Germiyan ve Karaman emirleri ellerinde bulunan topraklara sahip çıkıp istiklalini ilan ettiler. Bu, Osman Gazi'nin de istiklalini ilan etmesine sebep oldu. Osman Gazi, soylu bir aileye mensuptu. Cömertti, yiğitti, cesurdu, salih kimselere ve alimlere bağlıydı, Onların hayır dualarını almak için bütün himmetini sarfederdi²⁰⁵. ”*

²⁰⁴ Hayrullah Efendi, *Osmanlı Devleti Tarihi*, C. I, Haz: Zuhuri Danışman, Son Havadis Yay., İstanbul, 1971, s. 135-137. Eserde Tatarlar olarak bahsettiği Moğollardır. Çinliler, Cengiz Han'dan önce Moğolca konuşan topluluklar ayırmadan hepsine Tatar adını verilmiştir. Faruk Sümer, “Tatarlar”, *TDVİA*, C.XL, 2011, s. 168-170. Elizabeth A. Zachariadou, “Sinoplu Gazi Çelebi”, Çev. Mehmet Akif Erdoğan, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. XVI, 2001, s. 221-224.

²⁰⁵ Müneccimbaşı, *Müneccimbaşı Tarihi*, s. 60.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE SELÇUKLULARI İLE ANADOLU BEYLİKLERİ ARASINDA ASKERİ İLİŞKİLER

1. SELÇUKLU DEVLETİNDE DEVLET TEŞKİLATI

1.1. YÖNETİMDE BULUNAN BAZI KURUMLAR VE GÖREVLİLER

DİVAN-I ÂLÎ

Devlet bünyesindeki bütün işlerin görüşülüp karar bağlandığı bu divana, Divan-ı Saltanat da denilmekteydi. Divan-i Saltanat ya da Divan-ı Âlî, büyük divan anlamına gelmektedir. Genellikle bu divana vezir başkanlık ederken bazen de padişahın başkanlık ettiği de olmaktadır. Sultanlara her gün selamlık sofrası kurup ikindi vaktine kadar divan işleri ve adli işleri görüşüp geri kalan kısmı vezire bırakmaktaydı. Bu durum devlet Moğol hâkimiyetine girene kadar devam etmiştir. Divan-ı Âlî’de bulunan üyeler şu şekildedir; Vezir, onun yanında Divan Katipleri ve tercümanlar, Naib, Atabeg, Müstevfi, Tuğrai, Pervane, Emir-i Ârız ve İşraf-ı Memaliktir²⁰⁶.

VEZİR

Vezir devlet içerisinde Sultandan sonra en yetkili kişidir. Vezirler bazen bir sorunun çözümünde tek başına da karar verme yetkisine sahipken bazen de yetkileri sınırlandırılmaktaydı. Selçuklularda vezire has bir takım özellikler vardı. Çeşitli unvanlar, vezaret kıyafeti, mühür, yüzük, altın divit, kılıç, sarık, nevbet minder ve çadır bu özelliklerdendir. Devletin en önemli yönetim ve idare teşkilatında en önemli yerlerden bir tanesi olan Divan-i Ali’ye başkanlık yapan vezir bunun yanında beratlar, emir ve yasaların çıkarılması, ekonomi ve parasal konularla da ilgilenir.

Selçuklu Devlet’i vezirlik makamına getirdikleri kişilerin Sultanın kararlarına bağlı olmalarını ve isteklerini yerine getirmelerini istemişlerdir²⁰⁷. Buna da kulluk sistemi demişlerdir. Vezir yaptığı işlerden dolayı bir tek Sultana karşı sorumludur. Ayrıca ülke içerisindeki huzur ve güven ortamı oluşturulmasından da yükümlüydü. Seyahat ve savaşlarda padişahın yanında yer alarak ordunun yönetimini onun adına üstlenir, memur atamaları ve azledilmeleri yetkileri de ona bağlıydı.

²⁰⁶ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal*, s. 87-89.

²⁰⁷ Durdu Mehmet Bayır, Fatma Nur Çiğer, “Selçuklularda Vezirlik Müessesesi”, *Bellek Uluslararası Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Dergisi, C.V, 2023, s. 19.

Selçuklularda vezirin devlet yönetiminde önemli yerde olmasından dolayı birçok gelir kaynakları vardı. Bunlar; maaşının yanında iktaları, ganimetlerden elde edilen payları gibi. Devlet kadroları atamalarında liyakat ön planda olduğu için İranlı bilge kişiler vezirlik makamına getirilmiştir. Selçuklu bünyesinde tek Türk vezir ise Sultan Sencer döneminde görev yapan Togan Bey'dir. Vezirler genelde Fars dilinin yanında Türkçe, Arapça, Hintçegibi çok dil bilen kişilerden seçilmiştir²⁰⁸.

DİVAN-I İSTİFA

Toprak işleri dışında devletin bütün mali işleriyle bu divan ilgilenmekteydi. Başkanına Müstevfî adı verilmektedir. Devlet içerisinde önemli bazı müstevfiler; Şihabeddin Kirman, Sadr Necibeddin, Erzincanlı Mecdeddin Ebu'l Hamid Muhammede'l- Hasan bunlara örnektir²⁰⁹.

PERVANE

Pervane, mülk, ikta, ve arazi işleriyle ilgilenir. Bu işleriyle ilgili olan tayin, temlik, tahrirlerini yaparak menşur ve beratlarını hazırlar ve defter tutardı. Ayrıca Sultan istihbarat edinmesini sağlardı. Divan-i Ali toplantılarında yer olan Pervane protokol sırasında beylerbeyinden sonra gelmekteydi. Bu görevdeki bazı önemli kişiler; Muinüddin Süleyman Pervane, Emir Taceddin, Nizameddin Hurşid, Fahreddin Ebu Bekir Attar'dır. Bu kurumda aslında ilk akla gelen isim Muinüddin Pervane'dir. Çünkü Selçuklu tarihinde adını bir dönem olarak geçirmiştir. Bunun sebebi Pervanelik Kurumu değil devletin içerisinde bulunduğudurumdan dolayı iktidar ve nüfuz sahibi olmasından kaynaklıdır²¹⁰.

DİVAN-I ARIZ, DİVAN-I TUĞRA VE DİVAN-I İŞRAF

Selçuklu ordusu ile ilgilenen divandır. Ordunun maaş dağıtımını yapar ve defterleri tutmakla sorumludurlar. Bu divana başkanlık eden kişiye Emir-i arız denirdi. Divan-ı Tuğra ise bütün berat, menşur, namelerin yazılmasından ve hükümdar tuğrasının çekilmesinden sorumludur. Bu divana başkanlık edenlere Tuğrai denmekteydi.

²⁰⁸ Bayır, Çiğir, "Selçuklularda Vezirlik Müessesesi", s. 20-22.

²⁰⁹ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal*, s. 95.

²¹⁰ Kesik, "Pervane", s. 244.

Tuğrailler seçilirken eğitimleri dikkate alınır, Arapça ve Farsça biliyor olmaları da göz önünde bulundurulurdu. Divan-ı İşraf ise devletin mali ve idari işlerini kontrol etmek ve gerekli yerlere vekil göndermekle yükümlüydüler. Bu divana başkanlık edenlere Müşrif-i Memalik, Müşrif-i Mülk denirdi²¹¹.

2. BEYLİKLERDE DEVLET TEŞKİLATI

Anadolu Beyliklerin de merkez teşkilatında vezirin varlığı ile alakalı kesin olarak bilinmese de Osmanlı Beyliği gibi büyük ilerlemeler gösteren beyliklerde böyle önemli bir yönetim kadrosunun olmaması gibi bir durum söz konusu olmadığından varlığı kesin gözüyle bakılmıştır. Karamanoğullarında Server Ağa adında bir vezir kaynaklarda bahsedilmiştir. Cimri olayında Gıyaseddin Siyavuş kendi veziri olarak Karamanoğlu Mehmed Bey'i bu makama getirmiştir. Siyavuş tahta çıktıktan sonra Karamanoğlu Mehmed Bey'e yukarıda anlattığımız gibi vezirlerin tayin ettiği istifa, tuğra, işraf, naiblik ve pervanelik makamlarınakendi adamlarını yerleştirmiştir.

Germiyanogulları kendi beyliklerinin içinde kadıları, paşaları, katipleri bulunmaktaydı. Karası beyliğinin de vezirlerinin bulunduğunu bazı olaylarda karşımıza çıkmaktadır. Karası beyliğinin taht kavgalarında, vezir Hacı İlbey önemli rol oynamıştır. Candaroğullarında da sabahları divan toplantılarının olduğu, bu divan toplantılarına önce oğlu katılarak babasının elini öper daha sonra odasına giderdi. O çıktıktan sonra protokoldeki kişiler günün konularını söylerler ve aynı Selçuklulardaki Divan-i Ali toplantısında oluşan düzen gibi yemek yendikten sonra dağılmaktaydılar

Anadolu Beylikleri tarihinde beylerin idaresinde vezirler ve devlet erkanlarının bulunduğu bilinmektedir. Alaiye Bey, Karamanoğlu Yusuf Bey'i sahilde otururken gördüğünde alt tarafında onun veziri ve komutanlarını sağ ve sol taraflarında da askerlerinin olduğunu bilinmektedir. Osmanlılarda da beylik aşamasındayken kadının divan üyeleri arasında var olduğu karşımıza çıkmaktadır²¹².

Beylikler hakimiyet alanlarını yönetmek üzere bölümlere ayırıyorlardı. Temel yönetim birimlerine iki yönetici gönderilmekteydi. Bunlardan ilki hanedan üyelerinden ya da askeri kadrodan güvenilen biri diğeri yöneticinin siyasi otoritesini temsili için Mirliva, bir diğeri ise adaleti temsil etmek üzere kadıydı.

²¹¹ Zerrin Günal, "Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi Merkez Teşkilatı", *Anadolu Selçuklular ve Beylikler Dönemi Uygarlığı (Sosyal ve Siyasal Hayat)*, C. I, Editör Ahmet Yaşar Ocak, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 2006, s. 208.

²¹² Zerrin Günal, "Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi Merkez Teşkilatı", s. 209.

Mirlivalar, hem yönetim kadrosundan hem de askeri kadrodan sorumlulardı. Askeri sorumluluğu, görev bölgelerinde daimi hazır asker bulundurmak, yönetim görevleri ise bulundukları yerlerde halkın güvenliğini ve düzenini sağlamaktı. Mirliva, görev yerlerinde merkezden gelen emirlerin ve kadının verdiği kararları uygulanmasını sağlamak, suç işlenmesini engellemek, suç işleyenleri yakalayıp cezalandırılmasını sağlamakla sorumlulardı. Bu görevleri yerine getirirken Mirlivanın idaresinde zaim adı verilen yardımcı bulunmaktadır. Zaimler yanındaki yardımcılarla beraber sürekli olarak bölgede devriye gezer herhangi bir suçlu bulduğunda Mirliva ile beraber kadıya cezalandırılması amacıyla götürürlerdi. Mirlivanın emrinde zaim den başka Ases ve Yatakcı adı verilen görevliler bulunmaktaydı. Bunlar geceleri sabaha kadar çarşı ve ev önlerinde nöbet tutarak güvenliğini sağlardı²¹³.

HAKİMİYET ANLAYIŞI

Merkez teşkilatlanmada olduğu gibi Selçuklularda da Beyliklerde de hakimiyet anlayışı aynı süregelmiştir. Devlet hanedanının daimi malı olarak kabul edilmekteydi. Beyliklerin başında yönetici sıfatı ile bir bey, reis bulunmaktaydı. Beyin ailesi beyliğe ait farklı yerlerde vali olarak bölgeyi yönetmekle görevlendirilirdi. Bu sistemle devletin başındaki bey ölünce onun yerine geçecek olan hanedan üyesinin deneyim kazanması sağlanmaktaydı. Bu yönetim usulüne beyliklerde bir örnek verecek olursak Aydınoğlu Mehmed Bey, Germiyanogulları ordusunda subaşılık yaparken fetih ettiği İzmir, Birgi, Tire, Ayasuluğ da bir beylik kurmuş, oğlu Hızır Bey'e Ayasuluğ, Sultanhisar'ı vermiş, diğer oğluna ise İzmir'i diğer iki oğluna da Bademya ve Tire'yi yönetmeleri için vermiştir²¹⁴.

Yine Osmangazi, Bizans'a karşı giriştiği bir mücadeleden zaferle ayrıldıktan beyliğini devlet olma konusunda teşkilatlandırmış, Karacahisar Sancağını oğlu Orhan Gazi'ye diğer oğlu Alaeddin'i de kendi yanında kalmasını istedi. Daha sonra Orhan uçlardaki bölgelerde toprakları genişletmeyi başarmış, beyliğin başına geçtikten sonra Bursa'yı alarak oğlu Murad'a vererek buraya da bey sancağı demiştir. Daha sonra Karesi beyliğini fetih edince büyük oğlu Süleyman'a vermiş bu uç bölgelerde genişleme faaliyetleri göstererek Gelibolu uçbeyi olmuştur.

²¹³ Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar*, C. II., Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1991, s. 309-310.

²¹⁴ Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar*, C. II, s. 305.

Bu bilgilerden anladığımız üzere hakimiyet anlayışı, Selçuklulardan Beyliklere ardından Osmanlılara kadar süre gelmiş, topraklar bu şekilde genişletilmiştir. İzlenilen politika yöntem aynı şekilde devam ettirilmiştir²¹⁵.

SARAY TEŞKİLATI

Saray, hükümdarın hakimiyet sembolleri arasında yer almaktadır. Türk Devleti'nde saray, bir yapı olmanın yanı sıra devlet teşkilatının merkezi olarak kabul edilmektedir. Selçuklu Devleti'nde saray teşkilatının en ihtişamlı olduğu dönem I. Alaeddin Keykubad dönemidir. Atabeg, Hacibü'l huccab, Üstadü'd-dar, Çaşnigar, Emiri candar, Emir-i silah, Emr-i meclis, Emir-i şıkar, Emir-i ahur, Emri-i devat, Emir-i mahfil, Camedar, Şarabdar, Taştardar, Havayic-salar ve Çavuş bazı saray görevlileridir²¹⁶.

Selçuklularda Saray teşkilatı, İslam öncesi Türk Devlet yapısı ve ilk İslam Devlet'lerinden etkilenecek oluşturulmuştur. Abbasilerde bulunan haciblik, hacibü'l huccab olarak anılarak onlardan farklı olarak daha fazla görevlendirilmiştir. Abbasilerde hükümdarın görüşmelerini ve saraydaki görevlilerin işlerini düzenleyen bu hacib, Selçuklularda saray kapıları ve güvenliğin sağlanmasıyla yükümlüydü. Üstadü'd-darlar ise sarayın mali işleriyle ilgilenmekte Vekil-i has olarak da anılmaktaydılar. Emr-i Candarlar sarayın korumasıyla ilgilenir, aynı zamanda candarların başıdır. Emiri-i silah hükümdarın silahlarıyla alakadar olur, törenlerde hükümdarın yanında silahını taşırlardı. Camedar, hükümdarın giysilerinden sorumluydu.

Şarabdar, içecekleri sunan kişi, yemeklerle ilgilenen kişi ise çaşnigirdi. Taştardar abdar olarak da anılmaktaydılar. Ayrıca Hükümdarın temizlik için kullandığı suyu kendisine takdim eden kişidir. Emir-i ahur ahır ve atlarla ilgilenmekteydi. Emri-i şıkar Avcılık ile ilgilenir, Hükümdar ava çıktığında yanında bulurdu. Emir-i alem hükümdarın sancağını taşıyarak onu korumakla görevli olan kişidir. Emri-i Mahfil, törenlerde ve hükümdarın Cuma günü yapılan resmî kabullerinde gelen kişileri makam ve sıralarına göre kabul eden toplantı bitiminde hükümdara Farsça dua okumakla görevli olan kişi.

²¹⁵ Neşri, *Kitab-ı Cihan Nüma*, s. 163; Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar*, C. II, s. 306.

²¹⁶ Zeynep Tarım Ertuğ, "Saray", *TDVİA*, C.XXXVI, İstanbul, 2009, s. 117.

Emiri meclis hükümdarın eğlence meclisine bakan kişidir. Bezm-alm denilen eğlencenin organizasyonu ile ilgilenirlerdi. Bu eğlence genelde fetihlerden sonra düzenlenirdi. Emiri-i Devat Vezirlik alametlerinden olan diviti Büyük Divanda taşıyan, koruyan kişidir. Atabegler ise Selçuklularda şehzadelerin devlet işlerinde küçük yaştan başlayarak yetiştiren kişidir²¹⁷.

Saray teşkilatının beylikler üzerinde nasıl olduğunu söyleyecek olursak Germiyanoglularından Yakup Bey'in kendi sarayında hizmetlilerinin bulunduğu, ahırları, mutfak, şatafatlı kıyafetlerinin olduğu bilinmektedir. Bu Sarayda Selçuklular içerisinde açıkladığımız gibi her alanla ilgilenen ayrı birer görevlilerinin de olduğu kuvvetlemuhtemeldir. Kaynaklarda diğer beyliklerle alakalı olarak da bey saraylarının içlerini anlatan bilgiler bulunmaktadır.

Yine bu teşkilatlanmanın kaynağı Selçuklara benzer vaziyettir. Küçük bölgelerde egemenlik sağlanmalarına rağmen beylikler, kültürel varlıklarını devam ettirmeye çalışırken Uç bölgelerde devlet idaresinde yaşadıkları hayat tarzından farklı olarak her birinin devletleşme içerisine girmek istediklerini anlayabiliriz²¹⁸.

Anadolu beyliklerinin devlet teşkilatının Türkiye Selçuklularına benzediği görülmektedir. Anadolu Beylikleri benimsedikleri devlet teşkilatı politikalarını Türkiye Selçukluları ve İlhanlılardan almışlardır²¹⁹. Türkiye Selçuklular dönemi, bu devletin varisi olan Anadolu beylikleri ve Osmanlılar döneminde ulemanın yönetimle ilişkileri benzerdir. Ulemaya genel anlamda siyasi otorite tarafından saygı duyulmuş ve fikirleri değerli görülmüştür. Kuruluş sürecinde Osmanlılar siyasi yönetim mekanizmalarını Selçuklulardan almışlardır. Anadolu beylikleri de Osmanlılar gibi ulemanın kaynağını Selçuklulardan almışlardır²²⁰.

²¹⁷ Ertuğ, "Saray", s. 118; Günel, "Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi Saray Teşkilatı", s. 197-200.

²¹⁸ Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar*, C. II, s. 308.

²¹⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Ondört ve Onbeşinci Asırlarda Anadolu Beyliklerinde Toprak ve Halk İdaresi", *Belleten*, C.II, S.V-VI., 1938, s.101.

²²⁰ İsmail Çiftçioğlu, "Osmanlılar İle Anadolu Beylikleri Arasındaki İlişkilerde Ulemanın Diplomatik Rolü", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.XXVI., 2009, s.193-202.

3. SELÇUKLULAR VE BEYLİKLER DÖNEMİNDE ASKERİ TEŞKİLAT

Selçuklularda ordunun görevi düşmanla savaşmanın yanı sıra şehirlerde güvenliğin sağlanmasıyla da sorumlulardı. Şehirlerin güvenliğiyle yükümlü askerler, kervansaraylarda ve geçitlerde konuşlanmaktaydılar. Moğolların Anadolu'ya geldiği dönemde ise askerlere madenleri koruma görevi de verilmişti. Ordu, hakimiyetin sembolü olarak sancak-i sultan ve rayat-ı sultan adı verilen bayrakları taşımaktaydı.

Sefer esnasında bu bayraklar en önde gönderiliyor. Sefer başarılı olduğunda fetih edilen kalenin burçlarına asılıyordu. Ordunun savaş eğitimlerinin yanı sıra askerlerin savaş ruhunu da oldukça önem gösterilmekteydi. Sefer esnasında askerlerin savaş ruhunu yüksek tutacak, askeri bando tarafından nevbet çalınmaktaydı. Sultan seferi başarılı tamamladığında düşmana korku verebilmek için kalenin önünde düşman kellerini sallandırıyor. Seferden başarısız döndüğünde ise halka bu durum yansıtılmayarak devleti her daim güçlü görmesi sağlanıyordu. Böylelikle halkın devlete güveni daim kılınmaktaydı. Ordunun gösterişli olmasına önem gösterilirdi. Sefer zamanında orduya geçit töreni hazırlanırdı. Bağdat'a Sultan Alaeddin Moğol tehlikesi için ordu gönderdiğinde Bağdat civarında bir geçit töreni hazırlanarak ordunun göz alıcılığı gösterilmişti²²¹.

Ordunun başkomutanı sultandır. Bütün yetkiler sultanın elinde toplanmaktadır. Ordunun diğer üyeleri ise hanedan üyeleri, vezir, beylerbeyi, emirler ve sübaşılarıdır. Bunlar yüksek rütbeli subaylar arasına girmektedir. Birde bunlara ek, boy ve uç beyleri ordunun içerisinde yer alırlardı. Orduyu oluşturan askerlerde kendi içlerinde ana gruplara ayrılmaktadırlar. Bunlar; Saray gulamları, İkta askerler, devlet adamlarının emrindeki kuvvetler, yardımcı kuvvetler, Türkmenler ve uç kuvvetleri, Ücretli askerlerdir²²².

Saray gulamları, devlet ve hükümdarın temel silahlı kuvvetlerin başında gelmektedirler. Bu kişiler 14-15 yaşlarında seçilerek sarayda eğitim verilerek askeri, dini veya saray hizmetlerinde görevlendirilirlerdi. Bu gulamların eğitimini gulam hane adı verilen askeri okullar yapmaktaydı. Bizzat sultanın korumasından ve hizmetinden sorumlu kişilerdi. Sefer esnasında silahdar ve candarlarla beraber sultanın korumasını yapmalarının yanı sıra Divan toplantısında da toplantının emniyetini sağlamaktaydılar.

²²¹ Kazım Haşimoğlu, *Türkiye Selçuklularında Ordu*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2004, s. 76.

²²² Salim Koca, "Türkiye Selçuklularında Ordu ve Askeri Kültür", Editör Ahmet Yaşar Ocak, *Anadolu Selçuklular ve Beylikler Dönemi Uygarlığı (Sosyal ve Siyasal Hayat)*, C. I, s. 215-216.

Sultanın katıldığı bütün seferlere katılırlar, bazı durumlarda seferlere sadece onların da gönderildiği olmaktaydı²²³.

İkta askerleri, Selçuklu ordusunun en önemli kısmını teşkil etmekteydiler. Başta Türkler olmak üzere farklı uluslardan oluşturulmaktaydılar. Sadece savaşmakla görevli olup profesyonel askerlerdir. Seferler ve savaşlar dışında sürekli olarak eğitimleri ve talimleri ile meşgullerdir. Farklı bir işle ilgilenmeleri yasaktı. Sayıları 12 bin olup atlı askerlerden yani süvarilerden meydana gelmektedirler. Bu askerlere maaş olarak timar ya da dirlik denilen toprak parçaları verilirdi. Onlar bu topraklardan aldıkları gelirle yaşantılarını sürdürürlerdi. Selçuklu, ikta sistemi sayesinde çok sayıda askeri parasal olarak maaş ödemededen toplayıp kontrol edebiliyordu. Aynı zamanda toprağı da boş kalmadan işlenmesini sağlamış oluyordu.

Devlet içerisinde her şehirde garnizonlar bulunmaktadır. Bu garnizonlara sübaşılar komutanlık etmektedirler. Sübaşılar iktalı askerlerinde başında bulunuyorlardı. Barış zamanında bu kişiler iktalarının buluşu şehir merkezlerinde hayatlarını ikame ederlerdi. Bu şehirlerin idaresi ve güvenliğinden mesullerdi. Bunun yanında sübaşılar, yetenekli ve tecrübeli askerlerin istihdamını sağlamak ve askerleri eğiterek savaşa her daim hazır bulundurmak görevi de vardı²²⁴. Ordu içerisinde Hanedan üyeleri ve büyük devlet adamlarının emrinde olan kuvvetlerde mevcuttu. Her hanedan üyesinin emrinde merkez orduda ki gibi askeri güç bulunmaktaydı. Bunlar gerekli görüldüğünde sefer ve savaş zamanlarında orduya katılırlardı.

Ordunun bir diğer unsuru olan yardımcı kuvvetler ise şu şekilde meydana gelmiştir. Selçuklu devleti, bir bölgeyi fetih ettiğinde orada ki yöneticiyi görevinden almazdı. Devlete bağlı olmak suretiyle kendisine bazı sorumluluklar yüklerdi. Yapılan anlaşma gereğince oradaki hükümdar Devletin sefer ve savaş zamanlarında önceden belirlenmiş miktarda asker göndermek zorundaydılar. Bu askeri kuvvetler sefer öncesinde Sultanın emrettiği bölgeye gelip merkez Selçuklu ordusuna dahil olurlardı. Bu hükümdarlar görevlerini yerine getirmediklerinde cezalandırılırlardı. Ayrıca Yardımcı kuvvetler vassal devletten gelmiyorsa onlara erzak ve ulufe gönderilmesi adetti.

²²³ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal*, s. 100-101; Koca, “Türkiye Selçuklularında Ordu”, s. 216.

²²⁴ Koca, “Türkiye Selçuklularında Ordu ve Askeri Kültür”, s. 217; Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, Turan Neşriyat, İstanbul, 1969, s. 237.

Türkmen ve uç kuvvetler, Türkmenler kazanılan Malazgirt zaferinden sonra parçalar halinde Anadolu'ya gelerek yerleşmeye başlamışlardı. Bu Türkmenler genel olarak hayat geleneklerine uygun olan sınır bölgelerine yerleşmiş, devlet bu Türkmenlerin yerleştikleri bölgeye gaza ve akın faaliyetlerini gerçekleştirebilmesi için uç bölgeleri oluşturmuşlardır. Bu topluluklar genel olarak Uç Türkmenleri olarak anılmaktadırlar. Daha sonra Anadolu'ya gelen Türkmenlerde Sultanın emri üzerine bu bölgelerdeki nüfusu arttırmak amacıyla uçlara yerleştirildiler. Burada ki asıl amaç Türkmenlerin hem ülke içerisinde isyan ve karışıklık çıkarmalarının önüne geçmek hem de devlet sınırlarının sürekli olarak korunmasını sağlamaktır²²⁵. Devlet içerisinde en hareketli etken olan Türkmenler Orta Asya'dan bu yana korudukları bağımsız boy teşkilatlanmalarını Anadolu'da da sürdürmüşler, her boyun başında bir boy beyi bulunmaktaydı. Bu boy beyleri de uç beylerine bağlı konumdalardı. Uç beyleri savaş zamanında komutasındaki askerler ile beraber merkezdeki orduya katılarak sorumluluklarını yerine getirirlerdi²²⁶.

Son olarak orduda bulunan ücretli askerler ise geçici olarak hizmet veren kuvvetlerdir. Sultanlar sefer kararından sonra ihtiyaç duydukları zaman bir miktar atlı ve yayalılarından oluşan ücretli askerler istemekteydiler. Ücretli askerler Türklerden oluşmaktaydı. Bunun sebebi hem diğer milletlere göre Türklerin savaş yeteneklerinin daha fazla olması hem de Türklerin güvenilir olmasıydı. Çünkü savaş meydanında zor zamanlarda diğer milletlerin kaçma olasılığı yüksekti. Buna bir örnekle Köseadağ savaşında ilk kaçan askerler ücretli Frank askerleriydi. Ücretli askerler savaş meydanına daha hızlı ulaşabilmeleri için genel olarak savaş bölgelerine yakın yerlerde konuşlandırılırdı. Atlılara göre maliyetlerinin daha az olmasından dolayı bu askerler genellikle yayalardan oluşturulmaktaydı²²⁷. Anadolu Beyliklerdin de ordu işleri, Ulu Bey olarak anılan bey reisine ait piyade ve süvarilerden oluşan hassa birlikleri, tımarlı sipahileri, ve aşiret süvarilerinden oluşmaktaydı. Bunlara savaş zamanında gönüllü olarak yardımcı kuvvetlerde dahil olurlardı. Savaş zamanında ordu sağ, sol ve merkez olmak üzere üçe ayrılırdı. Ordunun önünde Çarhacı veya Talia adı verilen Piştar²²⁸ kuvveti arkasında da ihtiyat kuvvetleri yer alırdı²²⁹.

²²⁵ Sümer, *Anadolu'da Moğollar*, s. 4; Koca, "Türkiye Selçuklularında Ordu ve Askeri Kültür", s. 217.

²²⁶ Koca, "Türkiye Selçuklularında Ordu ve Askeri Kültür", s. 218-219.

²²⁷ Erkan Göksu, *Türkiye Selçuklularında Ordu*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2008, s.111-112, 117-118; Koca, "Türkiye Selçuklularında Ordu ve Askeri Kültür", s. 219.

²²⁸ Çarhacı, Pişdar, Talia; keşif hizmetinde kullanılan, ordunun öncü kuvvetini teşkil eden hafif süvari askerlerdir. Abdülkadir Özcan, "Çarhacı", *TDVİA*, C. VIII, İstanbul, 1993, s. 229-230.

²²⁹ Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikler ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri*, s. 74.

İbn Battuta, Karamanoğlu Yusuf Bey emrindeki askerleri kendisinin sağ ve sol yanında bulundururken, devlet adamları ve veziri daha aşağıda durduğu, İnanç Bey’inde bayram namazlarına emrindeki askerleri ile gittiğini bize anlatmaktadır²³⁰. Beyliklerde, aşiret kuvvetleri ve gönüllüler ordunun içerisinde önemli bir yere sahipti. Rütbesiz askerler azapdiye anılır, bu kişiler gemilerle sefere giderlerdi. Seferler sırasında gemiler kıyaya ulaştığında askeri kuvvetler içeri girerken azap grupları da gemileri korurlardı. Beylikler içinde ahilerinde askeri teşkilata benzer kuvvetleri bulunmaktaydı. Savaş ve seferlere katılan bu gönüllü askerler Selçuklu ordusu içindeki ücretli askerler ile aynı işlevi görmekteydiler. Gene Selçuklu ordusunda bulunan arka kuvvet görevi gören sakalar ve ordunun başkomutanı olan sipehsalar da Anadolu Beylikleri askeri teşkilatına Selçuklularda ki gibi aynı şekilde geçmiştir. Beyliklerin yönettikleri yerler kısımlara ayrılarak asker ve emirler başlarına verilmiştir. Selçuklular da ikta ile aynı olan bu sistem beylikler dönemin de ordunun temelini teşkil ediyordu. Karamanoğullarından bu sisteme örnek verecek olursak, her hükümdar değişikliğinde ikta sahiplerine yeni hükümdarın tuğrası ile bir berat verilirdi²³¹.

Karamanoğullarından ikta sahibi Bunguz ailesine en son verilen beraatın Karamanoğlu İbrahim Bey olduğunu bilmekteyiz. Bu bize ikta sistemin Karamanoğullarında varlığını kanıtlar niteliktedir. Ordu kumandanı Beyliklerinde Subaşı idi. Aydınoğullarından Mehmed Bey, Özbek Bey, ve Hızır Bey Germiyanogullarında da bir süre Subaşılık yapmıştır. Karamanoğulların da Subaşı olarak görevlendirilen kişinin Nizamüddin Bekir olduğunu bilgisine sahibiz²³².

Ordunun maaşlarının alım usulleri hakkında bir bilgiye sahip değiliz. Fakat İsmail Hakkı Uzunçarşılı’nın düşüncesini esas alırsak Selçuklu ve Osmanlılarda üç ayda bir maaş verilmekteydi. Beylikler döneminde de bu şekilde olduğu kuvvetle muhtemeldir.

Ordu sayılarını inceleyecek olursak Karamanoğullarının aşiret kuvvetleri hariç yirmi beş bin hem atlı hem de yaya askeri bulunuyordu. Askerlerinin çokluğu ve savaşçı oldukları tanınmakla beraber Ermeniler ve Tekfurlara karşı yaptıkları akınlarla

²³⁰ İbn Battuta, *İbn Battuta Seyahatnamesi*, Çev. A. Sait Aykut, C. I, YKY Yay., İstanbul, 2000, s. 402-410.

²³¹ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devlet Teşkilatında Medhal*, s. 142; Coşkun Alptekin, “Selçuklu Devletinin Askeri Teşkilatının Eyyubi Devleti Askeri Teşkilatına Tesiri”, *Belleten*, C. LIV, 1990, s. 118; Erdoğan Merçil, “Sipehsalar”, *TDVİA*, C.XXXVII, İstanbul, 2009, s. 259; Günel, “Anadolu Beyliklerinde Ordu ve Donanma”, s. 229.

²³² Yücel, *Anadolu Beylikleri*, C. II, s. 314-315.

meşhurlardı. Karamanoğullarının yüz elli kalesi bulunuyordu. Sahip Ataoğullarının dört bin askeri, İnanoğullarının atlı ve yaya olarak on bin askeri, Karesioğullarında kırk bin askeri kuvveti olduğu bilinmektedir Germiyanogulların da kendi maiyetindeki beylikler de dahil olmaküzere iki yüz bin yaya ve atlı, yüze yakın kaleleri bulunuyordu²³³.

Beyler, sefer ve savaş zamanları haricinde askeri işlerle ilgilenirler elde ettikleri toprakları kaybetmemek için cihat ve fütuhata oldukça önem verirlerdi. Nitekim Germiyanogulları Beyi I. Yakup ordularını ve atlarını silahlarıyla beraber sık sık gözden geçirirdi. Atlarını savaşa daima hazır olması için alıştırarak hazırlık yapardı.

Beyliklerde hükümdar bizzat ordunun başında bulunur, askerleriyle beraber gaza faaliyetlerinde yer alırdı. Bu durum beyliklerin başındaki hükümdarla askerler arasında sıkı bir bağ oluşuyordu. Germiyanogulları ile alakalı olarak kaynaklar, askerlerinin bir kısmının okçu olduğunu, sürekli olarak ata bindiklerini, savaş taktiklerine iyi derecede hakim olduklarını söylemektedir. Savaş aletleri sırmalı işlemeli, kırmızı atlas ve bunun gibi şeylerdendi. Germiyanoglu askerleri, düşmanlarını kargılarının uçları ile yenecekleri belirli yerleri bulunmaktaydı. Savaş meydanlarında oldukça iyi, savaşır, ağır yaralı olmadıkları sürece de savaş meydanını terk etmezlerdi. Özellikle Germiyan ili olan Şarköy halkı çok iyi savaşçılardı²³⁴.

Bunlarla alakalı olarak Yaşar Yücel eserinde şunları aktarmaktadır;

“Diyorlar ki, Bu Germiyan İli’nde yüz şehir ve kale var. Bu ilin askerleri çoktur. Uryan’ın dediğine göre buranın kırk bin askeri var. Balaban’ın haberine göre: Kırk binden çok fazladır. Yine bunun haberlerine göre askeri toplanacak olursa tam ikiyüz bini bulur. Bu askerlerin bir kısmı atlı bir kısmı yayadır. Birtakımı kargı kullanır bir takımı ok atar. Bunlar cengaver hep atabiner harp usulünü bilirler. Müstahkem mevzileri, hazırlanmış müdafaa yerleri, cenkde yarar silahları vardır. Silah ve ona müteallik şeyleri sırmalı işlemeli ve kırmızı atlasdan ve bu gibi şeylerdendir. Bu ülkenin ahalisinin canlı ve cansız pek çok sayılı ve sayısız mal ve mülkleri vardır ki, hakiki sayısını ancak Allah bilir. Bu Germiyan İli’nde bir de Şarköy şehri vardır. Burada pirinçten başka bir şey yetişmez. Bu ilin ahalisi ikrami severler. Ama halali haramı düşünmezler. Hele kan dökmek bunlar için su akıtmak gibidir. Yaptıkları cinayeti aramazlar öldürdüklerine aldırmazlar. Bu ilin ahalisinin gidip gelecek ve kan akıtacak

²³³ Mükrimin Halil Yinanç, *Düsturname-i Enveri’ye Medhal*, Türk Tarih Encümeni Külliyyatı, İstanbul, 1930, s.42-43.

²³⁴ Yaşar Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar XIII-XV. Yüzyıl Kuzey-Batı Anadolu Tarihi Çobanoğulları Beyliği Candaroğulları Beyliği*, Türk Tarih Kurumu Yay., 1980, s. 191, 198, 200.

düşmanları vardır. Düşmanlarını kargılarının azalarıyla çiğneyecek malum muayyen yerleri vardır. Düşmanlarını kargılarının azalarıyla çiğneyecek malum ve muayyen yerleri var. Savaşlarda bunların susamış kılıçları kanmaz. Okları yağmur gibi yağar. Rum ceylanları bunların kılıçlarından daima yaralı sendeleyerek yürürler. Demir usanmış ama bunlar usanmamışlardır. Bunlar giriştikleri işten başka şeylerde lezzet almazlar. Yüzleri harb meydanında korkunç bir şekilde yaralanıp kanlar akmadıkça bulundukları safdan katiyyen ayrılmazlar ve kaçmazlar²³⁵.”

Selçuklu Devletinde hükümdarlık simgesi olan nevbet geleneği beyliklerde de konumunu korumuş, ordunun simgesi haline gelmiştir. Nevbet adı verilen çalgı, askeri mızıka anlamını taşıyan düşmana korku salmak amacıyla çalınırdı. Nevbet Mızıka takımının bulunduğu yere de tablthane denirdi²³⁶.

Beylikler döneminde ordu genel olarak atlı askerler ağırlıklı olup yaya çok fazla yoktu. Bunun sebebi bulundukları şartlara bağlı olarak bazı durumlarda hızlı hareket etmeleri gerektiği içindir. Daha önce bahsettiğim gibi beylikleri oluşturan Türkmenlerde Selçuklu 'ya bağlı oldukları dönemde de devlet içerisinde en hareketli grubu temsil etmekteydiler. Atlı kuvvetlerin yoğun olduğu bir ordu da at yetiştirmek beylikler için mühim bir işti. Söz yerinde bu konuda ince eleyip sık dokurlardı. Bundan dolayı yetiştikleri atlar dışarda da değerli görülmüş, at yetiştirerek dışarıya satımı yapmışlardır. At ihracatı beylik ekonomilerinin büyük ölçüde destekçisi olmuştur. At yetiştiriciliği beylikler arasında rekabete de sebebiyet vermiştir. Nitekim Osmanlı beyliği ile Germiyanogulları arasında at yetiştiriciliği konusunda yarış söz konusuydu²³⁷.

Anadolu Beylikleri dönemi Askeri teşkilatına dair incelememizde Selçuklu askeri teşkilatının genel hatlarıyla sürdürüldüğünü görmekteyiz. Buradaki farklılık ordunun çoğunluk kısmının Türkmenlerin sürekli olarak hareketliliğinden dolayı süvari birliklerden oluşmasıdır. Selçuklu ordusu hem yaya hem de süvari birlikleri ordusunda barındıran bir teşkilatlanma mekanizmasına sahipken beylikler ağırlıklı olarak süvari birliklerden oluşum sağlamışlardır. Ayrıca Anadolu beylikleri hem Türkiye Selçukluları altında hemde bağımsız oldukları dönem içerisinde sefer ve savaşlarının

²³⁵ Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar XIII-XV. Yüzyıl Kuzey-Batı Anadolu Tarihi Çobanoğulları Beyliği Candaroğulları Beyliği*, s. 191-192.

²³⁶ Abdülkerim Özaydın, “Nevbet”, *TDVİA*, İstanbul, 2007, s. 38; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri*, s. 74.

²³⁷ Mehmet Suat Bal, *Türkiye Selçukluları'nda Ticari Hayat (1220-1277)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1998, s. 102; Koca, “Türkiye Selçuklularında Ordu ve Askeri Kültür”, s. 231-232.

her aşamasında Türk askeri kültürünün uygulamalarını yerine getirmişlerdir²³⁸.

3.1. TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ VE BEYLİKLER DÖNEMİNDE DENİZCİLİK

Selçuklular, Haçlı seferleri sebebiyle kaybettikleri toprakları geri aldıktan sonra topraklarını genişletmek için yayılma politikası izlemişler ve sınırlarını denizlere kadar genişletmişlerdir. Zamanla bu bölgenin yaşam şartlarından dolayı bölge halkını güven altına almak, beslenme ve ham maddeleri elde etmek amacıyla denizcilik faaliyetlerine önem vermişlerdir. Selçuklular liman bölgelerini ele geçirdikten sonra buralarda tersaneler yaptırarak gemi inşasına başlayarak hakim oldukları sınırları denizlerden de koruma çalışmışlardır. Selçuklulardan sonra denizcilik faaliyetleri beylikler döneminde de yüksek seviyeye ulaşmıştır²³⁹.

Bilinen ilk Türk denizcimiz Çaka Bey'dir. Çaka Bey, İzmir'i ele geçirdikten sonra bölgede kurduğu donanma ile Bizans'a karşı deniz seferleri düzenleyerek başarı sağlamıştır. Bizans'a karşı Koyun Adaları yakınlarında elde ettiği başarılı deniz muharebesinden sonra daha da ün kazanarak önemli bir deniz gücü haline gelmiştir. Ayrıca Çaka Bey, ilk Türk deniz donanmasını kuran kişidir. Birçok başarılar elde etmiş fakat kayınpederi I. Kılıçarslan tarafından öldürülmüştür. Bu durum Türk denizcilik tarihinin gelişimine ağır bir darbe indirmiştir²⁴⁰.

Türkiye Selçuklu Devleti kurucusu olan Süleymanşah Bizans'ın iç karışıklıklarından faydalanarak Marmara ve Karadeniz kıyılarına kadar ilerlemiş, Anadolu kıyılarında gümrükler kurdurup buradan geçenlerden vergi almaya başlamıştır. Bizans tahtına geçen Alexsios Komnenos İstanbul'da ki baskıyı azaltmak amaçlı Boğaz sahillerinde bulunan Türk karakollarına saldırarak geri çekilmeye mecbur bırakmıştır. Fakat Balkanlardaki Norman Peçenek tehlikesinden dolayı Dragos Suyu Antlaşmasıyla Süleyman Şah'la barış imzalamış, bu olaydan sonra Süleymanşah Akdeniz'e doğru ilerleyerek Antakya şehrini almıştır.

²³⁸ Kerim Köksal, "Anadolu Türk Beyliklerinde Askeri Gelenekler-1(Savaş Öncesinde ve Savaş Sırasında Uygulanan Gelenekler), *Tarih ve Gelecek Dergisi*, C.VIII, S.IV., 2022, s.1042.

²³⁹ Adnan Akgül, "Türkiye Selçukluları Zamanında Denizcilik Faaliyetleri ve Deniz Ticari Antlaşmaları", *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 5, 2020, s. 137.

²⁴⁰ Erdoğan Merçil, "Selçuklular Döneminde Türk Denizcilik Faaliyetleri", *Başlangıçtan XVII. Yüzyıl Sonuna Kadar Türk Denizcilik Tarihi*, C. I, Editör İdris Bostan, Salih Özbaran, Boyut Yay., İstanbul, 2009, s. 21; Mustafa Daş, "Türklerin Bizans ve Venedik'le Denizlerdeki İlişki ve Mücadeleleri", *Başlangıçtan XVII. Yüzyıl Sonuna Kadar Türk Denizcilik Tarihi*, C. I, Editör İdris Bostan, Salih Özbaran, Boyut Yay , İstanbul, 2009, s. 49-56.

Süleymanşah'ın İznik'te vekil olarak bıraktığı Ebu'l-Kasım da Marmara'nın güney sahillerini ele geçirmiş burada küçük bir donanma kurmak amacıyla da Kios bölgesine gelerek gemi yapımlarını başlattı. Fakat Bizans hükümdarı durumdan haberdar olunca bütün gücüyle saldırı düzenlemiş yapım aşamasında olan gemileri de yaktırmıştır²⁴¹.

II. Kılıç Arslan zamanında Türkler, Rodos adası karşısına doğru ilerlemeye başladılar. II.Süleymanşah'ın meliklik zamanında da Samsun ele geçirilerek Karadeniz'de ilk limana sahip olundu. Daha sonra Bizans Hükümdarı, I. Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında İznik İmparatoru ile ittifak yapıp Karadeniz'de iktidarı elde geçirmek istediler. Fakat iki tarafmücadele ederken olan tüccarlara olmuş, Karadeniz'de ticaret ve ulaşım hem karada hem de denizde durma noktasına gelmiştir.

Nitekim I. Keyhüsrev, Bizans'a karşı üstünlük sağlayarak vergiye bağlamış, ticaret güvenliğini de sağlamıştır. Bu dönemde, devletin denizlere açılması gerekliliğini de düşünülmekteydi. Bu sebeple I. Keyhüsrev, Akdeniz'de iktidar sağlamak amacıyla rotasını Antalya üzerine doğrulttu. 5 Kasım 1207'de Antalya'yı fetih ederek Akdeniz'de önemli bir liman ve deniz gücünü elde etmeyi başardı. Ayrıca fetihle beraber Kıbrıs ile bir ticari anlaşma sağlanmış, Venedik'e Türkiye'de ticaret yapmaları için ferman gönderilmiştir²⁴².

I. İzzeddin Keykavus tahta geçtikten sonra ilk olarak Kıbrıs ile ticari antlaşmalar imzaladı. Ardından Venedik ile de aynı şekilde bir ticari antlaşma imzalayarak Akdeniz ticaretini güvenlik altına aldı. Karadeniz'de de aynı şekilde iktidarı sağlamak, ticaret limanı ve deniz üssü elde etmek için Sinop üzerine yürüyerek fethini gerçekleştirdi. Fetih sonrasında Türk tüccarlar Suğdak'a gittiler. Tüm bu olanlar ticaretin ve ekonominin canlanmasını sağladı²⁴³.

²⁴¹Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 83-84.

²⁴² Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 285; Selim Kaya, *I. Gıyaseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 2006, s. 131-136; Tuncer Baykara, *I. Gıyaseddin Keyhüsrev (1164-1211)*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1997, s. 36-38.

²⁴³ Salim Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykavus (1211-1220)*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1997, s. 33-34.

Bu olaylardan sonra I. Keykavus, rotasını Türklerin elinden geri alınan Antalya'ya çevirerek Antalya üzerine ilerledi. Bölge halkı Türklerin geldiği haberini alınca Kıbrıs'tan yardım istese de Antalya I. Keykavus tarafından ikinci kez fetih edilmiştir. Bu başarılarından sonra Sultana “Es-Sultanü'l Berr Ve'l-Bahreyn (Karanın ve iki denizin sultanı) unvanı verildi. Antalya'nın ikinci kez alınmasından sonra Kıbrıs ile ticaret antlaşması imzalanarak ticari ilişkiler ilerletilmiştir²⁴⁴.

I. Kekavus'un ölümünden sonra tahta kardeşi I. Alaeddin Keykubad geçmiştir. Onun denizlerdeki ilk faaliyeti Anadolu'nun güney kısmında iktidar sağlamak amacıyla Kalonoros bu günkü Alanya üzerine ilerlemek oldu. İki ay süren kuşatmaya dayanamayan Alanya hakimi Kry Vart, Akşehir'in kendisine verilmesi şartıyla bölgeyi teslim edeceği haberini gönderdi. Böylelikle Sultan, Akşehir'in yönetimini kendisine vermiş ve akrabalık ilişkisi kurulması için Kry Vart'ın kızıyla evlendi²⁴⁵. Daha sonra I. Keykubad, devletin iç sorunlarını hallettikten sonra Ermenilerle alakalı sorunla ile alakadar oldu. Antalya subaşı Er-Tokuş'a da Ermeniler ve Kıbrıslılara karşı durması için görevlendirdi. Er-Tokuş, Manavgat, Anamur ve kırk kadar kaleyi ele geçirdi. Moğollar birçok yeri istila etmeye başladıklarında Kırım sahillerinde önemli ticaret merkezi olan Suğdak'ı da ele geçirmişlerdir. Bölgenin zengin kesimi ve tüccarları Suğdak'ı terk ederek Selçuklu Devletine sığınmışlardır. I. Keykubad emriyle bir donanma hazırlayan Emir Hüsameddin, Suğdak üzerine yürüyerek ele geçirmiştir. Bu sefer Sinop'un fethinden on iki yıl sonra gerçekleştirilmiş olması Türk donanmasının geldiği noktayı bizlere göstermektedir²⁴⁶.

Selçuklular bilindiği üzere kara devleti olarak kuruldu. Bir süre sonra ise denizin, askeri ve ticari tarafının farkına vardılar. Sultanlar Akdeniz ve Karadeniz de önemli liman kentleri elde ederek tersaneler ve gemiler inşa ettirmeye başlayıp denizcilik faaliyetlerini geliştirmeye başladılar. Selçuklu Devlet'i Köseadağ savaşının ardından çöküş sürecine girerken denizcilik faaliyetleri de durmuş bundan sonra artık denizlerdeki ilerleyiş beyliklere geçmiştir²⁴⁷.

²⁴⁴ Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykavus (1211-1220)*, s. 35-38.

²⁴⁵ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 335-336.

²⁴⁶ Merçil, “Selçuklular Döneminde Türk Denizcilik Faaliyetleri”, s. 28-29.

²⁴⁷ Merçil, “Selçuklular Döneminde Türk Denizcilik Faaliyetleri”, s. 29.

XIII. yüzyılın sonlarında Batı Anadolu’da kurulan beylikler küçük donanmalar halinde Venedik ve Cenevizliler öncelik olarak Latinlerin ellerinde olan adalara saldırarak onlar için tehlike haline gelmişlerdir. Bu beylikler ilerleyen süreçte Osmanlı Devleti’nin bünyesinde yer alarak Osmanlı denizciliğini meydana getiren ana unsur olmuşlardır. 1291 yılında Doğu Akdeniz’de ki topraklara karşı kuşatma ilan edilmesinden sonra Hristiyan deniz donanmaları Anadolu boylarında devri halinde bulunmaktaydılar. 1293 yıllarına gelindiğinde ise Venedikliler bir donanmayla Alanya’yı ele geçirdiler. Karamanoğulları kısa süre sonra bölgeyi geri alsa da Latin donanması Makri körfezinde Kilikya’ya kadar olan önemli deniz yerlerini işgal etmişlerdi.

1290 ve 1304 yılları arasında Anadolu’nun beylikler tarafından egemenlik altına alınmasından sonra Türkmen deniz kuvvetleri Latin egemenliğine karşı faaliyetlerini başarılı şekilde sürdürmüşlerdir. Bu noktada denizcilik adına önemli bir beylik olan Menteşe beyliği, Selçuklu Sahil beyi adıyla anılan birisi tarafından kurulmuş ve daha sonra Teke boylarını kendi kontrolü altına almıştı. Menteşe bey, Selçuklu Sultanı olan Mesud’un askerlerinden birisi olduğu bilinmektedir. Denizcilik açısından önemli olan bu beylik, 1281 yılında Menteşe bey idaresinde Aydın ve Sultanhisarı şehirlerini almıştır. O kışlak için her sene ovalara geldiğinde Türkmenleri örgütleyerek güçlü bir deniz beyliği haline gelmiştir.

Menteşe Bey’den sonra oğlu Mesud bey onun yerine geçmiş ve Milas, Beçin, Bozöyük, Marin, Çine Burnar, Muğla, Balat, Fethiye Finike ve Köyceğiz bölgelerini egemenliği altına almıştır. 1300’lu yıllara gelindiğinde Mesud Bey, deniz donanması ile büyük bir başarı elde ederek Rodos Adası’nın önemli ölçüdeki kısmını Rumlardan ele geçirerek, Selçuklu’nun yıkılmasından iki yıl önce kadarda Girit ve Kos adaları Menteşe hakimiyeti altına sokmuştur²⁴⁸.

Denizcilik tarihi ile alakalı karşımıza çıkan bir diğer beylik Saruanoğullarıdır. Saruanoğulları, III. Keykubad döneminde Harezm emirlerinden birisinin torunu olduğu düşünülen Saruhan bey tarafından kurulmuştur. Saruhan bey’in II. Mesud’un askerlerinden olduğu bilgileri de karşımıza çıkmaktadır²⁴⁹. Germiyanogulları beyliğine bağlı ortaya çıkmışlardır. Bir süre onlar adına faaliyetlerini sürdürdükten sonra

²⁴⁸ Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri*, s.19.

²⁴⁹ Halil İnalçık, “Selçuklular Döneminde Türk Denizcilik Faaliyetleri”, *Başlangıçtan XVII. Yüzyıl. Sonuna Kadar Türk Denizcilik Tarihi*, C.I, Editör İdris Bostan, Salih Özbaran, Boyut Yay., İstanbul, 2009, s. 31; Burak Gani Erol, *Türkiye Selçukluları ve Anadolu Beylikleri Döneminde Türk Denizcilik Faaliyetleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2004, s. 69.

bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Saruhanoğullarının gemileri ve limanları hakkında bilgi bulunmamaktadır. Fakat tahmini olarak deniz mücadelelerinde beylikler ile birleşerek savaştığı düşünülmektedir²⁵⁰.

Karası beyliği de Selçuklu Devlet'i yıkılmadan kısa süre önce adını denizcilikten söz ettirmiştir. Karası bey ve babası Kalem Bey, Bizans'ın yaşadığı karışık dönemden faydalanıp Balıkesir ve Çanakkale'ye kadar olan kısımları ele geçirmişlerdir. 1300 yılında başkentlerini Balıkesir ve civar bölgeleri beyliğin hakimiyeti altına almışlardır. Karası bey, bu başarısının ardından Erdemit, Lapseki, Erdek sahil bölgelerine karşı akınlar düzenlemiş, Bergama, Erdemit, Foça alınmış beylik iki merkezden yönetilmeye başlanmıştır. Bu başarılar Karası Beyliği'nin deniz donanmasındaki gücünün ne boyutta olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Onların her daim savaş için hazırda gemileri bulunmaktaydı²⁵¹. Çobanoğulları ile alakalı olarak sadece bahsedebileceğimiz I. Alaeddin Keykubad dönemi Hüsameddin Çoban'ın komutasında gerçekleşen ilk deniz aşırı sefer olan Suğdak'dır²⁵².

Pervaneoğulları da denizcilik faaliyetlerinden adlarını söz ettirmişlerdir. Muineddin Süleyman Pervane'nin Moğollar tarafından 1277 yılında öldürülmesinden sonra Mühezzibüddin Mesud babası Mehmed'ten sonra beyliğin idaresini devir aldı. Mesud, Bafra ve Samsun gibi sahil şehirlerini ele geçirerek topraklarına kattı. Sebebi kesin olarak bilinmemekle beraber saldırıya uğrayarak Kefe'ye esir olarak götürüldü. 900 Dirhem karşılığı sonradan serbest kalan Mesud, 1300 yılında vefat etti. Onun yerine beyliğin başına geçen oğlu Gazi Çelebi, Sinop'ta gemiler inşa ettirerek Rus ve Çerkezler ile deniz muharebelerine girişmiş, yüzme konusundaki başarısı onun denizlerdeki savaşlarında üstünlük sağlamıştır. Savaş sırasında demir yardımı ile denize dalar, düşman gemilerine delikler açarak gemilerini batırırdı. Selçuklu devletinin yıkılış yıllarında ise Sinop'ta Cenevizlilerin sahip olduğu son yeri de ele geçirerek onların diğer kolonilerine saldırmıştır²⁵³.

²⁵⁰ Feridun Emecen, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, Kitapevi Yay., İstanbul, 2001, s. 101; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri*, s. 31; Erol, *Türkiye Selçukluları ve Anadolu Beylikleri Döneminde Türk Denizcilik Faaliyetleri*, s. 74; Öden, "Anadolu Beyliklerinde Ordu ve Donanma", s. 235.

²⁵¹ Öden, *Karası Beyliği*, s. 22-24.

²⁵² Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 358.

²⁵³ Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri*, s. 40; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 629-630; Elizabeth A. Zachariadou, "Sinoplu Gazi Çelebi", Çev. M. Akif Erdoğan, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. XVI, 2001, s. 221-222.

Selçuklu Devlet'i denizcilik ve donanma da güçlü idi. Devletin donanmasının olması savunma açısından, ekonomik açıdan ve yeni ele geçirilen yerlerin değerlendirilmesi açısından önem taşımaktaydı. Ekonomik kısmı, devlet ticaretinin dünyaya açılması konusundadeniz ticareti ehemmiyet göstermekteydi. Ekonomik açıdan devletin refahı aynı zamanda hem gücü hem de halkın refahını sağlamak olduğu için Selçuklu Sultanları denizcilik ve donanmaya her dönemde önem göstermişlerdir²⁵⁴.

Selçuklu deniz teşkilatında Resü'l Bahr adlı kişi deniz komutanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kişi Selçuklunun deniz üssü olan Sinop'ta bulunmaktaydı. Donanma da en yetkili kişi Resü'l Bahr iken Moğol hâkimiyetinden sonra bu makamın adı iki kez değiştirilmiştir. İlki Emirü's-Sevahil, ikincisi de Melikü's-Sevahil 'dir. Resü'l Bahr'ın beyliklerde de değişmiş olduğu gözden kaçmamaktadır. Alanya'da bulunan cami kitabesinde Emirü'l Sevahil ve Melikü's Sevahil adlarının zikredilmiş olduğu kaydedilmiştir²⁵⁵. Rütbelere alakalı olarak sadece bahsettiğimiz isimler geçmektedir. Onun haricinde bir rütbe bilgisine rastlanmamaktadır.

Bu dönemde inşa edilmiş tersanelerden birçoğu günümüze ulaşmamıştır. Günümüze ulaşan Tersanelerden bir tanesi olan Alanya tersanesinde o dönemde ortalama 400 veya 500 tonluk gemilerin inşa edildiği, bu gemilerin kalaslardan oluşturulan tezgahlar da üretildiği bilinmektedir. İlk Selçuklu gemileri hem kürekli hem de yelkenli gemiler olduğu, içlerinde 14-18 kürekçi olduğu 120 kişi taşıyabilecek kapasitede olduğu düşünülmektedir²⁵⁶.

Selçukluların ilk tersane yapım girişimi Gemlik'te Ebu'l Kasım tarafından yapıldığı esnada Bizans tarafından yaktırmıştır. Daha da sonra tersaneler Antalya, Sinop, Alaiye ve Kubadabad Sarayı yakınlarında inşa edilmiştir²⁵⁷. Alaiye tersanesinin ise yapılma sebebi devletin Akdeniz'de askeri gücünün yanı sıra siyasi ve iktisadi varlığını da hissettirmekti. Akdeniz ticareti söylediğimiz gibi hem halkın refahı ekonomik açıdan sağlanması için hem de ülkenin dünya ticaretine açılabilmesi açısından önem arz etmekteydi. Bu husustan dolayı gemi yapımı tersane inşası ticaretin güvenliği için de önemli konumdaydı. Ayrıca Antalya ve Alaiye tersanelerinin inşa edilmesi

²⁵⁴ Ayşe Dudu Erdem Kuşçu, "Türkiye Selçuklularında Ordu ve Donanma", *Türkler*, C. VII, 2002, s. 262.

²⁵⁵ Aydın Taneri, "Müsameretü'l Ahbar'ın Türkiye Selçukluları Devlet Teşkilatı Bakımından Değeri", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. IV, 1996, s. 166; Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'ne Medhal*, s. 125.

²⁵⁶ İbrahim Başak Dağgözü, "Selçuklularda Gemi Yapımı 13. Yüzyılda Alanya Tersanesi", *Toplumsal Tarih Dergisi*, S. 27, 2004, s. 58-59.

²⁵⁷ Merçil, "Selçuklular Döneminde Türk Denizcilik Faaliyetleri", s. 24-25; Muharrem Kesik, *At Üstünde Selçuklular Türkiye Selçukluları'nda Ordu ve Savaş*, Timaş Yay., İstanbul, 2011, s. 241-242.

devletin donanma gücünü arttırmıştı²⁵⁸.

Selçuklular donanmalarını küçük gemilerden oluşmaktaydı. Bu sebeple personelin yetiştirilme süreleri de kısa olmaktaydı. Büyük gemiler de mevcuttu fakat bu gemiler ticaret amaçlı kullanılmaktaydı. Gemiler içerisinde kesin olmamakla beraber savaş aletini olduğu düşünölmektedir. Süleyman Pervanenin Sinop kuşatmasında bulunan küçük gemilerde mancınıklar bulunmaktaydı. Savaşlarda askerlerin korunması amacıyla geminin dış yanlarında kalan kısmında kürek boşluklarının üzerinde bir insan boyu kadar ahşap perde mevcuttu. Denizlerdeki faaliyetler kuvvetle muhtemel olarak Nisan-Mayıs aylarında gerçekleşiyordu.

Gerek Selçuklu Devlet'i gerek beylikler dönemi donanmalarının amacı ticaret gemilerini yakalama, topraklarına dahil olan sahilleri korumak, düşman kıyı bölgelerine saldırılar düzenlemeye yatkın olması için küçük gemileri tercih etmişlerdir. Çoğunluk küçük gemi tarzı olup bahsetmiştik. Bu küçük savaş gemilerinden biraz bahsedelim. Kürekli gemilerin genel adı çektiridir. Çektiriler, kürekçi sayısı ve oturma kısımlarının sayısına göre dörde ayrılır. 18-19 oturağı bulunan gemilere pergende, 10-17 oturağı bulunanlara firkate, 42- 48 oturağı olan kalyata, 25-30 oturağı bulunan gemilere de kadirga denmekteydi. Bunlardan firkate, hızlı hareket ettiği için haberleşme amacıyla kullanılırdı. Kalyatalar, takip konusunda kullanılırken kadirgalar, savaş gemileri olarak donanmanın en önemli gemileri olarak karşımıza çıkmaktadırlar.

Kayıklar, küçük deniz araçlarıdır. Kayıkları genel olarak beylikler fazlaca donanmalarında bulundurulardı. Birde köke, ve ıdırbar gemileri donanmada yer almaktaydı. Köke, kadirga tarzı olan gemilerdi. ıdırbar ise sadece rüzgarla hareket sağlayan bir gemi türüydü²⁵⁹.

Selçuklu Devlet'i ve beylikler dönemi denizcilikle ilgili olarak bazı konularda net bilgilere sahip değiliz. Selçuklular Anadolu'da Türkleşme hareketini doğuya doğru yönlertirken, batı Anadolu fetihleri Türkmen uç beylerine yönltilmişti. Selçuklu devleti kuzey ve güney bölgede deniz faaliyetlerini sürdürürken Türkmen beyleri de batı bölgesindeki adalara faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Anadolu da denizcilik faaliyetlerinin oluşmasında Selçukluların ve beyliklerin etkisi oldukça fazladır. Belirli bir zemin oluşturulmuştu. Osmanlı Devleti de kurulduktan sonra bu zeminin üzerinden

²⁵⁸ Uğur Vardarlı, *Türkiye Selçukluları'nın Deniz Gücü*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2021, s. 116-117; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 338.

²⁵⁹ Dağgözü, "Selçuklularda Gemi Yapımı 13. Yüzyılda Alanya Tersanesi", s. 63; Vardarlı, *Türkiye Selçukluları'nın Deniz Gücü*, s. 117-119.

çalışmalarını sürdürmüşlerdir²⁶⁰.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE SELÇUKLULARI İLE ANADOLU BEYLİKLERİ ARASINDA EKONOMİK İLİŞKİLER

1. TÜRKİYE SELÇUKLULARINDA VE BEYLİKLERDE EKONOMİ

1.1. ÜRETİM VE TİCARİ FAALİYETLER

Türkiye Selçukluları Devletinde toprakların çoğunluğu devlete aitti. Devlete ait olan arazilere miri topraklar denmekteydi. Bunun haricinde tasarrufu tamamen kişiye ait, istediği gibi alınıp satılabilen mülk topraklar birde vakıf toprakları mevcuttu. Bu topraklarda miri veya mülk arazilerinin gelirleri ilmi veya sosyal kurumların masraflarına karşılık tahsis edilen arazilerdir. Halka devlete ait topraklardan veya ikta topraklarından tarımsal faaliyetlerini işleyebileceği kadar toprak verilirdi. Toprağı işleyen halkta aldıkları mahsulün üçte biri kadar kısmını devlete vermekle sorumluydu. Bazen vakıf arazileri de çiftçilere kiralanmaktaydı. Bunun süresi iki üç yıl kadardı²⁶¹.

Selçuklu Devleti tarımın artması amacıyla halkı teşvik ediyor, savaşlarda elde edilmiş yeni yerleri de şenlendirmek ve toprağın işlenmesi sağlamak amacıyla çiftçilikle meşgul olan halkı bu bölgelere göndermekteydi. Bunun yanında çiftçilerin üretim sağlayabilmesi içindestek sağlıyordu.

Devlet tarafından Toprak, tohum, ziraat alet edevatları ve çift hayvanları verilir, ayrıca çiftçinin kendisini toparlaması için bir iki yıl kadar da vergi alınmıyordu. Bunun bir sonucu olarak halk rahata kavuşup zenginleşiyor hem de ülke içerisindeki üretim artıyordu²⁶². Tarım ürünleri arasında en çok buğday ve kayısı üretimi yapılmaktaydı. Ülke içi ihtiyacı karşılandıktan sonra fazla kalan ürünler ise ihraç edilmekteydi²⁶³. Buğday, Suriye, Rodos ve Kıbrıs gibi buğday üretiminin kısıtlı olduğu bölgelere ihraç edilmekteydi²⁶⁴. Ekonominin yanı sıra tarım ürünleri bazı siyasi olayların çözülmesinde de etkili olduğu dikkat çekmektedir. I. İzzeddin Keykavus, II. Leon'un Kayseri kuşatmasında Ermeni

²⁶⁰Günel, "Anadolu Beyliklerinde Ordu ve Donanma", s. 237.

²⁶¹ Salim Koca, "Türkiye Selçuklularında Ekonomik Politika", *ERDEM Atatürk Kültür Merkezi Dergisi*, C. VIII, 1996, s. 470.

²⁶² İlhan Erdem, "Selçuklular ve Anadolu Beylikleri Dönemlerinde Tarım ve Çiftçilik", *Anadolu Selçuklular ve Beylikler Dönemi Uygurluğu (Sosyal ve Siyasal Hayat)*, C.I, Editör Ahmet Yaşar Ocak, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2006, s. 365-366.

²⁶³ Salim Koca, "Sultan I. İzzeddin Keykavus ile Melik Alaeddin Keykubad Arasında Geçen Otorite Mücadelesi", *Belleten*, LIV, 1991, s. 937; Erdem, "Selçuklular ve Anadolu Beylikleri Dönemlerinde Tarım ve Çiftçilik", s. 366.

²⁶⁴ Mehmet Erdoğan, Fatih Cura, "Anadolu Selçuklu Döneminde Uluslararası Ticaretin Gelişmesine Yönelik Faaliyetler", *Konşimento Dergisi*, S. 2, 2022, s.14.

kontluğuna 12 bin mudd²⁶⁵ buğday karşılığında savaştan çekilmesini sağlamıştır. Yine hediye olarak da tarımsal ürünlerin gönderildiği bilinmektedir. I. Alaeddin Keykubad, Erzincan meliki olan Fahreddin Behramşah'ın oğlu II. Davudşah'a 2.000 yük buğday, 200 yük şarap, hayvanlar içinde 5.000 yük arpa hediye olarak göndermiştir²⁶⁶. Ayrıca devlet, vakıf kurumlarında çalışanların maaşlarının bir kısmı da buğday karşılığında ödendiği karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışanlara yılda bir kez 24 mudd (250-300kg.) buğday verilmekteydi²⁶⁷.

Osman Turan bu konuyla alakalı olarak bize şu bilgileri aktarmaktadır; “*Han ve vakıflarına ait en mühim vazifeleri müşrik ve nazırlık teşkil eder. Vakıfiyede müşriğe yıllık saf gümüşten basılmış 500 sultani dirhem para ile elli mudd zahire, nazıra ise 360 dirhem para ile yirmi dört mudd zahire tahsis edilmektedir. Vakıf, kervansaray içerisinde bulunan mescitte, yolculara namaz kıldırarak için, bir imam tayin etmiş ve buna da yılda 200 dirhem para ve yirmi dört mudd zahire; mescidin müezzinine de 150 dirhem para, yirmi dört mudd zahire maaş ayırmıştır*”²⁶⁸. Osman Turan'ın da bize verdiği bilgilere dayanarak vakıf, kervansaray gibi kurumlarda çalışan kişilerin bir kısım maaşları para ile ödenirken bir kısım maaşlarının da buğday karşılığında ödendiğini görmekteyiz. Buradan anlayacağımız çıkarım devlet, kurum çalışanlarının bir kısım maaşını buğday ile ödeyebiliyorsa üretimde oldukça iyi bir konumda olduğunu, üretimin devlet hazinesinin parasal yükünü hafiflettiğini, bununla bağlantılı olarak devlet, çalışanlarının hem parasal rahatlığını hem de önemli besin kaynağı olan buğday ihtiyaçlarını rahat bir şekilde karşıladığını anlamaktayız.

Selçuklu Devleti'nin ticari faaliyetleri ile münasebetlerin en çok olduğu ülkeler; Venedik, Ceneviz, Bizans, Floransa, Napoli ve Anju'dur. Müslüman ülkeler içersin de Memlük, Suriye, Irak, ve Mısır'dır. Memlük Devleti içinde en çok Şam, Halep ve İskenderiye şehirlerine ihracat yapılmaktaydı. Bunlar ilk sırada yer alan ticaret yerleriydi. İkinci sırada ise sahil kısımlarından yapılan ihracatlar, Gürcistan, Rusya, Küçük Ermenistan ve İran'a gitmekteydi. Anadolu'dan batı bölgelere ve İslam ülkelerine şap, deri, halı, ipek ve yün kumaşlar, kereste, meyve, hayvanlar, hububat ihraç edilmekteydi²⁶⁹.

²⁶⁵Mudd; ağırlık ölçüsü.

²⁶⁶ İbn Bîbî, *El Evamirü'l Ala'ıye fi'l Umuri'l- Ala'ıye*, C. I, s. 113-115.

²⁶⁷ Salim Koca, *Selçuklu Devri Türk Tarihinin Temel Meselesi*, Berikan Yay., Ankara, 2011, s. 471.

²⁶⁸ Osman Turan, *Selçuklu Tarihi Araştırmaları*, Haz: Altan Çetin, Bilal Koç, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 2014, s. 380.

²⁶⁹ Akdağ, *Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi*, s. 33-34.

Anadolu'da üretim kapsamında halı imalatı ileri seviyelere kadar ulaşmış, Sivas'ta dokunan halılar ünlenmişti. Malatya'da on iki bin tezgah yer almaktaydı. Dericilik ise Ahilere aracılığı ile üretimi sağlanmaktaydı. Ahi Evran'ın dericilik birliği kurduğu bilinmektedir. Ahi Evran öncülüğünde Kayseri'de bulunan sanayi sitesinde, dericiler çarşısı, onun yanında dokumacı çarşısı ve örgücüler çarşısının olduğu ve buradan İstanbul'a ve Rum şehirlerine halı kilim ihraç edildiği bilinmektedir. Kırşehir, Konya ve Sivas'ta boya, sabun sanayileri, Ulukaş ve Sivas etrafında demir, Kastamonu, Diyarbakır ve Erzincan'da bakır, Gümüşhane'de gümüş madenleri çıkarılıp işlenmekteydi²⁷⁰.

Ekonominin önemli bir diğer unsuru da hayvancılıktı. Konar-göçer Türkmenlerin geçimi hayvancılığa dayalıydı. Koyun ve keçi birinci sırada olmak üzere hayvanların kılından, derisinden sütünden etinden yararlanılmaktaydı. Elde edilen yün ve kıllardan çadır, çuval, keçe, halı kilim, ip, heybe ve kumaş üretilmekteydi. Derisinden ise ayakkabı, çizme, çarık, ve tulum gibi eşyaların üretimi yapılmaktaydı. Hayvanın sütünden peynir, yoğurt, yağ gibi besin kaynakları yapılmaktaydı. Eti ise Türkmenler tarafından ayni vergi olarak devlete gönderilmekteydi. I. Alaeddin Keykubad sarayında günde otuz koyun kesilmekteydi Çaşnigir Sefüddinin konağında seksen koyun kesilmekteydi. Bu hayvanlar gene çeşitli devlet adamlarına hediye olarak da gönderilirken Moğol tahakkümünde ödenen vergiler içerisinde at, katır, koyun gibi hayvanlarda yer almaktadır²⁷¹.

Üretimi sağlanan ham maddelerin işlenmesi için sanayi ve imalathaneler bulunmaktaydı. İhraç malları arasında önemli yer tutan halılar Anadolu tezgahlarında dokunmaktaydı. Konya, Sivas ve Kırşehir de kumaşlara renk vermek amacıyla kullanılan boya çeşitleri boyahane de, temizlik malzemeleri sabunhane de, mimarı yapılar için kullanılan çiniler de özel imalathanelerde yapılmaktaydı.

Şeker üretimi de Sultan Alaeddin Keykubad'ın Alaiye de kurduğu imalathane de yapılmaktaydı. Selçuklu Devleti kendi ordusu için gerekli olan savaş aletlerini de kendisi üretmekteydi. Bunlar içinde imalathaneler bulunuyordu. Sivas bu konu da

²⁷⁰ İsmail Çiftçiöğlu, "Türkiye Selçuklu Devleti İktisat Tarihine Genel Bir Bakış", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 1, 1998, s. 142-143.

²⁷¹ İbn Bibî, *El Evamirü'l Ala'ıye fi'l Umuri'l- Ala'ıye*, C. II, s. 535; Turan, *Selçuklu Tarihi ve Araştırmaları*, s.230; Koca, *Türkiye Selçuklularında Ekonomik Politika*, s. 472-473.

merkez konumdu. Sivas haricinde farklı şehirlerde bulunan okçular çarşılarında ok ve yay üretimi yapılıyordu. Alaiye şeker üretiminden yanında kuyumculuk ile de nam kazanmıştır. Konya’da da farklı süs eşyalarının yapımı için kuyumcular çarşısı bulunmaktaydı.

Selçuklularda madenler Anadolu’da bulunan ocaklardan çıkarılarak işletiliyordu. Bu ocakların bazıları şunlardır; Bayburt, Gümüşhacı-köy ve Bakır-küresi’dir. Kütahya ve çevresindeki maden ocaklarında çok miktarda gümüş bulunmaktaydı. Sivas yakınında demir, Kastamonu ve Diyarbakır civarında bakır, Ulukışla da demir madenleri çıkarılmaktaydı. Şebinkarahisar ve Kütahya’nın zengin şapları İtalya’da dokuma sanayi için ihraç edilmekteydi. Aksaray ve Sivas şehirlerinin çevrelerinde şap, tuz, demir ve gümüş madenleri çıkarılmaktaydı. Anadolu da zengin maden yataklarının bulunmasına rağmen para ve takılar için kullanılan altın yoktu. Altın dışarıdan ithal edilmekteydi. Bu sebeple dışarıya değerli madenlerin satılması yasaktı. Anadolu’ya gelen taşlar, madenler ve incilerden gümrük vergisi alınmayarak bunların Anadolu’ya gelmesi teşvik edilmekteydi²⁷².

Şap, Anadolu’da dokuma sanayinde kullanılmaktaydı. Fakat kökboyaları sayesinde şap kullanımına gerek kalmadığı için önemli kısım şap Avrupa’ya ihraç edilmekteydi. Avrupa pazarında Şebinkarahisar şapı önemli bir yere sahipti. Bu şap Trabzon Limanı ile Kütahya şapı da Ayasuluğ Limanı aracılığıyla Avrupa’ya gönderilmekteydi²⁷³.

Bakır, gümüş ve altın ekonominin önemli unsuru olan para imalatında kullanılmaktaydı. Selçuklu Devleti’nde ilk bakır para imalatını I. Mesud yaptırmıştı. Gümüş ve altın paralar ise II. Kılıç Arslan tarafından yaptırılmıştı. Devlet para üretimini kendi darphanelerinde yaptırmaktaydı. Darphanelerin bulunduğu şehirler bazıları şunlardır; Konya, Kayseri, Sivas, Malatya, Ankara, Erzurum, Aksaray, Erzincan’dır. Maaşlarını para ile ödenen çalışanlara incelendiğinde Selçuklu Devleti’nin en çok gümüş para batırdığını görmekteyiz.

²⁷²Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, s. 288-289; Koca, “Türkiye Selçuklularında Ekonomik Politika”, s.473-474.

²⁷³Fahreddin Tızlak, “Osmanlılardan Önce Türklerde Madencilik”, *Türkler*, C. VII, Ankara, 2002, s. 625.

Bunun sebebi de açıkladığımız gibi altının ülkemizde çıkarılmamış olmasından kaynaklı olması muhtemeldir. Altın paralar, I. Alaeddin Keykubad tarafından yüksek ayarlı sikke-i alai, sikke-i Keykubadi adıyla bastırılmıştır. Bu paralar I. Alaeddin Keykubad öldükten sonra Anadolu da ve Anadolu dışında aranan değerli paralar içerisinde yer almıştır²⁷⁴.

1.2. SELÇUKLU DEVLETİ TİCARİ FAALİYETLERİNDE ÖNEMLİ ROL OYNAYANŞEHİRLER

KONYA

Konya şehri Selçukluların başkenti olmasından dolayı önemli ve büyük bir şehirdi. O dönemde nüfusu 45-60 bin civarındaydı. Şehrin toprakları sulak olduğu için verimliydi. Burada kayısı ve buğday başta olarak birçok üretim sağlanmaktaydı. Tüccarların çok olduğu Konya’da sadece Türk değil Hristiyan, Yahudi, Arap, Acem ve Rum tüccarlarda bulunmaktaydı. Kaynaklarda Konya’da bulunan tüccarların durumlarının oldukça iyi olduğundan bahseder. Konya’da bulunan pazarların bazıları şunlardır; Attarlar Pazarı, Buğday Pazarı, Zergeler Pazarı, Odun Pazarı, Yeni Pazar, Eski Pazar, Cami Pazarı, Bezciler Pazarı, Bit Pazarı ve Konya Pazarı. Bunlardan Attarlar, Buğday, Zergeler Pazarında altın işlenmekteydi. Konya sadece başkent olması önemli değildi. Aynı zamanda hanların, çarşıların ve sanayi sitelerinin bulunduğu ticari bir yer olması da şehri önemli kılmaktaydı.

Konya’da ticaretin güvenli olması da yabancı tüccarların ilgi odağı olmasını sağlamıştı. Birçok yabancı tüccarların ticaret yaptığı bir şehirdir. Şehrin iç ve dış kısmında tüccarlara hizmet veren hanlar bulunmaktaydı. Bu hanlardan bazıları; Altun-Aba hanı, Derme Hatun Hanı, Bedreddin Yalman Hanı, Karatay Hanı, Nizamiye Hanı, Şekerciler hanı, Pirinççiler Hanı²⁷⁵.

²⁷⁴ Koca, “Türkiye Selçuklularında Ekonomik Politika”, s. 474-475; Turan, *Selçuklu Tarihi ve Araştırmaları*, s. 90.

²⁷⁵ Yaşar Bedirhan, “Türkiye Selçukluları Devrinde Anadolu’nun Ticaret Şehirleri”, *Tarih Okulu Dergisi*, S. 24, 2015, s. 28-30; Tülay Öcal, “Konya Şehrinin Selçuklulardan Günümüze Ticaret Fonksiyonu”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, S. 19, 2006, s. 407-410.

SİVAS

Sivas şehri, II. Kılıç Arslan döneminde Danişmendlilerden 1175 yılında alınmıştır. Konya'dan sonra ikinci başkent sayılan Sivas şehri alınmasından kısa süre sonra ticaret ve ekonomide önemli konuma gelmiştir. Anadolu, ticaret noktasında güzergah haline geldiğinde Sivas'ta konum açısından bir geçiş noktası olmuştur. Şam, Irak, Mısır ve El-Cezireli tacirler Sivas üzerinden Sinop ve Samsun limanları aracılığı ile Rusya ve Kırım'a giderlerdi. Kıpçak ve Kafkas kökenli köle ve cariyeler Sivas yolu üzerinden İslam ülkelerine satılırdı.

Hatta Memluk Sultanı Baybars Sivas'tan alınmış bir köleydi. Memluk ordusu da bu kölelerden kurulmuştu²⁷⁶. Osman Turan bununla alakalı olarak; *“İlhanlı hükümdarı Abaga han meşhur Mısır-Suriye Sultanı Baybars'a yazdığı mektupta “Sivas'ta satılmış bir köle ifadesiyle onu tezyif etmişti”²⁷⁷”*. Şehir, milletlerarası malların geçiş noktası haline gelmiş, aynı zamanda ülke içi ticaretinde merkezi olarak Türkiye'nin ihraç ettiği malların pazarı haline gelmiştir. Yabancılar Orta Çağda ünlü olan Türk halılarını Sivas'taki ticaret hanelerden alınmaktaydı. Sanayi bağlamında da gelişen şehir, yünlü ve pamuklu dokumada ileri düzeydeydi²⁷⁸.

KAYSERİ

Kayseri'de Sivas gibi Danişmedlilerin elinden alındıktan sonra²⁷⁹ önemli ticaret şehri haline gelmiştir. Kayseri şehri de Konya ve Sivas gibi Selçuklu Sultanlarına başkentlik yapmıştır. Ana ticaret yolu güzergâhında bulunan neredeyse bütün ülkelerden gelen tüccarların geldiği Yabanlu Pazarı Kayseri yakınlarında²⁸⁰ ki Pazar-Örende kuruluyordu. Faruk Sümer bu pazar için Selçuklu zamanında Anadolu da ve İslam âleminde böyle uluslararası bir pazarın bulunmadığından söz eder. Batılı tüccarlar Kıbrıs'tan Kuzeyli tüccarlar ise Suğdak ve Sinop limanı üzerinden daha sonra da Sivas yoluyla Yabanlu pazarına geliyorlardı. İlkbahar zamanında farklı ülkelerden gelen birçok tüccar Yabanlu pazarında yer almak için uğraşmaktaydılar. Pazar üç dört ay bandında sürüyordu²⁸¹.

²⁷⁶ Bedirhan, “Türkiye Selçukluları Devrinde Anadolu'nun Ticaret Şehirleri”, s. 31.

²⁷⁷ Osman Turan, “Selçuklular Zamanında Sivas Şehri”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. IX, 1951, s. 450.

²⁷⁸ Turan, “Selçuklular Zamanında Sivas Şehri”, s. 451.

²⁷⁹ Tuncer Baykara, *Anadolu'nun Selçuklular Devrindeki Sosyal ve İktisadi Tarihi*, Ege Üniversitesi Yay., İzmir, 1990, s. 43.

²⁸⁰ İbn Bîbî, *El-Evamirü'l Ala'ıye fi'l Umuri'l-Ala'ıye*, C. II, s. 328.

²⁸¹ Faruk Sümer, *Yabanlu Pazarı, Selçuklular Devrinde Milletlerarası Büyük Bir Fuar*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay., İstanbul, 1985, s. 14-15, 23-24; Hilal Çalışkan, *Anadolu Selçuklu Devleti Ticaret Politikaları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale, 2018, s. 70.

Ülkeler arasındaki ününden dolayı günümüzde dahi İran'da kurulan pazarlar Kayseriye adıyla anılmaktadır. Bu pazarın Kayseri'ye yakınlığından dolayı Ahi ve Bacı teşkilatı burada kurulmuştur. Ahi teşkilatı tarafından Kayseri'de kurulan sanayi sitesinde dericiler çarşısı Küllah-duzlar Çarşısı atölyeleriyle sanayi tarzı üretime başlatılmış, üretilen mallar Yabanlu Pazarında satılmaya başlanmıştı²⁸².

ANTALYA

Antalya, Anadolu'nun sahil şehridir. Mısır ile ticaretin en büyük limanına sahiptir. X. yy'dan itibaren önemli ticaret yolu olan İran, kendi içindeki siyasi problemlerden dolayı bu yolun Hint Okyanusu ve Kızıldeniz aracılığı ile İskenderiye Limanına kayması Akdeniz'de ekonominin gelişmesini sağlamıştı.

Anadolu'dan gelen gemiler Mısır'a gidiyorlar dönüşte de getirdikleri malları Batı'ya satıyorlardı. Alanya'dan özellikle Mısır ülkesine kereste ve zift gönderiliyordu. Bu ürünlerin Mısırdaki az olmasından dolayı Antalya'da ki ticaret erbapları yüksek gelir elde ediyorlardı. Gene buradan Memluk Devleti'ne kölelerde gönderilmekteydi. Tüccarlar ihraç edilen ürünleri Alanya'dan İskenderiye gönderdikten sonra dönüşte gemilerine biber, şeker, kumaş vb. şeylerle gemilerini dolduruyorlardı. Bu ürünler Alanya'ya getirildikten sonra Anadolu'ya daha sonra da deniz vasıtasıyla batıya sevk edilmekteydi. Buradaki ticaret her yönüyle kentteki tüccarlara kazanç sağlamaktaydı.

Burada Kereste ihracatından da yüksek gelir elde edilmekteydi. Özellikle Mısır'da az bulunan bir ürün olduğundan en çok oraya ihraç ediliyordu. Fakat Papalık kereste, silah ve zift gibi ürünlerin ihracatını Müslüman ülkelere Hristiyan tüccarlar için yasaklamıştı. Kudüs ve Akka fetihlerinden sonra Papanın yasaklarını genişleterek Müslüman ve Hristiyan ticaret alışverişine yasak getirmişti. Fakat bu yasaklar ticarete engel olamamış, Müslüman ve Hristiyan tüccarlar aralarındaki ticaret alışverişine devam etmişlerdir. Yine demir katran ve zift Selçuklunun son dönemlerinde buradan ihraç edilmekteydi. 1300'lu yıllarda Alanya'dan Mısır'a ipek gönderilmekteydi. Kaynaklara göre Buraya tüccarlar yün ve halı almak amacıyla da gelmekteydiler²⁸³.

²⁸² Bedirhan, "Türkiye Selçukluları Devrinde Anadolu'nun Ticaret Şehirleri", s. 34-35.

²⁸³ Mehmet Ali Bozkuş, "Ortaçağ Alanya'sında Ticaret ve Ticari Yollar", *Disiplinlerarası Akdeniz Araştırmaları Dergisi*, S. 2, 2016, s. 211-213.

ERZURUM

Moğol istilasından önce Erzurum, geniş arazili, verimli topraklara sahip, hayvan yetiştirmeye uygun otlakları olan, bol bahçeli sulak bir bölgeydi. Burası İran ve Türkistan'dan gelen büyük kervan yolu üzerinde kurulmuş bu sebeple de önemli bir ticaret şehri halindeydi Erzurum'a yakın olan hemen hemen her ülkenin tüccarları buraya yerleşerek ticari faaliyetlerde bulunmuşlardır. Devlet özellikle İran, Irak ve Suriye'ye buradan hayvan ihracatı yapmaktaydı. 1226 yılında Erzurum'dan Tebriz'e giden bir kervana mensup tüccarın 20.000 baş koyun sevkettiği bilinmektedir. Fakat Selçuklu Devleti yıkıldıktan sonra Erzurum eski önemini kaybetmiştir²⁸⁴.

ERZİNCAN

Erzincan, Selçuklu Devleti zamanında Akdeniz, Karadeniz, İran, Kafkaslar ve Avrupa'dan ticaret ile meşgul Türk, Ermeni, Arap ve Avrupalı tüccarların buluşma noktası olan büyük bir şehirdi. Burası da Erzurum gibi kervan yolları üzerinde olduğu için ticari merkez konumundaydı. Bu şehir el sanatları ve dokuma sanayisi ile genişleme imkanına sahip olmuştu. Yünlü ve pamuklu kumaşların dokunmasıyla bilinir, burada nadir bulunan kumaşlar üretilirdi. Bu nadir kumaşlar başta İtalya olmak üzere Avrupa'ya ihraç ediliyordu. Birde buraya bağlı olan Şarki-Karahisar'dan şap çıkarılıyor, İtalya'da gelişmekte de olan dokuma sanayiye gönderiliyordu. O dönemde dünyada en güzel kitap cildi yapan yer olan Erzincan bu ciltleri de ihraç etmekteydi. Bu şehirde fazla miktarda tahıl, pamuk ve üzüm yetiştirilirdi. Şehrin yıllık vergi gelirinin de 330 bin dinar olduğu bilinmektedir. Kısaca Erzincan, hem üretim hem dokuma da ki ihracatıyla zengin bir yerdi.

AKSARAY

II. Kılıç Arslan tarafından ticaret şehri olarak planlanan bu şehirde 1155 yılında kale, kervansaraylar ve Pazarlar kurulmuştur. II. Kılıç Arslan, Azerbaycan'dan buraya tüccar, ilim ve sanat insanları ve çiftçiler göndermiştir. Birbirini bağlayan önemli ticari geçitler üzerinde olması sebebiyle de şehir kısa sürede gelişmiştir. Burada en önemli ihracat ürünü koyun yününden yapılan halı ve kilimlerdir. Bu halıların ihracat değerleri çok fazlaydı. Şam, Mısır, Irak, Hindistan, Çin ve Türk ülkelerine bu halıların satışı yapılıyordu²⁸⁵.

²⁸⁴ Bedirhan, "Türkiye Selçukluları Devrinde Anadolu'nun Ticaret Şehirleri", s. 36; Turan, *Selçuklular TarihiTürk İslam Medeniyeti Tarihi*, s. 288-289.

²⁸⁵ Bedirhan, "Türkiye Selçukluları Devrinde Anadolu'nun Ticaret Şehirleri", s. 37-39.

2. BEYLİKLER DÖNEMİNDE ÜRETİM VE TİCARİ FAALİYETLER

Andolu beyliklerinde toprak idaresi Selçuklularda ki gibi ikta, has, mülk ve vakıf şeklinde idare edilmiştir. Osmanlının daha sonraki süreçte kanunlar çerçevesinde teşkilatlanma yaparak bu sistemi benimseyerek devam ettirmişlerdir. Beylikleri ilk dönemlerde Selçuklu tarzında toprak idaresini sürdükleri daha sonraki süreçte de Osmanlı tarzında toprak idaresini sürdükleri bilinmektedir. XIV. ve XV. Yy.'lar arasına baktığımızda beylikler içerisinde toprak ve halk idaresini Türkiye Selçukluları ve Büyük Selçukluları ve onların feodelleri olan büyük, küçük devletlerde onların birbirinin aynısıdır. Yani bu teşkilat sistemi Orta Asya'dan gelerek, Anadolu, Suriye, Mısır, ve en sonda Osmanlılar zamanında Avrupa'da ki Osmanlı idaresi altındaki olan yerlerde uygulanmıştır. Osmanlılar da uygulanan ve zaman içerisinde çok iyi bir hale getirilen arazi ve halk idaresini Osmanlılar, Anadolu Beyliklerinden almışlardır²⁸⁶.

Karamanoğullarının hüküm sürdükleri bölgeler kömür, demir gibi yer altı kaynakları açısından zengin yerler idi. Nitekim siyasi tarihi anlatırken de bahsettiğimiz gibi Nuri Sofi'ninkömürcülükle meşgul olduğu bilinmektedir²⁸⁷. Yaşar Yücel eserinde Mesalikü'l Ebrar'dan aktardıklarına göre bu bölgede demir yataklarının bulunduğu bildirmektedir. Ayrıca burada Karamanoğulları için ifade edilen “*zengin ve büyük nimet sahibi hanedandır.*” Sözü beyliğin ekonomik durumunun iyi olduğunu kanıtlar niteliktedir²⁸⁸. Fakat bu yer altı kaynaklarının ticaretinin yapılıp yapılmadığı konusunda herhangi bir bilgiye sahip değiliz.

İbn Battuta eserinde bize Karamanoğullarına ait olan Konya için sayısız nehir ve çayların olduğunu, bahçelerinin bol olduğunu söylemektedir. Burada yetiştirilen Kamaruddin adlı bir kayısı türünün Mısır ve Suriye'ye ihraç edilmekteydi. Yine Karamanoğullarına ait Aksaray, Niğde ve Kayseri'den eserde bahsedilmektedir. Aksaray'da koyunyünüyle üretilen halı ve kilimler Aksarayı adıyla tanınma ve bu üretilen halıların başka bir yerde eşi benzeri olmadığı bilinmektedir. Karaman illerinde üretilen mallar Suriye, Irak, Hindistan, Çin'e ve Türk ülkelerine ihraç edilmekteydi²⁸⁹. Halı kültürü, Selçuklulardan Anadolu'ya aktarılmış, daha sonra bunu beyliklerde devam ettirmişlerdir. Karamanoğullarının ürettiği halılar dünyaca ünlenmiş, bu halıları Frenk halılarından ayırmak için Türk Kadifesi ismi verilmiştir. Karamanoğulları çiftçilikte

²⁸⁶ Uzunçarşılı, “Ondört ve Onbeşinci Asırlarda Anadolu Beyliklerinde Toprak ve Halk İdaresi”, s.101-106.

²⁸⁷ İbn Bibi, *El-Evamirü'l Ala'ıye fi'l Umuri'l-Ala'ıye*, C. II., s. 649.

²⁸⁸ Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar*, C. I, s. 184.

²⁸⁹ İbn Battuta, *Seyahatname*, s. 412-414.

yapmaktaydılar. En çok buğday, arpa, yulaf ve pamuk ekiliyorlardı. Ova bölgesinde ise Karaman koyunu denilen koyun ve Türk oymakları tarafından asil atlar yetiştirilmekteydi. Marco Polo, bu atları güzel atlar olarak nitelendirmiştir. İbn Fazlullah el-Ömeri, Karaman ülkesinde yetiştirilen atların Arap atlarından üstün olduğunu söylemektedir. Bu atları yetiştirenlere at çeken adı veriliyordu. Bertrandon de la Broquiere, zengin, bayındır ve güzel bir ülke olarak söylediği Karaman Beyliğine ait Larende ve Konya şehirlerinin önemli ticaret şehirleri olduğundan bahsetmiştir²⁹⁰.

Devlet ekonomisine savaşlardan elde edilen ganimetlerde kazanç sağlamaktaydı. Beylikler döneminde de bu durum varlığını sürdürmekteydi. Zaten uc beylikleri hudut bölgelerdeki gayrimüslim topraklara akınlarda bulunarak ganimet elde etmekteydi. Karamanoğullarında da sahip oldukları yerden dolayı Ermenilerle yaptıkları mücadeleler den elde edilen ganimetler, beyliğin ekonomisine katkı sağlamaktaydı. Karamanoğullarının, Konya, Alanya, Silifke gibi önemli ticaret yerlerine hakim olmaları gümrük vergilerinden de kazanç elde edilmesini sağlamıştır.

Özellikle Konya'nın önemli bir ticaret şehri olması Selçukluların bölgeye bırakmış olduğu bir mirastır. Bu durum beylikler döneminde de kendisini sürdürmüştür²⁹¹. Selçukluların daha öncede bahsettiğimiz Konya, Karaman, Niğde, Kayseri ve Aksaray gibi önemli ticaret şehirlerine sahip olan Karamanoğulları arazi teşkilatına tabii olarak Türkiye Selçuklularının ticari politikalarını örnek almışlardır. Ayrıca Karmanoğullarının Kayseri'ya ait Anadolu Selçuklularına benzer arazi idaresine benzer kanunnamelerin bulunduğunu Osmanlı tahrir defterlerinden öğrenmekteyiz²⁹².

Germiyanogulları da ticarete oldukça önem veren beyliklerden birisidir. Ürünlerini Menderes nehri vasıtasıyla Ayasulug ve Balat üzerinden deniz yoluyla ihraç ederlerdi. I. Yakup Bey dönemi beyliğin en güçlü olduğu zamandı. Bu dönemde Yakup beyin hazineleri, köleleri, konakları olduğu bilinmektedir. Bizans bu sıralarda Germiyan Beyi'ne 100.000 dinar vergi ve kıymetli eşyalar göndermekteydi. Bizans'ı vergiye tabi tutacak kadar gücü olan bir beyliğin iktisadi ve sosyal açıdan nasıl bir konumda olduğunu anlamak mümkün.

²⁹⁰ Sümer, "Karamanoğulları", s. 459.

²⁹¹ Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar*, C. I, s. 186; Nuri Dülgerler, *Karamanoğlu Dönemi Mimarisi*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 2006, s.16; Ali Baş, "Türkiye Selçukluları Zamanında Konya'nın Ticaret Yapıları Üzerine Bir Değerlendirme", *Sanat Tarihi Araştırmaları Prof. Dr. Haşım Karpuz'a Armağan*, editör M. Denktaş, O. Eravşar, Konya, Kıvılcım Kitabevi, 2007, s. 71-78.

²⁹² Uzunçarşılı, "Öndört ve Onbeşinci Asırlarda Anadolu Beyliklerinde Toprak ve Halk İdaresi", s.103.

Germiyanoğullarının kumaşları da ün kazanmıştı. Anadolu'nun her yerinde bilinen bu kumaşlar, Bursa pazarında yer almaktaydı. Denizli'de dokunan ak kalemli olarak biline kumaş türünden hil'at yapılmaktaydı²⁹³. Germiyan halkı, yerleşik ve konar-göçer halk olarak yaşamlarını sürdürmekteydiler. Köylerde yaşayanlar ziraat ile uğraşırken şehirdekilerde ticaretle uğraşmaktaydılar²⁹⁴.

Selçuklular döneminde ihracatı yapılan Şap, Anadolu'da ihraç edilen yer altı zenginlikleri arasında ilk sıralarda gelmekteydi. Daha öncede belirttiğimiz gibi boya sanayinde kullanılan bu ürün Germiyan illerinde bulunmaktaydı. Onlarda Şap ticaretini Selçuklulardan sonra devam ettirmişlerdir. XIII. ve XV. Yy.'lar arasında Avrupa'nın şap ihtiyacının büyük bir kısmı Anadolu'dan sağlanmaktaydı. Sanayi ve ticaret de gelişen Germiyanoğulları kaliteli tekstil ürünlerinin yanı sıra Kütahya'da değerli atlar yetiştirerek yüksek fiyatlarda ihracatını yapmışlardır. Bizans İmparatorluğu, diğer yabancı ülkeler ve civar beyliklere de bu atlar satılmaktaydılar. Germiyan atları, bin dinara kadar satılabiliyordu. Latin tüccarlar bu atlara oldukça ilgi duyarak satın almakta, bu hayvanları Avrupa'ya sevkettiği bilinmektedir²⁹⁵.

Kütahya'da yetiştirilen buğday, pirinç, balmumu ve kenevir batı pazarlarına gönderilmekteydi. Ayrıca Germiyan illerinde dokunan halılar deniz aşırı halıları adıyla ünlenerken ihracatı yapılmaktaydı. Bu halılar kalitelerine göre 400 akçeden 5.500 akçeye kadarsatışa sunuluyordu. Kütahya, Ulukışla, Amasya ve Bayburt'tan da gümüş madeni ihraç edilmekteydi²⁹⁶. Av kuşları, koyun ve keçi de beyliğin ekonomisine katkı sağlıyordu²⁹⁷.

Inançoğulları için kaynaklar, beyliğin nar üretiminin olduğundan bahsedilmektedir. Bir nar bir dirheme satılmaktaydı. *Mesalikü'l-Ebsar* bu konuyla alakalı; “*Bu memleketin adı geçen şehirden başka şehri yoktur. Başka şehri olmadığı gibi nahiyesi de yoktu. Fakat müteadid köyleri çok denilecek kadar ekilmiş çiftlikleri var. Burada meyvelerden en çok çeşitli renklerde nar vardır. Bin nar bir dirheme satılır. Hepsi de çekirdeksizdir. Bu narlar pek çok, pek ucuz ve yemesi de pek tatlıdır. Suyu sıkılır ondan bir pekmez yapılır ki bal ile yan yana konulsa birbirilerine pek*

²⁹³ Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri*, s. 107.

²⁹⁴ Varlık, *Germiyanoğulları Tarihi*, s. 107-108.

²⁹⁵ Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri*, s.108; Turan, *Selçuklular Tarihi*, s. 292-293.

²⁹⁶ Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri*, s. 111.

²⁹⁷ Sıddık Ünal, “Batı Anadolu Beyliklerinden Germiyanoğulları Beyliğinde Sosyal-Kültürel ve İktisadi Hayat”, *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.XX, 2015, s. 88-90.

benzediklerinden hangisinin pekmez ve bal olduğu ayırt edilemez. Bunlardan bir türlü şarap yapıyor ki, üzüm şarabından daha ziyade sarhoşluk verir ve daha ziyade hurma şarabına benzer. Üzüm şarabı bu memleketin ahalisinin yanlarında pek çok olmakla beraber ahali en çok bu nar şarabını kullanır.” Ayrıca yine İnanoğulları üretimi ile alakalı fiyatların Germiyanlılara yakın olduğu bilinmektedir²⁹⁸.

Pervaneoğulları bulundukları Sinop şehri Karadeniz’in stratejik yerinde bulunmasından dolayı beylik Kırım ve Kefe ile oluşan ticari münasebetlerinden yararlanarak ekonomilerini kalkındırmışlardır. Kuzeye ulaşan ticaret yollarına hakim olan beyliğin ekonomisini anlayacağımız kadarıyla üretimden çok konumlarından dolayı ticaret sağlamıştır. Tarımla da meşul olan bu beylikte, Hububat, mısır, tütün az miktarda da fındık ve pirinç yetiştirilmektedir. Kurulduğu dönemlerde Moğolların ağır vergileri yüzünden ekonomik durumu oldukça kötüydü. Sultan II. Mesud’un Moğollar ile ilişkileri denge seviyesine getirmesiyle Gazi Çelebi döneminde ekonomi zirveye ulaşmıştır. Bu durum Candaroğulları hakimiyeti altına girene kadar devam etmiştir²⁹⁹.

2.1. BEYLİKLERDE SİKKE BASIMI

Para her dönem ekonominin en önemli unsurlarından birisi olmuştur. Beylikler, Selçuklu Devlet’i yıkılana kadar kendi adlarına para basımı yapmamışlardır. Anadolu Moğol tahakkümü altına girdiğinde ise adlarının yazılı olmadığı Allah’ın isminin zikredildiği isimsiz ve tarihsiz paralar basılmıştır³⁰⁰. Karamanoğulları’na ait gümümüze ulaşan en eski sikke Mahmud Bey döneminde bastırılmış olan sikkedir. Mahmud Bey, Anadolu Selçuklu Sultanı adına ilk dönemlerinde Ermenek ve Manavgat sikkeleri bastırması, Selçuklular yıkıldıktan sonra bastırılan paralarda ise bir süre Memluklere tabi kalmalarından dolayı onların isimlerinde sikke basımı yaptırmışlardır. Bu sikkelerde Memluk sikkelerinde rastlanan Zencirek veya deveboynu olarak bilinen motif kare çerçeve içerisinde yer almıştır. Karamanoğulları sikkeleri yıkılıştan sonra Selçuklu sikkelerinden herhangi bir iz taşımamaktadırlar³⁰¹.

²⁹⁸ Yücel, *Çoban-Oğulları Candar-Oğulları Beylikleri*, s. 193.

²⁹⁹ Bünyamin Peker, *Pervaneoğulları Beyliği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2003, s. 40.

³⁰⁰ Cüneyt Ölçer, *Karamanoğulları Beyliği Madeni Paralar*, Yenilik Basımevi, İstanbul, 1982, s. 16-17.

³⁰¹ Betül Teoman, Gültekin Teoman, “Karamanoğulları Sikkelerine Genel Bir Bakış”, *Karamanoğulları Beyliği*, C. I, Editör Mehmet Şeker, Mehmet Mercan vd. Uluslararası Orta Anadolu ve Akdeniz Beylikleri Tarihi, Kültürü ve Medeniyeti Sempozyumu-II, Konya, 2016, s. 709-714.

Karamanoğulları sikkelerinde en çok aslan figürü kullanıldığı görmekteyiz. Sikkenin arka yüzündeki aslan-güneş motifleri yerleşik hayata geçmelerine rağmen hala eski inançlarında kutsal gördükleri hayvanları paralarına basma geleneğini sürdürdüklerini işaret eder³⁰². Karamanoğulları da aynı şekilde eski Türk inançlarında kutsal saydıkları aslan figürlerini sık şekilde sikkelerinde bulundurmuş olmaları kuvvetle muhtemeldir.

Diğer beylikleri de incelediğimizde hemen hemen hepsi ait oldukları dönemde tabi oldukları devletin izlerini ve adlarını taşıyan sikkeler bastırmışlardır. Beylikler döneminde Emeviler'den beri İslami sikkelerde yerini almış olan Kelime-i Tevhid bu dönemde en yaygın kullanılan dini ibare olarak karşımıza çıkmaktadır. İlhanlıların baskısının hissedildiği dönemde beyler isimlerini sikkelerin üzerine net şekilde yazmaktan çekinerek Kelime-i Tevhid içerisine gizlemişlerdir. Örneğin Germiyanoglu Mehmed Bey, bastırdığı gümüş sikkelerde adını bu şekilde gizlemiştir³⁰³.

Selçuklu para politikasına bağlı kalan beylikler, altın ve gümüşün yurt dışına çıkma yasağı uygulamasını sürdürmüşlerdir. XIII. Yy. sonlarına doğru Selçuklularda ortaya çıkan gümüş yoksunluğu beyliklerde de aynı şekilde hissedilmiştir. Kendi adlarına para bastıran beyler, Selçuklu paraları gibi yarım dirheme yakın para basmaya başlamışlardır. Yarım dirhemlik bu paralara akçe demişler, ilerleyen süreçte de tam dirhemlik para bastıklarında buna çift akçe demişlerdir. Karamanoğulları, Germiyanogulları, Osmanoğulları bu gümüş paraları kullanırken Avrupalı tüccarlarla ilişkiler içerisinde olan Saruhan, Aydın ve Menteşe gibi beyliklerde durum biraz daha farklı olduğu görülmüştür. Avrupa ile yapılan ticari münasebetler bu beyliklerin para birimlerinde etkisi göstermiş, Aydınoğulları darphanesinde Venedik Dükası tarzında gümüş para basmışlardır. Beyliklerin bazıları da İtalyanlarla ticari işlerini kolaylamak için Gigliati adı verilen özel gümüş paralar bastırmışlardır³⁰⁴.

³⁰² Mustafa Kalkan, "Ortaçağ Anadolu Devletlerine-Beyliklerine Ait Yeni Bulunan Nüvizmatik Materyaller", *Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. VI, 2020, s. 117-118.

³⁰³ Gültekin Teoman, "Germiyanogulları Beyliği Sikkeleri", *Germiyanogulları Beyliği*, Haz. Mehmet Ersan, Mehmet Şeker, Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Tarih, Kültür ve Medeniyet Sempozyumu-III Kütahya 8-10 Mayıs 2014, Ankara, 2017, s. 172-173.

³⁰⁴ W. Heyd, *Yakın Doğu Ticaret Tarihi*, Çev: Enver Ziya Karal, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1975, s. 607-609; Ahmet Altıntaş, "Selçuklu Türkiye'sinde Para", *Türkler*, C. VII, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002, s. 386-392.

2.2. TÜRKİYE SELÇUKLULARI VE BEYLİKLER DÖNEMİ MESLEKLER

Anadolu'ya gelen Türkler bir süre sonra ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla meslek grupları ihva etmeye başlamıştır. I. Alaeddin Keykubad zamanında ülke her bakımdan parlak bir dönem yaşarken Asya'dan göçler devam etmiş, meslek ve ticaret erbapları iş bakımından da Anadolu'yu üst seviyeye taşımıştır. Bu dönemde Türkistan ve İranlı bilginler, şairler ve sanatkarlar da gelmiş, bunlar Anadolu'da serbest meslek erbabının yükselmesi ve artmasında önemli unsur olmuşlardır. Türkiye Selçuklu devrinde serbest meslekleri on bir grupta incelemek mümkündür. Bunlar; Giyim-tekstil, hayvancılık ve dericilik, gıda sektörü, ev eşyası aletleri, inşaat sektörü, sağlık sektörü, eğlence hayatı, ticaret hayatı, silah yapıcılığı, taşıma, ulaşım ile ilgili meslekler ve müteferrik meslekler.

Beylikler dönemine baktığımızda Selçuklular devrinde olan mesleklerin fazla değişmediği gözlenmiştir. Aydınoğulları Beyliği'ne baktığımız zaman yoğunluklu olarak teksitlik sektörüyle alakalı olarak meslekler olduğu görülmektedir. Tire de bulunan beziztanda kumaş tüccarları mesleklerini ihva etmekteydiler. Günümüzdeki kumaşçılar çarşısı gibi düşünülebilir. Birde Tirede debbaghaneler vardı. Dericilikle uğraşan meslek sektörleri burada yer almaktadır. Birde hayvancılığın yapıldığı bir yer vardı. Burada davarlar satılmaktaydı. Bununla paralel olarak çobanlık mesleği de yapılıyor olmalıdır. Burada gıda sektörüyle alakalı olarak çiftçilik yapılmaktaydı. İnşaat ile alakalı olarak tahta oymacılığı, demircilik ve taşçılık yapılmaktaydı. Yine bu bölgede baytarlar, hamamcılar ve tabipler sağlık sektörüyle alakalı mesleklerini yapmaktaydılar. Menderes nehri üzerinden ticaret yapıldığından dolayı tüccarlar bununla beraber gemiciler ve kayıkçılar da mesleklerini sürdürmekteydiler³⁰⁵.

Germiyanogulları Beyliğinin de Gümüşsardı denilen yerde bol gümüş madeni çıkarılmaktaydı. Burada bu madenin bulunması maden işçiliği mesleği yapılmasını sağlamaktaydı. Çiftçilikte her beylikle olduğu gibi burada da vardı. Yakup Bey'in Taş vakfiyesinde geçen bilgilere göre tabip, aşçı, ekmekçi meslekleriyle beraber hamam ve değirmen gibi iş dükkanları da beylik içerisinde yer almıştı.

³⁰⁵ İbn Battuta, *Seyahatname*, s. 428.

Burada bir başka önemli meslekte pekmezcilikti. Kütahya’da bir pekmez pazarı da bulunuyordu. Germiyanogulları beyliğinde atyetiştiriciliği çok ileri seviyedeydi. Bu sebeple atçılık bir meslek olarak yapılmaktaydı. Germiyan kumaşlarının kıymeti olmasından dolayı burada kumaşçılık mesleği de yapılıyordu. Ayrıca çoban, bakkal, baklacı(günümüzdeki manav yada sebzeci), kasap, baytar, bulunuyor, ayrıca mimarlıkla ilgilenenlerde vardı.

Karamanogulları beyliği bölgesinde demir ocakları bulunduğu için maden işçiliği ön plandaydı. Daha önce Konya’da üretilen kayısı ve türünden ve bunun yanında Konya’da çokça meyve yetiştirildiğinden bahsetmiştik. Bu nedenle meyvecilikte yapılıyordu. Karaman’ın koyunlarının ününden dolayı çobancılık, atçılık, çiftçilik, mimarlık meslekleri de icra edilmekteydi.

İnançoğullarında da çiftçilik, meyvecilik, pekmezcilik, dokumacılık meslekleri yapılmaktaydı. Yine Karasi Beyliği’nde dokumacılık yapılmaktaydı. Ayrıca Balıkesir ve Bergama’da köle ticareti olduğundan dolayı nahhaslar denilen esircilerin olduğu biliniyor. İbn Battuta buradan bir cariyeye aldığını belirtmiştir. Menteşeoğullarında da nahhaslar, meyveciler, mimarlar ve hattatlar bulunmaktaydı³⁰⁶.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE SELÇUKLULARI İLE ANADOLU BEYLİKLERİ ARASINDA SOSYO-KÜLTÜREL İLİŞKİLER

4.1. TÜRKİYE SELÇUKLULARI VE ANADOLU BEYLİKLERİNDE KÜLTÜR

1.1. SELÇUKLU DEVLETİ VE BEYLİKLER DÖNEMİNDE TÜRK DİLİ

Anadolu Türklüğünün büyük bir kısmını Oğuz boyları oluşturmaktadır. Oğuzlar Anadolu’ya gelirken birçok geleneklerini de beraberinde getirmişlerdi. Bunlardan biriside edebi gelenekleridir. Böylelikle Anadolu’da Oğuz şivesine dayalı yeni bir yazı dili gelişmeye başladı. Fakat bu yazı dilinin gelişip edebi dil haline gelmesi kolay olmadı³⁰⁷. Selçuklular, XII. Yy. sonlarına kadar ilim ve edebiyat dili olarak Arapça ve Farsça kullanmıştır.

³⁰⁶ Erdoğan Merçil, *Selçuklular Makaleleri*, Bilge Kültür Sanat Yay., İstanbul, 2011, s. 263-277.

³⁰⁷ Zeynep Korkmaz, “Selçuklular Çağı Türkçesinin Genel Yapısı”, *Belleten*, C. XX, 1972, s. 18.

Bunun sebebi çeşitli savaşlar, Moğollar ve Haçlı seferlerinin yıkıcı akınları sonucunda birçok kütüphanenin yakılıp yıkılması gibi olumsuz sonuçlar, Türk yazı dilinin oluşumunu geciktirmiştir. Anadolu da oluşan Moğol tahakkümünün azalmasıyla beylikler döneminde Türkçeye daha çok önem verilmiştir³⁰⁸.

Selçuklular, Arapçayı din ve ilim dili kabul ederken Farsça'yı Saray'da yazı dili olarak kullandılar. Türkçe de konuşma dili olarak varlığını devam ettirdi. Selçuklu Sultanlarının Türkçe dilini önemsememeleri Saray çevresinde yaşayan din adamlarının Türkçeyi önemsememelerine sebep olmuştur. Selçuklular devrinde Arapça ve Farsça'nın ilim, edebiyatve devlet yazışmalarındaki üstün varlıklarına rağmen XIII. Yy. da Türkçe bazı eserlerinyazıldığı bilinmektedir. Buna bir örnek verecek olursak destani bir roman niteliğinde olan Danişmendname II. İzzeddin Keykavus emriyle İbn Ala tarafından 1245 yılında gaziler arasında gezen menkıbelerin derlenmesiyle kaleme alınmış bir eserdir³⁰⁹.

Selçuklular döneminde yazılan Türkçe eserlerden bazılarını inceleyecek olursak ilk sırasında Mevlana ve oğlu Sultan Veled'in Türkçe beyitleri ve manzumeleri gelmektedir. Mevlana eserlerinin hepsini Farsça kaleme almıştır. Fakat Farsça şiirlerin arasında Türkçe mısralara da yer vermiştir. Oğlu Sultan Veled'de Farsça eserlerinin içerisinde bazen gazel bazen mesnevi biçimde söylenmiş Türkçe beyitlere yer vermiştir.

Konya'da yaşayan Horasanlı Dehhani Selçuklulardan günümüze ulaşmış din dışı konularda şiir söyleyen ilk şair olarak bilinmektedir. Bu şiirler Klasik Türk edebiyatının ilk örneklerini oluşturmaktadırlar. Yine Yunus Emre'nin şiirleri Selçuklular döneminde kalma önemli eserlerdir³¹⁰. Selçuklular dönemi genel hatlarıyla Farsça'nın üstünlük sağladığı bir dönem olsa da dini işlerde Arapça varlığı, ordu ve halkın arasında Türkçenin varlığını sürdürdüğü bir zaman olmuştur. Selçuklu sultanları da ana dili olan Türkçeyi kenara atmayıp pek çok yerde kullanmışlardır³¹¹.

Türkçenin müstakil bir yazı dili haline gelmesini beylikler dönemine borçludur. Selçuklu Devleti'nde her ne kadar Türkçe unutulmayıp kullanılmaya çalışılsa da Arapça ve Farsça, ilmi eserlerde, eğitimde ve devlet yazışmalarında kendisini çok daha fazla

³⁰⁸ Mustafa Özkan, "Selçuklular ve Beylikler Devrinde Türk Dili", *Türkler*, C. VII, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002, s. 906.

³⁰⁹ Ahmet Yaşar Ocak, *Danişmendname*, TDVİA, C. VIII, İstanbul, 1993, s. 478-480.

³¹⁰ Özkan, "Selçuklular ve Beylikler Devrinde Türk Dili", s. 908-909.

³¹¹ Kesik, *Selçuklu Müesseseleri ve Medeniyeti*, s. 309-316.

hissettirmiştir. Beylik, doğrudan Türkçeye dayalı, milli bir yazı diline geçmeyi benimsemişlerdir. Selçuklu döneminde sadece halka yararlı olacak eserleri Türkçe yazmalarına karşı beylikler, Türkçeyi her alanda kullanılan bir dil haline getirmeyi kendilerine hedef edinmişlerdir³¹².

Beylikler dönemi Türkçesinin amacı Farsça ve Arapçaya karşı Türkçeyi hakim kılmak olmuştur. Yazarlar her ne kadar Oğuz Türkçesinin eserlerde ifade konusunda yetersiz olduğunu söyleseler de bu dönemde dolgun Türkçe eserler ortaya çıkarabilmişlerdir³¹³. Germiyanogulları, Karamanogulları, İnanoğulları, Osmanogulları, beyliklerinin ülkelerinde tercüme ve telif yollarıyla dini, tarihi, edebi, felsefi ve ilmi eserlerin meydana getirilmiştir. Nitekim bu konuda ilk adım Karamanoglu Mehmed Bey'in Konya'yı zapt ettiğinde ilk divan toplantısında atılmıştır.

Divan toplantısında alınan karar şöyledir; *“Cimri'yi büyük bir ihtişamlı ve debdebe içinde çok sayıda komutan, sayısız çevgan oyuncusu, süslü candarlar, silahdar ve camedarlarla birlikte ata bindirip şehrin etrafında gezmeye çıktılar. Dönünce divan kurdular. Her tarafa makam sahibi kimseleri ve taraflarını çağırmak için fermanlar çıkardılar. Bu günden sonra hiç kimse divanda, dergâhta, bargahta, mecliste ve meydanda Türkçeden başka dil konuşmayacak diye karar aldılar³¹⁴.”* Türkçe'nin kullanılması konusunda atılan ilk adımın Mehmed Bey tarafından başlatıldığını görmekteyiz. Beylikler, Arap ve İran kültürüne itibar etmeyerek milli geleneklerini korumak adına Türkçeye önem verdiler. Şair ve ilim adamlarını korumaları, Arapça ve Farsça'yı kullanmak yerine Türkçeyi tercih etmeleri Türk dil ve edebiyatına katkı sağlamıştır. Beylikler Türkçenin Anadolu'da varlığını daha fazla hissettirmeye başlamasını sağlamış ve gelişme göstermesine öncülük etmişlerdir.

Germiyanogulları ilim kültür faaliyetlerine özen gösteren bir beylikti. Türkçe eserler yazdırarak Kabus-name ve Merzuban-name gibi eserleri de Türkçeye çevirmişlerdir³¹⁵. Şeyhoğlu Mustafa dönemin büyük mesnevilerinden birisi olan Hurşidnameyi yazmış, Germiyan sarayında yetişen ve önemli edebi kişilik olan Şeyhi de Türk mizah edebiyatının ilk eserlerinden biri olan Harnameyi, klasik doğu hikayesi

³¹² Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal*, s. 16.

³¹³ Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri*, s. 80.

³¹⁴ İbn Bibî, *El-Evamirü'l Ala'ıye fi'l Umuri'l-Ala'ıye*, C. II, s. 697.

³¹⁵ Zeynep Korkmaz, “Anadolu Yazı Dilinin Tarihi Gelişmesinde Beylikler Devri Türkçesinin Yeri”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, C.I, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, 1995, s. 419-423.

olan Hüsrev-ü Şirin'i kaleme almıştır³¹⁶.

Germiyanogulları döneminde ilim ve edebi faaliyetler oldukça canlıdır. Beyler kendi çocuklarının eğitimlerine önem vermelerinin yanı sıra ilim ve hayır kurumlarının inşa edilmesine dikkat etmişlerdir. Beylik, hem beylerinin hem de halkının eserleri anlayabilmesi için bazı eserleri Türkçeye çevirmiştir. Ayrıca bu dönemde kaleme alınan eserlerin Türkçe olmasına özen göstermişlerdir. Türkçe ve Türk dili bölgede gelişme göstererek Türk edebiyatının ilk eserlerinin bu beylik bölgesinde verildiği bilinmektedir. Bu nedenle Divan edebiyatının temeli Kütahya'da atılmıştır. Taşa yazılmış olan II. Yakup Bey imaret vakfiyesinde, Anadolu Türkçe kitabelerin ilk örneği olması açısından önemlidir. Germiyanogulları'nın koruyup himaye ettikleri ilim adamları Osmanlı'nın da kültür ve ilim hayatına katkıları olmuştur³¹⁷.

Beyliklerin ilim adamlarını koruyup himaye altına aldıklarını açık bir şekilde görmekteyiz. Çobanoğulları Beyliği'nde himaye edilen ilim adamlarından en bilinen isim astronomi bilgini Kutbeddin Şirazi'dir. Şirazi Anadolu da kadılık ve müderrislik görevlerinde bulunmuş, daha sonra Kastamonu'ya gelerek Muzaferreddin Yavlak Arslan'ın himayesi altına girmiştir. Yavlak Arslan'a İhtiyarat-ı Muzafferî adında bir kitap takdim etmiştir. Bu dönemde bulunan bir ilim adamı da Yavlak Arslan hizmetinde bulunan Azerbaycanlı ilim adamı Hasan b. Abdülmümin el-Hoyî'dir. Hoyî inşaya dair eserler yazmıştır. Nüzhetü'l- Küttab, Kava'idü'r-Resa'il, Genyetü'l Katib ve Rusumu'r Resal adlı eserleri bunların başında gelmektedir³¹⁸.

Çobanoğulları'ndan sonra Kastamonu bölgesine hakim olan Candaroğulları da ilim ve sanat adamlarını himaye ederek Türkçe eserler verilmesini sağlamıştır. İsmail Bey, yazdığı Hulviyyat-Şahi adlı eserini Türkçe olarak yazmıştır. İsfendiyar Bey, Cevahir-ü'l Esdaf adlı bir Kur'an-ı Kerim tesfiri yazdırmıştır. Şirazi, Kastamonu'ya Candaroğullarının hakim olmasıyla beraber I. Süleyman Paşa'ya İntihab-ı Süleymani isimli eserini sunmuştur. Yazdığı eserlerin giriş kısımlarında Süleyman Paşanın vaktini devlet işleri ve ilmi sohbetlerle geçirdiğini anlatarak Çobanoğulları zamanında ilmi çalışmalara verilen desteğin bu dönemde de sürdüğünü belirtmiştir³¹⁹. Ayrıca İbn

³¹⁶Kemal Yavuz, "Germiyanogullarının Türk Kültür Hayatında Yeri", *İlmi Araştırmalar: Dil Edebiyat Tarih İncelemeleri*, S.I, 1995, s. 168-169.

³¹⁷ Mehmet Şeker, "Germiyanogulları Beyliğinin İlim ve Kültür Hayatına Genel Bir Bakış", *Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Tarihi, Kültür ve Medeniyet Sempozyumu-III*, Haz. Mehmet Ersan, Mehmet Şeker, Ankara, 2017, s. 300.

³¹⁸ Cevdet Yakupoğlu, "Kastamonu-Taşköprü'de Çobanoğlu Muzaferreddin Yavlak Arslan Medresesi ve Camii", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. XXXVI, 2017, s. 45.

³¹⁹ Yakupoğlu, "Kastamonu-Taşköprü'de Çobanoğlu Muzaferreddin Yavlak Arslan Medresesi ve Camii", s. 45.

Battuta Kastamonu’da Süleyman Paşa’nın misafiri olmuş onun Kastamonu At Pazarı’ndaki medresesinde dersler verdiğini, onun zamanında Kastamonu camilerinde Cuma namazların da Türkçe dualar ve hitaplar kullanıldığını söylemektedir³²⁰.

İnançoğulları da Türkçe olarak Fatiha tefsiri yazdırmışlardır. İnançoğulları’nın Fatiha ve İhlas surelerinin Türkçe Tefsirini yaptırmaları İslam’ın Türkler tarafından doğru anlaşılması sağlamış, dinen hizmetinin yanı sıra Türk dilinin gelişmesinde katkı sağlamışlardır. Bu beylik Türkçeyi ilim dili olarak kullanmıştır³²¹.

Sonuç olarak Selçuklulara kıyasla baktığımızda Beylikler Selçukluların çoğu uygulamalarını devam ettirip kendilerine esas alırken dil konusunda onlardan farklı bir politika güderek Türk dilinin yaygınlaşması, eserlere yansması için çaba sarf etmiş ve başarılı olmuşlardır. Mesela Anadolu’da şehname yazma geleneği ilk olarak Türkiye Selçukluları Döneminde ortaya çıkmıştır. XIII. yy. yarısında Emir Ahmet Kani’i tarafından Selçuklular Şehnamesi’nin te’lifi ile başlayan gelenek ilerleyen süreçte Karamanoğulları tarafından devam ettirilmiştir.

Karamanoğullarının şehnamelerinden ilki 1313 yılında Ünsi, ikincisi XIV. yy’ın ilk yarısında Denhanı ve sonuncusu da aynı yy’ın ikinci yarısında Yarcanı tarafından te’lif edilmiştir. Selçuklu Devleti’nin Türk dilini tamamen bir köşeye bıraktığı söylenemesede gerekli önemi göstermemiş olup ağırlıklı olarak Arap ve Fars dilleri üzerinde durması döneminin eserlerinede yansımıştır. Beyliklerin dilimize verdiği önem sayesinde edebi eserler de Türkçe önemli dil haline gelmeye başlamış ve kendisini göstermiştir³²².

1.2. SELÇUKLU DEVLETİ VE BEYLİKLER DÖNEMİNDE EĞİTİM ÖĞRETİM

Medrese, Arapça kökenli bir kelime olup öğrencilerin sisteme dayalı bilgi aldığı yer anlamına gelir. Selçuklular, Anadolu’da ki güçlerini kazandıktan sonra eğitimde de yapılanma sürecine girmişlerdir. Tabi ki bu sürecin en parlak olduğu dönem devletin de zirveye ulaştığı I.Alaeddin Keykubad dönemidir³²³.

³²⁰ İbn Battuta, *Seyahatnamesi*, s. 440-441.

³²¹ Yücel, *Çobanoğulları, Candaroğulları Beylikleri*, s. 115; Elif Kömürcü, Kader Altın, “Beylikler Döneminin Anadolu’nun Türkleşmesine Katkıları”, *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. V, 2021, s. 174-179.

³²² İsmail Çiftçioglu, “Karamanlı Dönemi Şehname Yazarları ve Eserleri Üzerine”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.IV. S.II, 2002, s.57.

³²³ Cahid Baltacı, *XV-VI. Asrılar Osmanlı Medreseleri*, C. I, İrfan Matbaası, İstanbul, 1976, s. 25.

Bu dönemde Anadolu her açıdan gelişme imkanı bularak kültür merkezi haline gelmiştir. Türkiye Selçuklu medreselerinin temeli Büyük Selçuklulara dayanmaktadır. Medreselere gereken önemi verilerek dini ilimlerin yanında akli ilimlerinde gelişmesine imkan tanımışlardır³²⁴. Medreselerin inşa edilmesiyle Anadolu siyasi birlik sağlanmış, Anadolu'nun Türkleşmesi açısından imar faaliyetleri başlatılarak ilim ve fikrin gelişmesi için ortam oluşturulmuştur. Selçuklular Beylikler ve Osmanlılar dönemleri ayrı ayrı ilim, sanat kültür konusunda Anadolu'ya eserler sunmuşlardır. Bu inşa edilen kurumlar daha sonra bazı devletlere örnek olarak eğitim-öğretim kurumlarının şekillenmesinde yardımcı rol oynamıştır. Medreseler, darü's-şifalar ve kütüphaneler ülke ilminin gelişmesine ön ayak olarakokuryazarlık oranını da arttırmıştır. XII. ve XIII. Asırda oluşan fikir hareketleriyle beraber farklı müesseseler kurulmuş, bu müesseseler başlıca, Erzurum, Niksar, Divriği, Malatya, Afyon, Denizli, Antalya, Erzincan, Kırşehir, Tokat, Sivas, Amasya, Kayseri, Kütahya, Sinop, Niğde, Çankırı, Ankara, gibi şehirlerde kurulmuştur³²⁵.

Selçuklular kurdukları medreseler aracılığı ile ilmin yayılmasına çaba göstermişlerdir. O dönemin Üniversitesi olan Nizamiye Medreseleri dini bilgiler yanı sıra tıp ilimleri de öğretilmekteydi. Sultan Melikşah zamanında bir rasathane kurulmuş, ünlü astronomi ve matematikçi Ömer Hayyam, Ebul-Muzaffer İsfizari ve Meymun bin Necip Vasiti gibi bilim adamları rasathane işleriyle ilgilenmişlerdir.

Türkiye Selçuklu Devleti medreselerinin Büyük Selçuklu Devleti medreselerinin devamı niteliğinde olduğunu söylemiştik. Fakat bu medreselerin ihtisaslaşma süreci Türkiye Selçukluları döneminde olmuştur. Örneğin; Konya'da ki İnce Minareli Medrese Hadis, Konya'da ki Sırçalı Medresesinde Fıkıh, Kayseri Çifte Minareli Medresesinde Tıp, Kırşehir ve Kütahya Heyet ve Nücum eğitimleri verilmekteydi. Medreseler, Anadolu Türk kültürünün önemli kurumlarından olup, bilim ve düşüncenin merkezleri haline gelmişlerdir. Orta Asya ve İran'da İslamiyet'ten sonra medreselerin inşası Asya Türk Mimarisinden etkilenilmiş ve devletin yıkılmasından sonra Beylikler dönemi medreselerini de etkilemişlerdir³²⁶.

³²⁴ Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, s. 59.

³²⁵ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. I, s. 27.

³²⁶ Sevim, Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, s. 520.

XII. yy. da devlet kültürel açıdan önemli bir seviyeye gelmiş, başta çocuklara okuma yazma öğretmek amaçlı cami yanında kurulan mekteplerken daha sonraları her yerde inşa edilmiştir. Medreselerin ün kazanmasında Moğol tahakkümü ile Anadolu'ya gelen âlim ve ilim adamlarının Selçuklu topraklarında çalışmalarını sürdürmesi etkili olmuştur. Tabii burada Selçuklu Sultanlarının bu ilim adamlarına gösterdiği ilgi ve itibar göz ardı edilemez³²⁷.

Medreseleri verdikleri eğitim bakımından üçe ayırabiliriz.

1. Darü'l Hadis Medreseleri: Dar kelime anlamı olarak ev, oda anlamlarına gelmektedir. Hadis ise Peygamber efendimizin söz ve fiillerini içine alan ilim alanıdır. Darü'l Hadis, hadis evi, hadis medresesi hadis ilminin öğretildiği yerdir. Hz. Muhammed'in söz ve fiillerini öğrenmek ve araştırmak amacıyla kurulmuştur. Selçuklu Devlet'i içerisinde Anadolu da kurulan ilk Darü'l Hadis, Vezir Sahip Ata Fahreddin Ali tarafından Konya İnce Minareli'de olmuştur.³²⁸ Diğer iki Darü'l Hadis Medresesi ise İlhanlı veziri Şemseddin Cüveyni tarafından Sivas'ta inşa edilen Çifte Minareli 'dedir³²⁹. Darü'l Hadislerin oluşumunda sosyal, siyasal ve dini sebepler etkin olmuştur. Bu sebepler; Dönemin artan Şii ve Fatımi hareketlerine karşılık Sünniliği korumak, İslam dinini ve mezhepleri doğru bir şekilde insanlara öğretmek bu konuda bilgili kişilerden medrese kurumlarında faydalanmak, devlet kadrolarına yetişmiş insan kaynağının sağlanması ve hadis ilminde ihtisaslaşmaktır³³⁰.

2. Darü'l Kurra Medreseleri: Kurra kelimesi kari kelimesinin çoğuludur. Kari okuyan anlamına gelmektedir. Kuran-ı Kerimle alakalı ilimlerin öğretildiği yerdir. Kuran'ı ezberlemek ve Arap lehçelerine göre yedi ya da on türlü okutmak amaçlı açılan kurumlardır. Bu kurumda çok iyi âlimler ve imamlar yetiştirilmiştir. Birde Darü'l Huffaz medreseleri vardır. Bu kurumlarda hafızlığını tamamlamış öğrencilerin alındığı yerdir. Selçuklularda bazı türbelerin etrafında bulunan külliyelerde hafızların Kuran okuması için yapılan odalara da Darü'l Kurra denmiştir. Beylikler döneminde de devam etmiş, Karamanoğulları zamanında Kuran öğrenimine önem verilerek bu medreselerden açılmıştır³³¹.

³²⁷ Muhammet Kemaloğlu, "XI.-XIII. Yüzyıl Türkiye Selçuklu Devletinde Eğitim-Öğretim (Medreseler)", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, C. II, 2015, s. 67-68.

³²⁸ Nebi Bozkurt, "DarülHadis", *TDVİA*, C. VIII, İstanbul, 1993, s. 527.

³²⁹ Kemaloğlu, "XI.-XIII. Yüzyıl Türkiye Selçuklu Devletinde Eğitim-Öğretim (Medreseler)", s. 68.

³³⁰ Ekrem Yücel, *Osmanlı Devri Daru'l Hadisleri ve Hadis Eğitimi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2012, s. 11.

³³¹ Nebi Bozkurt, "Darü'l Kurra", *TDVİA*, C. VII, İstanbul, 1993, s. 543.

3. Darü't Tıb Medreseleri: Tıp eğitimi ve hastane işlevi gören medreselerdir. Günümüzdeki Üniversite hastaneleri gibi düşünebiliriz. Bu medresede hastalar tedavi edilir, ilaçlar yapılır ve sağlık hizmetleriyle alakalı tüm faaliyetler sürdürülürdü. Türkiye Selçukluları bu medreseleri Büyük Selçuklularda ki Cundişapur ve Bağdat gibi önemli şehirlerdeki hastaneleri örnek alarak inşa ettirmiştir³³². Selçuklulardan sonra beylikler döneminde sadece İlhanlıların Amasya'da inşa ettirdiği Anber bin Abdullah Darü's-şifasi bilinmektedir. Bu inşa Selçuklularıörnek alınarak yapılmıştır³³³.

Mehmed Neşri, Keykubad için on dokuz tane şehir yapıp bu şehirlerde çokça medreseler inşa ettiğini belirtmiştir³³⁴. Ondan sonraki dönemlerde de Anadolu'da medreselerin yapımı artmıştır. Bu medreseler sadece sultanlar tarafından değil, devlet adamları tarafından da yapıldığı görülmüştür. Bu devlet adamlarına örnekle; Celaleddin Karatay, Karatay Medresesini inşa ettirmiştir. Bu medrese Selçuklular döneminin önemli yüksek ilim kurumlarından birisi olarak karşımıza çıkmaktadır³³⁵. Yine Sahip Ata Fahreddin Ali medrese ve ilim kurumlarının açmasıyla tanınmıştır. Aksaray'ın onun ülkenin her tarafında medreseler inşa ettirdiğini söylemektedir³³⁶.

Selçuklularda medreseler için maddi kaynak vakıflar tarafından karşılanmaktaydı. Bunlar büyük vakıflardan oluşmaktaydı ki medreseler için ayrılan maddi güç oldukça fazlaydı. Medreselerdeki her türlü ihtiyaç ve çalışan maaşları bu vakıflar sayesinde karşılanmaktaydı. Medreseler de ders veren öğretmenler genel olarak Hanefi mezhebinden olması dikkat çekmektedir. Buna karşılık Şafii mezhebine mensup öğretmen bulundurma zorunluluğu da vardır³³⁷. Bunun sebebi İslam mezheplerinin doğru bir şekilde anlatılmasındankaynaklığı olduğu düşünülebilir.

Devlet, medrese öğrencilerini de koruyacak bir politika izlemiştir. Öğrencilerden eğitimleri karşılığında hiçbir ücret alınmamış ayrıca kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için burs da verilmekteydi. Bu burslarda büyük vakıflar tarafından karşılanmaktaydı. Öğrenciler medreselerde kalmaktaydı. Her öğrenciye bir oda verilerek barınma

³³² Kemaloğlu, "XI.-XIII. Yüzyıl Türkiye Selçuklu Devletinde Eğitim-Öğretim (Medreseler)", s.68-69.

³³³ M. Orhan Üner, *Anadolu Selçuklu Dönemi İlmî Faaliyetleri ve Bu Faaliyetlerin Osmanlı Kuruluş Dönemi İlmî Faaliyetlerine Tesiri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2002, s. 47.

³³⁴ Neşri, *Kitab-ı Cihannüma*, C. I, s. 37.

³³⁵ Mehmet Önder, *Mevlana Şehri Konya*, Yeni Kitap Basımevi, Konya, 1962, s. 129-130.

³³⁶ Aksarayî, *Müsameretü'l-Ahbar*, s. 47-48.

³³⁷ Mehmet Altay Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu*, C. III, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1993, s. 347-348; Osman Turan, "Celaleddin Karatay Vakıfları ve Vakfiyeleri", *Belleten*, C. XII, 1948, s. 74.

ihtiyaçları da giderilmiş oluyordu. Selçuklu medreselerinde ğrencilere Kütüphane imkanı da sağlanmaktaydı.

Her sene vakıf gelirlerinden bir kısım ayrılarak kütüphaneye kitap vakıf edilirdi. Buda Selçuklu kütüphanelerinin zenginleşmesine olanak sağlamaktaydı. Buna bir örnekle Sahip Ata Fahreddin Ali'nin Sivas'ta ki Sahibiyye medresesine ait olan kayıtta bu medresenin bir kütüphanesi olduğunu, yine Sivas'ta bulunan Buruciyye medresesinin vakfiyesinin kitabesinde, medresenin bir kütüphanesi ve bu kütüphanede görevli bir çalışan olduğu bilinmektedir.

Bu gelenek diğer İslam dünyasındaki medreselerde de bulunmaktadır. Vakıflar ğrencilerin medreselerde beş yıl başarısız olmasıyla medreseden çıkarılmasını şart koşmuştur. Ayrıca bu ğrencilere Ramazan da kesilmesi için koyun ve koyun rıtlı³³⁸, günde 80 rıtlı ekmek satın alınmasını birde tatlı pişirilmesi içinde üç dinar harcanmasını şart kořmuřtur³³⁹. Sonuç olarak Selçuklularda medreseler, kültür, eğitim ve dini hayatın önemli müesseselerinden olmuş, Anadolu'ya ve halkına canlılık kazandırmıřtır³⁴⁰.

Devlet inşa ettiği bu medreseler sayesinde bünyesinde eğitimli devlet adamları yetiştirme imkanı bulmuş, vakıflar sayesinde verilen destekle de herkese eğitim ğretim imkanı sunulmuřtur³⁴¹. Beylikler, sahip oldukları coğrafyalarda eğitim ve ğretim kurumlarını inşa etmekte Selçuklulardan geri kalmamışlardır. Bu beylikleri kendi çatısı altında ileriki zamanlarda toplayacak olan Osmanoğulları da hem beyliklerin hem de Selçukluların bu miraslarını devamettirecektir³⁴².

şimdi Beylikler döneminde medreseler ve eğitim öğretimin nasıl olduğundan bahsedelim. Karamanoğullarının Selçuklu mirasını ilerletme arzusu vardı. Özellikle Mehmed Bey'in Türkçeyi resmi dil olarak kullanılmasını zorunlu kılmasından sonraki zamanlarda diğer beyliklerde bir yarış içerisine girerek ilim konusunda kendilerini ileri seviyeye getirmek için çabalamışlardır. Tabi ki bu durum Karamanoğullarının da eğitim ğretim zeminin oluşmasında etkili olmuştur.

³³⁸ Cengiz Kallek, "Rıtlı", *TDVİA*, C. XXXV, 2008, s. 52-55.

³³⁹ Turan, "Celaleddin Karatay Vakıfları ve Vakfiyeler", s. 78; Osman Turan, "şemseddin Aba Vakfiyesi ve Hayatı", *Belleten*, C. XI, 1947, s. 202-203.

³⁴⁰ Seyfullah Kara, *Anadolu Selçuklular'nda Din ve Din Kurumları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2002, s. 436.

³⁴¹ Kemaloğlu, "XI-XIII. Yüzyıl Türkiye Selçuklu Devletinde Eğitim-ğretim (Medreseler)", s. 75.

³⁴² Fahri Unan, "Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi'nde Eğitim", *Anadolu Selçuklular ve Beylikler Dönemi Uygurluğı (Sosyal ve Siyasal Hayat)*, C.I, Edtr: Ahmet Yaşar Ocak, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2006, s. 394.

Karamanoğulları kıraat ilmine önem vermesinden dolayı Karaman, Ermenek, Beyşehir ve Konya da çokça Darü'l Kurrarlar inşa ettirmişlerdir. Bu şehirlerin içinde Konya da sayılarının fazla olması, Konya'nın Selçuklulara başkentlik yapması ve bu şehrin ilim açısından ileri seviyede olmasından kaynaklıdır³⁴³.

Karamanoğulları devrinde inşa edilen Darü'l Huffaz, genel olarak ilim insanları, din adamları, askerler ve tüccarlar tarafından gerçekleştirilmiştir. Darü'l Huffazların mimarisi Selçuklu medrese mimari yapısındaki gibi kare ve kubbeli olarak inşa edilmiştir. 29 adet Karamanoğulları Darü'l Huffazlarından günümüze ulaşan üç tane yapı mevcuttur. Bunlar Konya da bulunan Hasbey, Meram ve Nasuh Bey Darü'l Huffazlarıdır.

Darü'l Huffazların gelirleri Selçuklular da bahsettiğimiz gibi vakıflar tarafından sağlanmaktaydı. Öğretim elemanları içinde Şeyülhuffaz, Darü'l huffaz ve muallimler yer almaktadır. Birde bu kurumun içinde müezzin, bekçi, imam ve hizmetliler bulunmaktadır. Öğrenci sayısı sınırı ondur. On yaş altı öğrenci kabul edilmeyip, tevciid, tertil ve İclal eğitimleri verilmekteydi. Cuma ve bayram günlerinde de Kuran talimleri yapılması şarttı. Selçuklularda Darü'l huffazların da Cuma ve Salı günleri tatil günleri olduğunu bilmekteyiz. Fakat Karamanoğulların da görüldüğü üzere Cuma günleri farklı bir uygulama olduğunu görmekteyiz³⁴⁴. Medreselerde dini eğitimin yanı sıra felsefe, tıp ve astronomi alanında da eğitim verilmekteydi. Fakat dini eğitimlere daha fazla ağırlık verilmekteydi. Ders içerikleri şu şekildedir; tefsir, hadis, usul ilimleri, fıkıh, usul-ı fıkıh, ülum-ı edebiyeye, sarf, nahiv'di.

Medreselerin inşası genel olarak Karamanoğullarında Larende'de inşa edilmiştir. Bunun sebebi Larende'nin beyliğin siyasi, ilmi ve kültürel olarak merkezi yer olmasındandır. Karamanoğulları medrese yapıları tarz olarak ana unsurlarıyla Selçukluları yansıtmakta olup küçük çaplı değişiklikler mevcuttur. Selçuklularda medrese mimarisi kapalı ve açık avlulu şekilde iki ayrılmaktadır. Karamanoğulları medreseleri de aynı şekilde tek katlı açık ve kapalı avlulu şekildedir. Süsleme ve bezemelere bakıldığında Selçuklulardan farklı bir şekil karşımıza çıkmaktadır. Beyliğin bu konuda kendilerine has usulleri vardı³⁴⁵. Örneğin bezemezler Selçuklu dönemi mimarilerinde çok sık olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat Karamanoğulları Ermenek

³⁴³İsmail Çiftçiöğlü, *Vakfiye ve Tahrir Defterlerine göre Karamanlı Eğitim-Öğretim Müesseseleri*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2001, s. 22- 42.

³⁴⁴Çiftçiöğlü, *Vakfiye ve Tahrir Defterlerine göre Karamanlı Eğitim-Öğretim Müesseseleri*, s. 43-55.

³⁴⁵Aptullah Kuran, "Karamanlı Medreseleri", *Vakıflar Dergisi*, S.8, Ankara, 1969, s. 210.

Tol Cami medresesinin ta kapıyı kuşatan bodürlar bezemesizdir³⁴⁶. Yine Tol medresesi süslü bir portalı vardır. Selçuklu portellerinden farklı olarak nişi dar ve yüksektir. Benzer bir özelliğe örnek ise Taşkın Paşa Medresesinden verilebilir. Portalin yüksek inşa edildiği zamanlarda Selçuklular portal arkasına bir oda inşa ederlerdi. Aynı duruma Taşkın Paşa medresesinde de rastlanmaktadır.

Karamanoğullarının süsleme konusunda Selçuklularda bazı konularda ayrıldığından bahsetmiştik. Karamanlı taş oymacılığın da deseneler daha keskin ışık ve gölge oyunlarına yer verilen plastik ve göze batacak şekilde işlenmiş, geometrik ve bitkisel motifler karıştırılarak Selçuklunun sade ve kararında süsleme sanatının yerini daha hareketli, zengin süsleme stili aldığını görmekteyiz. Bu hareketlilik İlhanlı süslemelerinde karşımıza çıktığından Karamanoğulları süslemelerini de etkilediğini düşünmek yanlış olmayacaktır³⁴⁷. Selçuklular ile aynı olan bir diğer husus, hem Hanefi hem de şafi mezheplerinden müderrislerin olmasıdır³⁴⁸. Eğitim öğretim kurumları içerisinde sayılan zaviyelerde Karamanoğulları döneminde devam ettirilmiş, ayrıca kadınların kurmuş oldukları zaviyelerde devam ettirilmiştir. Örneğin; Fahrunnisa Konya’da Hond Hatun Niğde de zaviyeler yaptırmıştır. Selçuklulardan miras olarak kalan zaviyeleri de koruma faaliyetleri sürdürölmüş, vakıflarının gelirleri arttırılarak devamı ettirilmesi saęlanmıřtır³⁴⁹.

Günümüze kadar ulaşmış olan Karamanoğlu medreseleri şunlardır; Aksaray Zinciriye Medresesi, Alanya Oba Medresesi, Beyşehir İsamıl Ağa Medresesi, Ermenek Tol Medrese, Larend Hatuniye Medresesi, Larend İbrahim Bey İmaret Medresesi, Muti Hocandi Medreses, Niğde Ak Medrese, Nevşehir Taşkın Paşa Medresesidir³⁵⁰.

Germiyoğulları, diğer beylikler gibi bulundukları coğrafyalarda medreseler inşa ettirmişlerdir. Beyliğin başkenti olan Kütahya’da toplanan medreseler şöyledir; Kütahya Vecidiye Medresesi, Kütahya Balabaniye Medresesi, Kütahya II. Yakup Çelebi Külliyesinin Medresesi, İşhak Fakih Külliyesinin Medresesidir. Günümüze kadar üç medresesi ulaşan Germiyoğullarına ait Vacidiye Medresesi, kapalı avlulu, iki eyvanlı, tek katlı bir yapışeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu medrese ile benzer özelliklere sahip

³⁴⁶ Çiğdem Önkol Ertunç, “Anadolu Selçuklu Dönemi Ta Kapıları Süsleme şeritlerinde Tezyinat”, *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Dergisi*, C. III, 2016, s. 115; Nermin şaman Doğan, Ebru Bilget Fataha, “Karamanoğulları Medreselerine Tarihsel Bir Yaklaşım: Ermenek Tol, Karaman Hatuniye/ Melek Hatun ve Niğde Ak Medrese”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 14, 2011, s. 102.

³⁴⁷ Kuran, “Karaman Medreseleri”, s. 220-223.

³⁴⁸ Çiftçioğlu, Vakfiye ve Tahrir Defterlerine göre Karamanlı Eğitim-Öğretim Müesseseleri, s. 102.

³⁴⁹ M. Akif Erdoğdu, “Karaman Vilayeti Zaviyeleri”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. IX., 1994, s. 91-92.

³⁵⁰ Çiftçioğlu, “Vakfiye ve Tahrir Defterlerine göre Karamanlı Eğitim-Öğretim Müesseseleri”, s. 94.

Selçuklu medresesi ise Çay Taş medresesidir. Bu medrese de kapalı avlulu, ki eyvanlı ve tek çatılıdır. Farkları ise Çay Taş medresesi giriş eyvanı sivri beşik tonozluyken Vacidiye Medresesi trompla geçilen kubbeyle örtülüdür. Ayrıca bu medrese de Türk üçgenleri kullanırken, Çay Taş Medresede yelpaze pendentif kullanılmıştır. Vacidiye Medresesinde Kuba-abad çinileriyle hamur yapısında çinilerin üzerine birer kuş figürü çizilmiştir. Figürlü çiniler Selçuklulara inşalarında da karşımıza çıkmaktadır³⁵¹. Genel hatlarıyla inşa edilen medreseler ufak tefek değişiklikler olsa da Selçuklu geleneğinin devamı niteliktedir.

Çobanoğulları Beyliği de medrese inşalarında Muzaffereddin Yavlak Arslan, dedesi Hüsameddin Çoban Bey'in zamanında yapılan medreseleri dikkate alarak Kastamonu da yenilerini eklemeye başlamıştır. Yavlak Arslan medresesi inşa ettirilirken, şehrin Taş köprü ilçesinde yer alan medrese ve yanında bulunan cami aynı zamanda yapılmıştır. Muzaffereddin Medresesi, Muzaffereddin Gazi Medresesi olarak da anılmaktadır. Yavlak Arslan'ın Selçuklu Şehzadesi Kılıç Arslan tarafından öldürülmesinin ardından bölgede bir karışıklık çıkmasından dolayı medrese ve cami kullanımı mümkün olmayacak hale gelmiş, daha sonra bölgeye hakim olan Cnadarogullarından I. Süleyman tarafından yapı onarılarak 1329 yılında hizmete açılmıştır. Eserin Candarogulları tarafından onarımı yapıldıktan sonra medrese kapısının üzerinde bir kitabe bulunuyordu. Bu yazı altı satır halinde Selçuklu neshiyle yazılmıştır. Kitabenin çevirisi şöyledir;

“Bu medresenin bina edilmesini merhum mağfur, said, şehid Muzaffereddin Yavlak Arslan bin Alp Yörük emretti. Bu medresenin vakfedilmesini büyük emir, merhum, mağfur Bedreddin Candar'ın oğlu olan büyük hükümdar, cömertlik ve iyilik madeni, gazilerin kuvvetli pazusu, azgınları yola getiren kafirleri ve müşrikleri kahreden, büyük ve güçlü kumandan Şücaeddin Süleyman Allah onu ve devletini daim etsin ve İslam memleketlerini onun adalet kılıcı ile korusun. 729 senesi aylarında emrettirmiştir.” Kitabe bize medresenin Selçuklu uç beyi olan Çobanoğullarından Yavlak Arslan tarafından yaptırılmış olduğunu net bir şekilde belirtmiştir³⁵².

³⁵¹ Ali Osman Uysal, *Germiyanogullari Beyliginin Mimari Eserleri*, Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1990, s. 264-274.

³⁵² Yakupoğlu, “Kastamonu Taş Köprü’de Çobanoğulları Muzaffereddin Yavlak Arslan Medrese ve Camii”, s.51.

Genel hatlarıyla incelendiğinde Selçuklular ve beylikler dönemi eğitim-öğretim ve medrese geleneği ufak tefek değişiklikler dışında devam ettirilmiş, Selçuklular döneminde görülen anlayış kendisiyle aynı dönemi yaşayan beylikler tarafından da onların eğitim, medrese anlayışlarını tanıyarak kendilerine nakletmişlerdir³⁵³. Büyük Selçuklularda kurulan Nizamiye medreselerinin kurulmasıyla beraber ulema siyasi otorite karşısında bağımsız rolünü önemli ölçüde kaybetmiştir. Selçukluların Batınlık'e karşı Sünni tutumu savunmak amacıyla medreselerde görev alacak hocalar devlet tarafından tayin edilmiştir. Bu uygulama ile İslam dünyasında ulemanın devlet kontrolü altına girdiği bir dönem başlamıştı. Türkiye Selçukluları da Anadolu beylikleri ve Osmanlı'da böyle bir geleneğin varisi olmuşlardır³⁵⁴.

2. BEYLİKLERİN ANADOLUYA BIRAKTIKLARI BAZI MİMARİ ESERLER VE ÖZELLİKLERİ

2.1.KARAMANOĞLU MİMARISİNDE SELÇUKLU ETKİSİ

XIII. XIV. Yüzyıllarda Karamanoğulları mimarisi açısından özgün bir dönem oluşturulamamış, bu dönemde yapılan mimari eserlerde tahribata uğramıştır. Selçuklu Devleti'nin yönetimi altındaki bölgelere hâkim oldukları için onların mimari geleneklerini sürdürmüş, Fakat Kıbrıs Krallığı ile olan ilişkilerinden dolayı gotik tarzından etkilenmiş, ilerleyen süreçte de Memluk ve Osmanlı ile olan münasebetlerinden dolayı onların geleneklerinden mimari eserleri etkilenmiştir³⁵⁵.

ERMENEK ULU CAMİ

Ermenek'te bulunan camilerin içerisinde en büyük statüye sahip olan Ermenek Ulu Camisi, Mahmut Bey tarafından inşasına 1302 yılında başlanmış olup kendisi vefat ettiği için oğlu Halil Bey tarafından tamamlanmıştır. Cami kitabelerinden anlaşıldığı üzere üç kere onarım görmüştür. Gülpazar Mahallesiinde yer alan cami Ermenek kalesinin alt kısmına inşa edilmiş, son cemaat yeri de Hacı Seydi Ali tarafından tamamlanmıştır. Onarım işlemleri de Şeyh Seyyid el-Hac Abdülvehhab Efendi ve bir grup hayırseverler tarafından gerçekleştirilmiştir³⁵⁶.

³⁵³ Unan, "Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi'nde Eğitim", s. 399.

³⁵⁴ Çiftçioğlu, "Osmanlılar ile Anadolu Beylikleri Arasındaki İlişkilerde Ulemanın Diplomatik Rolü", s.194.

³⁵⁵ M. Taha Tanman, "Karamanoğulları/ 2. Bölüm: Mimarî", *TDVİA*, C. XXIV, İstanbul, 2001, s. 460.

³⁵⁶ İhsan Sergikaya, *Karamanoğulları Beyliği'nin Sosyo-Ekonomik Yapısı*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir, 2019, s. 30.

Akça mescitten sonra en eski yapılardan birisi olan Ermenek Ulu Camisi³⁵⁷ mimari açıdan basit bir yapı olup enine planlı ve düz çatı ile örtülü kible duvarına paralel sahınlara ayrılmış derinliğine uzanan Kufe tipi bir camidir. Kufe tipi camiler, sahınlar mihraba paralel ya da dik olarak uzanan bir plana sahiptir. Bu plan şeması küfe tipi olarak adlandırılmış, ilk örneği de Kufe Ulu Camidir³⁵⁸. Anadolu Selçuklu camilerinde görülen Kufe tipi camiler, dahasonra Türkiye Selçuklu dönemi camilerinde de görülmeye devam etmiş, daha sonra ise bu cami tiplerinin Bursa Ulu Cami’de birleşerek kaynaştığı bilinmektedir. Yani bu tip camiler Selçuklulardan beyliklere onlardan da Osmanlı’ya aktarımı sağlanmıştır³⁵⁹. Selçuklularda Konya Alaeddin Cami ve Sivas Ulu Cami bu tipe örnektir. Çini kullanımı, Selçuklu dönemi yapılarında yaygın konumdayken Beylikler de daha sınırlıydı.³⁶⁰

Bu camide son cemaat yeri bulunmaktadır. Son cemaat yerine ilk defa bu camide rastlanmaktadır. Selçuklu camilerinde görülmeyen son cemaat yeri Ermenek’te yapılan Akmesit ve Sipas Cami de de bulunmaktadır. Bu durum beylik dönemi cami mimarisinde önem taşımaktadır. Bu gelenek daha sonra Beyliklerin aktarımı olarak Osmanlı inşalarında yerini alacaktır³⁶¹.

Caminin batı yazlığına açılan taş portalin içerisine yerleştirilen iki kanatlı kapı Karamanoğullarının ahşap eserlerinin en güzel örneklerinden birisini teşkil eder³⁶². Evliya Çelebi camiye ziyaret etmiş ve caminin yapısı için şöyle söylemiştir;

“Çarşı içindeki Karaman oğlu Camii’nin cemaati boldur. Uzunluğu 120 eni 80 ayaktır. Caminin kible kapısı olmayıp, iki yan kapısı vardır”.

Caminin giriş kapısının üst tarafında “Lailahe illallah Muhammeden Resulullah” yazmaktadır. Giriş kapısı sağ kanadı üzerindeki kabartmalı sülüs yazıda “Bu camii şerifi Mahmud Bey İbn-i Karaman yaptı”, sol kanatta “Bu şerifli camii Peygamber’in (s.a.v) 702. Hicret yılında Karaman oğlu Mahmud Bey yaptı” yazmaktadır. Caminin son cemaat kısmı mahalli kapısının üzerinde ise Karamanoğulları devri sülüsüyle iki satır

³⁵⁷ Gönül Öney, *Beylikler Devri Sanatı 14-15. Yüzyıl (1300-1453)*, Ankara, 1989, s. 8.

³⁵⁸ Burak Sevindi, *Konya ve Çevresinde Yer Alan Vakıf Kayıtlarında Ulu Cami Olarak Geçen Camiler*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Konya Teknik Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Konya, 2020, s. 14-15.

³⁵⁹ Mustafa Güler, İlknur Aktuğ Kolay, “12. Yüzyıl Anadolu Türk Camileri”, *İTÜ Dergisi*, C. V, 2006, s. 87-88.

³⁶⁰ Nermin Şaman Doğan, “Karamanoğulları Dönemine Ait Bir Yapı: Konya Fakih Dede Türbesi”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, C. XI, 2009, s. 105.

³⁶¹ Suut Kemal Yetkin, “Beylikler Devri Mimarisinde Klasik Osmanlı Sanatını Hazırlayışı”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. IV, 1955, s. 41.

³⁶² Bilal Gök, “XIV. Yüzyılda Ermenek Cami ve Cami Vakıfları”, *Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, C. II, 2009, s. 261-262.

halinde “Vakit geçmeden evvel namaz kılmada ve ölüm gelmeden evvel tövbe etmede acele ediniz” Hadis-i Şerifi yazmaktadır.

ERMENEK SİPAS CAMİ

Bu caminin yapımı hangi yıl ve kime ait olduğu bilinmemekle beraber Mahmud Bey’in oğlu Halil Bey tarafından yaptırılmış olabileceği tahmin edilmektedir. Cami minaresi günümüze kadar ulaşamamış, onarımı gerçekleştirilmiştir. Ermenek’te Çınarlısu Mahallesinde bulunmaktadır³⁶³.

BOLASA KÖYÜ CAMİ

Karaman’da Kazımkarabekir ilçesi Bolasa Köyü’nde bulunan bu cami yazıtına göre 13 Mart 1316 Cumartesi günü Bayramoğlu Bahşayış tarafından yaptırılmıştır. Cami günümüzde Özyurt Köyü Camisi olarak bilinmektedir³⁶⁴. Mimarisi Ramazan oğlu Muhyiddin tarafından tasarlanmıştır³⁶⁵.

AKÇA MESCİD

Ermenek’in Akça mahallesinde bulunan bu mescidin Arapça kitabesinde “Sahib-i Hacı Ferruh. Allah’a güveniyorum. Bu mamure 700 tarihinde bitti” yazısından anlaşıldığı gibi bu mescid 1300 yılında Hacı Ferruh tarafından yaptırılmıştır. Akça Mescid, Karmanoğulları devrine ait en eski mesciddir. İki katlı, ahşap minareli basit bir inşadır. Kufe tipi camimodeline göre inşa edilmiştir. Üç kısımdan oluşmaktadır. Bunlar; mescidin giriş kısmı, yazlık kısım ve esas kısım.

İçerisinde daha önceden mahalle mektebi için kullanılan bir odada vardır. Mescidin esas kısmındaki kapısı ağaç oymadır. Kapının üzerinde beş ışıklı yıldız vardır. Ahşap işçiliğinin Karmanoğullarındaki başarılı örneklerinden bir tanesidir³⁶⁶. Kapıdaki süslemeler de kullanılan motifler, Uygur duvar resminde görülen halı örneğindeki motiflerle benzemektedir³⁶⁷.

³⁶³ Sergikaya, Karmanoğulları Beyliği’nin Sosyo-Ekonomik Yapısı, s. 31.

³⁶⁴ Şerife Özınanır, *Osmanlı Döneminde Gaferiyyat (Kâzımkarabekir) Kazası Klasik Eğitim Kurumları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya, s. 55.

³⁶⁵ Dülgerler, *Karmanoğulları Mimarisi*, s. 31-32.,

³⁶⁶ Öney, *Beylikler Dönemi Sanatı 14-15. Yüzyıl*, s. 8; Bilal Gök, “XVI. Yüzyılda Ermenek’te Eğitim-Öğretim Müesseseleri”, *Ermenek Tarihi ve Kültürü Üzerine İncelemeler*, C. II, Edtr: Mehmet Ali Kapar, Palet Yay., Karaman, 2022, s. 27-28.

³⁶⁷ Ernst Diez, Oktay Aslanapa, vd., *Karaman Devri Sanatı*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul, 1950, s. 211.

ALA KÖPRÜ

Ermenek Görmel etrafında Göksu nehrinin Toros dağları arasından geçtiği bir boğaz üzerine 1306 yılında inşa edilmiştir. Kitabesinde, Karamanoğlu Mahmud Bey'in oğullarından biri olan İbrahim ile Alaeddin Halil Bey'in bölge hakimiyetleri zamanında yaptırıldığı yazmaktadır. Köprüyü yapan mimar Süleyman bin Yusuf'tur. Günümüzde de halen kullanılır vaziyette olması bize ne kadar sağlam olduğunu göstermektedir.

BIÇAKCI KÖPRÜSÜ

Ala köprü kadar malzeme ve inşası iyi olmayan Bıçakçı Köprüsü, Hadım Karaman ve Ermenek yolunda Göksu nehri üzerine kurulmuştur. Ala köprü ile aynı dönemde inşa edilmiştir³⁶⁸.

FAKİH DEDE TÜRBESİ

Fakih Dede Türbesi, Konya'nın Karatay ilçesinde Fakih Dede Mahallesi'nde bulunmaktadır. Türbe bazı kaynaklarda Burhaneddin Fakih adıyla anılıyor³⁶⁹. Türbenin kuzey cephesinde eksenden batıya kaymış olan kapısının üzerinde dikdörtgen çerçeveli sivri kemerli alınlığın yüzeyinde inşa kitabesi yer alır. Mermer üzerine sülüsle yazılmış altı sıralık kitabede Şehy Fakih Paşa için yaptırıldığı yazmaktadır;

“Burası 860 yılı Rabîül evvelin ortasında Pazartesi günü ölen bilgin, bildiğiyle amel eden, bilinecek şeylerin bütün inceliklerine inen kalbiyle kalıbıyla Tanrıya yönelen, Tanrının yardımı ve bağışıyla zamanında tek abdal ve meczupların emiri, Arısoyların reisi, din ve milletin burhanı İsa oğlu Şeyh Fakih Paşa'nın türbesidir”. Şeklinde yazmaktadır.

Fakih Dede Türbesi, kare prizma şeklinde planıyla Selçuklu ve Beylikler dönemi mimarisiyle eş değerlik göstermektedir. Kare prizma şeklindeki türbeler Karmanoğulları, Selçuklu, İlhanlı ve diğer beylikler de görülmektedir. Fakih Dede Türbesi, kubbe ve külahının tuğladan örülmesi özellikleriyle Selçuklu türbe geleneğini devam ettirmiş olduğunun göstergesidir³⁷⁰.

³⁶⁸ Diez, vd., *Karaman Devri Sanatı*, s. 27-28.

³⁶⁹ Öner, *Mevlana Şehri Konya*, s. 180-181.

³⁷⁰ Doğan, “Karamanoğulları Dönemine Ait Bir Yapı: Konya Fakih Dede Türbesi”, s. 94, 102-103, 106.

KARAMANLILAR TÜRBEİ

Bu türbe Karaman'ın Ermenek ilçesindeki Balkasun köyünde bulunmaktadır. Türbenin giriş kapısındaki kitabeye göre Hoca Ömer tarafından yapıldığı anlaşılmaktadır. Karamanoğullarının en eski kitabesi olan yazıda türbenin Kerimüddin Karaman için yapıldığı yazmaktadır. Mahmud Bey(1277-1306) zamanında inşa edilmiş olduğu düşünülmektedir. Kendisinin de mezarı buradadır³⁷¹.

2.2. GERMİYANOĞULLARI MİMARİ ESERLERİNDE SELÇUKLU ETKİSİ

SANDIKLI MENTEŞ KÖYÜ TÜRBEİ

XIII. Yy. 'da inşası gerçekleşen türbenin kim tarafından yapıldığı bilinmemektedir. Kare bir plana sahip kübik gövdeli kubbeye örtülüdür. Bu gövdeli türbeler XIV. Yy'da görülmeye başlanıp Osmanlı devri boyunca kullanılmıştır³⁷². Selçuklu devrinde türbeler silindirik, çokgen, kare gövdelidir. Germiyanlılarının genel olarak kullandığı Türk üçgenleri bu türbede de kullanılmıştır. Türbenin kitabesi bulunmamaktadır³⁷³.

TAVŞANLI DEDE BALI TÜRBEİ

Kütahya'nın Tavşanlı ilçesinde Mülayim Tepe üzerinde bulunmaktadır. Kare planlı bir sekizgen prizmal gövdeli bir türbedir.. Sekizgen gövdeli türbelere Anadolu'nun her yerinde rastlanmaktadır. Örneğin Tokat Ebul Kasım, Kırşehir Melik Gazi Erzurum Emir Saltuk Türbeleri bunlara örnektir. Türbenin üzerinde bulunan kitabeye bakıldığında Dede Balı'nın II. Yakup Çelebi dönemi kişiliklerinden olduğu anlaşılmaktadır³⁷⁴.

ÇAKIRSIZ HAN

XIV. yy'da yaptırılmış olup Kütahya –Afyon 47.-48. Km arasında Çakırsız köyünün içinde bulunmaktadır. Günümüzde bakımsız ve harap durumdadır. Avlusuz han şekillerindendir. İçerisinde kitabe bulunmamakla birlikte inşa süslemesiz, boyutunun küçükve basit malzeme, işçilikte olması Selçuklu devri hanlarından oldukça

³⁷¹ Diez, vd., *Karaman Devri Sanatı*, s. 24.

³⁷² Ali Kılıcı, *Anadolu Türk Mimarisinde Erken Devir (XIV-XV. Yüzyıl) Baldaken Tarzı Türbeler*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yay., Ankara, 2007, s.154.

³⁷³ Uysal, *Germiyanogulları Beyliğinin Mimari Eserleri I*, s. 305.

³⁷⁴ Uysal, *Germiyanogulları Beyliğinin Mimari Eserleri I*, s. 325.

farklıdır. Yalnız duvarların harap olan bölümlerinde Selçuklulardaki gibi ahşap hatıl kullanıldığı anlaşılmaktadır.

EĞRET HANI

Bu hanında kitabesi bulunmamaktadır. Clement Huart hanın Selçuklu eseri olduğunu belirtmektedir. Fakat Süleyman Gönçer yapının Selçuklu ve Osmanlı hanlarından farklı olduğunu tamamen Germiyanlı yapısı olduğunu, Süleyman Şah tarafından inşa edilmiş olduğunu söylemektedir. Uysal, Selçuklu tarzındaki hanların hepsinin avlulu yapılardan olduğunu Selçuklu devri Batı Anadolu'ya giden ticaret güzergahının ilki Konya, Akşehir, İshaklı, Çay üzerinden Afyon'a ulaştığını Konya'dan Afyon'a giden Selçuklu kervan yolu üzerindeki hanların hepsi avlulu inşa edilirken, avlusuz bir inşa ile karşılaşmanın mümkün olmayacağını belirterek Huart'ın görüşünün kesin bir dille yanlış olduğunu bize aktarmaktadır. Ayrıca bu hanın Germiyanogulları zamanında yapıldığının arşiv belgeleriyle kanıtlanmış olduğunu da eklemektedir³⁷⁵.

YENİCEKÖY HANI

Avlusuz bir inşa olan han, almalı duvar tekniği kullanılarak yapılması, Selçuklu mimarilerinden kendisini ayırır niteliktedir. Hanın XIV. Yy ile XV. Yy ortalarında inşa edilmiş olduğu düşünülmektedir. Erdman, eserin Selçuklulara ait olduğunu söylerken Özergin ise geç devir eseri olduğunu belirtmiştir. Uysal, kapalı kısım hanlarının XIII. yy. sonlarından önce inşa edilmediklerini belirtmektedir³⁷⁶.

Hanlar ile ilgili genel bir değerlendirme yapacak olursak diğer beylikler gibi Germiyanogulları da Selçuklu hanlarından faydalanarak bu yoların kendi sınırları içinde bulunan uzantılarında yeni hanlar inşa etmişlerdir. Germiyanogulları, eserlerinde Türkiye Selçuklularının geleneklerine bir kısım bağlı kalırken XIV. Yy'dan itibaren farklı bir tarz ortaya koymaya başlamıştır. Süslemelerdeki sadeleşme eğilimi, basit malzemelerden yapılmış olması da dönem içerisinde beyliğin ekonomik gücüyle alakalı olduğu düşünülebilir³⁷⁷.

³⁷⁵ Uysal, *Germiyanogulları Beyliğinin Mimari Eserleri I*, s. 347-355.

³⁷⁶ Uysal, *Germiyanogulları Beyliğinin Mimari Eserleri I*, s. 182-184.

³⁷⁷ Uysal, "Germiyanogulları Beyliği'nde Mimari", *Türkler*, C. VIII, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002, s. 216-217.

2.3. GERMİYANOĞULLARININ SELÇUKLU DEVLETİNDEN KALAN ONARDIKLARI YAPILAR

KÜTAHYA BALIKLI CAMİ

Selçuklular zamanında da tek kubbeli bir yapı olarak karşımıza çıkan Kütahya Balıklı Cami Germiyoğulları onarımlarından sonra eski halinden çok fazla özellik kaybetmiştir. Yani yapıda sadece Selçuklu devri inşasına ait kitabe kalmış denebilir³⁷⁸. Balıklı Cami'sinin kapı üzerinde Selçuklu inşası, Germiyoğulları ve Osmanlı onarımlarını veren üç kitabe haricinde birde minare kaidesinde Osmanlı devrine ait kitabe bulunmaktadır. Selçuklu dönemi inşası kitabesini inceleyecek olursak şöyledir;

Arapça ve sülüs yazıyla yazılmış, beş satırdan oluşmaktadır.

1. *Fi eyyam-ı devleti e's-sultanü'l-azam zıllı'l-lah*
2. *Fi el-alem Gıyasü'd-dünya ve'd-din ebü'l-feth Keyhüsrev bin*
3. *Keykubad eyyeda'l-lahu saltanatahu emere bi'imare-tü'l-mescid 4-el-emirü'l-isfehselar el-ecelü'l-kabir imade'ddin*
4. *5-Hezar Dinari bi-tarih-i şevval sanat-i erba' ve selasin ve sittemie*
Germiyoğlu onarım kitabesinde ise Arapça ve sülüs yazısıyla yazılmıştır. 1-
Emere bi-imareti heze'l mescidü'l mübarek el-emir
5. *Ü'l-ekrem zeynü'l-haccü'l-haremeyu ebü'l hayrat*
6. *3-Özbek Subaşı dame tevfikahu dame tevfikahu ve bereketehu 4- Li-senet-i selase ve semanin ve seb'amie*

Türkçeye verdikleri önemden, eserleri halklarının anlayacağı dilde Türkçeye çeviren beyliklerden bahsetmiştik. Buradaki kitabenin Arapça yazılmış olması dikkatimizi çekmektedir. Selçuklu dönemine ait kitabe de II. Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında Emir-i Sipehsalar İmadüddin Hezar Dinari tarafından 1237 yılında inşa ettirildiği yazılmaktadır. Germiyoğulları kitabesinde komutan Özbek Subaşı tarafından imar ettirildiği belirtilmektedir. Kitabede açıkça bir onarımdan

³⁷⁸ Ara Altun, "Kütahya'nın Türk Devri Mimarisi", *Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılına Armağan: Kütahya*, Edtr. Saner Arman, Burhan Mereyer, vd., İstanbul, 1981, s. 217.

bahsedilmemiştir³⁷⁹.

DENİZLİ ULU CAMİ

Kütahya'nın Gazi Kemal mahallesinde bulunan cami, II. Yakup Çelebi imareti ve Vacidiye Medresesi arasında yer almaktadır. Yapıldığı zamandan beri birçok onarım görmüştür. Selçuklu kitabesinin hepsi bu gün mevcut değildir. Bir kısmı olan kitabeye göre

II. Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında yapıldığı bilinmektedir. Germiyanogulları kitabesi ilk olarak Ahmet Tevhid tarafından nakledilmiştir. Ahmet Tevhid bu kitabenin kırılarak ikiye parçaya ayrılmış olduğunu belirtmiştir.

Dört sıralık Arapça kitabe şu şekildedir;

- 1- *Cedid Heze'l-mescidü'l-mübarek*
- 2- *E's-sultanü'l-muazzam el-Germiyanîye*
- 3- *Süleyman Şah İbn Mehmed Beğ atallahu bekah4-Sene seb'in ve Seb'amie*

Bu kitabede caminin 1368 yılından Süleyman Şah zamanında onarılarak yenilendiğinden bahsetmektedir. Birde caminin onradan eklenen son cemaat yeri örtüsünün hemen üstünde bir kitabe daha vardır ki bu kitabe caminin geçmişi hakkında önemli bilgiler vermektedir. On iki satırdan oluşan kitabenin iki satırlık kısmı son cemaat yeri örtüsünden dolayı okunamamaktadır. On satırlık kitabesi Osmanlı Türkçesiyle yazılmış olması ilk zamanlar Arapça'nın kullanılır olduğunu sonraki süreçte Türkçeye doğru bir yönelimin olduğunu gösterir niteliktedir.

1. *1-İş bu ma'bed devr-i Selçukide oldu ibtida*
2. *2-Germiyan saniye etdi anı tamiren ihya*
3. *3-Ulu Cami mamiyle ma'ruf edi bu secdegah*
4. *4-Medhalinde beldenin pek muhteşem etdi bi-baha*
5. *5-Zelzele ile oldu kısmen sal-ı esbakda harap*
6. *6-Yirmiödrü yıl kaldı mesduruna selam ve sala*
7. *7-Sahibü'l-hayrat Topal Ömerzade Debbağ Hacı*

³⁷⁹ Uysal, *Germiyanogulları Beyliğinin Mimari Eserleri I*, s. 45-50.

8. 8-Salih ibn Hacı Ahmet etdi tacdiden ihya
9. 9-Altıyüzkırk bir tarh et bul ana tarih gıyas
10. 10-Sahibü'l hayrın na'im olsun yeri cennetde eba

Bu kitabeye göre ilk Selçuklu devrinde inşa edilen cami, Germiyanogulları zamanında tamir edilmiş, Deprem ile harap olduktan sonra yirmi dört yıl öyle kalmıştır. Daha sonra Topal Ömerzade Debbağ Hacı Salih bin Hacı Ahmet tarafından yeniden onarılmıştır³⁸⁰.

2.4. PERVANEĞULLARI MİMARISİNDE SELÇUKLU ETKİSİ ULU CAMİ (ALAADDİN CAMİ)

Pervaneogullarından günümüze kadar ulaşmış tek cami eseridir. Cami 1214'te Sinop'un Selçuklular tarafından tekrar alınmasından sonra inşa edilmiştir. Fakat Sinop'un 1259 yılında Trabzon Rum imparatorluğu tarafından işgal edilmesiyle cami de tahrip edilmiştir. Tekrar Sinop'un alınmasıyla cami, Müinüddin Süleyman Pervane tarafından yeniden inşa ettirilmiştir. Şehirde inşa edilen ilk cami olmasından ötürü oldukça önemlidir. İlerleyen süreçte de birkaç kez onarımı sağlanmıştır³⁸¹.

Sinop merkezde bulunan cami halk içinde Büyük Cami, Ulu Cami gibi adlarla anılmaktadır. Geniş avlulu bir yapı şeklinde inşa edilmiş, mimari açıdan Selçuklu tiptemesi ile uyuşmamaktadır. Buda beylikler dönemi mimarisinin sadeliği ile alakalı olabilir³⁸².

İbn Batuta Sinop'u ziyaretinde bu camiye uğramış, bu cami için şöyle söylemiştir; *Sinop'un büyük camii, gördüğümüz mabetlerin en güzelleri arasındadır. Tam ortada bir su havuzu var. Bu havuzun üzerine, dört ayağa istinat eden bir kubbe oturtturulmuş. Her ayak, iki mermer sütunla beraberdir. Üst tarafta ise ahşap merdivenle çıkılan bir mahfil bulunuyor. Bu mabedi Sultan Alaeddin-i Rumi'nin oğlu Pervane yaptırmıştır. O, Cuma namazlarını bahsettiğimiz mahfilde kılarmış. Ardından oğlu Gazi Çelebi hükümdar oluyor. Gazi Çelebi vefat ettikten sonra Süleyman Şah, Sanub'a egemen oluyor*³⁸³. Camide olan kitabelerden ilki Süleyman Pervaneye aittir. Bu kitabe avlunun girişinde bulunmaktadır. Altı satır şeklinde olup Selçuklu neshi ile

³⁸⁰ Uysal, *Germiyanogulları Beyliğinin Mimari Eserleri I*, s. 54-57.

³⁸¹ Oktay Aslanapa, *Türk Sanatı I-II*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1973, s. 212; Haşim Karpuz, *Anadolu Selçuklu Mimarisi*, Selçuk Üniversitesi Vakfı Yay., Konya, 2001, s. 108.

³⁸² Öney, *Beylikler Devri Sanatı XIV-XV. Yüzyıl*, s. 8.

³⁸³ İbn Battuta, *Seyahatnamesi*, s. 442.

yazılmıştır. Bu kitabenin tercümesi şöyledir;

“Yalavacımıza ve kendisine rahmet olan Allah’ın senaları olası kulun Süleyman nebinin “Ey Tanrım bana ve babamla anama ihsan buyurduğum ni’mete şükredeyim ve boşlanacağın iyiişi yapayım diye ilbam eyle ve beni rahmetinle salab ebli kullarının arasına koy dedi.” Yolundaki du’a dizisine katılarak sana du’a ediyorum. Çünkü sen onun du’asına icabet ettim ce ricasını fazlunda gerçekleştirdim. Yarabbi, aramızı temiz adla(Müslümanlıkla) birleştirdiğin gibi gönüllerin bulusunda ümmetçe aramızı açma. Çünkü rahmetin her istekten daha büyüktür. Rağbeti gerçek olan İslam dininde akıbeti Tanrı iyi adesi zayıf kulun Mehmet oğlu Ali’nin oğlu Süleyman sana yönelmiştir. Emeli rahmetindendir. Sana niyetini ve amelini arılaştır. Bu bina 666 yılının aylarında yapıldı.”

Bu kitabenin tam karşısında Pervane Muinüddin Süleyman Pervane’nin yaptırdığı fetih hatırası olarak inşa ettirdiği Süleyman Pervane Medresesi (Alaüddin Medresesi) vardır. Ayrıca bu cami Candaroğulları zamanında iki kez onarımı sağlanmıştır³⁸⁴. Avlusunda birde türbe bulunmaktadır. Bu türbe Candaroğulları Beyliğinden İsfendiyaroğulları Türbesidir³⁸⁵.

YILANLI CAMİ

Yılanlı Cami, Kastamonu şehrinin merkezinde Nasrullah Cami ve Küpcügez Mescidi yakınlarındandır. Külliye, Darüşşifa, cami, imaret, türbe ve kütüphaneden meydana gelmektedir. Süleyman Pervane’nin oğlu olan Mühezzibüddin Ali tarafından yapılmış, mimarisi ise Kayserili Sait’e aittir³⁸⁶.

SÜLEYMAN PERVANE MEDRESESİ

Alaaddin Caminin arka kısmında yer almaktadır. Şuan çeşitli el sanatları ürünlerinin satıldığı yer olarak kullanılmaktadır. Sinop’ta Selçuklular dönemine ait başka bir medrese bulunmamaktadır. Medresenin Selçuklu neshi ile yazılmış yedi sıra kitabesi mevcuttur. Buradan Süleyman Pervane tarafından yapıldığı anlaşılmaktadır.

³⁸⁴ M. Şakir Ülkütaşır, “Sinop’ta Candaroğulları Dönemine Ait Tarihi Eserler”, *Türk Arkeoloji Dergisi*, C. V, 1949, s. 132-137-138.

³⁸⁵ Tunç Özbek, “Sinop’ta Selçuklu Mirası”, *Selçuklu Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 48, 2020, s.293-294.

³⁸⁶ Nezahat Serin, *Selçuklu ve Beylikler Dönemi Kastamonu Camileri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2018, s. 16.

Bu kitabe şöyledir;

“Allah hüsnü akıbeta mahzar etsin. Dini mübine dört elle ve Allah kelamına uygun hareket eden Allah’ın affına muhtaç, sahibi mali, mefahir, Mehmet oğlu Ali’nin oğlu Süleyman’ın gayreti ile Sinop şehrinin fecir kâfirlerinden alınması işi müyesser olunca mumaileyh bu mübarek medresenin yapılmasını emretti. Buranın tamamlanması 661 yılına tesadüf etti.”³⁸⁷

DURAĞAN KERVANSARAYI

Sinop’un Boyabat-Vezirköprü yolu üzerinde yer almaktadır. İnşa tarihi 1266 yılında olduğu bilinmektedir. Süleyman Pervane Sinop’a gelirken burada konaklamış olduğundan dolayı Kervansaray öneme sahiptir. Pervane oğullarından kalan eserlerden bir tanesidir. Hanın Kitabesinin Türkçe çevirisi şöyledir;

“Bu hanın inşaatı kutsal Sultanın iradesi güçlü büyük padişah-ül itibar üd dünya veddin ebu-l feth Keyhüsrev emirler emiri, güçlü idaresi, İslam ve Müslimlerin yardımcısı, Büyük Pervane Süleyman ibn Ali-Allah onun gücünü yüceltsin idaresinde küçük ve alçak hizmetçisi Güherbaşb. Abdullah tarafından 664 senesinin Zilhicce ayında yapıldı”³⁸⁸.

GAZİ ÇELEBİ TÜRBESİ

Pervane oğulları Beyliğin son beyi olan Gazi Çelebi türbesi, Pervane Medresesinin sağında bulunmaktadır. Şuan türbenin üstünün açık olmasına rağmen duvardaki kalıntılar yapıldığı dönemde üstünün kapalı olduğunu bize göstermektedir. Türbe, Selçuklu mimari tarzında inşa edilmiş olup mermer uzun bir tabuttan oluşmaktadır. Tabutun baş kısmı ve ayak kısmında Gazi Çelebi ve babasının isim ve ölüm tarihleri yazmaktadır. Tabutun baş kısmında bulunan kitabe şöyledir;

“Bu kabir Mesud Çelebi oğlu Gazi Çelebinindir. Allah makamını hoş etsin.” Tabutun ayak kısmında bulunan kitabe şöyledir; “Bu kabir 722 tarihindedir.”

Gazi Çelebi tabutunun yanında bir başka mezar daha vardır. Fakat bu mezarın kitabesi kırıldığı için kime ve hangi tarihe ait olduğu bilinmemekle beraber Gazi Çelebinin kızına ait olduğu düşünülmektedir³⁸⁹.

³⁸⁷ Ülkütaşır, “Sinop’ta Candaroğulları Dönemine Ait Tarihi Eserler”, s. 141-142.

³⁸⁸ Deniz Esemeli, *Sinop İli Türk Dönemi Mimarisi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1990, s. 238.

³⁸⁹ Ülkütaşır, “Sinop’ta Candaroğulları Dönemine Ait Tarihi Eserler”, s. 146-148.

ASLAN ÇEŞMESİ

Aslan çeşmesi, Sinop'un Meydan kapı mahallesinde bulunmaktadır. Şehrin bilinen en eski çeşme statüsüne sahiptir. Dört cepheli ve iki musluklu inşa edilen çeşme Kesme taştan yapılmıştır. Osmanlı döneminde onarımı yapılmış, iki tane kitabesi bulunmaktadır. Bu kitabeler Selçuklu neshi ile yazılmış ve şöyledir;

“Fakir kul Tiflisli Hasan oğlu Osman’ın oğlu İbrahim Yüce Tanrının yardımı ve tam yerindedüşen tevkifatı ile 688 yılı Cemaziyül ahır ayında bu .çeşme yaptırıldı.” Diğer kitabe onarım kitabesi olup onarıldığı tarihi ve onarımı yapan kişinin ismini belirtmektedir³⁹⁰.

YILANLI DARÜŞŞİFASI (PERVANE OĞLU ALİ DARÜŞŞİFASI)

Süleyman Pervane oğlu Ali bin Süleyman tarafından 1272 yılında inşa edilmiştir.

Darüşşifanın kitabesinde Süleyman Pervane oğlu Ali hakkında şöyle yazmaktadır; *“Ey Allah’ın kulları, hastalarınızı ilaçla tedavi ettiriniz. Çünkü Allah Teala her dert için ilaç yaratmıştır. Yalnız ölümün ilacı yoktur. Bu mübarek maristanın inşasını Allah’ın rahmetine muhtaç mağfiretine en yoksul Süleyman bin Ali emretti. Allah onun hayırlı işlerini kabul etsin ve günahlarını affetsin. Hayır, kazanmak için bu binayı vakfetti”*³⁹¹.

Kitabede geçen Maristan kelimesi yüzünden camisi de darüşşifası da yılanlı olarak anılmaktadır. Çünkü Mar Farsça olarak yılan anlamına gelmektedir. Ayrıca darüşşifada bulunan Taş kapının ön cephesi ile ana kemerin üstünde bulunan bezemeler birbirine dolanmış halde yılan şeklini vermektedir³⁹². Bu sebeple hem cami hem de darüşşifa Yılanlı Cami ve Yılanlı Darüşşifası olarak anılmaktadır³⁹³.

Bu darüşşifa 1837 yılında çıkan yangında tahrip olmuş, yangında kitabe ve taç kapı ayakta kalabilmiş. Taç kapı üzerinde bitkili kabartmalar ve geometrik şekiller, dönemin Selçuklu Taç kapı geleneklerini yansıtmaktadır.

³⁹⁰ Bekir Başoğlu, *Sinop İli Tarihi*, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1978, s. 101; Ülkütaşır, “Sinop’ta Candaroğulları Dönemine Ait Tarihi Eserler”, s. 148-149.

³⁹¹ İsmail Kayaoğlu, “Orta Karadeniz’de Osmanlı Öncesi Vakıflar”, *Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri 1-3 Haziran 1988*, Haz: Bayram Kodaman, Mehmet Ali Ünal vd., Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Samsun, 1990, s. 53.

³⁹² Özgür Yeni, Yusuf Çetin, “Kastamonu’da Moğol Etkisinin Pervaneoğlu Ali (Yılanlı) Darüşşifası ve İmareti Kitabesi Üzerinden Bir Değerlendirme”, *Uluslararası Malazgirt’ten Osmanlı’ya Selçuklu Sempozyumu Bildiriler*, Edtr: Mustafa Eğilmez, Fahri Maden, vd., Kastamonu, 2017, s. 479.

³⁹³ Arzu Özbek, *Batı Karadeniz Bölgesi’nde Selçuklu Hâkimiyeti*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sinop, 2019, s. 109.

Selçuklu dönemi taç kapılarında genellikle geometrik süslemeler, bunun yanında bitkisel süsleme şeritleri bulunmaktadır³⁹⁴. Bu inşa döneminde Kastamonu'da Çobanoğulları beyliği idaresi gücünü kaybederek Pervaneoğulları güçlerini arttırmıştır. Bu Darüşşifa Pervaneoğlu Ali Darüşşifası olarak da anılmaktadır.

2.5. ÇOBANOĞULLARI MİMARİ ESERLERİNDE SELÇUKLU ETKİSİ

ATABEY GAZİ CAMİ ETRAFINDA BULUNAN ÇEŞME VE TÜRBE

Kastamonu şehrinin en eski camisi olan Atabey Gazi Cami, çatısı ahşap, minber ve mihrap sadece alçıdan yapılmıştır. Minari özellik bakımından Selçuklulara özgü olan kesme taştan inşa edilmiştir³⁹⁵.

Ahşap tavanlı cami yapma geleneği Karahanlı ve Gazneli Devleti dönemlerinde başlayıp, Selçuklular ve Beylikler döneminde de kullanılmıştır. bu camide de bu geleneğin örneği karşımıza çıkmaktadır. Selçukluların ahşap işçiliği, Beylikler döneminde de aynı şekilde sürdürülmüş, XIV-XV. Yüzyıllar da Beylikler devri cami ve mescitlerinde ahşap tavanlı örnekler daha da fazla görülmeye başlanmıştır. Bu örnekler daha çok Kastamonu ve Ankara yörelerindeler yoğunlaşmış, Anadolu'nun birçok bölgesine dağılmıştır³⁹⁶.

Kapının üzerinde bulunan kemerde inşanın kitabesi yer almaktadır. Kitabede yaptıran kişinin adı yazmamakla beraber Çobanoğulları beyliğinin dört atabeyinden bir tanesi olduğu tahmin edilmektedir. Kitabe Kabartma Selçuklu neshi ile yazılmış üç satırdan oluşmaktadır.

Tercümesi şöyledir; *“Ancak Allah’a ve ahiret gününe inanıp namaz kılanlar ve zekat verenler Allah’ın mescitlerini imar ederler. Onlar doğru yola gidenler olduğu için Allah’tan başka kimseden korkmazlar. Peygamber Aleyhisselam buyurdu ki; Bir kimse Allah rızası için kuş yuvası kadar bir mescit yaparsa Allah’ü Teala o kimse için cennette köşkler yapar. Sene 672³⁹⁷. ”*

³⁹⁴ Ertunç, “Anadolu Selçuklu Dönemi Taç Kapıları Süsleme Şeritlerinde Tenziyat”, *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. V, 2016, s. 116.

³⁹⁵ Fazıl Çifçi, *Kastamonu Camileri-Türbeleri ve Diğer Tarihi Eserler I*, Kastamonu Belediye Başkanlığı, Ankara, 2012, s. 99.

³⁹⁶ Halil İbrahim Eryılmaz, “Demirci Camilerindeki Ahşap Tavan Göbekleri” *Mizanü'l- Hak: İslami İlimler Dergisi*, S. 12, 2021, s. 191.

³⁹⁷ Sayit Uysal, *Kastamonu Camilerindeki Bezemeli Ahşap Eserler*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1991, s. 45; Ahmet Gökoğlu, *Paflagonia Gayri Menkul Eserleri ve Arkeolojisi*, C. I, Kastamonu, 1952, s. 194.

Cami kitabede verildiği yıla göre 1273 yılında yaptırılmıştır. Yılına göre incelediğimizde yaptıran kişinin Atabey Alp Yürek olduğunu anlamaktayız. Kitabede isminin yazılmamış olmasının nedeni ya babasının tarafından inşasının yapılmış olması ya da sonradan farklı bir yapıdan dönüştürülmüş olması düşünülmektedir³⁹⁸. Ama bizce bu sebeplerden dolayı olmadığıdır. Çünkü incelediğimiz onarımın yapıldığı mimari eserlerde bile onarımın kim tarafından yapıldığı bilgisi yer almaktaydı. Bunun farklı bir sebebi olabilir.

ATA BEY GAZİ TÜRBESİ VE ATABEY ÇEŞMESİ

Atabey Gazi Türbesi cami ile aynı yerdedir. Caminin doğu duvarıyla birleşik haldedir. 2007 yılında yapılan onarımdan sonra kaldırılarak türbe Ata Bey Gazi camisinden ayrılmıştır³⁹⁹.

Türbede mezarı bulunan Atabey Gazinin kim olduğu hakkında bir bilgi yoktur. Kesin olmamakla beraber tabutun başında duvarda asılı olan yazıtta “Eazım-ı Rical-i Selçukiye’den Fatih-i belde Atabey Gazi Hazretlerinin türbe-i Şerifesidir.” Yazısı Hüsameddin Çoban Bey’e ait olduğunu düşündürmektedir. Atabey Çeşmesinin kitabesi bulunmadığı için ne zaman ve kim tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir. Selçuklu mimarisinde görülen taştan yapılan çeşmelere benzemektedir⁴⁰⁰.

MADEN DEDE TÜRBESİ

Atabey Gazi Caminin karşısında bulunan Maden Dede Türbesinin içinde üç tane tabut vardır. Bunlardan birisi Maden Dede diğer ikisinin Veli Dede ve İsa Dede oldukları türbe kapısında yazmaktadır. Maden Dede olarak bilin kişi Ebu Salih el-Münci’dir. Nakşibendi Şeyhi olan Yusuf Efendi’nin haleflerindendir. Madenler hakkında uzmanlığa sahip olan Maden Dede Hüsametdin Çoban Bey’e Kastamonu fethinde yardımları dokunmuştur⁴⁰¹.

³⁹⁸ Çifçi, *Kastamonu Camileri-Türbeleri ve Diğer Tarihi Eserler I*, s.101.

³⁹⁹ Halit Çal, Özlem Ataoğuz Çal, *Kastamonu Atabey Gazi Camisi ve Türbesi Hazirelerindeki Mezar Taşları*, Fersa Matbaası, Ankara, 2008, s. 2.

⁴⁰⁰ Çifçi, *Kastamonu Camileri-Türbeleri ve Diğer Tarihi Eserler I*, s. 22.

⁴⁰¹ Çifçi, *Kastamonu Camileri-Türbeleri ve Diğer Tarihi Eserler I*, s. 233.

MUZAFEREDDİN GAZİ CAMİ

1280 yılında Çobanoğullarından Muzafereddin Yalvak Arslan tarafından inşa edildiği düşünülen cami Kastamonu şehrinin Saraççılar mahallesinde yer almaktadır. Günümüzde maalesef sadece yıkılan taş duvarları ve boş kalan arazisi bulunmaktadır.

MUZAFEREDDİN GAZİ TÜRBESİ

Bahsettiğimiz caminin bitişik kısmında bir türbe bulunmaktadır. Bu türbe Çobanoğulları dönemi mezar taşlarının mimarı usullerini bünyesinde barındırması bakımından önemlidir. Bu türbenin Taşköprü Tokaş köyünde olduğu da iddia edilmiştir. Tahmin edilene göre Çobanoğulları hükümdarı Yavlak Arslan, Selçuklu şehzadesi Kılıç Arslan tarafından Taşköprü taraflarında öldürülmüş, buraya defnedilmiştir. Daha sonra kendisinin yaptırmış olduğu bu caminin bitişğine inşa edilen türbeye getirilmiştir⁴⁰².

KARANLIK EVLİYA TÜRBESİ

Çobanoğulları zamanından kalma bu türbede bir tane tabut bulunmaktadır. Kimin yattığı bilinmemektedir. Selçukluların mimarı usullerini yansıtan türbe kesme taşlarla yapılmış, çatısı ahşap ve tuğlandır. İki katlı olan türbe sekiz kenarlı bir yapıya sahiptir. Buyapı XIII. yy'da Selçuklu türbelerinden Konya Ulaş Baba türbesine benzemektedir⁴⁰³.

VAKIF HAMAMI

Kastamonu şehrinin en eski hamamı olan Vakıf hamamı, Muzafereddin Yavlak Arslan tarafından XIII. yy. sonlarına doğru (1284-1292) yapıldığı eski kayıtlardan bilinmektedir. Kitabesi bulunmamaktadır. Hamamın mimarisi XIII. yy. mimari özelliklerini taşımaktadır. Fakat köklü değişikliklere uğradığından dolayı çok fazla bilgi edinememekteyiz⁴⁰⁴.

⁴⁰² Cevdet Yakupoğlu, “Kastamonu-Taşköprü’de Çobanoğlu Muzafereddin Yavlak Arslan Medresesi ve Camii”, Tarih Araştırmaları Dergisi, C. XXXVI., 2017, s. 46-48.

⁴⁰³ Gökoğlu, *Paflagonia Gayri Menkul Eserleri ve Arkeolojisi*, C. I, s. 265; Zekiye Çağınlar, “Kastamonu Halk Kültürü İçinde Yatır-Ziyaret İnancı ve Bu İnanç Çerçevesinde Şeyh Şabn-ı Veli Etrafında Oluşturulan Efsaneler”, *İkinci Kastamonu Kültür Sempozyumu Bildirileri (18-20 Eylül 2003)*, 2005, s. 452. Erişim tarihi: 06.02.2024. <https://www.selcuklumarasi.com/architecture-detail/ulas-baba-turbesi>

⁴⁰⁴ Mehmet Sami Bayraktar, “Kastamonu’da Üç Tarihi Külhan Kazanı” *Vakıflar Dergisi*, C. XXXXVII, 2017, s. 107.

3. BEYLİKLER DEVRİ MİMARİSİNİN SELÇUKLU DÖNEMİ MİMARİSİNE BENZERLİK VE FARKLILIKLARINA GENEL BİR BAKIŞ

Türkiye Selçukluları yıkıldıktan sonra Beylikler, siyasi mücadelenin yanı sıra mimari eserlerde vermişlerdir. Beylikler mimarisi, diğer beyliklerle siyasi mücadeleyi kazanıp kendi devletini kuracak olan Osmanlılar ve Selçuklular arasında köprü vazifesi görmüşlerdir⁴⁰⁵. Osmanlı Devleti'nin ilk yapılarını içinde barınan Selçuklu dönemi yapısı ve süsleme sanatına da birkaç yenilik getiren Beylikler, Selçuklulardan aldıkları yapı ve süsleme sanatını Osmanlı'ya aktarırken kendi oluşturdukları yenilikleri de onlara aktarmışlardır. Böylece Osmanlı, Selçuklu ve Beylikler sanatını da içine alarak daha sonra kendi yeniliklerin de ekleyerek bir mimari geleneği oluşturmuşlardır.

Selçuklular döneminde az sayıda yapılarak yaygınlaşmamış olan toplu ve geniş bir mekan usulü ilk olarak Saruhanlı Beyliği İshak Çelebi tarafından Manisa'da yapılan Ulu Cami'de görülmüştür. Çok sütunlu olan inşa on metre olan kubbesiyle mekanı sekizgen bir hal aldırılmış, altı ayağa ve kible duvarına oturarak büyük bir alana sahip olması sağlanmıştır. Bu yapıyla beraber Anadolu da çok sütunlu cami içinde toplu ve geniş bir mekan üslubuna gidilmiştir. Selçuklularda inşa edilen tek kubbeli yapı inşası da beylikler devrinde devam etmiş, Karamanlılar eserlerinden Lal Ağa Cami ve Hasbey Darülhuffazı, beylikler devrinde bu tip yapıların varlıklarına örnektir.

Selçuklu cami tiplerinde görülmemiş olan son cemaat yeri ilk olarak Karamanlılar tarafından Ermenek'te yapılan Ulu Cami'de görülmüş, daha sonra inşa edilen Sipas Cami ve Ak Mescitte yer alarak devamlılığı sağlanmıştır. Daha sonra Aydınoğulları Beyliği tarafından inşa edilen Tire'de ki Yeşil Cami, Candaroğulları tarafından Kastamonu'da ki Halil Bey Cami ve daha sonra kurulan Osmanlı Devleti tarafından inşa edilen Orhan Bey Cami'de de son cemaat yeri bulunmaktadır.

Selçuklu cami tiplerinde caminin önüne eklenmiş revaklı bir avlu yer almamaktadır. Mesela Pervaneoğulları tarafından inşa edilen Sinop'taki Alaeddin Caminin avlusu revaksızdır. Revaklı avlulu camilerin ilk örneği Saruhanlılar tarafından yapılan Manisa'da ki İshak Bey Cami de kendisini gösterir. Osmanlı Devleti'nin de İznik ve Bursa'da inşa ettirdikleri camiler de Selçuklu geleneği devam ettirilerek avlular yer almamıştır. Yalnız II. Murat zamanına gelindiğinde inşa edilen

⁴⁰⁵ Yetkin, “Beylikler Devri Mimarisinin Klasik Osmanlı Sanatını Hazırlayışı”, s.39.

Üç Şerefeli cami de son cemaat yeri revaklarla çevrili, ortası şadırvanlı avlusunu barındıran, içerisinde hem beylikler devrini hem de kendi üsluplarına sahip ilk yapıdır diyebiliriz.

Selçuklu sanatı içinde portaller cami ve medrese inşalarında yapının dışında kalan en önemli yerlerdendir. Bu portallerdeki önem, taşın büyüklüğü üzerinde şekiller, desenler ve yazılarıdır. Bu portallerin devamı Karaman medreselerindeki portallerde görülmektedir. Fakat Selçuklulardakiyle aynı şekilde işlenememiştir. Bazı beylikler portallerde sadeleşme usulünegitmiştir⁴⁰⁶.

4. TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ VE BEYLİKLER DÖNEMİNDE TASAVVUF HAREKETLERİ

4.1. SELÇUKLULAR DÖNEMİNDE TASAVVUFUN ORTAYA ÇIKMASI VE GELİŞMESİ

Tasavvuf; İslam dininde insanın ruhi duyuş ve eğilimlerine cevap veren, Kuran'da nefsi, tezkiye, ruhu arıtma ve tevhide ulaştırma anlamına gelmektedir. Temelleri Kuran ve sünnete dayanan ruhi, vicdani, duyuş ve yaşayışın sonucu olan bu meslek zamanla ameli esasalara dayanan ilmi nitelik kazanarak kendine göre sistemi ve kaideleri olan bir akım haline gelmiştir. Bu akım daha sonraları tarikatlar yoluyla hayat sahasında uygulamaya geçerek eylem haline gelmiştir. Tasavvuf akımına sahip olan kişilere de sufi denmiştir⁴⁰⁷.

Malazgirt savaşıdan sonra Anadolu'ya göçler sistemli bir şekilde yapılmaya başlanmıştı. Bu göç hareketleriyle beraber Anadolu'ya tasavvufi anlayışına hâkim derviş ve sufiler Maverahünnehir, Harezim İran gibi bölgelerden gelmeye başladılar. Selçuklular döneminde siyasi ve kültürel ilerlemenin yanı sıra tasavvufi hareketlerde gelişim göstererek devletin hem siyasi hem de kültürel yönlerinde etkili faktör olmuştur. Tasavvufi hareketler devlet kurumları, eğitim hayatı, kültürel ve mimari eserlerde etkisini hissettirerek yol göstericibir etken olmuştur⁴⁰⁸.

⁴⁰⁶ Yetkin, “Beylikler Devri Mimarisinin Klasik Osmanlı Sanatını Hazırlayışı”, s. 39-43.

⁴⁰⁷ Cengiz Gündoğdu, *Abdülmecid-i Sıvasi Hayatı, Eserleri ve Tasavvufi Görüşleri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 1997, s. 1.

⁴⁰⁸ Ali Sevim, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1987, s. 76.

Orta Asya’da kendisini gösteren Moğol istilası İslam dünyasına saldırı düzenlerken aynı zamanda Anadolu’nun İslamlaşarak tasavvufun yayılmasında önemli rol oynamıştır. Bu istiladan kaçan Türkmen topluluklar bünyesinde çeşitli meslekler barındırırken içlerinde zengin tüccarlar, fikir ve sanat insanları, şeyhler ve dervişler yer almaktaydı. Malazgirt zaferiyle beraber Anadolu Türkleşme hareketi göçleri XIII. yy’da Moğol istilasıyla beraber yoğunluk kazanmış ve birçok tarikatın da Anadolu’ya gelerek yerleşmesine neden olmuştur⁴⁰⁹.

Türkiye Selçuklular dönemi için tasavvuf, Mevlana Celaleddin-i Rumi, Hacı Bektaş-ı Veli, Ahi Evran etrafında toplanırken Beylikler dönemimde, Yunus Emre etrafında toplanmıştır. Selçuklu Devleti, sünni düşüncenin ülke içerisinde sağlamlaşması için çaba göstererek başarılı olmuşlardır ki İlhanlılar yönetimi altına girildiğinde Şii düşüncesini kabul etmelerine rağmen şehirlerde bile Şii düşüncesi yerleşme imkanı bulamamıştı.

Moğol istilasıyla başlayan göç dalgalarında Anadolu’ya büyük kültür merkezlerinden gelen tasavvuf akımları ve tarikatlara mensup kişiler yüksek bir tasavvufi düşünceye erişmiş kişilerdi. Bunun yanında kırsal kesimden şifahî ve eski inançlarda ünlenmiş tasavvuf çevrelerine mensup olan sufiler de gelmişlerdir. Biz bu başlık altında Mevlana Celaleddin Rumi, Ahi Evran ve Ahmet Yesevi gibi önemli tasavvuf kişiliklerini inceleyip beylikler devride de düşünce ortamının nasıl etkilendiğini açıklayacağız.

4.2. MEVLANA VE MEVLEVİLİK

Mevlana Belh’te doğmuştur. Bu şehir birçok âlimin yetiştiği ilim alanında önemli bir yerdî. Medreselerin, âlimlerin çok olmasından dolayı Kubbetü’l-İslam olarak anılmaktaydı⁴¹⁰. Mevlana, İslami eğitimini ilk olarak Sultanu’l Ulema sıfatıyla tanınan babası Bahaeddin Veled⁴¹¹ ve önemli âlimlerden aldı. Aldığı eğitimle Hanefî hukukunda fetva makamına geldi. Kırk yaşına kadar tasavvufla alakalı herhangi bir bağlantısı yoktu. Yaşamında dönüm noktası olan yer, Mevlana’yı Mevlana yapan zaman dilimi Şems-i Tebriziyle tanışmasıdır. Mevlana Şems Tebrizi ile tanıştıktan sonra

⁴⁰⁹ Ahmet Yaşar Ocak, “Türkiye Selçukluları Devrinde Şehirli Tasavvufî Düşünce Yahut Mevlana’yı Yetiştiren Ortam”, *III. Uluslararası Mevlana Kongresi 5-6 Mayıs 2003 Bildiriler*, Haz: Nuri Şimşekler, Selçuklu Araştırmaları Merkezi Yay., Konya, 2004, s. 21.

⁴¹⁰ Hüseyin Güllüce, “Mevlana’nın Yaşadığı VII/XIII. Asırda Belh ve Konya’nın İlmi ve Tasavvufî Durumuna Genel Bir Bakış”, *Ekev Akademi Dergisi*, C. XVII, 2013, s. 103.

⁴¹¹ Kazım Paydaş, “Mevlana Celaleddin’in Anadolu Selçukluları İle Olan Münasebetleri”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 17, 2007, s. 24.

değişim içine girmiş, âlim vasfı kazanmıştır. Ona bu vasfı kazandıran tasavvufi ruh derinliğidir.

Mevlana'nın Anadolu'ya gelişi hakkında iki söylem vardır. Bunların ilki Harzemşahların hâkim olduğu dönem Belh'de yaşayan Bahaeddin Veled, bir nedenden dolayı sultana kırılmış ve Hicaz yolculuğu niyetiyle şehirden ayrılarak daha sonraları Anadolu'ya gelmiş olduğudur. İkinci bir söylem ise Moğolların Belh'e doğru geldiklerini haber alan Veled'in ailesi ve müritleriyle beraber Hacca gitmek üzere şehirden ayrıldığı esnada Belh, Moğollar tarafından ele geçirilmiş, bu sebeple bir süre Suriye'de kaldıktan sonra Karaman'a gelerek birkaç sene burada kaldıkları şeklindedir.

Veled'in Karaman'da yedi yıl kadar kaldığını belirtilmektedir. Karaman'da iken Selçuklu Sultanı I. Alaeddin Keykubad tarafından birkaç kez Konya'ya gelmesi için davet edildi. Bu davet üzerine 1228 yılında Konya'ya gelerek buraya yerleşti. Sonraları Veled, halk tarafından sevilen sayılan bir insan oldu. Sultan onun ziyaretine gelmiş ve sohbetine hayran kalmıştı. I. Keykubat'ın onu çok sevmiş olmasındandır ki Veled hastalanınca onun için dua edip adaklar adıyordu. Onun vefatı Konya halkına büyük bir üzüntü verdi. 1231 yılında Mevlana'ya babasının resmi görevleri verildi⁴¹².

Veled'in vefatından sonra Mevlana, çocukları Alaeddin ve Bahaeddin Veled'e sünnet düğünü yapmış, bu düğünde Sultan Alaeddin, emirleri ve naipleri bulunmuştu. Sultanın Mevlana'ya saygı göstermiş olması babasının vefatından sonra da Mevlana ile ilişkilerin devamını kanıtlar niteliktedir⁴¹³.

Yirmi dört yaşında babasının yerine geçen Mevlana, 1232 yılında Konya'ya gelen Tebrizi'ye mürit olarak onun dokuz yıl hizmetinde bulanacaktır. Tebrizi'nin isteğiyle Mevlana, dini ilimlerinin gelişmesi için Şam ve Halep'e gitmiştir. Otuz yaşında geri döndüğünde I. Keykubad vefat etmiş, Moğol istilasası Anadolu'ya gelmişti. Bu dönemde naiplik makamında Şemseddin İsfahanî vezirlik makamında da Mevlana'nın yakın muhiBîbî Mühezzübidin Ali bulunuyordu. Köseadağ savaşı gibi önemli bir yenilgi ve yıkım dönemine şahit olan Mevlana, o sırada Selçuklu sultanı ile herhangi bir ilişki içerisinde olmamıştır⁴¹⁴.

⁴¹² Mehmet Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara 1984 s. 217; Paydaş, "Mevlana Celaleddin'in Anadolu Selçukluları ile Olan Münasebetleri", s. 24-25.

⁴¹³ Ahmet Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, C. I, Çev. Tahsin Yazıcı, Hürriyet Yay., İstanbul, 1973, s. 314-315.

⁴¹⁴ Mehmet Ali Hacıgökmen, "Mevlana Celaleddin-i Rumi'nin Selçuklu Sultanları İle İlişkileri", *Türkiyat Araştırmalar Dergisi*, S. 36, 2014, s. 123-127.

Küçük yaşta tahta geçen II. İzzeddin Keykavus ile münasebetleri bulunmaktadır. Mevlana ile tanışmaları ise Vezir Şemseddin İsfehanî aracılığı ile olmuştur. İlk başlarda II. Keykavus'un kötü hareketlerinden dolayı Mevlana, Sultan ile muhattap olmamayı tercih etmiş, daha sonraları Sultan yanına geldiğinde ilgilenmediğini görünce Mevlana'ya dönüp; *"Mevlana hazretleri bana bir nasihat versin"*. Mevlana kendisine kötü bir şekilde bakıp *"sana ne öğüt vereyim. Sana çobanlık emretmişler, sen kurtluk yapıyorsun. Sana bekçilik emretmişler, sen hırsızlık yapıyorsun. Allah seni sultan yaptı, sen şeytanın sözüyle hareket ediyorsun."* Demiştir.

Bu sözlerden sonra Sultan ağlayarak dışarı çıkar ve Allah'a tövbeler etti. *"Ey Tanrı, Mevlana hazretleri bana sert sözler söyledi ise de, senin için söyledi. Ben zavallı kul da bu alçak gönüllüğü senin padişahlığından ötürü gösteriyor ve sana yalvarıyorum. Bu iki riyasız sıdkın hürmetine bana merhamet et. Bu iki riyasız sıdkın hürmetine bana merhamet et dedi."* Bu olaydan sonraki mektuplaşmalarında Mevlana'nın II. İzzeddin Keykavus'a oğul onunda Mevlana'ya baba olarak hitap ettiği bilinmektedir⁴¹⁵.

IV. Kılıçarslan döneminde Mevlana'nın ilişkileri Sultan ile değil devleti asıl idare eden Süleyman Pervane ile olmuştur. Fakat Sultan sarayda yapılan toplantılara Mevlana'yı sıklıkla davet etmiş, sohbetlerine katılmıştır. Daha sonraları IV. Kılıçarslan'ın Moğol yanlısı Baba Merendi'yi kendisine şeyh edinmesi ve Mevlana'nın buna tepki göstermesi Mevlana'nın Moğol yanlısı olmadığını kanıtlar niteliktedir⁴¹⁶.

Mevlana Anadolu'ya geldiği zamandan itibaren İslam dünyası Moğol istilasıyla uğraşmaktaydı. Selçuklular da kendi içerisinde mezhep çatışmaları ve sorunları yaşamaktaydı. Mevlana, Moğolların ve dönemin Batini inançlarının ortaya çıkardığı olumsuzluklara karşı gelerek Anadolu'da sevgiye dayalı bir inanç sistemi oluşturmaya çalışmıştır. Selçuklu hanedanından çok saygı görmüş, maddi sıkıntılar çeken insanlara sabırlı ve tahammüllü olmayı aşılayarak onlara ümit kapısı olmuştur. Mevlana dergahları yüzyıllarca Anadolu'da önemli bir yer tutmuş, Konya'da ki Mevlana Anadolu'nun kalbi konumuna gelmiştir⁴¹⁷. 17 Aralık 1273 tarihinde rahatsızlanarak vefat etmiştir⁴¹⁸.

⁴¹⁵ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, C. I, Çev: Tahsin Yazıcı, Hürriyet Yay., 1973, s. 413; Hacıgökmen, "Mevlana Celaleddin-i Rumi'nin Selçuklu Sultanları İle İlişkileri", s. 127-129.

⁴¹⁶ Hacıgökmen, "Mevlana Celaleddin-i Rumi'nin Selçuklu Sultanları İle İlişkileri", s. 130-131.

⁴¹⁷ Ercan Sucu, *Mevlana Celaleddin-i Rumi'nin Anadolu'nun Türkleşme ve İslamlaşma Sürecine Etkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum, 2017, s. 64-78.

⁴¹⁸ Reşat Öngören, "Mevlana Celaleddin-i Rumi", *TDVİA*, C. XXIX, 2004, s. 445.

Mevlevilik Mevlana'nın ölümünden sonra oğlu Bahaddin Veled tarafından kurulmuştur. Veled, babasının ideolojisi benimseyen, teşkilatçı ve girişken bir yapıya sahipti. Bu sebeple babası Mevlana'nın düşüncesini sistemleştirerek, diğer tarikatlara göre farklı bir yapı olarak Mevlevilik tarikatı kurmak için faaliyetlerde bulunmuştur. Bu tarikat, Mevlana'nın yaptırdığı zikirler, törenler ve sohbetleri üzerine kurulmuştur. Mevlevilik daha ilerleyen zamanlarda beylikler ve Osmanlı devleti içerisinde de geniş kitlelere ulaşan bir yapıya sahip olmuştur⁴¹⁹.

Mevlevilik, diğer tarikat yapılarından farklı olarak büyük mekanlara sahiptir. Bu mekanların genel ismi Mevlevi Dergahı ya da Mevlevihane'dir. Bunların büyük olanlarına asitane, küçük olanlarına zaviye denmektedir. Mevleviler, dinsel işlevinin yanı sıra benimsedikleri yerlerde Türk kültürünün temsilcisi haline gelmişler, Mevlevihaneler yüksek seviyede eğitim veren kurumlardan olmuşlardır. Amaçları temsilcilerine tasavvuf ile eğitim vererek olgunlaştırmaktır. Bu eğitimde musiki ve el sanatları önde gelmektedir. Dinsel törenleri yüksek sesli müzik eşliğinde yapıldığı için Mevlevihaneler günümüzdeki Türk konservatuarları işlevini görmüştür⁴²⁰.

Tarikata girmek için belirli aşamalardan geçilmektedir. Mevlevi olmak için yetkili kişiler tarafından belli sınavlardan geçilerek o kişilere el verilir. Mevlevi olmayı başaran kişi pirden onay aldıktan sonra tarikat mensubu olabilirdi. Mevlevilerin konuşması, hareketleri, giyimi, tarikat kurallarına göre sınırlıdır. Mevlevihanelerin Şeyhine, Çelebi adı verilir. Bunların diğer bir adı da Molla Hünkarogullarıdır. Bu şeyhler Mevlana'nın soyundan gelen kişilerdir. Tarikat mensubu müritler, dedeler ve dervişler tarafından saygı ve sevgi duyulan kimseler olurlardı⁴²¹. Diğer tarikatlar gibi Mevlevilikte İnsanların ilahı kurallara göre yaşamını sürdürmesi için yönlendirmelerle doludur. Bu kurum Mevlana'nın öğreti ve bilgilerini her yere yaymayı kendilerine kural bilmiş bir sistemdir⁴²². Temelleri Veled tarafından atılan Mevlevilik tarikatı Türk sosyal hayatının her alanında etkisini göstermiştir.

⁴¹⁹ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlana'dan Sonra Mevlevilik*, İnkilap Yay. İstanbul, 1983, s. 42-43.

⁴²⁰ Mehmet Demirci, *Mevlana ve Mevlevilik Kültürü*, H Yay., İstanbul, 2004, s. 216.

⁴²¹ Sucu, *Mevlana Celaleddin-i Rumi'nin Anadolu'nun Türkleşme ve İslamlaşma Sürecine Etkisi*, s. 80.

⁴²² Gölpınarlı, *Mevlana'dan Sonra Mevlevilik*, s. 268

Mevlevilik tarikatına mensup olan kişilerin uyması gereken zorluluklar vardır. Bunlar; insanlara hizmette bulunmak, güzel davranışlarla insanlara örnek olmak, mesnevi okumak ve mutasavvıf olmak, aklı iyi şeylere kullanmak, dindar olmak, içini temiz tutmak, Mevlana'ya pir tanımak, Mevlana'nın izinden ayrılmamak, Allah'tan sonra Hz. Muhammed'e (s.a.v) bağlı kalmak, bilim sahibi olmak, bilgili olmak, alçak gönüllü olup, güzel yüzlü ve sabırlı olmak, maddi ve manevi anlamda temiz olmaktır. Bu kurallar kişilerin Mevleviliği hangi sebeplerdentercih ettiğini ortaya koymaktadır⁴²³.

Mevleviliğin asıl yayıldığı dönem Ulu Arif döneminde, Türkmen beyliklerinin Sultanları ile kurdukları ilişkiler etkili olmuştur. XIV. yy'da büyük kültür yerlerinde tekkeler açarak yerleşen, aydın çevrelerinde ilgisini çeken Mevlevilik, Anadolu'da giderek yaygınlaşmaya başlamıştır⁴²⁴.

4.3. BEYLİKLER DÖNEMİNDE MEVLEVİLİK

İlk Karamanoğulları beyliği, devamında birçok beylik tarafından benimsenen Mevlevilik, Ulu Arif Çelebi'nin sürekli gerçekleştirdiği gezintilerde Eşrefoğulları, Germiyanogulları, Menteşeoğulları, Aydınoğulları Beylikleri Mevleviliği tanıtmıştır. Ulu Arif, bu seyahatlerde Aydınoğullarından Şecae'ddin İnanç Bey, İlyas Bey ve Mehmed Bey, Menteşeoğullarından

Mesud Bey, Eşrefoğullarından Mehmed Bey ve Germiyanogullarından Yakup Bey ile iyi münasebetler içerisine girmiştir. Bu beyliklerin içerisinde gerçekleşen Mevlevi toplantılarına bir çok kişi katılmış bunun bir sonucu olarak beylik topraklarının içinde Mevlevi Dergahları açılmıştır⁴²⁵. Konya da bulunan Mevlevihaneler ile Karaman beyleri arasındaki dostluk her daim var olduğu Eflâkî'den öğrenmekteyiz. Kendisi Mevlana ailesiyle Karamanoğulları arasındabir dayanışma olduğundan bahseder. Şikarı tarihinde Karamanoğulları beylerinin Konya'ya her gelişlerinde Mevlana türbesini ziyaret ettiklerini, burayı imar ettirip Yeşil Kubbeyi yaptırdıklarını söylemektedir⁴²⁶.

⁴²³ Sucu, Mevlana Celaleddin-i Rumi'nin Anadolu'nun Türkleşme ve İslamlaşma Sürecine Etkisi, s. 82.

⁴²⁴ Nimetullah Akay, *Başlangıcından XVIII. Yüzyılın Sonuna Kadar Mevlevilik-Devlet İlişkisi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa, 2014, s. 40.

⁴²⁵ Gölpınarlı, *Mevlana'dan Sonra Mevlevilik*, s. 73-75; Nilgün Açık Önkas, "Mevlevilerin Yöntemle İlişkileri", *Akademik Bakış Dergisi*, S. 23, 2011, s. 2.

⁴²⁶ Şikari, *Karamanname*, s. 33-34.

Selçuklu Devletinin yıkılmasından sonra Konya Karamanoğulları eline geçmiştir. Fakat İlhanlı hükümdarı Ebu Said, Anadolu'ya Emir Çoban komutasında bir ordugöndermiştir. Mevlana'nın torunu Ulu Arif Çelebi'nin vefat ettiği yıl Konya, Emir Çoban tarafından alınmış ve Emir Çoban'da İlhanlılara karşı isyan ederek burada bağımsızlığını ilan etmiştir⁴²⁷. İlhanı devletinin yıkılması ile Konya tekrar Karmanoğulları'nın hakimiyeti altına girmiş ve Karamanoğulları buradaki Mevlana türbesi, Mevlevihane'sinde onarımyaptırmışlardır.

Mevlevilerin başına II. Emir Alim Çelebi geçtiğinde Karamanoğullarından Alaeddin Bey, Karaman da Mevlana'nın annesi Mü'mine Hatun, kardeşi Muhammed Alaeddin ve eşi Gevhe Hatun türbe yanına Mevlevihane ve mescid yaptırarak buralara zengin vakıflar bağlamıştır⁴²⁸. Yine Mevlevilik Konya dışında örgütlenmeye başlarken Ermenek Mevlevihane'sinin Karamanoğulları Halil Bey zamanında inşa edilmiş olması Mevleviliğin Karamanoğullarına Halil Bey zamanından önce girmiş olabileceğini göstermektedir⁴²⁹.

Mevlana'nın Karaman'da yetişerek gençlik dönemlerini burada geçirmesinden dolayı ve bunun bir sonucu olarak Mevlana düşüncesinin temellerinin Karamanda atılması buradaki halkın Mevlana'ya saygı olarak giyim kuşam yaşam biçiminin Mevlana'ya benzediği bilinmektedir. Karamanoğulları'da Mevlevi tekke ve zaviyelerine gerekli özeni göstererek siyasi mücadelelerinde Mevlevihane'ler deki siyasi nüfuzu kullanmışlardır. Mevlevihaneler sayesinde halkın kendilerine karşı yakınlık duymasını sağlamışlardır⁴³⁰.

Mevleviliğin Beylikler içinde benimsenmesi bu kuruma dini katkısının yanı sıra üst düzey beylerle kurulan ilişkiler Mevleviliğin gücünü arttırmıştır. Siyasi gücünde tarikatın arkasında bulunması Anadolu'da kısa sürede yayılmış, ayrıca onları aracılığı ile kurdukları tekke ve zaviyeler sayesinde de güç kazanmıştır. Şimdi Mevleviliğin birde Germiyanogulları topraklarındaki etkisi ve iletişimine bakalım.

⁴²⁷ Akay, *Başlangıcından XVIII. Yüzyılın Sonuna Kadar Mevlevilik-Devlet İlişkisi*, s. 123-124.

⁴²⁸ Gölpınarlı, *Mevlana'dan Sonra Mevlevilik*, s. 99; Akay, *Başlangıcından XVIII. Yüzyılın Sonuna Kadar Mevlevilik-Devlet İlişkisi*, s. 125.

⁴²⁹ Mevlüt Eser, Yusuf Küçükdağ, "Ermenek Mevlevihanesi/Karamanoğlu Halil Bey Tekkesi", *Tarihçiliğe Adanmış Bir Ömür Prof. Dr. Nejat Göyünç'e Armağan*, edtr: Hasan Bahar, Mustafa Toker vd., Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2013, s. 306-307.

⁴³⁰ Sezginkaya, *Karamanoğulları Beyliği'nin Sosyo-Ekonomik Yapısı*, s. 51.

Kütahya’da Mevlevilik, daha Bahaddin Veled zamanında yayılmaya başladığı görmekteyiz. Veled’e Mevlana Dergahına konulması için Kütahya’dan beyaz bir mermer hediye edilmiştir.

Kütahya’yı ziyarette bulunan Veled, bu şehre karşı olan beğenisini Farsça divanındaki gazelinde dile getirmiştir;

“Kütahya gibi şehir olmaz, ne mutlu orada bir ay oturan kimseyeSaadeti yar olup da iki ay oturacak olan bir kimse hadsiz hesapsız istifade eder. Bu şehir bir güneş gibidir. Her tarafı yüz’dür, ki onun yüzünün arkası, karanlığı yoktur. Letafet de cennete benzer Yarrabi Ona eziyet ve kahır gönderme Hiç tatlı bir güzele, kusuru olmadığı halde, bir kimse zehirli bir şerbet içirir mi? Onun her köşesi bir dağ, ve bahçedir, Onun her tarafından bir pınar ve nehir akmaktadır. Onun duvar içine alınmamış, muhafaza olunmuş endamı güzel bir kalesi vardır ki, onun gibisini derhinde hiç kimse görmemiştir.Böyle güzel şehre bin Herat, bin Merv ve Ehr beldesi feda olsunVeled’e Onun güzelliği belli olunca herkesin yanına onun övgüsünü açıkça söylemektedir.”

Kütahya’ya bu ilgi Ulu Arif Çelebi döneminde de devam etmiştir. Kendisi Germiyanogulları Beyi I. Yakup ile de görüşme sağlanmıştır. O görüşme Arif Menakıbnamelerinde şöyle geçmektedir;

“Birgün Çelebi hazretleri Ladik şehrindeki dostlariyle Germiyan Emiri Alişiroğlu’nu ziyarete gitmişti. O da büyük bir orduyla Alameddin-i Bazari sahrasına inmiş, orda çadır kurmuş oturuyordu. Çelebi’yi görür görmez karşıladılar ve çok lütuflarda bulundular. Dostların Kuran okuduğu ve Çelebi hazretlerinin de bilgileri saçmağa başladığı sırada, bu adam son dereceye varan cehaletinden ve aptallığından gaflet göstererek kendi köleleriyle meşgul oldu. Bunu gören Çelebi hazretleri birden bire bağırdı. Hemen yerinden fırlayıp atına bindi, arkadaşlarıyla birlikte yola koyuldu. Ve son derece hiddetli bir yandan Alişiroğlu’na küfrediyor, bir yandan da yoluna devam ediyordu. Onun heybetinden kimse ağzını açıp birşey söyleyemiyordu. Birden bire bir fırtına çıktı. Çadırlar yıkıldı. Arap atları ahırlardan kaçtılar. sahralara yayıldılar. Alişiroğlu bağırarak çadırlardan dışarı fırladı ve naiblerini toplayıp “Bu Çelebi’nin bana olan kızgınlığından başıma geldi” diyerek adamlarını arkasından gönderdi. Naibler ne kadar yalvarıp yakardılarsa da Çelebi dönmedi.

Nihayet Alişiroğlu, ordunun sübaşısı ve Aydınoğlu'nun damadı Emir Sadeddin Mübarek Faiz'i göndererek özürler diledi. tövbeler edip mürid oldu. Alişiroğlu "Çelebi beni affettiğinin bir alameti olarak erlerin başının tacı olan mübarek külahını versin. Bununla benim başım zamanın afetlerinden selamette kalsın" dedi. Emir Sadeddin Mübarek'te kendi yakın adamlarıyla iradet getirip hadden aşırı hizmetlerde bulundu, inayet ve merhamet istedi. Çelebi hazretleri "Bizim maksadımız Alişiroğlunu lanetlenmiş Karun'un yanına göndermek ve siccinin altında ona bir yer tayin etmektir; Fakat Müslümanlar için: Ey Tanrım! Sen benim kavmimi hidayete ulaştır: Çünkü onlar bilmiyorlar sözünü oymak lazımdır. Ve benim rahmetim gazabına galiptir. Muktezasiyle hareket etme hür ve asil kişilerin adeti ve karakteridir. Haydi git onun tövbeleri ve yalvarmaları onu kurtardı.. Onun kusurundan vazgeçtim. Ve onu bağışladım." Buyurdu ve mübarek külahını ona uğur olarak verdi. "Külah başımda oldukça onun başına hiçbir büyük düşmandan zarar gelmez onun sonu hayırlı olacaktır. Ve Müslüman olarak ölecektir." Dedi. Onlarda Çelebi ve yanındakilere üç baş cins at, on top çuha, beş parça kemha on parça sof ve bin adet nakit para, beş yüz adet de müridler için hediyeler verdikten sonra sevinç içinde dönüp gittiler. Çelebim hazretleri uğurla Kütahya'ya gelince Çelebi Yakup Bey, kızını kucağını kucağına alıp geldi ve mürid oldu⁴³¹."

Eflâkî'den anladığımız kadarıyla Mevlevilik, Germiyanogulları Beyliği içinde Alişiroğlu I. Yakup Bey zamanında benimsenmiş ve kabul görmüştür. Ulu Arif Çelebi ile ilişkiler bu şekilde kalmış ve kendisine beylik tarafından vakıflar tesis edilmiştir. Bu görüşmeden sonra Yakup Bey, Afyon'da bulunan Mevlevi Dergâhına Ulu Arif Çelebi adına araziler bağışlamıştır. Yakup Bey'in diğer oğlu olan Musa Bey'in de Eğirdir Mevlevihanesi'ne bağışlarda bulunduğu bilinmektedir. Kütahya Mevlevihane'sinde şeyhlik yapan Ergun Çelebi, hastalandığında buradaki dergâhta yatmaktaydı. Vefat ettiğinde de günümüzde Dönerler Cami, o zaman için Mevlevihane olan yerin yanına defnedilmiştir. Mevlana ailesinden olduğu bilinen Ergun Çelebi'nin Kütahya'da ilk Mevlevihane'yi kurmasıyla Mevlevilik daha da yayılmış, burası Konya ve Afyon Mevlevihane'leri dışında üçüncü önemli dergâh haline gelmiştir.

⁴³¹ Ahmet Eflâkî, Ariflerin Menkıbeleri, C. II, s. 307-308.

Mevleviliğin birde İnançoğulları Beyliğinin de benimsediği bilinmektedir⁴³². Eflâkî, Ulu Arif Çelebi zamanında İnançoğulları topraklarından olan Denizli'ye seyahatinden bahseder. İnançoğulları Beyi olan Şücaaddin İnanç Bey ile alakalı bir hikâye mevcuttur.

Bu hikâye şöyledir; *“Ladik şehirlerinin emiri ve Çelebi'nin müridlerinden olan sayın dost Şücaeddin İnanç bey bir gün herkesin arasında şunu anlattı: “Ben ve kardeşim Doğan Paşa Çelebi'ye büyük bir ziyafet vermiştik. Şehrin ileri gelen adamları da hazır bulunuyorlardı. O gün Çelebi, beyaz bir Mevlevi külahı giymişti. Benim içimden: “Çelebi şu külahı bana bağışlasada ben onu kendi miğferimin altından giysem ve bunu yadigâr olarak saklasam ne olurdu! Bu Tanrının büyük bir inayeti olurdu.” Diye geçti. Ben bu düşüncelerde iken Çelebi hemen yerinden kalktı, yanıma gelip oturdu. Külahına başından çıkarıp benim başıma geçirdi. Ve: “bu külahı iyi sakla, muharebe günlerinde miğferinin altına giyersin.” Dedi ben baş koydum. Hemen o anda şaşırp kaldım ve kendimden geçtim. Bunun üzerine Çelebi: “Dostluk yolunda elbise ve külahın kıymetimi olur? Sen Tanrı erlerinden, içinde sır ve başbuğluk bulunan bir baş iste. Bir ser daima o sırla beraber kalır. Onu, dönen değirmen bile sersem etmez ve ezmez” dedi. Bütün emirlerimiz, kardeşlerimiz ve çocuklarımız ve aile halkımız baş koyup ona mürid ve kul olduk⁴³³”.*

Eflâkî'nin bize vermiş olduğu bu bilgiden anladığımız kadarıyla İnançoğulları Arif Çelebi'nin Denizli'ye ziyaretinden sonra Şücaaddin İnanç Bey zamanında Mevleviliği kabul ederek benimsemişlerdir. Onun vefatından sonra oğlu Murad Bey bu tarikata bağlılığını sürdürerek hizmetlerde bulunmuştur. Murad bey, Mevlevi olduğuna dair ilk kullandığı unvan Çelebi'dir. Türkçe olarak Fatiha ve İhlas sürelerinin tefsirlerini yaptırdığından daha önceki bölümlerde bahsetmiştik Fatiha tefsirinin mukaddime kısmında Çelebi Murad Arslan İbni İnanç Beg ifadelerini kullanmış olması onun Mevlevi olduğunu göstermektedir. Onun oğlu olan İshak Bey'de bu unvanları kullanmıştır.

⁴³² İsmail Çiftçioğlu, “Germiyan Beyliği Döneminde Kütahya'da Mevlevilik”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 10, 2004, s. 1-17.

⁴³³ Ahmet Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, C. II, s. 253-254.

İnançoğullarında bulunan ilk Mevlevihane Mevlevilerinin ileri gelenlerinden İnançoğulları kadısı Necmeddin Kavseri Halife tarafından kurulmuştur. Kuruluş tarihi bilinmemektedir. Sonuç olarak Ulu Arif zamanından sonra İnançoğulları Beyliğinde de Mevleviliğin temelleri atılarak yaygınlaşması sağlanmıştır⁴³⁴.

Pervaneoğulları, Mevlevilikle alakalı olarak beylik sürecinde bahsedeceğimiz herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Fakat Süleyman Pervane'nin Selçuklu içerisinde Mevlana ile ilişkilerinin olduğunu bilmekteyiz. Daha sonraları kurulan beyliğin, Mevlevilik ile bir ilişkisinin olup olmadığını hakkında bilgi sahibi değiliz.

Osmanlı Beyliği ile Mevlevilik münasebetlerini bakacak olursak Osmangazi ve babası Ertuğrul Gazi'nin Mevlana ile görüştüklerine dair rivayetler bulunmaktadır. Kaynaklarda anlatılara göre IV. Kılıçarslan birisini kendisine baba olarak benimsediğini devlet adamlarına tanımak amaçlı bir ziyafet tertip etmiş, bu duruma Mevlana gönül koyarak ordan ayrılmıştı. Yolda Osmangazi ve babası Ertuğrul Gazi ile karşılaşmıştır.

Mevlana, Osman Gazi'ye IV. Kılıçarslan kendisine peder edinmiş bende seni evlat edineyim der. Daha sonra Mevlana'nın sohbetine katılan Osman Gazi'ye Osman'ın saltanatının evlatlarına geçeceğini bu durum uzun süreceğini söylemiştir. Osman Gazi, beyliğini güçlendirdince kalansüve adı verilen Mevlevi külahını başına giymiştir. Daha sonra bu başlığı süslemiş oğlu Orhan Gazi'ye gelenek olarak bırakmıştır. Sikke adı verilen bu başlık Fatih Sultan Mehmed zamanına kadar kullanılmıştır.

Mevleviler içinde yayılmış olan bir menkıbeden aktarılanlara göre Ertuğrul Gazi ile oğlu Osman Gazi Konya'ya geldikleri bir vakit Mevlana'yı ziyaret ederler Ertuğrul Gazi İslam dünyasının kurtuluşu hakkında Mevlana ile konuşmalarda bulunduktan sonra Osman Gazi'ye sağ elini iki defa veren Mevlana, saltanatının bu kadar süreceğini söyler. İki el vermesi devletin otuz altı tane Sultan'dan mevcut olacağını ifade etmekteydi. Osman Gazi babasından sonra başa geçtiğinde Mevlana'ya olan sevgisinde dolayı Mevlevi dervişlerinin giyim tarzını benimsemiştir. Daha sonra devleti kuran Orhan Gazi'nin de Mevlevi külahı takması Mevlana'ya olan sevgisini göstermektedir⁴³⁵.

⁴³⁴ Ahmet Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, C. II, s. 299; M. Yaşar Ertay, "Ahmed Eflâkî'ye Göre Denizli'de İlk Mevleviler", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. VIII, 2006, s. 84-89.

⁴³⁵ Akay, *Başlangıçtan XVIII. Yüzyılın Sonuna Kadar Mevlevilik-Devlet İlişkisi*, s. 109-117.

4.4. AHİ EVRAN VE AHİLİK

Ahilik teşkilatının kurucusu olarak bilinen Ahi Evran'ın asıl adı Şeyh Nasiruddin Ebü'l- Hakayık Mahmud bin Ahmet'dir. Anadolu'da önemli tasavvuf erbabı olan Ahi Evran 1171 yılında Azerbeycan'da doğmuştur. İlk eğitimini burada tamamlamasının ardından Horasan ve Maverünnehir'e gelerek ilim tahsilati görmüştür. Türkistan'da Hoca Ahmet Yesevi'nin öğrencilerinden olan kişilerden fıkıh, tefsir, kelam, hadis, tasvuv eğitimleri alarak dergahta dericilik zanaatını öğrenmiş, Bağdat'a giderek Abbasi Halifesi Nasır'ın kurmuş olduğu fütüvvet teşkilatını da bulunmuştur⁴³⁶. Bağdat'ta Şeyh Evhadü'd-Din ile tanışmasının ardından ona bağlılığını ömrü boyunca devam ettirmiştir.

1205 yılında Anadolu'ya gelerek Kayseri'ye yerleşen Ahi Evran, burada deri işleme o zamanki anılan adıyla debbağ atölyesi kurmuştur. Selçuklu Devleti'nin de himayesi ve desteği ile sanayi bu kurumun lideri olmuştur. Bu sebeple debbağların piri olarak kabul edilmiştir. Kayseri Debbağlar Çarşısında bulunan cami ve hangahlarda esnaflara dini ve fikri eğitimleri vermiştir. Eşi Fatma Bacı'da Kayseri'de Anadolu Bacıları olarak bilinen Bacıyan-ı Rum örgütünü kurmuştur⁴³⁷.

Ahi Evran Kayseri'den sonra Konya ve Denizli'de yaşamış en son da Kırşehir'e gelerek vefatına kadar burada ikamet etmiştir. O, fütüvvet⁴³⁸ kurallarına sadık kalarak usta- çırak ilişkilerini ona göre inşa etmiş, aynı zamanda tekke ve zaviyelerde insanlara ilim ve irfan konusunda doğru yolu göstererek aydınlatmıştır. I. Alaeddin Keykubad döneminde medreselerde öğretmenlik yapan Ahi Evran, önemli eserlerde kaleme almıştır. Bunlardan birkaçı, Letaif-i Hikmet, Ruhun Bekası, Ağaz u Encam'dır⁴³⁹.

Ahiliğin en önemli kurallarından birisi, Ahinin meslek sahibi olup kendi ekonomik kazancını sağlamasıdır. Ahilik, Fütüvvet ehli daima vermeli yani Tasavvuf meslek anlayışını kusursuz bir şekilde icra edip, kimseye muhtaç olmamalıdır. Ahilik teşkilatı, her işte Allah'ın rızasını önemseyen, kaliteli mal üreten, işine yalan hile karıştırmayan, müşteriye kandırmayan, helal rızkın peşinde olan, sorumluk sahibi ve yardımsever kişiler yetiştirmeyi kendisine ilke edinmiştir.

⁴³⁶ Neşet Çağatay, *Anadolu'da Ahilik ve Bunun Kurucusu Ahi Evren*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1982, s. 49; Rıfat İlhan Çelik, *Türkiye Selçukluları Zamanında Anadolu'da Ahilik Müessesesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2014, s. 108.

⁴³⁷ Ramazan Karaman, "Türk Ahi Teşkilatını İşleyişi ve Çorum Tarihinde Ahilik", *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 1, 2014, s. 96.

⁴³⁸ Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, s. 9-17.

⁴³⁹ Dilara Altaş, *Ahi Teşkilatının Anadolu'ya Gelen Türkmenler Üzerinde Etkileri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas, 2017, s. 16-17.

Bu teşkilatta usta, çırağın ihtiyaçlarından sorumludur. Mesleği en iyi şekilde öğretmesi gerekir. Çırağın mesleki eğitiminin yanı sıra ahlaki eğitiminden de yükümlüdür⁴⁴⁰. Ahilik teşkilatı, Orta Asya'dan Anadolu'ya göç eden Türkmenlere iş ve sanat öğretmek onları örgütlemiştir. Verdikleri eğitim, sadece meslekle sınırlı kalmayıp askeri ve ahlaki eğitimlerin verilmiş olması, bu teşkilata ilim adamları ve yöneticilerinde dahil olmasına neden olmuştur. Ahilik, bir amaç olarak dürüst ve güvenilir kişiler yetiştirmeyi hedeflemiş, halkla devlet arasındaki dayanışmayı beraberliği temin etmiştir.

Ahiler, XIII. yy.'da Anadolu'nun uzak bölgelerine kadar ilerleyerek buralarda oluşturdukları zaviyelerde şehirleşmeye katkıda bulunmuşlar, böylelikle Anadolu'ya gelen göçebe Türkmenlerin yerleşik hayata geçmelerinde kolaylık sağlamışlardır. Uçlarda yaşayan Müslümanların merkez şehirlere inmesine sağlayarak buralarda ki Gayrimüslim tebaanın çoğunluğunun artması engellenmiştir. Türkmenlere de meslek öğrenmenin yanı sıra İslamın yayılmasına da katkı sağlayarak sadece Anadolu'da değil, Rumeli bölgesine giden Ahi şeyhleri buradaki insanların İslamiyeti tanınmasını sağlamışlardır⁴⁴¹.

Moğollar kazandıkları Köseadağ savaşından sonra Anadolu'da ki ilerlemelerine devam etmiş, Kayseri'ye geldiklerinde Ahiler, on beş gün şehri Moğollara karşı savunmuşlardır. Fakat Moğollar şehre giriş sağladıktan sonra pek çok Ahi'yi katledip ev ve iş yerlerini yakıp yıktılar. Birçok Ahi ve Bacı'ları esir olarak götürdüler. Bu esirlerin içinde Ahi Evren ve eşi Fatma Bacı'da bulunmaktaydı. Moğollar tarafından tahta çıkarılan IV. Kılıç Arslan, kendisine karşı olan Ahilerle mücadele etmeye başladı. Anadolu'nun farklı yerlerinde Ahi ve organizasyonu oluşturmuştur. Ahi Evran, otuz iki çeşit esnafı bir araya toplayarak Türkmenler isyana kalkıştılar. Bu isyanın en etkilişi Kırşehir'de gerçekleşti. Bu isyanın bir sonucu olarak Ahi Evran ve arkadaşları Moğollar tarafından öldürülmüştür⁴⁴².

⁴⁴⁰ Murat Akgündüz, "Ticari Hayatta Kardeşliği Esas Alan Ahilik Teşkilatı", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XXXI, 2014, s. 18-19.

⁴⁴¹ Arslan, "Ahilik Teşkilatı'nın Sosyo-İktisadi Yapısı ve Örneklik Değeri", *Akademik Bakış Dergisi*, S. 49, 2015, s. 253-254.

⁴⁴² Karaman, "Türk Ahi Teşkilatını İşleyişi ve Çorum Tarihinde Ahilik", s. 97.

Bu anlattıklarımıza göre Ahi teşkilatının sadece fütüvvet anlayışına sahip mesleki eğitim ve ahlaklı insan yetiştiren bir yapı olmasının yanı sıra siyasi olarak da faaliyetlerinin olduğunu görmekteyiz. Gerçekleşen Moğol tahakkümüne karşı direniş gerçekleştirerek Moğolboyundurluğu altına girmeyi kabul etmemişlerdir.

Seyyah İbn Battuta Seyahatnamesinde Ahiler ile alakalı şöyle bahsetmektedir; *“Onlar(ahiler) Anadolu’ya yerleşmiş Türkmenlerin yaşadıkları her yerde, köy, kasaba ve şehirlerde bulunmaktadır. Şehirlerine gelen yabancıları misafir etme, onlarla ilgilenme, yiyeceklerini ve konaklayacakları yeri sağlama, onları eşkıyanın ve vurguncuların ellerinden kurtarma, şe veya bu sebeple haydutlara katılanları temizleme gibi konularda bunların eşine dünyada rastlanmaz. Ahi onlara göre, sanatının ve zanaatının erbabını toplayan ve iş olmayan genç bekarları bir araya getiren adam’dır. Onlar, ahi’yi başlarına geçirirler.*

“Fütüvvet” denen şey de budur. Önder olan ada, bir tekke yaptırarak halı, kilim, kandil gibi gerekli eşyayla donatı orayı. Onun arkadaşları geçimlerini sağlayacak kazancı elde etmek için gün içinde çalışırlar. Kazandıkları parayı ikindiden sonra topluca getirip başkana verirler. Bu parayla tekkenin ihtiyaçları karşılanı, beraber yaşama için gerekli yiyecek ve meyveler satın alınır. Mesela o esnada belde de bir yolcu gelmişse hemen tekke de misafir ederler onu... alınan yiyeceklerden ikram ederler. Bu iş yolcunun ayrılışına kadar sürer. Bir yabancı ve misafir olmasa bile yemek zamanında yine hepsi bir araya gelip beraber yerler, türkü söylerler, raks ederler. Ertesi sabah işlerine giderek ikindiden sonra elde ettikleri kazançlarla önderin yanına dönerler. Onlara “fityan”(yiğit) deniliyor. Ben onlardan daha ahlaklı ve erdemlisini görmedim dünyanda. Gerçi Şiraz ve Isfahan ahalisinin davranışları biraz ahi tayfasını andırıyor ama ahılar yolculara daha fazla ilgi ve saygı göstermektedirler. Sevgi ve kolaylıkta Şiraz ve Isfahan hanlılardan daha ileri düzeydedirler⁴⁴³. ”

Gezdikleri toplumlar hakkında o dönemin önemli bilgilerini bize sunan Battuta, Ahilerin düzenlerini, amaçlarını, insanlara karşı olan hoşgörülerini bize aktardığı bu anlatıdan açık bir şekilde anlayabiliriz. Eserde ahi kelimesinin anlamı ve kökenini hangi yerlerde ve bölgelerde ahilerin ve zaviyelerinin bulunduğunu, adet ve geleneklerini, verdikleri hizmetlerinden bahsetmektedir. Ayrıca eser dönemin sosyo-ekonomik açıdan değerlendirilmesinde önemli bir ışık kaynağı olduğu görülebilir.

⁴⁴³ İbn Battuta, *Seyahatname*, s. 403-404; Neşet Çağatay, *Bir Kurum Olarak Ahilik*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1997, s. 103.

4.5. BEYLİKLER DÖNEMİNDE AHİLİK

Karamanoğulları Beyliği içerisinde ahiliğin devam ettiğini İbn Battuta'dan öğrenmekteyiz. İbn Battuta Karaman topraklarında ahilik ile alakalı şöyle söylemiştir;

“Şimdi Karamanoğlu Sultan Bedreddin'e ait şehirlerden biridir.(Konya). Bu şehirde kendisi de ahi yiğitlerinden olan ve büyük bir tekkenin postnişliğini yapan İbn Kalemşah adlı belde kadısının dergahında konakladık. Bu adamın kalabalık bir öğrenci topluluğu vardır. Onlar “fütüvvet” te kendilerini müminlerin emiri Ali b. Ebu Talib'e dayandırırılar. Allah ondan razı olsun Sufiler nasıl hırka giyme töresine sahipse bunlarda da şalvar giymektedirler⁴⁴⁴.”

XI. ve XIII. yy Anadolu'sunun tarihsel olaylarında yer alan ahiler, Selçuklu Devleti'ne karşı Karamanoğulları Beyliğini destekleyerek beylikle sürekli anlaşma içerisinde olmuşlardır. Bu beylikle alakalı olarak ayrıntılı bilgilere çok fazla rastlayamadık ama İbn Battuta'dan ve birkaç müellif eserlerden anladığımız kadarıyla Karamanoğulları da ahilere saygı ve sevgi göstererek topraklarında ahilik örgütlenmesini devam ettirmişlerdir⁴⁴⁵.

Birde Karamanoğullarıyla alakalı anlatmamız gereken Şikari'nin eserinde bahsedilen Karamanoğulları ve ahiler ile alakalı olaydır. Ahi Nahis ve Ahi Murad, Ahinin Cebbar Kethüda ve Bazarbaşı olarak bilinen iki kişiyle beraber Kürt beyi Kutluşah ile birlikte işbirliğiyaparak Konya'da olay çıkardığını kızarak bahseder. Hatta Sultan'ın sarayına gelerek Karamanoğulları askerlerine kayıplar verdirmişlerdir⁴⁴⁶.

Germiyanogulları topraklarından olan Kütahya'da ahi birlikleri diğer topraklarda olduğu gibi burada da Selçuklu döneminde ve Germiyanogulları döneminde tekke ve zaviyeler yaptırmışlardır. Bu yapıların etrafında köyler mahalleler ve ilçeler oluşmuştur. Kütahya'da yedi Ahi kardeşin yaşadığı bilinmektedir. Şehirde ahi adlı dört mahalle, yirmi altı çiftlik, iki isimli köy, dört adet ahi adlı mezra bulunuyor. Ayrıca on dört zaviye vakfından dokuz tanesinin kurucusu ahidir⁴⁴⁷.Germiyanogulları beyliği devrinde Kütahya ve Denizli'de Ahilerin bulunduğu ve bunların işleyen ahi zaviyelerinin yer aldığı bilinmektedir.

⁴⁴⁴ İbn Battuta, *Seyahatname*, s. 412-413.

⁴⁴⁵ Çağatay, *Bir Kurum Olarak Ahilik*, s. 99; Aysel Aksoy, “13. Ve 14. Yüzyılda Anadolu'da Ahi Teşkilatı, Etkisi ve Siyaseti”, *Medeniyet ve Toplum Dergisi*, C. II, 2018, s. 27.

⁴⁴⁶ Şikari, *Kararname*, s. 146-148; Alta, *Ahi Teşkilatının Anadolu'ya Gelen Türkmenler Üzerindeki Etkileri*, s.91.

⁴⁴⁷ Sema Filiz, *Ahililik Teşkilatı ve Kütahya Tarihinde Ahiliğin İzleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2023, s. 36.

İbn Battuta bize Denizli’de bulunan Ahiler ile alakalı bilgilerde bize şunları söylemiştir;

“Şehre girdiğimiz zaman çarşıdan geçerken dükkânlardan çıkan bazı insanların hayvanlarımızı çevirerek dizginlerine sarıldıklarını gördük aniden başka bir grup çıkıp onları durdurdu ve çekişmeye başladılar. Aralarındaki münakaşa uzayınca bazıları hançerlerini çekip ötekilere saldırmaya kalkıştı. Konuşuyorlar ama hiçbir şey anlamıyorduk. Korkmaya başladık. Bu adamların yol kesen eşkıya Germiyanlılar olduğu kuşkusuyla kaygılandık. Öyle ya, şehir omlara aitti. Malımıza, canımıza kastetmiş olabilirlerdi. Sonra Hak Teala bize Arapça bilen hacca gitmiş bir adam gönderdi. Ona sorduk, bunlar ne istiyor diye. Şöyle cevap verdi: “Bu adamlar yiğit ahılardır!” Bizimle ilk karşılaşanlar Ahi Sinan’ın adamları sonradan duranlar ise Ahi Tuman’ın gençleriymiş. Her iki taraf da bizim kendi yanlarında konuk olmamızı istiyorlar, bu yüzden çekişiyorlarmış. Gösterdikleri yüksek misafirperverliğe şaşmamak mümkün değil! Sonunda bu işi kur’a çekmek suretiyle hallettiler, barıştılar. Kim kazanırsa önce o tarafın tekkesine konuk olmamıza karar verildi. Kur’a Ahi Sinan takımına düştü. Sinan bunu haber alınca kendi yoldaşlarından bir grupla bizi karşıladı. Beraberceonun tekkesine gittik. Hemen yiyecek sundular. Dinlendikten sonra Ahi Sinan bizi hamama götürdü. Benim bütün hizmetlerimi o görmüştür. Öteki yoldaşlarından üçü-dördü de bir arkadaşımın hizmetini üzerlerine almıştır. Hamamdan çıkınca tekrar büyük bir sofraya kurdular. Çeşitli meyveler, tatlılar ikram ettiler. Yemekten sonra Kur’an-ı Kerim’den bazı bölümler okuyan hafızları dinledik. Arkasından hepsi sema etmeye başladı⁴⁴⁸. ”

İbn Battuta’nın Germiyanogullarıyla alakalı olarak eserinde bir önceki yerde Kütahya’ya uğramadıklarını oradaki Türklerin saldırgan olduklarından bahsetmiştir. Bu durum muhtemelen Germiyanogullarının karşıt kişilerce söylenmiş olmalıdır ki Battuta bunlardan etkilenerek hem şehre uğramamış hem de bu durumu belirtmiştir. Bu dönemde Denizli İnançoğulları hakimiyeti altında fakat beylik Germiyanogullarına tabii bir şekilde varlıklarını sürdürmekteydi. Battuta’nın verdiği bu bilgiler buradaki ahi zaviyelerinin nasıl olduğunu gösteren önemli bilgilerdendir.

⁴⁴⁸İbn Battuta, Seyahatname, s. 409-410.

İbn Battuta daha sonra diğer Ahi zaviyesi olan Tuman'ın yanına geçmiş Orada da çok iyi bir şekilde ağırlanarak hamama götürülmüştür. Çıkışta kendisine gül suyu ikram edilerek, Kuran dinletisi ve raks, sema edilmiştir. Bu bilgiler ışığında XIV. Yy'da Ahiler Germiyan topraklarında zaviyeler inşa ettirmiş, Ahi idaresindeki zaviye çalışanları gelen yolculara hizmeti hem bir görev olarak görmüş hem de ağırlamak için yarış içerisine girmişlerdir. Germiyanogulları ve bu beyliğe bağlı olan İnanoğulları beyliği içerisinde kurulan Ahi zaviyeleri, gelen misafirlerine her türlü hizmetleri en güzel şekilde sağlamayı başarmıştır. Sadece bu iki beylik değil diğer beyliklerin topraklarında kurulan ahi zaviyelerinde de aynı hizmet anlayışı söz konusuydu⁴⁴⁹.

İnanoğulları döneminde ahilerin bölgede etkin olduklarını bilmekteyiz. İnanoğulları'nın Germiyanogullarına tabi olduğu dönemde Denizli'yi ziyaret eden İbn Battuta eserinde buradaki ahiler ile alakalı şöyle bahsetmiştir;

“Ladik hükümdarı Anadolu'nun ileri gelen beylerinden Sultan Yenenc(Yınanç) Bek'tir. Ahi Sinan tekkesinde konakladığımız vakit bu adam yanıma Fakih Alaeddin Kastamuni'yi göndermiş, sayımızca da at yollamıştı.” “Mübarek Ramazan Bayramı'nı bu belde karşıladık. Camie gittiğimizde baktık ki sultan askerleriyle arz-ı endam eylemiş, Ahi yiğitlerden oluşan zanaat erbabı davu-zurna ve borularıyla, kendi mesleklerini gösteren bayraklarıyla hazırlanmışlar, tepeden tırnağa silah kuşanarak ihtişam yarışına girmişlerdi. Her sanat erbabı yanında getirdiği koyun, öküz ve ekmek yüklerini taşıyor; mezarlıkta kestikleri kurbanları ekmekle beraber fakir fukaraya dağıtıyorlardı⁴⁵⁰.”

Burada silah kuşanarak ihtişam yarışına girmişler dediklerinden anılacağımız kadarıyla Ahilerin askeri eğitim aldıklarından bahsetmiştik. Ayrıca Siyasi rollerinin de olduğu tören bahsi ile karşımıza çıkmaktadır. Ahi Sinan ve Ahi Tuman buradaki ahi zaviyelerinin en büyüğüne sahip olmalıdırlar. Küçük bölgelerde de mutlaka zaviyeler mevcuttur. Çünkü ahilikten bahsederken Anadolu'da bulunan ucra köşelere dahi zaviyeler inşa ettirdiklerindan bahsetmiştik. Fakat bu iki isim bölgede etkili olmalı ki İbn Battuta eserinde kendilerinden bahsetmiş. Burada Ahi Sinan ve Ahi Duman zaviyeleri hariç birde Ahi Paşa, Ahi Alaaddin, Ahi Dudu zaviyelerin var olduklarından bahsedilir.

⁴⁴⁹ Cevdet Yakupoğlu, “Germiyanogulları Muhitinde Ahiler Ve Zaviyeleri”, *Turkish Studies*, S. 4, 2009, s. 2269-2271.

⁴⁵⁰ İbn Battuta, *Seyahatname*, s. 410.

Çobanoğulları Beyliğinde ahilik çok bir şey söyleyemiyoruz. Çünkü onların topraklarında sonraları Candaroğulları Beyliği kurulmuştu⁴⁵¹. Fakat bazı zaviyeler, Selçuklular devrinden kalıp, Çobanoğulları beyliği zamanında da sürdürülmüş olduğunu düşünmekteyiz. Muzafereddin Yavlak Arslan zamanında 1303 yılında kurulan Ahi Şorba Zaviyesi oradabulunması düşüncemizi destekler niteliktedir⁴⁵².

Osmanoğulları beyliğinin Ahilikle ilişkilerine ilk olarak Ertuğrul Gazi ile başlamak gereklidir. Galip Demirci'nin anlatasına göre; Ahi liderlerinin yapmış oldukları kurultaylarda Selçuklulardan sonra iktidarda karar olarak vasıflarına en uygun kişinin Ertuğrul Gazi olduğu düşüncesine vararak onunla Kırşehir'de bir görüşme yaptılar. Selçuklu Devleti'nin ileriki dönemlerini aydınlık görmeyen Muhlis Paşa, Ahi Evren, Şeyh Edebali, Hacı Bektaş Veli Oğuz adetlerine uygun, dili Türkçe, dini İslam olan Türk devletini kurdurmak için Ertuğrul Gazi'yi Kırşehir'e davet ettiler. Yapılan bu teklifi Ertuğrul Gazi kabul etti.⁴⁵³

Ertuğrul Gazi, Ahileri koruyarak, Ahi birlikleriyle Söğüt'e yerleşmiştir. Ahi akıncı birliklerini dost bilerek kendilerine destek alan Ertuğrul Gazi, oğlu Osman'ın da Ahi Teşkilatına dahil olması için yönlendirmiştir. Ertuğrul Gazi'den sonra beyliğin başına geçen Osman Gazi, bir yeri fetih ettiğinde nasıl örgütlenme teşkil edeceğine dair Ahiler ve Fakıhlardan fikir almaktaydı. Aşıkpaşazade'ye göre Şeyh Edebali, Osmanlı'nın kuruluşunda önemli rol oynayan Bacıyan-ı Rum, Ahiyan-ı Rum, Abdalan-ı Rum gruplarından Ahiyan-ı Rum'a mensup olduğunu belirtmektedir⁴⁵⁴. Şeyh Edebali'nin iki oğlu olduğu bu oğullarından Ahi Mahmud'un oğlu Ahi Ahmet'in Orhan Gazi döneminde vezir olduğu söylenmektedir⁴⁵⁵.

Ahi Evren'in Hacı Bektaş-ı Veli ile beraber Osman Bey'in kılıç kuşanma töreninde bulunduklarını, Osman Bey'in askerlerinden olan Hasan ve Turgut Alp ile Kara Halil'in ahilere mensup oldukları biliniyordu⁴⁵⁶. Osman Bey'inde Ahilik müessesesinde kullanılan yol atası, yol kardeşi tabirlerinden hareketle yol arkadaşı, yoldaş denilen çevik gençlerle sefer çıktığına dair bilgiler bulunmaktadır. Kendisinin de

⁴⁵¹ İsmail Çiftçioğlu, "XIV. Yüzyılda Denizli ve Çevresinde Ahilik ve Mevlevi", *Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyum Bildirileri I 6-7-8 Eylül 2006*, Edtr: Ayfer Özçelik, Yasemin Avcı, vd., Pamukkale Üniversitesi, Denizli, 2007, s. 71.

⁴⁵² Altaş, *Ahi Teşkilatının Anadolu'ya Gelen Türkmenler Üzerindeki Etkileri*, s. 90.

⁴⁵³ Galip Demir, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşunda Ahilerin Rolü", *II. Uluslararası Ahilik Kültür Sempozyum Bildirileri*, Kırşehir, 1999, s. 109-110.

⁴⁵⁴ İsmet Uçma, *Bir Sosyal Siyaset Kurumu Olarak Ahilik*, İşaret Yay., İstanbul, 2017, s. 29-30.

⁴⁵⁵ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. I, s. 562.

⁴⁵⁶ Refik Soykut, *Ahi Evran*, Güven Yay., Ankara, 1976, s. 145.

Ahi olduğuna dair varsayımlar bulunsa da bununla alakalı kesin bir sonuca varmak için yeterli bilgiye sahip olmamaktayız⁴⁵⁷.

İnalcık Osman Gazi ve ahilerle alakalı verdiği şu bilgiler önemlidir; “*Uç toplumunda Osman Gazi’nin manevi destekleyicisi hukuki ve sosyal hayatı örgütleyici olarak ahileri ve fakıları görüyoruz. Osman bir bölgeyi ele geçirdikten sonra bu ülkeyi nasıl örgütleyeceği, dini kuralları fakılardan sormaktadır. Fakılar İslam hukukunu bilen insanlar olarak gazi önderi yönlendirici bilgiler sağlamakta daha aşağı düzeyde şehir ve köylerde imamet hizmetinde bulunmaktadır*”⁴⁵⁸.

Osman Bey zamanında, beyliğin büyümesi sonraki süreçte devletin kurulmasında etkili olan devlet adamları, Şeyh Mahmud Gazi, Ahi Şemseddin ve oğlu Ahi Hasan, birde sonradan vezirlik makamına kadar gelen Çandarlı Kara Halil Paşa’nın Ahi olduğu bunun yanında kuruluşta etkili isimlerin içinde ahilerden Aşık Paşa, Koca Ahmet, Geyikli Baba ve Ahi Evran’ın adları da bulunmaktadır. Osmanlı Beyliği içerisinde sosyal hayatı düzenleme anlamında fakılar ve ahiler önemli rol oynamışlardır. Osman bey’in ilk faaliyetlerini sürdürdüğü zaman Anadolu’da Ahi resilerinden olan Eskişehir İtburnu tarafında tekkeye sahip Şeyh Edebalı, o bölgenin en itibar gören ahilerinden birisiydi. Eğitimini Mısır’da almış olan Edebalı’nın kızıyla evlenen Osman Bey, böylelikle Ahilerin nüfuzlarından faydalanmıştır⁴⁵⁹.

Osman Bey’e İslami olarak hukuk danışmanlığı yapan Şeyh Edebalı, demokratik olarak yönetim anlayışını aşlamış ve devletin temellerinin atılmasında yardım etmiştir. Ahilik eğitimi yoluyla beyliğin sosyo-kültürel hayatını geliştirerek beyliğin, manevi olarak kurucusu olmuşlardır. Şeyh Edebalı’nın vefatından sonra onun diğer damadı olan Dursun Fakih kayınpederi gibi kendisi de ahidir. Osman Bey’in Edebalı ile ilişkisini onun vefatından sonra Dursun Fakih ile devam ettirmiş, hatta ilk hutbesini o okumuştur. Karacahisar’da beyliğini duyururken Cuma namazını, Eskişehir’de bayram namazını kıldırmıştır.

⁴⁵⁷ Uçma, *Bir Sosyal Siyaset Kurumu Olarak Ahilik*, s. 30-32.

⁴⁵⁸ İnalcık, “Osmanlı Beyliği’nin Kurucusu Osman Beg”, s. 496.

⁴⁵⁹ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. I, s. 104-105.

Osmanlı Beyliği dönemi ve devletleşme sürecinde etkili olan Ahiyan-Rum, Gaziyan-ı Rum, Abdalan-ı Rum ve Baciyan-ı Rum gruplarını inceleyelim⁴⁶⁰. Ahiyan-ı Rum: Köseadağdan sonra Selçuklu yönetimi etkisi zayıflayınca ortaya çıkan beylikler devrinde Ahiler yönetiminde söz sahibi olmaya başladılar.

Ankara ve çevresinde 1290-1354 yılları arasında devlet kurduklarına dair iddialar bile mevcuttur. Ahiyan-ı Rumlar, Moğollardan kaçan Türkmen gruplarına yerleşim yeri açarak onların sosyo-ekonomik hayata dahil olmalarını sağlamışlardır. Bizans'tan alınan bölgelerde Rum halkın Türkleşmesi ve İslamlaşmasında büyük katkıları olmuştur.

Gaziyan-ı Rum: Anadolu'ya gelerek burada Allah yolunda gaza yapan yiğitlerdir. Uç bölgelerden gelen Gaziyan-ı Rumlar, Osmanlı Beyliğinin büyümesine katkı sağlamışlardır. Osmanlı'nın kurulmasında rol oynayan Kayılar Alp adlandırmasını taşımışlardır. Bunlara bir örnek Aykut Alp, Konur Alp, Turgut Alp'dir.

Abdalan-Rum: Bu ahi grubu Anadolu da Moğol zulmü altında ezilen insanlara maneviyat aşılamışlardır. Anadolu'ya geldikten sonra kavşak noktalarda tekke ve zaviyeler inşa eder, ek Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması konusunda fayda sağlamışlardır. Gittikleri bölgelerdeki siyasi otorite yanı buradaki beylik idarecilerinden destek alarak siyasi birliğin sağlanması beraberlik içerisinde yaşamaya katkı sağlamışlardır.

Baciyan-ı Rum: Kadınlardan meydana gelmiş bir gruptur. Osmanlı Beyliği'nin oluşmasından sonra kaynaklar Anadolu'da kadınların dini faaliyetlerinden bahsetmektedir. Demek ki Ahi teşkilatı içerisinde Ahi Evra'nın eşinin kurmuş olduğu Baciyan-ı Rum grubu Selçuklu döneminde, beylikler devri Osmanlısında etkin rol oynamışlardır⁴⁶¹. Osman Bey, ve oğlu Orhan Bey fethettikleri yerlerde ilk iş olarak tekke ve zaviyeler inşa ettirerek dervişlerin faaliyetlerini sunabilmeleri için onlara imkan sağlamışlardır. Bunlara bir örnek; Abdal Kumral, Geyikli Baba, Abdal Murad ve Abdal Musa'dır⁴⁶². Anlattıklarımızı toparlayacak olursak Ahiler, Selçuklu toprakları içerisinde meydana gelmiş, mesleki tasavvuf eğitimi, askeri eğitim, din eğitimlerini alan kişilerden oluşan bir gruptur. Devlet zayıflamaya başlayıp etkisini yitirince siyasi olarak

⁴⁶⁰ Hilal Temel, *Ahilik Teşkilatının Halkın Eğitim ve Öğretimdeki Rolü*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2007, s. 23-24.

⁴⁶¹ Selim Özkan, "Osmanlı Kuruluş Meselesi ve Osmanlı Kimliği", *Osmanlı Tarihi I*, edtr: Selim Hilmi Özkan, İstanbul, 2019, s. 8-10.

⁴⁶² Altaş, *Ahi Teşkilatının Anadolu'ya Gelen Türkmenler Üzerinde Etkileri*, s. 94.

da faaliyetlerini göstererek Anadolu’da Türk birlik ve bütünlüğünü korumaya çalışmışlardır. Ahilerin siyasi rolleri Osmanlı Devleti kurulduktan sonraki ilk dönemlerde de siyasi varlıklarını sürdürmüşlerdir. Daha sonraları ise siyasi rollerini bırakarak Lonca teşkilatı adı altında meslek teşkilatı olarak varlıklarını devam ettirmişlerdir.

4.6. YUNUS EMRE

Yunus Emre kesin olmamakla beraber 1238-1240 yılları arasında doğmuş olduğu, Tahminen de Sivrihisar, Karaman, Bolu, Sarıköy yerlerinden herhangi birinde doğmuş olabileceği düşünülmektedir. Yani doğum yeri ve yılı kesin olarak belli değildir. Yunus Emre, Selçuklu Devleti’nin etkinliğini yitirdiği dönemde XIII. yy’dan XIV. Yy’a kadar Anadolu’da yaşamış şair, erendir.

Yunus Emre’nin ne işle meşgul olduğu hakkında da herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bilinen tek şey derviş olarak ömrünü tekkelerde geçirmiş olduğudur. Onun Karamanlı olduğunu iddia edenler zengin olduğunu ve hayavncılıkla uğraştığını söylemektedir. Sarıköy’lü olduğunu iddia edenler ise çiftçilikle uğraşıp zaviyesine çiftçiliğini vakıf ettiğini söylemektedirler. Yunus Emre’nin yaşadığı seneler Anadolu’da Moğol akınlarıyla oluşan iç çekişmeler, siyasi otorite zayıflığı, kıtlık ve kuraklığın yaşandığı zor yıllardı. Böyle bir zamanda Yunus Emre, Şiirleriyle halkın tesellisi olmuş, manevi olarak moral vermiştir. Şiirlerinde bu maneviyat desteğini din yoluyla vermeye çalışmıştır. İnsanların bu dünyada geçici olduklarını belirterek dünyaya bağlanmalarını gerektiği söylemiştir.

Yunus Emre, her dönem insanları kucaklayan, sevgi dolu bir kişiliktir. O sevginin birleştiriciliğini ve yaratıcılığına inanmaktaydı. Yunus Emre’nin anlatıları, telkinleri, halkı bütünleştirmiş, sıkıntı çeken halka rahatlatıcı kaynak olmuştur. Beylikler döneminin Türkmen çevrelerine hakim olan Yunus Emre, şiirleriyle halkın manevi huzurunu sağlamıştır. Fakat onunla alakalı olarak hangi beylikte ne tür bir etki bıraktığını söylemek için yeterli bilgiye sahip değiliz⁴⁶³.

⁴⁶³ Ocak, “Selçuklu ve Beylikler Devri’nde Tasavvufi Düşünce”, s. 438; Ozaj Suliman, *XIII. Yüzyılda Anadolu’da Din Eğitimi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2011, s. 5-8.

SONUÇ

Türkiye Selçuklu Devleti'nin, Sultan I. Alâeddin Keykubad'dan sonra ihtişamlı dönemi geride kalmış ve yavaş yavaş gerileme ve sonrasında çöküş başlamıştı. II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in devletin iç sorunlarını görememesi, yaşanan isyan girişimlerini bastırmaktayetersiz kalması, ülke genelindeki sorunlar çözülmemişken Moğollara karşı Köseadağ Savaşı'na girişmesi, devleti geri dönüşü mümkün olmayan olumsuzluklara ve yıkılışa sürüklemiştir. II. Keyhüsrev'den sonra tahta çıkan hükümdarlar da yönetimde fiilen söz sahibi olamamışlardır. Zaman zaman Celaleddin Karatay gibi önemli devlet adamları hem devlet içerisinde yaşanan olumsuzlukları gidermek, hem de Moğolların zulümlerini durdurmak için çaba sarf etmişlerdir. Bazı zamanlarda da Muinüddin Süleyman Pervane gibi devlet adamları da kendi çıkarları için çalışmış ve Moğolların istediği gibi hareket etmekten çekinmemişlerdir.

Uç bölgelerde yaşayan ve Türkiye Selçuklu Devleti'ne tabi olarak hüküm süren beylikler, Anadolu'da yaşanan olumsuz gelişmelerin ardından bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Moğolların kontrolünde olan Türkiye Selçuklu Devleti'ne karşı isyan girişiminde bulunmuşlar, ayrıca çıkan isyanlara da zaman zaman destek vermişlerdir. Buna en iyi örnek Hatiroğlu isyanıdır. Bu isyana Karamanoğlu Mehmet Bey bizzat katılmamış olsa da ordu göndermiştir. Ayrıca Cimri Olayı ve Konya'nın işgali de bu tarz isyanlara iyi bir örnektir. Germiyanogulları'da Sultan II. Mesud ve dolayısıyla Moğol yönetimine karşı çıkarak isyan etmişlerdir. İnanoğulları da bu karşı çıkan beylikler arasında yer almıştır. Türkiye Selçuklu Devleti'ne dolayısıyla Moğollara karşı isyanda bulunmayıp onlarla birlikte hareket eden Pervaneogulları olmuştur. Süleyman Pervane'nin oğlu Muinüddin Mehmet Bey, Moğolların yanında yer alması sebebiyle Pervanelik makamıyla ödüllendirilmiştir. Çobanoğulları beyliği de Türkiye Selçuklu Devleti'nin Moğol tahakkümüne girmesine tepki vermeyerek sessiz kalan ve herhangi bir faaliyette bulunmayan beyliklerdendir. Beylikler kendi çıkarlarına uygun bir denge siyaseti takip ederek varlıklarını sürdürmeye çalışmışlardır. Osmanogulları Beyliği de Moğollar tarafından kontrol edilen Selçuklu Devleti'ne karşı herhangi bir isyan girişiminde bulunmamış, daha çok Bizans İmparatorluğu toprakları üzerine akınlar düzenleyerek hakimiyet alanlarını genişletmeye yönelik politika takip etmişlerdir.

Karamanoğulları ve Germiyanogulları beylikleri, Türkiye Selçuklu Devleti yıkılış sürecine girdiğinde, Selçuklu topraklarına sahip olmak ve bulundukları bölgede tek hakim güç olmak istemişler ve politikalarını da bu strateji üzerine sürdürmüşlerdir. Pervaneogulları ve Çobanoğulları ise bu süreçte sessiz kalarak sınırlarını korumayı amaçlamışlardır. Pervaneogulları daha sonraları Moğollara yaranmak için elde ettikleri makam ve güçle halktan haksız ve fazla vergi alarak hazinesiyi doldurmayı ve genişlemeyi hedeflerken, Çobanoğulları güçsüz oldukları için isyanlarda dahi sessiz kalarak varlıklarını korumaya çalışmışlardır. İnanoğulları ise birçok isyan girişiminde bulunmuş fakat Moğollar tarafından baskıya maruz kalmış ve varlıklarını korumak derdine düşmüşlerdir. Osmanogulları Beyliği ise diğer beyliklerden ayrı bir politika izleyerek Selçuklu ülkesi ve Moğollarla uğraşmamış akınlarını Bizans İmparatorluğu hakimiyet sahasına yönlendirmiş, Anadolu'ya hakim olmak düşüncesiyle hareket etmiştir.

Devlet yönetimi, askeri teşkilatlanma, üretim ve ticari faaliyetler, eğitim-öğretim, mimari eserlerin yapı tarzında beylikler Selçuklu geleneklerini genel anlamda devam ettirmişlerdir. Teşkilatlanmadan kültür medeniyete kadar daha sonra kurulacak olan Osmanlı Devleti ile Selçuklular arasında köprü vazifesi görmüşlerdir. Beylikler döneminde Türk dilinin kullanılması dikkat çekicidir. Selçuklular, genel olarak Arapça ve Farsçayı kullanırken, beyliklerin Türk dilini kullanma gayreti içine girmesi takdire şayan bir durumdur.

Mimari eserlerde de genel bağlamda Selçuklu izinden gideen beylikler ilerleyen süreçte kendi mimari tarzlarında inşaalarına dahil ederek Selçuklu ve beylikler yapı tarzında bir biçim oluşturarak Osmanlı'ya bunu aktarmışlardır. Örneğin Selçuklu cami mimarilerinde yer almayan son cemaat yeri ilk olarak Karamanoğulları inşalarına ait olan Ermenek Ulu Camisinde kendisini göstermiş, daha sonraki süreçte Osmanlı camilerinde de yer edinmiştir. Gene Germiyanogulları ait olan Sandıklı Menteş Köyü Türbesi kübik gövdelidir. Selçuklu türbe inşalarına bakıldığında silindir, çokgen veya kare gövdelidir. Gene bu türbe tarzı inşaaalar Osmanlı'da görülmüştür. Selçuklu mimarilerinde çini kullanımı yoğunlukta olup porteller yoğun şekilde işlenmiştir. Beylikler devri mimari bu yönüyle de Selçuklu'dan ayrılmaktadır. Beylikler çini kullanımı daha sade iken portellerde sınırlıdır. Karamanoğulları ve Germiyanogulları yapı inşalarında yeniliklere giderken Pervaneogulları ve Çobanoğulları mimarileri Selçuklulara bağlı kalarak inşalarını gerçekleştirmişlerdir.

KAYNAKÇA

- AKAY, Nimetullah, *Başlangıcından XVIII. Yüzyılın Sonuna Kadar Mevlevilik-Devlet İlişkisi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa, 2014.
- AKDAĞ, Mustafa, *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi*, C. I, Tekin Yayınları, Ankara, 1979.
- AKGÜNDÜZ, Murat, "Ticari Hayatta Kardeşliği Esas Alan Ahilik Teşkilatı", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XXXI, 2014, ss. 9-18.
- AKGÜL, Adnan, "Türkiye Selçukluları Zamanında Denizcilik Faaliyetleri Ve Deniz Ticari Antlaşmaları", *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 5, 2020, ss. 135-159.
- AKSARAYÎ, *Müsameretü'l-Ahbar*, Çev. Mürsel Öztürk, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2000.
- AKSOY, Aysel "13. Ve 14. Yüzyılda Anadolu'da Ahi Teşkilatı, Etkisi Ve Siyaseti", *Medeniyet ve Toplum Dergisi*, C. II, 2018, ss. 19-35.
- AKKUŞ, Mustafa, "Karamanoğullarının Moğol Tahakkümüne Karşı Mücadeleleri", *Karamanoğulları Beyliği, Uluslararası Orta Anadolu ve Akdeniz Beylikleri Tarihi, Kültürü ve Medeniyeti Sempozyumu- II*, Edtr: Mehmet Şeker, Mehmet Mercan vd., C.I, NecmettinErbakan Üniversitesi, Konya, 2016, ss. 320-339.
- ALTAN Ebru, "Haçlı Seferleri ve Anadolu(1097-1190): Türkiye Selçukluları Tarihinde HaçlıSeferlerinin Yeri ve Önemi", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, S. 12, 2020, ss. 35-50.
- ALTAŞ, Dilara, *Ahi Teşkilatının Anadolu'ya Gelen Türkmenler Üzerinde Etkileri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas, 2017.
- ALPTEKİN, Coşkun, "Selçuklu Devletinin Askeri Teşkilatının Eyyubi Devleti Askeri Teşkilatına Tesiri", *Belleten*, C. LIV, 1990, ss. 117-120.
- ALTINTAŞ, Ahmet, "Selçuklu Türkiyesinde Para", *Türkler*, C. VIII, Yeni Türkiye Yayınları,Ankara, 2002, ss. 386-392.
- ALTINSOY, Nazlı, "Türkiye Selçuklularının Yıkılış Sürecinden Sosyal Hayatta Bazı İnsani Değerler Üzerine", *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmalar Dergisi*, S. 14, 2021, ss. 285- 312.
- ALTUN, Ara "Kütahya'nın Türk Devri Mimarisi", *Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılına Armağan: Kütahya*, Edtr. Saner Arman, Burhan Mereyer, vd., İstanbul, 1981.
- ARTUK, İbrahim, "Sahte Selçuklu Sultanı Cimri", *Tarih Dergisi*, C. IX, 1958, ss. 151-160.
- ANONİM, *Tarih-i Al-i Selçuk(Anonim Selçukname)*, Çev: Halil İbrahim Gök, Fahrettin Coşkun, Aktif Yayınları, 2014, Ankara.

- ANONİM, *Tevarih-i Ali Osman*, Haz. Nejdett Öztürk, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2000.
- ARSLAN, Hüseyin, “Ahilik Teşkilatı’nın Sosyo-İktisadi Yapısı ve Örneklik Değeri”, *Akademik Bakış Dergisi*, S. 49, 2015, ss. 248-271.
- ARSLAN, Muhammet, “Sahip Ata Fahreddin Ali Bey İle Çocuklarının Banilik Yaptığı Camii ve Mescitler”, *Sahib Ata Araştırmaları*, Edtr: Ahmet Çaycı, Ahmet Yavuzylmaz, NEU Yayınları, Konya, 2022, ss. 107-148.
- ASLANPA, Oktay, *Türk Sanatı I-II*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1973.
- AŞIKPAŞAZADE, *Osmanlı Tarihi*, Haz. Necdet Öztürk, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2013.
- BAYRAKTAR, Sami Mehmet , “Kastamonu’da Üç Tarihi Külhan Kazanı” *Vakıflar Dergisi*, C. XLVII, 2017, ss. 99-132.
- BAL, Suat Mehmet, *Türkiye Selçukluları’nda Ticari Hayat (1220-1277)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1998.
- BALTACI, Cahid, *XV-VI. Asrılar Osmanlı Medreseleri*, , C. I, İrfan Matbaası, İstanbul, 1976 BALIK, İbrahim, *Ortaçağ Medeniyeti Tarihi*, Akademi Yayınları, Afyonkarahisar, 2013.
- BAŞ, Ali, “Türkiye Selçukluları Zamanında Konya’nın Ticaret Yapıları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Sanat Tarihi Araştırmaları Prof. Dr. Haşim Karpuz’a Armağan*, Edtr: M. Denktaş, O. Eravşar, Konya, Kıvılcım Kitabevi, 2007, ss. 71-78.
- BAŞOĞLU, Bekir, *Sinop İli Tarihi*, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1978.
- BAŞAR, Fahameddin, “Ertuğrul Gazi”, *TDVİA*, C. XI, İstanbul, 1995, ss. 314-315.
- BAŞAR, Fahameddin, *Osmanlı Kaynaklarına Göre Osmanlı-Bizans Münasebetleri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1991.
- BAŞKAN, Yahya, “Karamanoğullarının Kökeni Meselesi”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C.XXVII, 2012, ss. 23-35.
- BAYKARA, Tuncer, *Anadolu’nun Selçuklular Devrindeki Sosyal ve İktisadi Tarihi*, Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir, 1990.
- BAYKARA, Tuncer, “İnançoğulları”, *TDVİA*, C. XXII, İstanbul, 2000, ss. 263-264.
- BAYKARA, Tuncer, *Selçuklular ve Beylikle Zamanında Denizli*, IQ Yayınları, İstanbul, 2007.
- BAYRAM, Mikail, *Türkiye Selçukluları Üzerine Araştırmalar*, Kömen Yayınları, Konya, 2005.
- BAYIR, Mehmet Durdu, CİĞER, Nur Fatma, “Selçuklularda Vezirlik Müessesesi”, *Bellek Uluslararası Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Dergisi*, C. V, 2023, ss. 14-29.
- BEDİRHAN, Yaşar, “Türkiye Selçukluları Devrinde Anadolu’nun Ticaret Şehirleri”,

Tarih Okulu Dergisi, S. 24, 2015, ss. 25-50.

- BOZKURT, Nebi, “DarülHadis”, *TDVİA*, C. VIII, İstanbul, 1993, ss. 533.
- BOZKURT, Nebi, “Darü’l Kurra”, *TDVİA*, C. VII, İstanbul, 1993, ss. 545-548.
- BOZKUŞ, Ali Mehmet, *Türkiye Selçukluları Döneminde Karamanlılar*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2008.
- BOZKUŞ, Ali Mehmet, “Ortaçağ Alanya’sında Ticaret ve Ticari Yollar”, *Disiplinlerarası Akdeniz Araştırmaları Dergisi*, S. 2, 2016, ss. 208-223.
- CAHEN, Claude, *Osmanlılardan Önce Anadolu’da Türkler*, Çev: Yıldız Moran, E Yayınları, İstanbul 1979.
- ÇAĞATAY, Neşet, *Bir Kurum Olarak Ahilik*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1997.
- ÇAĞATAY, Neşet, *Anadolu’da Ahilik Ve Bunun Kurucusu Ahi Evren*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1982.
- ÇAĞIMLAR, Zekiye, “Kastamonu Halk Kültürü İçinde Yatır-Ziyaret İnancı ve Bu İnanç Çerçevesinde Şeyh Şabn-ı Veli Etrafında Oluşturulan Efsaneler”, *İkinci Kastamonu Kültür Sempozyumu Bildirileri (18-20 Eylül 2003)*, Kastamonu, 2005, ss. 1-17.
- ÇAL, Halit, ÇAL, ATAÖĞÜZ, Özlem, *Kastamonu Atabey Gazi Camisi ve Türbesi Hazirelerindeki Mezar Taşları*, Fersa Matbaası, Ankara, 2008.
- ÇALIŞKAN, Hilal, *Anadolu Selçuklu Devleti Ticaret Politikaları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale, 2018.
- ÇELİK, İlhan Rıfat, *Türkiye Selçukluları Zamanında Anadolu’da Ahilik Müessesesi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2014.
- ÇELİK, Burak, “II. Gıyaseddin Mesud’un Çobanoğulları ile Münasebetleri ve Kastamonu Seferi”, *Türkiye Selçuklu Sultanları Külliyyatı*, Edtr: Mustafa Akkuş, C. XI., Kültür Yayınları, Konya, 2023.
- ÇELİK, Züriye, *Moğol İstilası ve Türkiye Selçuklu Devleti*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2014.
- ÇENESİZ, Yusuf, *Batı Anadolu Beylikleri Döneminde Evliliklerin Siyasete Etkisi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Uşak, 2022.
- ÇİFÇİ, Fazıl, *Kastamonu Camileri-Türbeleri ve Diğer Tarihi Eserler I*, Kastamonu Belediye Başkanlığı Yay, Ankara, 2012.
- ÇİFTÇİOĞLU, İsmail, “XIV. Yüzyılda Denizli ve Çevresinde Ahilik ve Mevlevi”, *Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyum Bildirileri I 6-7-8 Eylül 2006*, Edtr: Ayfer Özçelik, Yasemin Avcı, vd., Pamukkale Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Denizli, 2007, s. 67-75.
- ÇİFTÇİOĞLU, İsmail, “Germiyan Beyliği Döneminde Kütahya’da Mevlevilik”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 10, 2004, ss. 143-160.

- ÇİFTÇİOĞLU, İsmail, *Vakfiye ve Tahrir Defterlerine göre Karamanlı Eğitim-Öğretim Müesseseleri* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2001.
- ÇİFTÇİOĞLU, İsmail, “Türkiye Selçuklu Devleti İktisat Tarihine Genel Bir Bakış”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 1, 1998, ss. 137-147.
- ÇİFTÇİOĞLU, İsmail, “Osmanlılar ve Anadolu Beylikleri Arasında Ulemanın Diplomatik Rolü, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.XXVI., 2009, ss.193-205.
- ÇİFTÇİOĞLU, İsmail, “Karamanlı Dönemi Şehname Yazarları ve Eserleri Üzerine”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.IV, S. II, 2002, ss.57-66.
- DAĞGÜLÜ, Başak İbrahim, “Selçuklularda Gemi Yapımı 13. Yüzyılda Alanya Tersanesi”, *Toplumsal Tarih Dergisi*, S. 27, 2004, ss. 58-63.
- DANIŞMED, Hami İsmail, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C. I, Türkiye Yayınları, İstanbul, 1971.
- DAŞ, Mustafa, “Türklerin Bizans ve Venedik’le Denizlerdeki İlişki ve Mücadeleleri”, *Başlangıçtan XVII. Yy. Sonuna Kadar Türk Denizcilik Tarihi*, C. I, Edtr: İdris Bostan, Salih Özbaran, Boyut Yayınları, İstanbul, 2009, ss. 49-56.
- DANIŞMAN, Mustafa, *Baycu Noyan’ın Hayatı Ve Faaliyetleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), -Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2019.
- DEMİR, Galip, “Osmanlı İmparatorluğu’nun Kuruluşunda Ahilerin Rolü”, *II. Uluslar Arası Ahilik Kültür Sempozyum Bildirileri 13-15 Ekim*, Kırşehir, 1999, ss. 95-112.
- DEMİRCİ, Mehmet, *Mevlana ve Mevlevilik Kültürü*, H Yayınları, İstanbul, 2004.
- DEĞİRMENÇAY, Veyis, “Sadr-i Konevi ve Selçuklu Emirlerine Mersiyesi”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 54, 2015, ss. 29-41.
- DEMİRKENT Işın, *Haçlı Seferleri*, Dünya Yayınları, İstanbul, 1997.
- DOĞAN, Şaman Nermin, FATAHA, Bilget Ebru, “Karamanoğulları Medreselerine Tarihsel Bir Yaklaşım: Ermenek Tol, Karaman Hatuniye/ Melek Hatun ve Niğde Ak Medrese”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 14, 2011, ss. 95-118.
- DOĞAN, Şaman Nermin, “Karamanoğulları Dönemine Ait Bir Yapı: Konya Fakih Dede Türbesi”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, C. XI, 2009, ss. 91-108.
- DİEZ, Ernst, ASLANAPA, Oktay, vd., *Karaman Devri Sanatı*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1950.
- DÜLGERLER, Nuri, *Karamanoğlu Dönemi Mimarisi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2006.
- EFLAKİ, AHMET, *Ariflerin Menkıbeleri*, C. I, Çev: Tahsin Yazıcı, Hürriyet Yayınları, İstanbul, 1973.

- ERSAN, Mehmet, *Türkiye Selçuklu Devleti'nin Dağılışı*, Birleşik Yayınları, Ankara, 2010.
- ERSAN, Mehmet, ALİCAN, Mustafa, *Türklerin Kayıp Yüzyılı Beylikler Devri Türkiye Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2017.
- EMECEN, Feridun, “Mal Hatun”, *TDVİA*, C. EK II, Ankara, 2019, ss. 182-183.
- EMECEN, Feridun, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, Kitapevi Yayınları, İstanbul, 2001.
- ED-DURİ, Abdülaziz, “Divan”, *TDVİA*, C.IX, İstanbul, 1994, ss. 386-387.
- ERDOĞDU, Akif M., “Karaman Vilayeti Zaviyeleri”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. IX, 1994, s. 89-158.
- ERDOĞDU, Mehmet, CURA, Fatih, “Anadolu Selçuklu Döneminde Uluslararası Ticaretin Gelişmesine Yönelik Faaliyetler”, *Konşimento Dergisi*, S. 2, 2022, ss. 1-21.
- ERDEM, İlhan, “Selçuklular ve Anadolu Beylikleri Dönemlerinde Tarım ve Çiftçilik”, *Anadolu Selçuklular Ve Beylikler Dönemi Uygarlığı (Sosyal ve Siyasal Hayat)*, C.I, Edtr: Ahmet Yaşar Ocak, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2006, ss. 363-368.
- ERTUĞ, Tarım Zeynep, “Saray”, *TDVİA*, C. XXXVI, İstanbul, 2009, ss. 117-121.
- EROL, Gani Burak, *Türkiye Selçukluları ve Anadolu Beylikleri Döneminde Türk Denizcilik Faaliyetleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2004.
- ERTUNÇ, Önkol, Çiğdem, “Anadolu Selçuklu Dönemi Taç Kapıları Süsleme Şeritlerinde Tenziyat”, *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. V, 2016, ss. 114-131.
- ENVERİ, *Düsturname*, Haz: Nejdett Öztürk, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2003.
- ESEMELİ, Deniz, *Sinop İli Türk Dönemi Mimarisi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1990.
- ESER, Mevlüt, KÜÇÜKDAĞ, Yusuf, “Ermenek Mevlevihanesi/Karamanoğlu Halil Bey Tekkesi”, *Tarihçiliğe Adanmış Bir Ömür Prof. Dr. Nejat Göyünç'e Armağan*, edtr: Hasan Bahar, Mustafa Toker vd., Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2013, ss. 305-309.
- ERTAŞ, Yaşar M., “Ahmet Eflâkî'ye Göre Denizli'de İlk Mevleviler”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. VIII, 2006, ss. 83-97.
- FİLİZ, Sema, *Ahililik Teşkilatı ve Kütahya Tarihinde Ahiliğin İzleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2023.
- GENÇ, Vural, *İdris-i Bitlisi Heş Bihişt Osmangazi Dönemi (Tahlil ve Tercüme)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2007.
- GÖK, Bilal, “XVI. Yüzyılda Ermenek'te Eğitim-Öğretim Müesseseleri”, *Ermenek Tarihi ve Kültürü Üzerine İncelemeler*, C.II, Edtr: Mehmet Ali Kapar, Palet Yayınları, Karaman, 2022, ss. 9-46.

- GÖK, Bilal, “XIV. Yüzyılda Ermenek Cami ve Cami Vakıfları”, *Düşünce-Yorum SosyalBilimler Araştırma Dergisi*, C. II, 2009, ss. 257-274.
- GÖKSU, Erkan, *Türkiye Selçuklularında Ordu*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), GaziÜniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2008.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki, *Mevlana’dan Sonra Mevlevilik*, İnkılap Yayınları, İstanbul, 1983.
- GÖKOĞLU, Ahmet, *Paflagonia Gayri Menkul Eserleri ve Arkeolojisi*, C. I, DoğrusözMatbaası, Kastamonu, 1952.
- GÜLLÜCE, Hüseyin, “Mevlana’nın Yaşadığı VII/XIII. Asırda Belh ve Konya’nın İlmî Ve Tasavvufî Durumuna Gel Bir Bakış”, *Ekev Akademi Dergisi*, C. XVII, 2013, ss. 101-112.
- GÜLER, Mustafa, KOLAY, Aktuğ İlknur, “12. Yüzyıl Anadolu Türk Camileri”, *İTÜ Dergisi*, C. V, 2006, ss. 83-90.
- GÜNAL, Zerrin, “Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi Merkez Teşkilatı”, *Anadolu Selçuklular Ve Beylikler Dönemi Uygarlığı (Sosyal ve Siyasal Hayat)*, C. I, Edtr: Ahmet Yaşar Ocak, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2006, ss. 205-210.
- GÜNDOĞDU, Cengiz, *Abdülmecid-i Sıvasi Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 1997.
- GREGORY, Ebu’l Farac, *Abu’l Farac Tarihi*, Çev: Ömer Rıza Doğrul, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1950.
- HACIGÖKMEN, Ali Mehmet, “Mevlana Celaleddin-i Rumi’nin Selçuklu Sultanları İle İlişkileri”, *Türkiyat Araştırmalar Dergisi*, S. 36, 2014, ss. 115-135.
- HAŞİMOĞLU, Kazım, *Türkiye Selçuklularında Ordu*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2004.
- HAYRULLAH EFENDİ, *Osmanlı Devleti Tarihi*, C.I, Haz: Zuhuri Danışman, Son HavadisYayınları, İstanbul, 1971.
- HEYD, W., *Yakın Doğu Ticaret Tarihi*, Çev: Enver Ziya Karal, Türk Tarih KurumuYayınları, Ankara, 1975.
- <https://www.selcuklumarasi.com/architecture-detail/ulas-baba-turbesi>Erişim tarihi: 06.02.2024.
- İBN BATTUTA, *İbn Battuta Seyahatnamesi*, C. I, Çev: A. Sait Aykut, YKY Yayınları, İstanbul, 2000.
- İBN BÎBÎ, *El-Evamirü’l Alâiyye fî’l- Umuri’l Ala’iyye (Selçukname)*., çev. Mürsel Öztürk, C. I-II, Türk Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2014.
- İNALCIK, Halil, “Batı Anadolu’da Yükselen Denizci Gazi Beylikleri, Bizans ve Haçlılar”, *Başlangıçtan XVII. Yy. Sonuna Kadar Türk Denizcilik Tarihi*, C. I, Edtr: İdris Bostan, Salih Özbaran, Boyut Yayınları, İstanbul, 2009, ss. 31-48.
- KALKAN, Mustafa, “Ortaçağ Anadolu Devletlerine-Beyliklerine Ait Yeni Bulunan Numizmatik Materyaller”, *Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. VI, 2020, ss. 90-160.

- KARA, Seyfullah, *Anadolu Selçuklular'nda Din ve Din Kurumları*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2002.
- KARAMAN, Ramazan, "Türk Ahi Teşkilatını İşleyişi ve Çorum Tarihinde Ahilik", *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 1, 2014, ss. 93-109.
- KARAZEYBEK, Mustafa, "Selçuklu ve Beylikler Döneminde Afyonkarahisar", *Anadolu'nun Kilidi Afyon*, Edtr: Muzaffer Uyan, İbrahim Yüksel, vd., Afyon Valiliği, Afyonkarahisar, 2004, ss. 63-75.
- KARPUZ, Haşim, *Anadolu Selçuklu Mimarisi*, Selçuk Üniversitesi Vakfı Yayınları, Konya, 2001.
- KAYA, Selim, *I. Gıyaseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2006.
- KAYAOĞLU, İsmail, "Orta Karadeniz'de Osmanlı Öncesi Vakıflar", *Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri 1-3 Haziran 1988*, Haz: Bayram Kodaman, Mehmet Ali Ünal vd, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Samsun, 1990, ss. 49-55.
- KAYMAZ, Nejat, *Pervane Muinü'd-din Süleyman*, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1970.
- KELEŞ, Bahattin, "Baba İshak İsyanın Anadolu Selçuklu Tarihindeki Yeri ve Önemi", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.XXIII., 2018, ss. 73-91.
- KESİK, Muharrem, "Muinüddin Süleyman Pervane", *TDVİA*, C. XXXI, Ankara, 2020, ss. 91-93.
- KESİK, Muharrem, "II. Mesud", *TDVİA*, C. XXVIV, Ankara, 2004, ss. 342-344.
- KESİK, Muharrem, "Mu'inüd'd-Din Süleyman Pervane", *TDVİA*, C. XXXI, İstanbul, 2020, ss. 91-93.
- KESİK, Muharrem, "Pervaneoğulları", *TDVİA*, C. XXXIV, İstanbul, 2007, ss. 245-246.
- KESİK, Muharrem, *At Üstünde Selçuklular Türkiye Selçukluları'nda Ordu ve Savaş*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011.
- KEMALOĞLU, Muhammet, "XI.-XIII. Yüzyıl Türkiye Selçuklu Devletinde Eğitim-Öğretim (Medreseler)", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, C. II, 2015, ss. 89-106.
- KILCI, Ali, *Anadolu Türk Mimarisinde Erken Devir (XIV-XV. Yüzyıl) Baldaken Tarzı Türbeler*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2007
- KILIÇ, Şahin, "Yükselme Devri Selçuklu-Bizans İlişkileri", *Türkler*, C.VI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, ss. 618-629.
- KOCA, İbrahim, *Kösedağ Savaşı ve Tarihin Akışına Etkisi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2017.
- KOCA, Salim, "Türkiye Selçuklu Tarihinin Akışını Değiştiren ve Anadolu'nun Kaderini Belirleyen Savaş: Kösedağ Bozgunu", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 34, 2015, ss. 35-84.

- KOCA, Salim, “Türkiye Selçuklularında Ekonomik Politika”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, C. VIII, 1996, ss. 465-484.
- KOCA, Salim, “Türkiye Selçuklularında Ekonomik Politika”, *ERDEM Atatürk Kültür Merkezi Dergisi*, C. VIII, 1996, ss. 465-484.
- KOCA, Salim, “Sultan I. İzzeddin Keykavus İle Melik Alaeddin Keykubad Arasında Geçen Otorite Mücadelesi”, *Belleten*, C. LIV, 1991, ss. 935-944.
- KOCA, Salim, “Anadolu Türk Beylikleri”, *Türkler*, C. VI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, ss. 703-755.
- KOCA, Salim, *Anadolu Türk Beylikleri Tarihi*, Berikan Yayınevi, 2017.
- KOCA, Salim, “Türkiye Selçuklularında Ordu ve Askeri Kültür”, , *Anadolu Selçuklular Ve Beylikler Dönemi Uygarlığı (Sosyal ve Siyasal Hayat)*, C. I, Edtr: Ahmet Yaşar Ocak, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2006, ss. 215-228.
- KOCA, Salim, *Sultan I. İzzeddin Keykavus (1211-1220)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1997.
- KOCA, Salim, *Selçuklu Devri Türk Tarihinin Temel Meselesi*, Berikan Yayınları, Ankara, 2011.
- KORKMAZ, Zeynep, “Selçuklular Çağı Türkçesinin Genel Yapısı”, *Belleten*, C. XX, 1972, ss. 20-17.
- KORKMAZ, Zeynep, “Anadolu Yazı Dilinin Tarihi Gelişmesinde Beylikler Devri Türkçesinin Yeri”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, C. I, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1995, ss. 419-423.
- KÖMÜRCÜ, Elif, ALTIN, Kader, “Beylikler Döneminin Anadolu’nun Türkleşmesine Katkıları”, *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. V, 2021, ss. 170-186.
- KÖKSAL, Kaya, Köksal, Anadolu Türk Beyliklerinde Askeri Gelenekler-1(Savaş Öncesinde ve Savaş Sırasında Uygulanan Gelenekler)”, *Tarih ve Gelenek Dergisi*, C. VIII, S.IV., 2002, ss.1042-1059.
- KÖPRÜLÜ, Mehmet Fuad, “Anadolu Beyliklerine Ait Notlar”, Çev. Samet Alıç, *Türkiye Mecmuası*, S. 2, İstanbul, 1928, ss. 949-970.
- KÖPRÜLÜ, Mehmet Fuad, *Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991.
- KÖPRÜLÜ, Mehmet Fuad, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara 1984.
- KÖYMEN, Altay Mehmet, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu*, C. III, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993.
- KURAN, Aptullah, “Karamanlı Medreseleri”, *Vakıflar Dergisi*, S. 8, 1969, ss. 209-253.
- KUŞÇU, Erdem Dudu Ayşe, “Türkiye Selçuklularında Ordu Ve Donanma”, *Türkler*, C. VII, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, ss. 176-188.
- MERÇİL, Erdoğan, “Selçuklular Döneminde Türk Denizcilik Faaliyetleri”, *Başlangıçtan*

- XVII. Yy. Sonuna Kadar Türk Denizcilik Tarihi, C.I, Edtr: İdris Bostan, Salih Özbaran, BoyutYayınları, İstanbul, 2009, ss. 21-30.
- MERÇİL, Erdoğan, *Selçuklular Makaleler*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2011.
- MERÇİL, Erdoğan, *İlk Müslüman Türk Devletleri*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2013.
- MERÇİL, Erdoğan, “Sipehsalar”, *TDVİA*, C. XXXVII, İstanbul, 2009, ss. 259-260.
- MÜNECCİMBAŞI, Ahmet Dede, *Müneccimbaşı Tarihi*, Çev: İsmail Erünsal, C. I, Kervan Kitapçılık, İstanbul, 1974.
- NEŞRİ, Mehmed, *Kitab-ı Cihan- Nüma: Neşri Tarihi*, Haz: Faik Reşit Unat, Mehmed A. Köymen, C. I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1949.
- OCAK, Yaşar Ahmet, *Danışmendname*, *TDVİA*, C. VIII, İstanbul, 1993, ss. 478-480.
- OCAK, Yaşar Ahmet, “Türkiye Selçukluları Devrinde Şehirli Tasavvufi Düşünce Yahut Mevlana’yı Yetiştiren Ortam”, *III. Uluslararası Mevlana Kongresi 5-6 Mayıs 2003 Bildiriler*, Haz: Nuri Şimşekler, Selçuklu Araştırmaları Merkezi, Konya, 2004, ss. 19-30.
- ORUÇ BEĞ, *Oruç Beğ Tarihi*, Haz: Atsız, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2012.
- ÖZCAN, Abdülkadir, “Çarhacı”, *TDVİA*, C. VIII, İstanbul, 1993, ss. 229-230.
- ÖCAL, Tülay, “Konya Şehrinin Selçuklulardan Günümüze Ticaret Fonksiyonu”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, S. 19, 2006, ss. 401-435.
- ÖZAYDIN, Abdülkerim, “Nevbet”, *TDVİA*, C. XXXIII, İstanbul, 2007, ss. 38-41.
- ÖLÇER, Cüneyt, *Karamanoğulları Beyliği Madeni Paralar*, Yenilik Basımevi, İstanbul, 1982.
- ÖDEN, Zerrin, *Karası Beyliği*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999.
- ÖDEN, Zerrin, “Türkiye Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Mesud Hakkında Bazı Görüşler”, *Belleten*, C. LXI, 1997, ss. 231-287.
- ÖNDER, Mehmet, *Mevlana Şehri Konya*, Yeni Kitap Basımevi, Konya, 1962.
- ÖNGÜL, Ali, *Selçuklular Tarihi- II Anadolu Selçukluları ve Beylikler*, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2014.
- ÖZKAN, Mustafa, “Selçuklular ve Beylikler Devrinde Türk Dili”, *Türkler*, C. VII, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, ss. 593-608.
- ÖZKAN, Selim, “Osmanlı Kuruluş Meselesi ve Osmanlı Kimliği”, *Osmanlı Tarihi I Siyasi Tarih-Kültür Medeniyet*, Edtr: Selim Hilmi Özkan, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul, 2019, ss.3-13.
- ÖNKAŞ, Açık Nilgün, “Mevlevilerin Yöntemle İlişkileri”, *Akademik Bakış Dergisi*, S. 23, 2011, ss. 1-8.
- ÖZBEK, Tunç, “Sinop’ta Selçuklu Mirası”, *Selçuklu Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. XLVIII, 2020, ss. 285-312.
- ÖZBEK, Arzu, Batı Karadeniz Bölgesi’nde Selçuklu Hâkimiyeti, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Sinop,

2019.

- ÖNEY, Gönül, *Beylikler Devri Sanatı 14-15. Yüzyıl(1300-1453)*, Ankara, 1989.
- ÖZİNANIR, Şerife, *Osmanlı Döneminde Gaferiyyat(Kâzımkarabekir) Kazası Klasik Eğitim Kurumları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya,2014.
- PACHYMERES, Georges, *Bizans Göziyle Türkler*, Çev: İlcan Bihter Barlas, İlgı Kültür Sanat, İstanbul, 2019.
- PAYDAŞ, Kazım, “Mevlana Celaleddin’in Anadolu Selçukluları İle Olan Münasebetleri”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 17, 2007, ss. 23-35.
- PEKER, Bünyamin, *Pervaneoğulları Beyliği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2003.
- SERİNKAYA, İhsan, *Karmanoğulları Beyliği’nin Sosyo-Ekonomik Yapısı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir, 2019.
- SEVİM, Ali, *Anadolu’nun Fethi Selçuklular Dönemi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1987.
- SEVİM, Ali, YÜCEL, Yaşar, *Türkiye Tarihi, Fetih, Selçuklu Beylikler Dönemi*, Nobel Yayınları, Ankara, 1984.
- SEVİM, Ali, MERÇİL, Erdoğan, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1995.
- SEVİNDİ, Burak, *Konya Ve Çevresinde Yer Alan Vakıf Kayıtlarında Ulu Cami Olarak Geçen Camiler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya Teknik Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Konya, 2020.
- SÜMER, Faruk, “Keykavus II”, *TDVİA*, C. XXV, Ankara, 2002, ss. 354-356.
- SÜMER, Faruk, “Anadolu’da Moğollar”, *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, C. I, Ankara, 1969,ss. 1-147.
- SÜMER, Faruk “Keykubad III”, *TDVİA*, C. XV, Ankara, 2022, ss. 359-361.SÜMER, Faruk, “Çepni”, *TDVİA*, C. VIII, İstanbul, 1993, ss. 269-270.
- SÜMER, Faruk, “Tatarlar”, *TDVİA*, C. XL, İstanbul, 2011, ss. 168-170.
- SÜMER, Faruk, “Karamanoğulları”, *TDVİA*, C. XXV, İstanbul, 2001, ss. 454-460.
- SÜMER, Faruk, *Yabanlu Pazarı, Selçuklular Devrinde Milletlerarası Büyük Bir Fuar*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 1985.
- SERİN, Nezahat, *Selçuklu ve Beylikler Dönemi Kastamonu Camileri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2018.
- SUCU, Ercan, *Mevlana Celaleddin-i Rumi’nin Anadolu’nun Türkleşme ve İslamlaşma Sürecine Etkisi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum, 2017.
- SOYKUT, Refik, *Ahi Evran*, Güven Yayınları, Ankara, 1976.
- SULİMAN, Ozaj, *XIII. Yüzyılda Anadolu’da Din Eğitimi*, (Yayımlanmamış Yüksek

- Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2011.
- ŞEKER, Mehmet, “Germiyoğulları Beyliğinin İlim ve Kültür Hayatına Genel Bir Bakış”, *Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Tarihi, Kültür ve Medeniyet Sempozyumu-III*, Haz: Mehmet Ersan, Mehmet Şeker, Ankara, 2014, ss.285-256.
- ŞİKARİ, *Karamanname*, Haz: Metin Sözen, Necdet Sakaoğlu, Karaman Belediyesi Yayınları, İstanbul, 2005.
- TANERİ, Aydın, “Müsameretü’l Ahbar’ın Türkiye Selçukluları Devlet Teşkilatı Bakımından Değeri”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. IV, 1996, ss.127-171.
- TANERİ, Aydın, “Celaledin Karatay”, *TDVİA*, C. VII, İstanbul, 1993, ss.251-252.
- TANMAN, Taha M., “Karamanoğulları/ 2. Bölüm: Mimari”, *TDVİA*, C. XXIV, İstanbul, 2001, ss. 460-462.
- TEKİNDAG, Şehabeddin, *Anadolu’da Türk Tarihi ve Kültürü*, Karadeniz Üniversitesi İnşaat Fakültesi, Trabzon, 1967.
- TEKİNDAG, Şehabeddin, “Karamanlılar”, *TDVİA*, C. VI, 1967, ss. 316-330.
- TEMEL, Hilal, *Ahilik Teşkilatının Halkın Eğitim ve Öğretimdeki Rolü*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2007.
- TEOMAN, Betül, TEOMAN, Gültekin, “Karamanoğulları Sikkelerine Genel Bir Bakış”, *Karamanoğulları Beyliği*, C. I, Uluslararası Orta Anadolu ve Akdeniz Beylikleri Tarihi, Kültürü ve Medeniyeti Sempozyumu-II, Edtr: Mehmet Şeker, Mehmet Mercan vd. Konya, 2016, ss. 708-747.
- TEOMAN, Gültekin, “Germiyoğulları Beyliği Sikkeleri”, *Germiyoğulları Beyliği*, Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Tarih, Kültür ve Medeniyet Sempozyumu- III Kütahya 8-10 Mayıs 2014, Haz. Mehmet Ersan, Mehmet Şeker, Ankara, 2017, ss.169-200.
- TIZLAK, Fahreddin, “Osmanlılardan Önce Türklerde Madencilik”, *Türkler*, C. VII, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, ss.407-414.
- TOGAN, Veli Zeki, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, Enderun Yayınları, İstanbul, 1981.
- TURAN, Osman, “Celaledin Karatay Vakıfları ve Vakfiyeleri”, *Belleten*, C. XII, 1948, ss. 17-172.
- TURAN, Osman, “Şemseddin Aba Vakfiyesi ve Hayatı”, *Belleten*, C. XI, 1947, ss. 197-236.
- TURAN, Osman, “Selçuklular Zamanında Sivas Şehri”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. IX, 1951, ss. 147-157.
- TURAN, Osman, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, Turan Neşriyat, İstanbul, 1969.
- TURAN, Osman, *Selçuklu Tarihi Araştırmaları*, Haz: Altan Çetin, Bilal Koç, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014.
- TURAN, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul, 1972.
- TURAN, Refik, DOĞAN, Nermin Şaman vd., *Selçuklu Tarihi El Kitabı*, Grafiker

Yayınları, Ankara, 2012.

Türkiye’de Vakıflar Abideler ve Eski Eserler I, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yay., Ankara,1983.UÇMA, İsmet, *Bir Sosyal Siyaset Kurumu Olarak Ahilik*, İşaret Yayınları, İstanbul, 2017.

UNAN, Fahri, “Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi’nde Eğitim”, *Anadolu Selçuklular Ve Beylikler Dönemi Uygarlığı (Sosyal ve Siyasal Hayat)*, C.I, Edtr: Ahmet Yaşar Ocak, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2006, ss.363-368.

UYSAL, Zekiye, “Afyon Ulu Camii’nin Ahşap Üzerine Boyalı Nakışları, 3. *Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyum Bildirileri* 22-24 Ekim, Afyonkarahisar, 1993, s.236-248.

UYSAL, Sayit, *Kastamonu Camilerindeki Bezemeli Ahşap Eserler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1991.

UYSAL, Osman Ali, *Germiyanogulları Beyliğinin Mimari Eserleri I*, (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1990.

UYSAL, Osman Ali, “Germiyanogulları Beyliği’nde Mimari”, *Türkler*, C. VIII, Yeni TürkiyeYayınları, Ankara, 2002, ss.126-132.

UZUNÇARŞILI, Hakkı İsmail, *Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1984.

UZUNÇARŞILI, Hakkı, İsmail, *Osmanlı Tarihi*, CI, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara,1988.

UZUNÇARŞILI, Hakkı, İsmail, *Anadolu Beylikleri Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri*, TürkTarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1937.

UZUNÇARŞILI, Hakkı, İsmail, “Ondört ve Onbeşinci Asırlarda Anadolu BeyliklerindeToprak ve Halk İdaresi”, *Belleten*, C.II, 1938, ss.99-106.

ÜNALAN, Sıddık, “Batı Anadolu Beyliklerinden Germiyanogulları Beyliğinde Sosyal-Kültürel ve İktisadi Hayat”, *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XX, 2015, ss.73-96.

ÜNER, Orhan M., *Anadolu Selçuklu Dönemi İlmi Faaliyetleri ve Bu Faaliyetlerin Osmanlı Kuruluş Dönemi İlmi Faaliyetlerine Tesiri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2002.

ÜLKÜTAŞIR, Şakir M., “Sinop’ta Candaroğulları Dönemine Ait Tarihi Eserler”, *Türk Arkeoloji Dergisi*, C. V, 1949, ss. 152-191.

YAKUPOĞLU, Cevdet, “Selçuklu Uc Beyliği Çobanoğulları”, *Anadolu Beylikleri El Kitabı*,Grafiker Yayınları, Ankara, 2017.

YAKUPOĞLU, Cevdet, “Kastamonu-TaşKöprü’de Çobanoğlu Muzaffereddin Yavlak ArslanMedresesi ve Camii”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. XXXVI, 2017, ss. 41-74.

YAKUPOĞLU, Cevdet, “Germiyanogulları Muhitinde Ahiler ve Zaviyeleri”, *TurkishStudies*, S. 4, 2009, ss. 2264-2285.

- YAKUPOĞLU, Cevdet, “Kastamonu-Taşköprü’de Çobanoğlu Muzaffereddin Yavlak Arslan Medresesi ve Camii”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. XXXVI, 2017, ss. 41-74.
- YAVUZ, Nuri, *Anadolu’da Beylikler Dönemi Siyasi Tarih ve Kültür*, Nobel Yayınları, Ankara, 2010.
- YAVUZ, Kemal, “Germiyanogullarının Türk Kültür Hayatında Yeri”, *İlmi Araştırmalar: Dil Edebiyat Tarih İncelemeleri*, S. 1, 1995, ss. 167-174.
- YAZICIZADE, Ali, *Tevarih-i Ali Selçuk*, Haz: Abdullah Bakır, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2009.
- YENİ, Özgür, ÇETİN, Yusuf, “Kastamonu’da Moğol Etkisinin Pervaneoğlu Ali(Yılanlı) Darüşşifası ve İmareti Kitabesi Üzerinden Bir Değerlendirme”, *Uluslararası Malazgirt’ten Osmanlı’ya Selçuklu Sempozyumu Bildiriler*, Edtr: Mustafa Eğilmez, Fahri Maden, vd., Kastamonu, 2017, ss.473-492.
- YETKİN, Kemal Suut, “Beylikler Devri Mimarisinde Klasik Osmanlı Sanatını Hazırlayışı”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. IV, 1955, ss. 39-43.
- YILMAZ, Mustafa, *Ortaçağ’da Denizli Selçuklu ve İnançoğulları Dönemi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
- YILMAZ, Eyüp, *Tasavvuf ’un Anadolu’ya Yayılmasından Moğol İstilasının Etkisi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2015.
- YINANÇ, Halil Mükremin, *Düsturname-i Enveri’ye Medhal*, Türk Tarih Encümeni Külliyyatı, İstanbul, 1930.
- YÜCEL, Ekrem, *Osmanlı Devri Daru’l Hadisleri ve Hadis Eğitimi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2012.
- YÜCEL, Yaşar, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar XIII-XV. Yy. Kuzey-Batı Anadolu Tarihi Çobanoğulları Beyliği Candaroğulları Beyliği*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1980.
- YÜCEL, Yaşar, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar I-II*, TTK Yayınları, Ankara, 1991.
- YÜCEL, Yaşar, “Çobanoğulları”, *TDVİA*, C. VIII, İstanbul, 1993, ss. 354-355.
- VARDARLI, Uğur, *Türkiye Selçukluları’nın Deniz Gücü*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2021.
- VARLIK, Çetin Mustafa, *Germiyanogulları Tarihi*, Sevinç Yayınları, Ankara, 1974.
- VARLIK, Çetin Mustafa, “Germiyanogulları”, *TDVİA*, C. XV, İstanbul, 1996, ss. 33-35.
- VARLIK, Çetin Mustafa, “Yakup Bey”, *TDVİA*, C. XLIII, İstanbul, 2013, ss. 278-279.
- ZACHARIADOU, A.Elizabeth, “Sinoplu Gazi Çelebi”, Çev. Mehmet Akif Erdoğan, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. XVI, 2001, ss. 221-224.

